De Denker. Deel 9 (1771)

bron
De Denker. Deel 9. De erven van F. Houttuyn, Amsterdam 1772

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_den001denk09_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

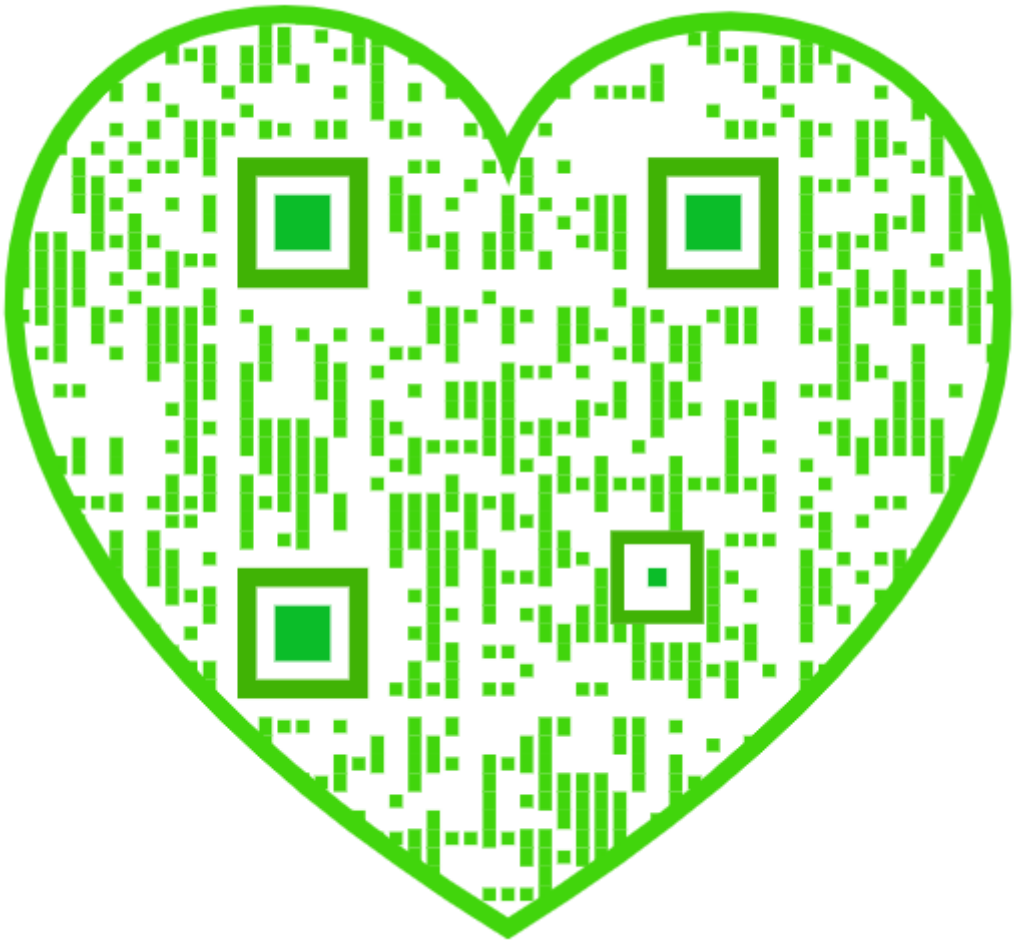

De Denker.

N°. 419. *Den* 7 January 1771.

[Piophilus *geeft op den* Inhoud *eener Stigtelyke Redevoering, op Nieuwjaarsdag gehoord*.]

Omnia dat tempus, tempus rapit omnia secum;
Et cursu properans, itque, reditque suo:
Se fugit, & sequitur; renovat, quos destruit, annos;
Ne pereant, menses, qui periere, parit:
Se reparat, perditque sibi, secum omnia perdit;
Quod cum perdiderit cuncta, renata creat:
Hora volat, vocat hora diem, quem trudit in annos,
Quos augens minuit, dum vorat hora diem.

J. DE BISSCHOP.

Het voornaam oogmerk van myn schryven is, de zeden myner Landsgenooten te verbeteren; hen als Menschen en als Kristenen te doen leeren. De volgende Brief kan daar toe dienen. Ik heb daarom denzelven, zo dra ik dien ontving, waardig geoordeeld, hem mynen Leezeren, by den aanvang deezes Jaars, ter ernstige overweeging aan te bieden. Dus luidt hy.

MYN HEER!

Op *Nieuwjaarsdag* ben ik te Kerk geweest, en heb toen eene *Redevoering* gehoord, die my zo wel geviel, dat ik t'huis komende derzelver voornaamsten inhoud op het papier bragte. Mogelyk keurt gy dit myn opstel waardig, om het eene plaats in uwe-

weekelyksche Blaadtjes te geeven. Is dit zo, en komt het nog tydig, om gedrukt te worden, dan hoop ik het te leezen in het eerste Vertoog voor dit nieuwbegonnen jaar. Het welk weder eene erinnering is, dat de Tyd met eene onverbeeldelyke snelheid voortrolt. In welken wy ons moeten bekwaam maaken, om een gelukkig bestaan in de ontzaggelyke en gedugte Eeuwigheid te vinden. Daar wy allen oneindig belang by hebben. Waar toe de Leeraar zyne Gemeente zogt op te wekken door de volgende bedenkingen. Die my hebben getroffen, en die UE., en, buiten twyffel, aan uwe meeste Leezers gegrond zullen voorkomen, en zeer geschikt tot het oogmerk, waarom zy voorgedraagen werden.

De Leeraar onderzogt, waar aan men hebbe toe te schryven, dat 'er zo weinige veranderingen ten goede bespeurt worden uit de redelykste en beste voorstellen, die ter verbetering van 's menschen daaden gedaan worden. - God, dit stondt by hem vast, was geene oorzaak van eenig kwaad; hy was zynen schepselen geneegen; hy wilde hun heil in tyd en eeuwigheid; hy hadt daarom zynen Zoon in de waereld gezonden; hy riep de menschen dagelyks tot zyne Gemeenschap door zyn Woord en Geest. enz. De schuld moest dan by den mensch zelven gezogt worden, volgens de gedagten van onzen Leeraar. - Hy gaf verscheidene bedenkingen op, en het kwam hem voor, dat de weinige vrugt, die zedelyke voorstellen by de meesten hebben, ten grooten deele, moet toegeschreeven worden aan *gebrek van Overdenkingen*, door niet behoorlyk by aanhoudenheid zyne gedagten op God en onzen pligt te vestigen, door ons niet steeds voor den geest te brengen het bedrieglyk schoon der ondermaansche zaaken, de losse wisselvalligheid en kortheid des levens en de eindelooze eeuwigheid, waar toe wy ons in den zeer engen en bepaalden omtrek van dit verbaazend snel heenvliegend leven moeten bereiden, en wel op die wyze als Reden en Openbaaring vorderen, om een gelukkig verblyf in dezelve te vinden.

‘Zullen wy’, dus sprak hy om zyn stuk te staaven, ‘zullen wy in eenige zaak wel slaagen, dan moeten wy 'er onze gedagten op vestigen, de moeite die 'er aan vast is overweegen, en overdenken door welke middelen en langs welke wegen wy het best ons bedoeld oogmerk zullen kunnen bereiken. Trouwens weinige menschen zyn zo belangeloos in de waereld, of zy leggen eenig gedeelte van hunnen tyd te koste aan overdenkingen, hoe zy het best, en om het meeste tydelyk voordeel te behaalen hun gedrag zullen inrigten. - Om eerlyk’, dus ging hy voort, ‘om eerlyk door de waereld te komen is dit volstrekt noodig voor de meeste menschen, en in dit opzigt zyn de meesten der stervelingen van den vroegen morgen tot den spaaden avond bezig. Zou men dan zich verbeelden kunnen, dat, daar 'er zo eene aanhoudende overweeging noodig is, om in eenige tydelyke zaak naar wensch te slaagen, men, zonder op zyne eeuwige belangen dikwyls en by aanhoudenheid te letten, dezelve behoorlyk zou kunnen behartigen’? Hy durfde niemand zo dwaas en onkundig houden, dat die gedagten ooit in hem zouden kunnen opkomen. - ‘De waereld’, dus ging hy voort, ‘is de waereld. Zy is vol van verwarring, onrust en verleiding. Het tegenwoordige, zo zyn wy gesteld, doet ons het meeste aan. Onze tydelyke zaaken vorderen somtyds voor eene lange poos onzen geheelen aandagt. Wanneer wy gevolgelyk ons niet dikwerf verledigen, en ons ontdoen van onze tydelyke beslommeringen, om onzen aandagt te vestigen op het toekomende, en welke wegen wy hebben in te slaan om de verzoekingen voor te komen, die ons kunnen aftrekken van onzen pligt, het is niet mogelyk, om de weg te bewandelen, die ons is voorgesteld’. - Hy toonde dit verder, door aantemerken, dat het een zeer moeielyk werk is voor menschen, (die zich van der jeugd af aan niet gewend hebben aan geestelyke zaaken te denken,) om

zich met dergelyke overdenkingen bezig te houden; dat deezen eindelyk byna geheel en al onbekwaam worden, om 'er hunnen aandagt op te vestigen; dat zy, by gevolg, wanneer zy zich daar toe niet verledigen, zich volstrekt buiten staat stellen, om zelfs eenigermaate te bezeffen, wat 'er vereischt wordt, om aan onze betrekking als Menschen en als Kristenen te beantwoorden; dat de sterke togten tot de ongeregtigheid, die denzulken eigen zyn, welken zich aan de ondeugd eenen geruimen tyd gewend hebben, den mensch, in het uitvoeren zyner goede, voorneemens, dwarsboomen, en dat derhalven ten zy deeze menschen dikwerf, by aanhoudenheid en geduurig zich voor den geest brengen de moeite en arbeid, die 'er aan vast is, om hunne zwakheden te onder te brengen, zy telkens overrompeld zullen worden, door het woest gemeen van onstuimige driften, of kwaalyk bestuurde hartstogten, wanneer zy aan hunne zwakste zyde worden aangetast; ja dat deezen, die der ongeregtigheid dienstbaar zyn, niet alleen, maar zelfs de besten onder de stervelingen, wegens de zwakheid onzer natuur, en de veelvuldige verleidingen, die in de waereld zyn, zich bestendig met godsdienstige overdenkingen hebben bezig te houden, om zulke wapenen by de hand te hebben, die noodig zyn, om door den vloed der verwardheid niet weggevoerd te worden, om door de bekoorlykheden der Rykdommen zich de oogen niet te laaten verblinden, noch door de grootschheid des levens zich het verstand te laaten ontsteelen, en door de begeerlykheden des Vleesch zich niet te laaten verleiden, noch zelfs immer toetelaaten, dat de dunste mist het klaarste ligt voor hen verberge en de geringste beuzeling hen aftrekke van hunnen pligt.

De Leeraar stelde hier op eenige overdenkingen voor, waar mede hy wilde, dat wy ons bezig hielden, om bestendig de paden der deugd en geregtigheid te bewandelen, om als Menschen en als Kristenen betaamt te leeven. Dat namelyk de Godsdienst

een punt is van oeindig belang. Dat wy ons steeds hebben te erinneren, wat deeze van ons vordert, of wat wy moeten gelooven, hoopen en betragten, om Gode te behaagen. Dat wy dit in ons geheugen hebben in te drukken en dikwyls ons het zelve voor den geest te brengen; om dat wy de dingen, wanneer wy ons die niet menigwerf en geduurig erinneren, zeer ligt vergeeten, en groot gevaar loopen, dezelve geheel uit het oog te verliezen. Dat wy ons derhalven behooren te verledigen, om op gezette en dikwerf wederkeerende tyden ernstig onzen aandagt op onzen pligt te vestigen, en het oneindig belang, dat wy hebben in deszelfs getrouwe en standvastige betragting.

'Dikwyls', dit waren genoegzaam zyne eigene woorden, 'dikwyls hebbe men zich voor den geest te brengen; Wat is de Schepper goed! uit goedheid bragt hy my in weezen! by het leeven heeft, by my weldaadigheden geschonken! alles spant tot myne verlustiging en vervrolyking te saamen! tugtigde hy my somtyds, het kwam van eenen goeden en teêrhartigen Vader, die zulks ten mynen beste deedt! Dit leven, weet ik, duurt maar voor eene korte poos; ik ben geschikt tot een ander leven! Als ik hier in opregtheid des harten, zoek aan de wyze en goedertierene oogmerken van mynen goeden Maker te beantwoorden, dan zal ik gewisselyk overgevoerd worden in eene plaats, daar geene droefheid, noch eenig verdriet ooit zal gevonden worden, maar daar alles helder, schoon en vol glans zal zyn, daar ik my op eene volmaakte wyze zal verheugen, zonder ooit moede en mat te worden! Van zyne liefde en genegenheid ben ik ten vollen overtuigd! Zyn eigen ZOON heeft hy my ten onderpande gegeeven! Deeze is my ten voorbeelde opgewekt! Deeze heeft het Leven en de Ondterffelykheid aan het ligt gebragt! Deeze wil en zal my, benevens allen, die zyne verschyning hebben lief gehadt, eeuwig gelukkig doen leeven! Wat is de Schepper goed! Wat

ben ik niet aan hem verpligt! Ik zal hem looven, terwyl ik ben! ik zal zynen naam verheerlyken; want het komt hem toe'!

Hier op gaf hy eene verhevene en fraaie beschryving van Godts Almagt, die door geene kragten van buiten kan verhinderd worden, in het uitvoeren zyner oogmerken; van zyne Alomtegenwoordigheid, waar door hy altoos by en rondsom ons is, zelfs in de verborgenste eenzaamheid; van zyne volmaakte Weetenschap, waardoor hy alle onze gedagten, woorden en daaden ten gronde toe doorziet en kent, en van zyne Heilige en Ondeugd-haatende Natuur, waardoor hy onmogelyk eenige gemeenschap kan hebben met de werkers der ongeregtigheid; en drong met allen ernst, om steeds die volmaaktheden te overdenken, als het kragtigste en beste behoedmiddel, om, zo wel in het verborgen, als in het openbaar, de ondeugd te verzaaken, en de deugd standvastig aan te kleeven; en om levendig voor den geest te houden, hoe zuiver wy zyn moeten, om hier des Allerhoogstens gunst wegtedraagen, en namaals zyne heerlykheid te aanschouwen.

Deeze Overdenkingen, meende hy, zullen noodzaakelyk die gedagten in ons verwekken, dat 'er zeer veele oplettenheid noodig is, om alle onregtvaerdigheid, haat, nyd, wraakzucht en alle onreinheid uit onze gemoederen te verbannen, en ons steeds in de betragting van alle ootmoedigheid, zagtmoedigheid, liefde, vriendelykheid, bescheidenheid, maatigheid, kuischheid, eerbaarheid, en alle die deugden te leeven, die Reden en Godsdienst vorderen. - Hy wilde, uit dien hoofde, zo als hy zich uitdrukte, dat wy dikwerf tot onszelven zeiden. 'Welaan, ik zal overdenken, waar ben ik het zwakste, daar zal ik my wapenen. In die en in die gezelschappen word ik afgetrokken van mynen pligt, die zal ik vermyden. Door zulke en by zulke persoonen word ik aangemoedigd om den beminnelyken weg der deugd te bewandelen, by deezen zal ik my vervoegen. Zul-

ke en zulke aanspooringen heb ik dikwyls bevonden voor my van groot vermogen, om niet verleid, maar tot het goede opgewekt te worden, daar van zal ik my bedienen. Ik bevind ondertusschen, dat ik somtyds in weerwil van dit alles overrompeld worde; welaan, ik weet, dat 'er een Magtige boven my is, die my zelfs voor struikelen kan behoeden. Die heeft beloofd, allen die hem aanroepen uit een rein hart, te zullen verhooren; die Magtiger is, dan alle de Verzoekers, voordeezen zal ik my vernederen; ik zal hem om hulp en ondersteuning smeeken, terwyl ik my van alle de middelen en gelegenheden zal bedienen, die mynen goeden Vader, in den weg zyner Voorzienigheid, my laat voorkomen, en geschikt heeft, om myn pad regt te houden, en my te brengnn, of te houden op den weg, die den verstandigen naar boven leidt'.

Hy prees deeze overdenkingen in derzelver gelukkige gevolgen aan, en hieldt zich verzekerd, dat, wilden de menschen zich daar toe dikwerf verledigen, redelyke en bondige voorstellen, liefderyke en gegronde vermaningen, en ernstige en nadrukkelyke bestraffingen, het zy op den Predikstoel, het zy in gemeenzaame verkeering, het zy in openbaar geschrift, dat hier door dezelve alleen van gewenschte uitwerking zyn zullen, en dat men, zonder dat de menschen zich daartoe verledigen, weinig of geene verbetering zal bespeuren, door all' wat 'er aangewend wordt, ter bevordering van deugd en goede zeden onder de slervelingen.

'Welk een zalig vooruitzigt!' dus berste hy uit op de overweeging der zalige gevolgen, die uit dagelyksche en ernstige overdenkingen van het gewigt van den Godsdienst en van een vroom en deugdzaam leven noodzakelyk te wagten zyn, indien zyne aanspooringen op zyne Gemeente van een gewenscht uitwerksel waren, 'welk een zalig vooruitzigt! welk een genoegen zou dit in den deugdlievenden verwekken! Welk een lof op aarde zouden wy dan zyn! Hoe zou dan de Allerhoogste door ons verheerlykt worden! Welk

een spoor en prikkel zouden wy dan voor anderen weezen! Wat al zaligheden!' - 'De goede God', was zyne bede en wensch, waar mede hy zyne aanspraak besloot. 'De goede God, van, wien alle zegeningen afdaalen, doe ons dat heuchelyk tydstip beleeven! Hy doe ons begrypen, dat dit de beste, de wyste en verstandigste keuze is! dat dit loffelyke, regt verhevene, regt menschelyke en Kristelyke verrigtingen zyn, heilzaam, nuttig en noodzakelyk, om waardiglyk onzer redelyke natuur te leeven!'

Ik ben enz.

MY HEER!

H..... den 2 JANUARY 1771.

UEds. Ootmoedige Dienaar

P I O P H I L U S .

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylftra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker

N°. 420. *Den* 14 January 1771.

[*Bewys, dat* kwaad Gezelschap *eene groote werking op het gemoed heeft, en in het voorheeld van* Pamphilus *vertoond, hoe schielyk het ten verderve leidt.*]

Primum pudice vitam, parce, ac duriter
Agebat. - - -

TERENTIUS.

Dat het gezelschap, waer mede wy verkeering houden, eene groote werking op ons gemoed heeft, en ons tot de deugd of het verderf leidt, is eene, ontegenspreekelyke waerheid. Voor eenige avonden, vond ik mynen vriend *Euphronion* bezig zynde met eenen brief te schryven, - de mismoedigheid kon ik uit zyn gezicht leezen, ik vraegde hem dan de reden zyner bedruktheid, en hy antwoorde my: Ach, myn Heer! ik heb geduurende den tyd, welken ik te Utrecht met de Studien doorgebragt hebbe eenen vriend gehad, dien ik altyd als mynen broeder bemind hebbe, en die my niet minder genegenheid toedroeg, geduurende al dien tyd, welken wy met malkanderen verkeerd hebben, heb ik hem een beminnaer van de deugd, en een liefhebber van letteroeffeningen bevonden; hy verfoeide het gedragvan anderen die onbezuisd en onbetaemlyk leefden, hy was een vyand van al wan tegens het betaemelyke strydig was, ik vleide my dat hy der maetschappy een nuttig lid, en my om deszelfs deugd altoos een dierbaer vriend zou zyn: maar zederd wy beide het hoogeschool verlaaten hebben, is hy van zyne gewoone bezaedigdheid

afgegaen, en door kwaed gezelschap verleid zynde, is hy dezelfde niet meer die hy voorheen was: hy heeft my deezen brief geschreeven, en ik ben bezig met denzelven te beantwoorden, om te zien of ik mynen vriend van het dwaelpad ook wederom te regt kan brengen. Ik las dien brief en verzogt copie van denzelven, gelyk mede van het antwoord, het welk ik niet kan laeten mynen Leezeren by deezen mede te deelen, ten einde aantetonen hoe schielyk het gezelschap iemand van leevenswys kan doen veranderen.

MYN HEER EN WAERDE VRIEND!

Iemand die in de groote waereld leeft, is met te veel bezigheden bezet, dan dat hy zich met brievenschryven zou kunnen ophouden; en, om myn hart regt uit te spreeken, ik acht het ook al te laeg voor my, die zederd eenigen tyd gewoon ben my met zaeken van gansch verschillenden aert op te houden.

Dit is dan ook morbleu de reden jonge Lief, dat Gy nu maer eerst den tweeden brief van my krygt in al dien tyd dat we malkanderen niet gezien hebben. - Denk niet dat ik U vergeeten heb, dat om de drommel niet, neen waaragtig niet: Gy zyt me by myn Ziel noch zo waerd als voorheen, maer zo als ik gezegd heb geen tedieuser Zaek dan dat elementsche brieven schryven. - Hemel! wat kan een mensch in acht maenden tyds veranderen, myn leeven had ik het niet geloofd, ondervond ik het niet aan my zelven. - Wat ben ik al dien tyd te vooren een wurm geweest, myn Ziel duizend kwellingen aendoende, om kwansuis ook een man van geleerdheid te worden, en niets te durven bestaen dat tegens de romanesque denkbeelden van deugd en goede zeden aan zouw loopen.

Die bekrompe manier van denken heb ik me kwyt gemaakt Vriendje Lief! ik leef nu als een man van myn caracter toestaat, dat is ongegeneerd, zo als men het noemt, zonder te onderzoeken of het juist in alles zo stipt met de regels van deugd instemt, als het maer in den smaek valt van Lieden, die wel weeten te leeven. - Wat hebben wy meenigen avond en vroegen morgen zitten blokken, toen gy my in die vaste verbeelding gebragt had, dat de weetenschappen dienden om figuur in de waereld te

maeken; en dat de deugd en goede zeden van alle weldenkende menschen geëerbiedigd wierden.

Voor dat ik de waereld kende, meende ik parbleu dat het zo was, en ik meende dat ons geluklaan de deugd verknogt was, ja ik kan niet ontkennen dat uw omgang my teeds in de wyze van leeven, welke wy toen volgden, zo veel smaak had doen krygen, dat ik 'er eene zekere gerustheid, en wel te vreedenheid door bekwam, waer van ik thans maer een slaauw denkbeeld my weet te binnen te brengen, en daer ik nu goene beschryving meer van kan geeven. Maer zederd ik in de waereld gekomen ben en met lieden van de *bon ton* verkeerd hebbe heeft my de ondervinding wat anders doen zien. Allen met welke ik nu verkeer, worden eenpaarig luiden genoemd van een goeden smaek, en dezelve is ook uit hunne kleeding, wyze van leeven, en vrye manier van denken af te neemen, waarachtig Jongetje er is 'er geen onder ons gezelschap dien ik tot noch toe een woord van geleerdheid, deugd of betaemelykheid heb hooren spreeken, en ik begin die fymelaryen ook al te vergeeten.

Op myn eer, myn brief zal te groot worden; maer ik moet U wat veel schryven, om dat ik U eens een idée wil geeven van myn teegenwoordige tour van leeven: het zal in geen half jaar meer gebeuren dat ik zo veel schryf, neen waerachtig niet.

Toen ik eerst hier aankwam, wierd ik aangezien voor een Fynbaerd, of een halve Catechiseermeester. Niet lang eeven wel, of ik kwaem in gezelschap van een parthy noble baazen, waer ik geintroduceerd wierd door myn Neef, by myn Ziel de raerste Jongen die gy op de waereld zien kunt - schoon ik dien avond het sujet van raillerie was, en de een dikwils teegens den anderen zeide de D... Jonge, daer zal aen dat knaepje wat te doen vallen, schoon 'er de D... haelt geest in zit, we zullen hem met 'er tyd wel gaer krygen; zo bragt ik het evenwel, voor wy scheidden, noch zo verre, dat ze niet slecht overtuigd wierden, dat ik ridderlyk zuipen kon, maer dat zy zelve verklaerden dat ik door den tyd een waerdig gildebroer zouw worden. - Om niet veel woorden den hals to breeken, de uitkomst heeft bewaerheid, dat men in deeze dagen zo wel profeten heeft als oudtyds: want de voorzegging is letterlyk vervult. - Zederd dien tyd heb

ik alle avonden party, geen dag, die God geeft, uitgezonderd, en dat duurt zomtyds tot een, twee, drie uuren of laater in den nagt, zo dat het my zomtyds wel spyt dat ik myn hoertje vergeefsch laet zitten wagten, en als wy wat een lange sessie hebben, dan zit'er voor ieder een goede roes op, doch dit gebeurdslechts twee of driemael in een week. - In vroeger dagen hadden wy ook wel eens de gewoonte van te nagtraeven, niet waer? en ik denk nu en dan als wy op een vroolyke party zyn, nu zit mogelyk dien armen Duivel op zyn kamer te studeeren, terwyl wy beezig zyn met den beeker te lichten. Toen ik zo leevde als gy, ik herhael het noch eens, toen had ik ook genoegen, en mogelyk bestendiger als nu, jaa een fraeije plaets uit *Theocritus, Propertius* of *Ovidius* kon my toen zo wel vermaaken als thans het byzyn van een zoete meid, maer ik vind echter het onderscheid zo groot als 'er tusschen de zaak en de smaak is van een goed stuk gebraed. Nouw dat is totdaer toe, Jongelief ik ben nuaen den slenter, en als my hethart zomtyds eens zwaermoedig word, zet ik 'er dien avond een dubbele dosis op, dan is het weeder over, en doet my het haair wat zeer, ik slaep tot de volgenden middag, wanneer het al wederom by my in een juiste order is. - Voor het ooverige bestaen myn divertissementen, in ryden, jaagen, vissen, vinken &c. Ik heb me deezen Zomer nobel gediverteerd: een paar blaauwe schimmels die door de lucht vliegen, 't zyn juist de myne wel niet, dat zouw zo wat in het oog loopen, maer by men kraeg geen mensch ryd 'er mee als ik, en geen mensch zal me voorby ryden, als ik aan de lys zit Onze jacht - en vinkeparthyen hebben nu een aanvang genoomen. Ik wist by myn Ziel niet dat de jagt iemand zo genever leerde drinken; je weet dat ik 'er altoos een dood vyand van ben geweest maar nu lust ik ze zo goed als een Friessche Byzitter. Eergisteren zyn wy op de jagt geweest; het slegte weêr maakte, dat ons kort voer 's morgens al vroeg op was, en dit was de oorzaak, dat de rooye baay 's middags vat op ons kreeg, daar we mooy van bestooven te huis kwaamen, we hadden malkander buiten gesprooken, Broertje liev, dat zwecr ik je, en hoe Neevje te huis gekoomen is, dat weet de hemel, want we waaren allemaal almagtig bestooven, duizend wonder, dat geen van allen hals en beenen heeft gebrooken, trouwens dron-

kene luiden krygen geen ongelukken. Ik en onze wynkooper verkoozen te gaan, maar ik kan je betuigen, dat 'er my het haair nog zeer van doet, want 's avonds gaven wy malkander nog de laag. Die sessie heeft wat al te lang geduurd, en zouw den sterksten beer afmatten. 's Morgens te zeeven uuren in het veld, tot 's middags gestadig aan genever gezoopen, en toen malkanderen tot drie uuren 's nagts continueel met rooije baay agter de kleeren gezeeten, dat gaat te hoog. Maar pas op teegens den vierentwintigsten, dan zal 't 'er noch anders op staan, we zyn tegens dien dag alle geconvoceerd in onze groene ridder order.

Van de Kerk ben ik byna al geheel afgewend, of ik moet 'er gaan om een mooje meid te zien, onze Dominees vallen ook niet heel happig op het preeken. De kerk, daar ik noch gewoon was in te gaan, heb ik een keer of twee voor men neus geslooten gevonden, en zederd ben ik 'er geheel afgeraakt, ik loop daar niet gaarne blaauwtjes.

Men heeft my hier al aan het wyf willen hebben, maar ik heb 'er den draay af, ik was immers duivels gek als ik ging trouwen, daar de meisjes hier zo rekkelyk zyn als in eenige plaats. Een wyf en een party kinders! in het dolhuis met zulke gekken, die hun jonge leeven opofferen, om zich door het trouwen een slaaf van een vrouw te maken, 't is tyds genoeg als men zo wat aan zen dagen begint te komen: 't jeugdig leeven is tekort, men moet 'er van neemen, dat men 'er van haalen kan. - Nu Broertje, zo als gezeid is, in geen half jaar weer een brief hoor! maar komt me tusschen beiden eens zien, want waaragtig jongetje je zult, vrees ik, nog verzuffen, met al dat studeeren, en letterblokken, wat! smyt de boeken aan een: zy, tot dat je met je Vriend Horatius kunt zeggen: *Vixi puellis nuper idoneus, & militavi non sine gloria*. Vaarwel jonge lief! ik kan niet langer, ik moet na de party, ze zullen niet weeten waar ik blyf, en me gewis uit lagchen als ik zeg, zo veel tyd aan een brief te hebben zitten verspillen. Adieu, leef gelukkig. Ik ben T. T.

L... 13 Novemb. 1770.

PAMPHILUS.

MYN HEER!

Is 't mogelyk, dat Gy dezelfde zyt, die my nu pas acht maanden geleden verlaaten hebt! zyt gy myn

Vriend, dien ik zo oprechte geneegenheid toedroeg, en dien ik meende dat my op gelyke wyze achte? 't Is waar Gy betuigt noch achting voor my te hebben; maar hoe los is die betuiging! - ik ontving uwen brief met eene on uit spreekelyke blydschap, ik brak hem open met eene onverduldigheid, eenen oprechten Vriend eigen: maar ik las hem, ô met welke aandoeningen! ik las hem onder de gevoeligste ontroeringen - het meedelyden perste my gestaadig onder het leezen de traanen uit de oogen, en myn hart weende in het binnenste van mynen boezem - ach myn Vriend! - noch myn waarde Vriend! ik kan U onmogelyk alle de ontroeringen beschryven, die Uw brief in myn Ziel verwekt heeft: gewis zy zouden minder geweest zyn, waaren de gevoelens van Vriendschap by my dezelfde geworden, als by U - myn God! is 't mogelyk, dat iemand die zo wel plagt te reedeneeren omtrent waare Vrienschap, nu zulke laage denkbeelden omtrent dezelve voedt! is 't mogelyk dat iemand, dien ik waande een goed Kristen te zyn, een volslaagen Atheïst is geworden! wat kan kwaad gezelschap niet al uitwerken! Ik vleide my dat de zaaden van deugd en Godvrucht reeds zulke diepe wortelen in Uw hart geschooten hadden dat ze U tegens verderffelyke verleiding zouden beschermd hebben; maar ik ben door de uitkomst bedrogen - helaas bedrogen tot myn onuitspreekelyke droefheid! is dan al uw voorgeeven veinserye geweest? hebt gy de deugd voorgewend en Godvrucht vertoont om my te misleiden, om uwe vrienden, om de gansche waereld te bedriegen? Is dan uw gansche gedrag niet anders dan eene aaneenschakeling van geveinsdheid geweest? Dit kan ik immers niet gelooven; uw inborst was al te gul, uw hart te oprecht, om voor my te veinzen; Gy kunt het zelfs noch niet doen; neen, myn waarde Vriend! gy bezit noch dezelfde openhartigheid, als te vooren, ik zie het uit uw schryven. Wat moet ik dan besluiten? niets anders dan dat gy overrompeld zyt, en U aan de kwaade verleidingen hebt overgegeven, voor dat Gy U wel beraeden, eer Gy tyd van bedenking hadt. - My dunkt ik zie noch uit uw brief, dat de deugd noch niet ten eenemaal uit uw hart verbannen is, eene kleine wortel heeft door de verleiding noch niet ten eenemaal uitge-

roeid kunnen worden. - Zomtyds klopt uw geweeten noch; zomtyds hebt gy ogenblikken, die U doen bemerken dat alle uwe vermaken een ydel in de ziel laten, dat altoos ledig zal blyven, indien Gy in uwe leevenswyze blyft volharden. Gy betuigt noch dat de vermaken, door ons zamen genooten, en die vooral bestonden in het uitoeffenen der deugd, in het beminnen van waare godvruchtigheid, en in het betrachten der Kristelyke Zeedeplichten. - Gy betuigt noch, *dat die vermaken in uwe Ziel eene zeekere gerustheid, eene weltevreedenheid veroorzaakten, daar Gy nu geene beschryving meer van weet te geeven*. - Ach dat Gy geene pogingen aanwende, om deeze gelukkige gedachten te verbannen! veel minder dat Gy toevlucht naamt tot een middel, dat zo Godloos als verderfelyk voor uwe onsterfelyke ziel en ras vergankelyk lichaam is! - om Gods wil, myn waarde vriend! verlaat uw slegte leevensmanier; schei U af van die metgezellen des verderfs, die Uw gezicht verblind hebbende, U langs de paaden der Godloozen naar een eeuwige rampzaligheid wegsleepen. - Laat ik U de gevolgen van zulk een gedrag, als ge nu leidt, eens met korte woorden onder het oog brengen. -

Ik zal voor deze reis zwygen van deugd, van Godsvrucht, van Kristelyke plichten: Uw verstand is te bedwelmd, om 'er voor het tegenswoordige iets van te bevatten; ik zal U alleen maar onder het oog brengen, welke de natuurlyke gevolgen zyn, die uit zulk een gedrag moeten voortvloeien. - Hebt gy eenen andermaal beproeft dat de onmatigheid zo verderffelyk voor de gezondheid is, gy noemt het met een term uit de School der lichtmissen; dat U het haair zeer doet. Van uwe laatste nachtpartye waart gy nog in geen twee dagen op uw dreef. Dat gy slechts zeer doen van het haair noemt, is eene waaragtige ondermyning van uwe gezondheid. - Ik zal U een profetie uitspreeken, waar van de uitkomst zo waaragtig aan de voorzegging zal beantwoorden, als die welke een voorspelling van uw reedeloos gedrag was. - Ga maar voort in uwe leevenswys, ik verzeeker U, zo Gy niet haastig in het graf geraakt, zullen U eerlang een drom van ongemakken, van ongevallen, van jammeren en elenden bespringen, en dat met zulk een ondragelyk geweld, dat ze U het leeven verdrietig, en alle uwe da-

gen jammerlyk zullen maken. - Zie daar eene voorzegging, die onfeilbaar vervuld staat te worden. Noem my eens Ligtmissen die op den duur ligtmissen, en hunne gezondheid blyven behouden. Wat zyn de gevolgen van eene gestadige dronkenschap? behalven dat zy van den mensch het onredelykste schepzel maakt, dat 'er onder de wildste dieren te vinden is, zo overlaadt ze hem op het onverwagtste met allerlei soort van ongemakken en elenden, of sleept hem voor hy mannelyke jaaren bereikt heeft in het graf. -

Welke zyn de gevolgen, die de onkuisheid aanbrengt? Beef 'er voor! ik zal de ongemakken niet opnoemen die 'er uit ontstaan, ze zyn te schandelyk. Gy kent ze, en dat is genoeg. -

Aan beide deeze ondeugden, merk ik, hebt gy u reeds overgegeeven - ô zy spannen beide ook zamen tot uw verderf! - ieder alleen is genoegzaam in staat om het te bewerken; maar zaamengevoegd doen zy het onvermydelyk - Beschouw uw gedrag slegts van dien kant, vrees voor de rampzalige gevolgen. - Gaa niet verder voort; stil te staan op dien weg des verderfs, zult gy bemerken, is al reede ver gevorderd, voor al vlei ik my in U, die zich slechts heeft laten verleiden door eene al te groote goedheid, door al te veel toegeevenheid, die 'er in gebragt waart, eer gy 't zelve wist, en nu, ik geloof het, is het bezwaarlyk voor U te rug te keeren. Ik vlei my nochtans in U, ach laat ik het niet vergeefs doen, dat myne vermaaningen op uwe verleide ziel, omdat gy natuurlyk een goeden inborst bezit, noch indruk zullen maken. - Keer, keer tog weeder van dien weg des verderfs! - Lees myn brief. - Lees om Godswil mynen brief met aandagt, en overweeg of ik waarheid of leugen spreeke. - Wagt geen half jaar met my te schryven, gelyk U voornemen was. - Ik denk dat gy me eer zult schryven, en dan hoop ik zult gy vatbaar weezen voor een brief, die U betoogen zal dat de figuur in de waereld te maken, en dat de deugd en goede zeden van alle weldenkende menschen geëerbiedigd worden. - De hemel geeve dat myn hoop niet ydel zy, terwyl ik voor het tegenswoordige deezen eindige, my noemende

H..... den 26 November 1770.

Uw Welmenenden Vriend
EUPHRONION.

De Denker.

N°. 421 *Den* 21 January 1771.

[*Algemeene Aanmerkingen over zeker Boekje van een* Vrygeest.]

Wat durft de drift naar ydele eer,
Tot myn verdriet zich onderwinden!
Een schryver kan een' drukker vinden:
Een drukker vindt zyn koopers weêr.
ô Dartle Vryheit, niet te dwingen!

HOOGVLIET.(*)

Het is zeer te beklaagen dat in onzen tyd de Drukkunst zo jammerlyk misbruikt word: men maakt eene uitvinding die van het grootstenut voor allerleië Kunsten, en Wetenschappen, en vooräl voor den Godsdienst geweest is, zederd het begin der vyftiende Eeuwe, tot nu toe, thans dienstbaar om, op allerleië wyze, de Vrygeestery te doen bloeijen. Gelyk het niet ontbreekt aan Eerlooze, ja mag ik zeggen, Godlooze Schryvers, die hunne vermoogens aanleggen om het Ryk der Waarheid, en der Deugd te bestryden, zo ontbreekt het, helaas! ook niet aan zulken onder de

(*) Men merke op, dat de Godvrucht door den Dichter sprekende wordt ingevoerd.

Boekhandelaaren, die de schadelyke voortbrengzels der zodanigen, door den druk gemeen maaken. De eigenbaat heeft hun hart dermaate ingenoomen, dat het hen onverschillig is, wat zy uitgeeven, al is het zelfs schadelyk voor den Godsdienst; als 'er maar geld mede te winnen is. Onlangs heeft men wederom zeker blaauw Boekje, in de Nieuwspapieren aangekondigd, wiens Schryver het Caracter der Vrygeesten zeer klaar vertoont. Zwarigheden tegen de Gebeurtenissen der Heilige Schriften te maaken, is altoos het werk geweest der geenen, die den Godsdienst, op de Openbaaring gegrond, bestreden hebben. *Celsus, Porphyrius*, en Keizer *Juliaan*, hebben reeds het spoor gebaand, dat onze hedendaagsche Deïsten, (die men met het hoogste recht, als Pesten voor de saamenleeving mag aanmerken,) nog bewandelen. Doch schoon de door hen gemaakte zwaarigheden tien, en twintig, ja meermaalen, door de uitmuntenste Mannen zyn opgelost, het voldoet nochthans deeze Menschen niet. Wat mag hier de reden van zyn? Ze is deeze: hun oogmerk met het maaken van tegenwerpingen, of opgeeven van zwaarigheden tegen de gewyde Historie, is niet, om overtuigd te worden, dat die zwaarigheden wel beschouwd, inderdaad meer schyn, als weezen bebben; en dat ze althans van dat gewicht niet zyn, dat de Goddelykheid der Heilige Boeken, daar by iets lyden zoude. Maar hunne waare bedoeling in het opgeeven der zwaarigheden tegen de Gebeurtenissen in den Bybel voorkomende, is, om anderen, en vooräl onkundige Menschen, was het mooglyk te overreden, van iets daar zy tot hier toe nog zichzelven niet van hebben kunnen overreeden, en dat zy nochthans zeer gaarne hadden, dat het zo was: ja hun hartelyke wensch is, dat zy met volkomene zekerheid mogten konnen gelooven, dat het Boek het geen de Christetenen als Goddelyk van afkomste, en onfeilbaar, eerbiedigen, inderdaad maar een Menschelyk geschrift is; en door bedrog het Menschdom, als zodanig slechts in de hand gestoken. Maar in weerwil van

dit wenschen worden zy, door geduurige twyffelingen, zeer ontrust. Hierom woelen zy by aanhoudenheid zo sterk, met hunne armhartige hersenvruchten te verspreiden; misschien op hoope, dat ze hier of daar, nog eindelyk iemand zullen vinden, die alle hunne twyffelingen zal doen ophouden; om dan des te geruster in hunnen wandel, die niet zelden zeer ongeregeld is, voorttegaan. De Autheur dien ik zo even bedoelde, geest wel voor dat hy gewillig is, om wanneer de door hem voorgestelde zwaarigheden tegen de vermenigvuldiging van Israël in Egipte, en andere Geschiedenissen, omtrent den tyd van hun verblyf aldaar, en vervolgens voorgevallen, opgelost zullen zyn, zyne toestemming aan dezelve te geeven, maar hy stelt nochthans zyne bedenkingen in zulk een sterk licht, den Leezer voor oogen; dat men duidelyk zien kan, dat zyn hart zeer afkeerig van de Waarheid is, en dat hy voor de Schriften waar tegen hy zyne bedenkingen opgeeft, geene de minste eerbied bezit. Ik heb in 't geheel geen oogmerk om zyne veeläl ongezoute en onëerbiedige redeneeringen thans ter toetse te brengen; zy verdienen dit niet. Lieden van doorzigt, zien wel by eene oppervlakkige leezing van dit prulschrift, dat het niets nieuws behelst: zy weeten tevens dat op al die gemaakte zwaarigheden al voorlang bondig geäntwoord is: laat de Schryver zyne toevlucht maar neemen tot het uitmuntende Werk van den grooten LILIENTHAL, waar in hy zyne, en nog veel meer andere zwaarigheden dermaate zal zien opgelost, dat het Ongeloof van spyt op de tanden knarst. Vooräl raade ik hem, zo hy voor goeden raad nog vatbaar is, dat hy de twee zeer fraaije werkjes van HUGO GROTIUS, en ADDISON voor de Waarheid van den Christelyken Godsdienst geschreven, met geduld, en aandacht leeze, en met de uiterste oplettenheid de bewyzen voor de Goddelykheid der Heilige Schrift, overweege, die in het twede stuk der beschouwende Godgeleerdheid, welke een voornaam Godgeleerde van tyd tot tyd uitgeeft, voorkomen; doet hy dit, en hebben deeze schriften op hem eene gewenschte

uitwerking, dan zal hy zich beklaagen, dat hy immer dienstbaar is geweest aan den voortgangk van het Ongeloove.

Het is voorzeker niet onmoogelyk, maar zelfs wel eens zeer zeker, dat in ons hart bedenkingen opkomen tegen het een of ander, dat wy in den Bybel leezen. Een geschrift van den lompsten Deïst, al is het zelfs geheel van vernuft ontbloot, kan zo iets wel te wege brengen. Maar iemand die eerbied heeft voor den grooten God, wien de Christenen voor den Autheur der Heilige Schrift houden, zal in zulk een geval, zo hy goed kan vinden zyne bedenkingen aan anderen voor te stellen, het doen met de uiterste omzichtigheid: wel verre van die alomme te verspreiden, gelyk de Vrygeesten doen, zal hy liever zyne toevlucht mondeling tot zulke neemen, die hy met recht oordeelt, in staat te zyn, om hem te konnen helpen: En zyn vuurig verlangen zal weezen, dat hy inderdaad mag zien, dat zyne bedenkingen worden weggenomen. Ja in dit zyn gedrag zal hy de klaarste blyken geeven, dat zyne achting ondanks de in hem opgekomene bedenkingen, voor den Bybel, als een geschrift van zulk eenen verheven rang, onverminderd dezelve blyft. En willen wy al eens onderstellen dat zodanig iemand goed mogt vinden, zyne bedenkingen door den druk gemeen te maaken, (hoewel het om 't misbruik dat 'er door verscheidene soorten van menschen van gemaakt zou konnen worden, niet is aan te raaden,) hy zal het dan alleen doen op zodanig eene wyze, dat hy toont ten vollen overreed te zyn; en niet te twyffelen aan de zaak zelve, te weeten den Godlyken oorsprong der H. Schriften; en klaare blyken geeven dat zyn toeleg is om de Eere der Openbaaring mede te helpen handhaven; die allerbest gehandhaafd wordt wanneer men bewyzenkan dat genoegzaam alle bedagte of opgekomene zwaarigheden, tegen wat gedeelte des Bybels die ook worden ingebracht, inderdaad maar zodanig schynen te zyn, en dat 'or zelfs meer dan eenen weg is, om zulks aan te toonen.

Wilden de Menschen, die zich dikwils zo veel tyds geeven, om zotte en laffe schriften te leezen, slechts een gedeelte van dien zo onnut verkwisten tyd besteeden, om de gronden van zekerheid, waar op onze Godsdienst rust, te onderzoeken; zy zouden zo verre niet komen dat zy eenig vermaak vonden in een lasterlyk geschrift, dat den Godsdienst hoont en den Bybel op het schandelykste onëere aandoet. Hoe verheugd, ondertusschen is een Christen, die niet door allerlei wind van leeringen wordt omgevoerd, wanneer hy de poogingen beschouwt van wakkere Letterhelden, om het rampzalig Ongeloove te bestryden, en in alle deszelfs schuilhoeken, hoe duister en verborgen ze ook zyn, aantetasten! Met hoe veel vermaak leest hy de schriften van GROTIUS, ADDISON, WOLSELEY, LARDNER en anderen, teu voordeele van zynen Godsdienst geschreven! Inderdaad het schynt my toe onmogelyk te zyn, dat iemand, die men tot hier toe als een twyffelaar met opzicht tot de zaak, die ik thans bedoele, beschouwen moet, langer zodanig zoude blyven konnen, by aldien hy met eene de opmerkendste aandacht, die in eene zaak van zo veel gewicht, vereischt word, de kenmerken die de Bybelboeken van hunne Goddelykheid opgeeven, gadesloeg, en dezelve oordeelkundig wikte en weegde: Inzonderheid wanneer het hem waarlyk om de Waarheid te vinden, te doen was, en hy tot de Bron van waare Wysheid ernstig zyne toevlucht nam. Zulk een gedrag zal voorzeker van dit gevolg weezen, dat alle twyffelingen zullen wyken, en dat men zich zal beklaagen, niet eer zyne toestemming gegeeven te hebben aan eene zaak, die ten vollen zeker is.

Indien wy by het gedrag der Deïsten stil staan, moet men het voor zeer redeloos houden. Zy bestryden onzen Godsdienst door zwaarigheden, die ze met groote drift zoeken, en gretig verzamelen; zwaarigheden, die inzonderheid in de Geschiedverhaalen des Bybels voorkomen. Eene misreekening in den Leeftyd van eenen Koning, of Mensch van minderen rang, die

ze meenen ontdekt te hebben; tegenstrydigheden in 't verhaal van twee Schryvers die over dezelve Perzoonen en zaaken handelen, welke hier en daar naar hunne gedachten voorkomen; dit zyn zaaken van het grootste belang by deeze ongelukkige Menschen; met eene grooten ophef, en telkens by vernieuwing worden ze van hen tegen ons aangevoerd. Ik weet wel dat anderen van hunnen aanhangk ook noch met andere wapenen stryden, en niet zo zeer op de genoemde dingen als wel op de wezenlykste gebeurtenissen zelve aanvallen; Maar de Laatsten stryden nog ongelukkiger dan de Eersten: doch hoe het ook zy, de toeleg en handelwyze der Vrygeesten tegen de Openbaaring, tot hier toe gehouden, blyven rédeloos, hoe die ook weezen moogen: want zy verliezen de zekere bewyzen voor onzen Godsdienst uit het oog, en vestigen hunnen aandacht op zaaken, die, met deeze vergeleken, enkele beuselingen zyn. Als deeze Menschen hunne Rede, daar ze zo veel mede ophebben, eens recht gebruiken, en aandachtig stil staan wilden, alleen maar by den voortgangk die de Godsdienst der Christenen, geduurende de drie eerste Eeuwen onzer Jaartelling gehad heeft, waar van ze zelve ook by de ongewyde Schryvers bericht krygen konnen; als zy eens bedaard overwogen dat het Evangelie zelve al voor de verwoesting van Jerusalem door de Romeinen (welke binnen de veertig Jaaren na 's Heilands Hemelvaart voorviel) in verscheidene gedeelten der Waereld reeds gepredikt, en aangenomen was: dat de Leere die de Apostelen predikten, en de plichten die zy voorschreven, rechtstreeks aanliepen tegen de gevoelens en zeden der Menschen, onder welke zy verkeerden; wel verre van dat de waereldlyke Macht de Apostelen beschermde, en aan derzelver Leere door geweld te gebruiken, eenig Gezag byzette, die in tegendeel by herhaaling alles aanwende, wat strekken kon om derzelver voortgang te beletten. Dat eindelyk, niet tegenstaande zo veele wreede vervolgingen, als de Christenen ondergaan hebben, tot aan

de komst van Keizer *Constantyn* tot den throon, in de vierde Eeuwe, de Christelyke Godsdienst zich gehandhaafd heeft byna driehondert Jaaren zonder dat hy in al dien tyd, door eenige Menschelyke hulp ondersteund wierd; ja dat zelfs alles wat moogelyk was om denzelven uit te roeijen, by herhaaling in 't werk gesteld is; doch zonder eenige vrucht. Kan iemant by deeze dingen stil staande, noch in twyffel blyven of eene Leere, die zulke gevolgen heeft, van God afkomstig is? Eene Leere, (op dat ik het gezegde kortelyk herhaale), die niets in de Waereld vindt dat haar beschermt? ja die in tegendeel, de hoogste Magten op Aarde, geduurig bezig ziet om haar uit te roeijen? en by dit alles eene Leere, die rechtstreeks gekant is tegen de diepgeworteldste gevoelens der Afgodery, en eene Zedekunde voorschryft zo strydig met de Zeden van Grieken, Romeinen, en andere Volken? En eindelyk eene Leere die met dit alles nogthans ingang vindt, door geheel klein Asië, en Griekenland, tot aan het tegenwoordige Slavonie (ten Zuidwesten aan Hongarie grenzende)(*), en dat in eenen korten tyd van nog geen vierentwintig Jaaren?

Ik heb mynen Leezer nu alleen bepaald by eene zaak, die men gewoon is, in 't bewyzen van de Goddelykheid der Heilige Schriften, tot de *omstandigheden* van dezelve te brengen: wat zoude 'er anders niet tot overtuiging uit den *inhoud* der Bybelboeken zelve zyn voor te stellen? Men kan zo van het een als ander, wel acht onderscheidene kenmerken ten bewyze dat zy in waarheid zulke Boeken zyn, waar voor zy van ons gehouden worden, opgeeven; onder welke kenmerken 'er zelfs zyn, die, als ten overvloede dienende, konnen aangemerkt worden, om dat de anderen zo sterk bewyzen, dat een redelyk gemoed, zo 'er geen meer als die waaren,

(*) Zie Rom. XV: 19. daar de Apostel zegt: dat hy het Evangelie van Christus vervuld hadt van Jerusalem aan, en rondsom, tot Illyricum toe.

met recht tot zyne geruststelling, niet meer zoude konnen vorderen.

Byaldien nu het gedrag der Vrygeesten omtrent de Openbaaring zo redeloos is, als wy op hen zelven zien, en zo liefdeloos, als wy het beschouwen met opzicht tot hunne Medemenschen: Wat naam moet men dan aan den handel van zulken geeven, die allezins medewerken om de pogingen van de Deïsten, ten nadeele der Bybelboeken, te ondersteunen; en uit geen ander beginzel dan slechts wat tydelyk voordeel, derzelver schriften (die meer dan de pest gevreesd moesten worden), alomme door den druk verspreiden? Zyn zy onkundige Menschen, die niet weeten of het geene men hen te drukken aanbiedt, kwaad of goed, voordeelig of nadeelig aan het Christendom is? (hoewel zy dan in dit opzicht al zeer onkundig weezen moeten) dan handelen zy ten uitersten onvoorzichtig, dat zy zich niet vervoegen om raad by Lieden, die wyzer zyn dan zy, en die in zulke gevallen zo het deugdzaame Menschen zyn, hen, het drukken van zulke schadelyke schriften, zeer ernstig afraaden zouden: Maar zo het tegengestelde de waarheid is, en zyn zy wel overtuigd, dat het geene hen wordt aangeboden, zeer geschikt is om de eerbied voor de Goddelyke Openbaaring uit de harten van sommigen te verbannen, en om anderen aan derzelver gezag te doen twyffelen? dan is 'er in hun gedrag, een samenloop van ongeregtigheid, die ik naar waarde niet beschryven; en waar tegen ik eerlyke Boekverkoopers niet genoeg waarschouwen kan.

De Denker.

N°. 422. *Den* 28 January 1771.

[*Aanspooring tot eene heilige waarneeming van den* Dank- Vast- en Bededag, *met een Vertoog over deszelfs schandelyk doorbrengen*.]

Crevere tanta ubique multitudine
Peccata mundi, & foeda criminum lues,
Ut ira laesi justa se prodat Dei,
Poenasque poscens impio in cumbat gregi.
Hinc pestis alto missa de coelo ruit,
Et cladibus grassatur infandis: *fames*
Hinc dira gentes vexat: *hinc Martis furor*
Cruore gaudens, anxiisque matribus
Ahominandus impetu saevit fero
Oras per omnes, & labores rusticos
Sternit, trahitque tota cum stabulis suis
Armenta, & implet cuncta questibus loca.
Nec finis ullus: *pergimus culpae rei*
Redinte gratae ruere per vetitum nefas,
Odisse verum improvidi, & sanctam fidem,
Fraudesque amare & perditas libidines.
Eheu quid ultra est? Tempus est retro pedem
Tulisse, & invocasse vindicem Deum,
Ut parcat irae, tamque foedis noxiis
Ignoscat. O Clementiae flons unice,
Miserere nostri; *& lenibus solatiis*
Nos erige, atque libera terroribus,
Qui nostra turbant corda noctes & dies:
Ut labe puri criminum, & vitae integri,
Vanis relictis rebus atque inanibus,
Desideremus te, Deus, solum & tua.

D. HOOGSTRATANUS.

MYN HEER DENKER!

Ik hoor, dat 'er al wederom een Algemeene Dank- Vast- en Bededag over ons Vaderland uitgeschreeven is door onze Overheden en wel ongemeen vroeg, waar van sommigen, de reden niet kunnende vinden, zeer veel verwondering laaten blyken. Hier zal het

egter, myns agtens, zo zeer niet aankoomen, of zulks zeer vroeg dan wel laat geschiede; onze Overheden zyn daar van aan ons geene verantwoording schuldig. Die 'er zyn hoofd over breeken wil, gelyk onze plaatkundigen in Koffyhuizen en kroegen alles bepeinzen, moet men zich maar laaten vermaaken met deeze en soortgelyke diepe bespiegelingen, die zy doorgaans over alle Plakaaten en Resolutien onzer Regeerders maaken. Ik kon mogelyk hun hier in veel lichts geeven met te zeggen: vroege rampen, in deezen tegenwoordigen winter over Nederland uitgestort en zwaarer onheilen, die voor onze deur schynen te staan, eischen een' vroegen Bededag. Dan deeze eenvoudige reden, die misschien de onwaarschynlykste nog onwaaragtigste is, want eenvoudigheid is niet zelden het naaste by de waarheid, wil ik niet ter baane voeren: Onze diepdenkende Staatkundigen van dat alloi zouden ligtlyk myne eenvoudige oplossing met een glimlach beantwoorden, en zich daarenboven over de armoede van myn bekrompen doorzigt niet weinig ergeren. Om my dan hunne verontwaardiging niet op den hals te haalen, wil ik liever zwygen, hen ongemoeid laaten, en hun het genoegen geeven van meer dan eenen avond, zich, met hunne eigene bespiegelingen en gewigtige debatten over deezen vroegen Bededag, te vermaaken. Eene zaak van dat gewigt vordert gewis, dat zy 'er hun verstand lang op slypen, of het hun gelukte eindelyk de waare reden te vinden: maar U, Myn Heer! wil ik thans over wat anders onderhouden.

De Algemeene Dank- Vast- en Bededag schynt my toe al een zeer *extraordinairen* Dag te zyn. Ik hoor nooit iets melden van deszelfs uitschryvinge, ik verneem nimmer den bepaalden dag, ik lees nooit den uitschryvings-brief zelven; of myn gemoed wordt getroffen door een zeker gevoel van genoegen, vreugde, en dankbaarheid. Genoegen ryst in myne ziel op, dat alle Inwooners onzer zeven Gewesten en geassocieerde Landtschappen, door de gebiedende stem onzer achtbaare Overheden, die nooit dan met eerbied gehoord moet worden, tot de gewigtige pligten

van dankbaarheid aan God voor de ruim ontvangene zegeningen, van boetvaardigheid over hunne talryke zonden, van verbetering des levens, tot hunner zielen behoudenis en 's Vaderlands heil, opgewekt en geroepen worden. - Vreugde wordt in myn hart gebooren, als ik, in den uitschryvings-brief tot het houden van zulk eenen staatelyken dag, de hooge eerbied onzer Landbestierders voor, en de erkentenis van Hem, die de waereld regeert, duidelyk bespeure; thans zeggen zy: dat *onze Republiek haare opkomst en behoudenis aan de goedertierenheden des Allerhoogsten verschuldigd is*. Die nederige taal ademt Godsvrugt, zy leidt my tot de herdenking der oude Geschiedenissen des Lands te rug, ik overweeg ze, zy treffen my. Myn hart gloeit dan van liefde voor zulke waardige Mannen, die door dat één woord my tot gevoelige dankbaarheid voor Gods oude weldaaden, waar van de tegenwoordigen zyn voortgevloeid, tragten te verpligten en te ontvonken. - De Dankbaarheid komt dan ook in myn hart boven, wanneer ik uit zulken brief verneem, dat, onder alle de zegeningen myns lieven Vaderlands, de Godsdienst niet blykt de minste te zyn, maar, onder zo veele ruwe aanvallen en hoogmoedige beschimpingen van snoode Vrygeesten, door der Overheden zorge en voorbeeld, het hoofd nog boven houdt. Niet min doen my de algemeene voorbereidzels tot dien plegtigen dag aan. Het opstel des Briefs door eenen of meer onzer Staatsdienaaren gemaakt, en door de STAATEN GENERAAL goedgekeurd, wordt terstond aan de Regeerders der byzondere Provintien medegedeeld, door deezen overgenoomen, en ter drukpersse gebragt: eenige honderde afdrukzels spoedig gezonden zo wel aan alle de Leeraars, om vroegtyds hunne gedagten daar over te laaten gaan, en van den predikstoel den Volke voor te leezen, als aan de Hoofd-Officieren, ten deele om ze aan alle de Leeraars der andere Gezindheden over te geeven, ten deele in het openbaar te laaten afkondigen, op dat groot en klein in 't geheele Vaderland, by tyds, berigt worde, en zich schikke tot het vie-

ren van dien plegtigen Verbodsdag. Deeze vroege voorbereidzels worden daarna agtervolgd van anderen. Elk bevlytigt zich, byzonder daags te vooren, dat hy de hindernissen, die anders het godsdienstig werk zouden kunnen stooren wegruimen, en dan blykt het, dat men de zulken in de daad kan wegdoen, welke men voorgeeft op de Zondagen niet te kunnen ter zyde te zetten. De Bededag moet dan in stilte gevierd worden; waarom de onkundigen meestal gelooven, dat dezelve de heiligste dag van 't geheele jaar is, en by hunnes buurmans haard 's avonds zittende, opperen zy niet zelden ten deezen tyde deeze nuttelooze vraag: welke dag is grooter, de Zondag of de Bededag? die ik, daar wel eens tegenwoordig geweest zynde, hoorde beantwoorden op deeze wyze: de Zondag is grooter, want die is van God ingesteld; waar op ik best dagt, zonder my 'er voor of tegen te verklaaren, alleen te antwoorden, om een einde te maaken van een geschil, dat ik op andere tyden lang zag duuren, in deezer voege: indien het de Zondag is, om dat God dien heeft ingesteld, waarom viert gy dan dien dag slegter dan den Bededag, van menschen bevoolen? welk antwoord meermaal den twist afbrak, begrypende zy dat het noodiger ware godsdienstiger te leeven, dan noodelooze vraagen ter oplossinge op te werpen. Dan om hier niet af te weiden en ter zaake te keeren; ik heb over het algemeen altoos opgemerkt; dat de Leeraars als dan allervlytigst zyn (deeze lof behoort hun in waarheid toe) om, op dien dag van afzonderinge, aan het godvrugtig oogmerk der STAATEN, naar den eisch te voldoen. De Dorps-Predikanten draagen dan den minsten last niet op hunne schouderen; zy moeten tweemaal prediken, en zyn gehouden, om, in geene noodelooze herhaalingen te vallen, 's morgens de ontvangene zegeningen, die, schoon meest misbruikt, tot dankbaarheid verpligten, af te maalen, en 's namiddags van de reeds drukkende of nog dreigende oordeelen te spreeken, en daar uit de kragtigste beweegredenen tot verbetering des levens af te leiden. Zy

moeten een' grooten tekst neemen, dien breedvoerig verklaaren, en dus lang prediken, of het gemeen is niet te vreden. Dan moet men zich naar eenen wansmaak voegen? eene zeer korte verklaaring met eene uitvoerige toepassing, waar toe men dan stofs genoeg heeft, voldoet ten besten aan 't oogmerk: nu moet 'er meer naar de omstandigheden des tyds gesprooken, dan Bybelwaarheden verklaard worden. Een groot aantal van yverige en werkzaame Leeraars onder allerleie Gezindheden zal, ten bestemden dage, ons herinneren, dat de *opkomst en behoudenis der Republik* met de levendigste en ootmoedigste dankbaarheid *aan den Allerhoogsten* moet toegekend worden: zy zullen de onbetaalbaare *zegeningen der Vrede, der Burgerlyke en Godsdienstige Vryheden, de dierbaare voorwerpen, die wy by aanhoudenheid genieten*, naauwkeurig afmaalen, en *van de hoope* spreeken, *die wy onlangs verkreegen hebben door de geboorte van eene jonge Princes, van een Huis, dat zo lief en zo nodig is voor den Staat en de Kerk, te zien bloeien en vermeerderen*: Zy zullen *onzen tegenwoordigen toestand vergelyken met dien van zo veele andere Volken, die onder de verderflyke plaagen van Pest, Oorlog en Hongersnood moeten zugten*, en alle deeze dingen aanmerken, *als zo veele stemmen, die ons toeroepen, dat, zelfs in eenen tyd, dat Gods oordeelen op aarde zyn, Hy aan ons des ontfermings nog gedagtig is*.

Zodanig is het naauwkeurig Plan, door de pen onzer Land-Bestierders zelve geschetst, dat alle onze Leeraars zich thans voor zullen leggen, om het uitvoeriger voor hunne Gemeenten te tekenen. Onze Redenaars zullen thans toonen meer dan hunne Godgeleerdheid te verstaan: ik bemin in hen, dat ze den toestand der waereld en hunnes Vaderlands grondig kennen, en beiden met elkanderen wél weeten te vergelyken, om onzen Landgenooten hunne grootere Voorregten regt onder het oog te brengen

Na dit eerste werk zullen zy ons een treuriger toneel vertoonen, en niet min naauwkeurig ontvou-

wen, *dat wy reeds in verscheiden opzigten Gods slaande hand hebben gevoeld, en nog gevoelen*; *dat de Wateren thans onze* kostbaare *Dyken*, op veele plaatzen, gelyk in het voorig jaar, en dus zo kort agter een, *doorbroken hebben, een groot gedeelte van ons Land*, van het elendig en jammerlyk verarmd GELDERLAND, *hebben bedekt, eene menigte van deszelfs ongelukkige Ingezetenen in den uittersten nood en elende* gestort, en zulks *in een saisoen, welk*, wegens de aanhoudende zwaare stormen, *reden geeft van te vreezen, dat deszelfs verwoestingen zich verder zullen uitbreiden*. Zy moeten ook melding maaken, en onze zielen op 't gevoeligste tragten te treffen door de droevige bedenking, *dat de besmettelyke ziekte onder het Rundvee, die by aanhoudenheid onze Velden ontleedigt, zonder dat eenige hulpmiddelen*, hoe ook genaamd, of door de schranderste Geneesheeren uitgedagt, *tot hier toe in staat zyn geweest om dezelve te stuiten: dat dus een aanzienlyke tak van ons bestaan, onze Koophandel, en zo wel 's Lands gemeene als byzondere inkomsten verminderen*: *dat de ongemeene duurte van de meest noodige Levensmiddelen, daar uit voortspruitende, vermeerderd door de rampen van meer afgelegen Volken*, welker elende onze elende voortbrengt, en *de middelen, die de meest Nabuurige in het werk moeten stellen om zich daar tegen te voorzien, zelfs de gegoedste Ingezetenen in 't naauw brengen*.

Al zyn onze Herders geen Staatsdienaars, zo min als de onderdaanen geroepen om de geheimen der Vorsten na te spooren, zy zullen egter, op 't geleide en last onzer doorzigtige Vaderen des Vaderlands mogen en moeten spreeken zo van *veele duistere Wolken, die zich van buiten vertoonen, als van de groote toebereidzelen en Wapenen ten Oorlog van de voornaamste Mogendheden, die met grond doen vreezen voor eene vredebreuk, die gansch Europa in een' elendigen Oorlog zou kunnen inwikkelen*; en dus moeten voorstellen, wat wy reeds geleden hebben, hoe veel wy verminderd zyn, en nog verminderen; alzo de sterfte onder het vee met eene nieuwe woede is uitgeborsten op plaatzen, daar ze nog niet geweest was,

en ingebrooken, waar ze reeds tweemaal heeft gewoed; dat de duurte in byna alle dingen eer toe dan afneemt, en de zwaare oorlogstoebereidzelen, niet tegenstaande alle vredelievende maatregelen ter stuitinge, nog voortgezet worden; dat schoon die ons niet treffen mogten, het algemeen 'er egter door lyden zal, meer dan men kan denken.

By een levendig vertoog van alle deeze onze *droevige omstandigheden*, zullen onze Predikanten moeten *voegen een niet min droevig*, voorzeker veel droeviger, *overweeging van de vermeerderende zonden en ongeregtigheden van de Inwooners des Lands, die ons de gunst en bescherming van eenen God, die goedertieren maar ook regtvaardig is, zo onwaardig maaken*. Hoor, hoogmoedige, ongezeggelyke, dartele en brooddronke Natie! zullen zy uitroepen, hoor de billyke taal uwer STAATEN, het regtvaerdig verwyt, dat u met schaamte en smerte vervullen, dat uw hart grieven moet: *de weelde en overdaad, die dagelyks onder allerleie soorten van Menschen meer en meer toeneemt, en die nog door vermindering van inkomsten, nog door vrees van 't gevaar, dat wy loopen, nog zelfs door het gevoel van de treffendste ongelukken in toom kan gebouden worden*; *de algemeene geest van ydelheid en ligtvaardigheid; de schadelyke voortgang van ongodsdienstigheid, en de ondermyning van alle grondbeginzelen van Geloof en Zeden, geeven ons eene regtmaatige bekommering, en meer dan te veel redenen om alle de Inwooners des Lands wederom by een te roepen, om zich op eene plegtige wyze voor den hoogen God te vernederen en te verootmoedigen*.

Wy wagten dan, dat deeze drie hoofddeelen van den Bededags-brief, *zegeningen, oordeelen* en *zonden*, met eene mannelyke welsprekendheid, heilig yvervuur, en nadrukkelyken ernst den volke zullen voorgedragen worden, en dat voor al het schandelyke en nadeelige der *weelde* en *pragt*, der *ydelheid* en *ligtvaerdigheid*, der *ongodsdienstigheid* en *ondermyning der grondbeginzels van geloof en zeden*, waar over onze Wetgeevers hoe langer hoe meer nadrukkelyk klaagen, uitvoerig zal aangetoond worden, voor al in die plaatzen, waar dit laat-

ste kwaad of het meeste schuilt. of op de onbeschaamdste wyze openbaar is geworden: waar op zulke treffende vermaningen tot boetvaardigheid en verbetering des levens zullen volgen, als de stem der gebiedende Magt met zo veel ernst thans van hun vordert.

Dus zie ik alle onze Boetgezanten zich plegtig toebereiden tot het houden van deezen grooten Verbodsdag, om Gode, hunner Overheden, en der zielen, hunner zorge aanbevoolen, getrouw te zyn. De Dag is buitengemeen, ze eischt van hun, en ons buitengemeene pligten. Ik zie ook denzelven daar voor aan, en wil dien als zodanig vieren; maar alle myne Landgenooten beschouwen den zelven of in dat licht niet, of bereiden zich ten minsten niet om daar aan regt te voldoen, gelyk het behoort, enz.

Het Vervolg hier na.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*. en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 423. *Den* 4 February 1771.

[*Aanspooring tot eene heilige waarneeming van den* Dank- Vast- en Bededag, *met een Vertoog over deszelfs schandelyk doorbrengen*.]

Cum de Supremo originem ducas polo,
Quid immoraris rebus hic inanibus?
Quid formu mundi detinet te lubrica?
Potius in ortus surge, mortalis, tuos,
Regnantium nec obstupesce purpuram,
Nec ambitum, fallacium clientium,
Pompamque, vulgus imperitum quae tenet.
Haec cuncta celis ridet in sastigio
Sapiens locatus, patriamque cogitat
Humi morari nescius, soli Deo
Intentus, orbis qui creavit machinam,
Opusque vastum numine aeterno regit,
Nostramque mentem fecit assimilem sui.
O quisquis illam sic gubernat, ut supra
Opes, honores, atque vana coetera
Consistat, ille sequitur auctorem Dəum.

D. HOOGSTRATANUS.

(*Vervolg van* N°. 422.)

Maar alle myne Landgenooten beschouwen denzelven (den Bededag) in dat licht niet, of bereiden zich ten minsten niet om daar aan regt te voldoen, gelyk het behoort, dus eindigde ik het voorig Vertoog, en moet den afgebrooken draad thans hier op vatten. Droevig is het voor een menschlievend hart bewyzen voor dat gezegde op te zoeken; nog droeviger die, zonder zoeken, aanstonds te vinden. Geen één Leeraar in ons Vaderland is 'er, die niet klaagt, dat op Nederlands staatelykste Verbodsdagen de gewenschte vrugten agterblyven, om dat ze niet met den waaren geest van boetvaerdigheid gehouden worden. Op deeze hunne klagten zou de waereld ligtlyk iets te bedillen vinden; maar zy hebben de stem hunner Wetgeevers aan hunne zyde, die derzelver klagten wettigen, en het gaat my aan het hart, dat ik ook in deezen hen moet by vallen. Voor veelen is egter de naby zynde tyd een dag van waare bekeering, zegt een myner Vrien-

den; doch hoe hy dat bewyst, laat ik u uit deeze proeve oordeelen. Mevrouw KERKSCHUUW, die van 52 Zondagen wel twee kan afzonderen om eens eene predikaatsie te hooren, doch niet dan in den zomer, als het fraai weder is, en zy geen Gezelschap op haare buitenplaats heeft, zal nu een heldenstuk bedryven; zy wil ook ter Kerke gaan, doch *absoluut* niet meer dan eens, en dat is in den winter al veel voor iemand, die 'er zo zelden komt; zy verkrygt magtige verdiensten door dien eenen Kerkgang, een groot *rabat* op de rekening haarer zonden. Men kan hier in haare bekeering duidelyk zien; doch ze duurt maar eenen dag. De verbetering van langer tyd zou als nog haar te zuur vallen. Zy doet 'er genoeg mede uit, als zy door de boet vaerdigheid van 12 uuren den ondergang van 't Vaderland voorkomt. Zy is eene braave Burgeres, en zalaan het bevel haarer Overheid zo goed als iemand nu voldoen. - Myn heer VREESLIGT heeft beslooten dit maal te voet naar de Kerk te gaan, om zynen Lyfknegt en Koetsier daar door gelegenheid te geeven daar ook te komen. Tot dit ongemeen besluit is hy gebragt door den fellen storm van den 19 *December*, die een zyner Schoorsteenen omver gewaaid, en een schuifraam ingeslaagen heeft. Dit is een zeer godsdienstig werk, want zyne paarden rusten dan ook, gelyk by de oude Jooden op zulke tyden mede geschiedde, zo als hy by toeval den 20 *December* in den Bybel leezende gevonden heeft voor het eerst van zyn leven. De boetvaerdigheid van drie Menschen uit één huis zal hem groote *absolutie* geeven, al zal de Koetsier geen tweede predikaatsie, dit geheele jaar, mogen hooren. - Juffer PRONKEPINK heeft haar Kamenier belast, haar sak met falbelaas en garneerzels in haare *garderobe* te laaten hangen, en een effen graauw japonnetje, waar aan nog Engelsche mouwen zitten, dat in een douzin jaaren noch zon noch maan gezien heeft, op den Bededag voor den dag te krygen, en haar aan te trekken, 't geen, met een bokkebaardje op het hoofd, de ongeveinsde vernedering eener verslagene ziele, en de opregte waereld-verlochening duidelyk vertoonen zal. - Een geheel Salet DAMES heeft voorleden week, na het geëindigde kaartenspel, afgesprooken, dat niemand van haar zich op den Bededag zal laaten *coëfferen*, om ook de Heeren *Coëffeerders* gelegenheid te geeven van den Godsdienst by te woo-

nen; hoewel zy daar niet sterk opgesteld zyn; zy kennen toch beter de wegen der straaten dan die in de Kerken. Dit *raisonnabel* besluit zou ook deeze Heeren gansch niet behaagen, zo het langer dan eenen dag duurde; doch ze troosten zich, dat het met den ondergang der zon zal eindigen, en het nieuw Plakaat van den Keizer en Keizerin-Koningin, behelzende een Verbod aan de Heeren en Dames te *Wenen*, van de by ons mede bekende *Coëffures* en sakken te draagen, in onze Nederlandsche Saletten niet *gepubliceerd* zal worden. In eene vrye Republik heerscht geen lighaamsdwang. - De Keukenmeid van Myn Heer en Mevrouw LEKKERBEK heeft met verbaasdheid gehoord, dat de Ketels, die dingsdag avond schoon geschuurd moeten zyn, mogen blyven rusten tot den donderdag. De Moffin, die 'er 16 jaaren gewoond, en dit bevel nu voor het eerst ontvangen heeft, gelooft nu vastlyk, dat het Vaderland in nood is van te vergaan, en door vasten alleen kan boven gehouden worden. - De Heer GELDLIEF, die eene conscientie plagt te hebben, zo ruim, dat 'er eene Koets met vier paarden in kon omdraaijen, heeft, zo vast als tweemaal twee vier is, beslooten dien dag niet te sluiken, en dus eene proef te geeven, dat hy eerlyk kan zyn als hy wil. Dit zal nog al een zoet winstje voor 's Lands inkomsten zyn; doch om het Land alleen niet ryk te maaken, en zelf te gronde te gaan, zal hy donderdags beproeven, of hy het byna altoos welgelukte werk niet vergeeten is. - PIETER LOSTONG heeft met eenen vloek gezwooren, dat niemand van alle zyne Huisgenooten den heiligen naam van het hooge Opperweezen, dien dag, los uit zynen mond zal hooren rollen, mids dat zy hem geen stroospier in den weg leggen. Hy wil volstrekt toonen, dat hy in zyne magt heeft vloeken en zweeren na te laaten, als hy de geringe moeite neemen wil om op zyne woorden te letten. Zal de Man met die korte bedagtzaamheid den Hemel niet verdienen? dat wil hy wel, maar op dat zyne makkers morgen niet zullen zeggen: Hemel! wat is de man bekeerd! zal hy den volgenden dag, naar gewoonte, den heiligen naam van God honderdmaal in zyne discoursen mengen, en beuzelingen met driepaar plegtige vloeken verzegelen. - GRIETJE LOOPSCHUIT kan, fatsoenshalve, op dien dag niet op den dril; in de Kerk durft ze niet gaan om het huis

niet alleen te laaten; haare buurvrouw by haar op een praatje te noodigen, duldt de plegtigheid van den dag niet; ze zal dan maar t'huis blyven, en om met de handen niet over malkanderen te zitten, zal zy de Lyst van haar wasch, die ze naar Haarlem moet zenden, opmaaken. - Zorg voor het huishouden is ook Godsdienst. - HENDRIK PLAT is doorgaans op zulk eenen dag menschlievend: ik ben verzekerd, dat hy het nu wederom zal zyn. Hy wil niemand opligten; ook is 'er hem geen goede gelegenheid toe aangebooden, want de beurs is dan geslooten; doch het verlies, dat hy heden lydt, zal hy morgen dubbel vergoeden; want het bedrog, dat hy op den predikstoel hoort veroordeelen; raakt alleen dat op dien dag en niet op de anderen des jaars gepleegd wordt. - MICHIEL VASTHOUDEND heeft een drie gulden in zynen zak gestooken om aan den armen te geeven, want hy begrypt, dat hy door zyn' traagen Kerkgang de Diaconie wel 30 gulden, in dit laatste jaar, heeft schaade gedaan. De drie gulden zal egter niet uit zynen zak komen, ten zy de Leeraar den armen *recommandeert* met deeze drangreden: *breekt uwe zonden of door geregtigheid*. Wordt dat woord niet gehoord, waar op hy zeer gesteld is, om dat sommigen hem tellen onder de werkheiligen, dan geeft hy maar éénen Sesthalf. - *Monsieur* MORELEU zal in de Fransche Kerk gaan, om dat daar tegen de Snoeshaanen niet wordt gepredikt. - PIET SLEMPER wil op zulk eenen dag geen voet in het Wynhuis zetten, met een paar boutellies rooden wyn zal hy zich savonds in zyn huis vergenoegen, en onder een pyp tabak overdenken, wie van zyne kennissen door den Predikant braaf over den hekel zyn gehaald, en hoopen, dat ze zich bekeeren zullen van hunnen boozen weg. - Jonker LOSHART gaat nooit op eenen Bededag naar zyne gekamerde *Maitres*, om dat zy, *absoluut* eens in 't Jaar boete wil doen voor haare zonden, en hem zelfs op dien dag geen kopje thee zou schenken: morgen kan hy by haar koomen zo vroeg als hy wil, zelfs als zyne *Dame* nog te hedde ligt, de Bededag is dan voorby. - JAN PRECIS zal geen mond aan een stuk droog brood steeken voor dat de Zon onder is: dat te doen was eene dood zonde; 't geen by hier door vermagert, zal hy morgen vergoeden, als hy de bezitting van eeue weduwe met vyfkinderen zal inslokken. - TEUNTJE HUISSELYK gaat altoos te Kerk, behalven op eenen Bededag; zy wil, gelyk zo veele andere Vrouwen, niet godsdienstig schynen zonder zulks te zyn. De schyn moet gemyd worden. Best is dan thuis te blyven, in den Bybel wat te leezen, en daarna het vuil Linnen stilletjes te wasschen: dit maakt geen gerugt, de Buuren kunnen dat niet hooren. - JOOST GALANT, die anders de Keukenmeid streelt, wil op dien dag als een synbaart kyken, en den volgenden zyne schade inhaalen. - ABRAM SERIEUS zal zaturdags de lyst der Predikanten, die prediken zullen, leezen, hy neemt voor by

den allerernstigsten te gaan; doch moet eene plaats in de Kerk neemen, daar hy geen woord hooren kan; doch 't is genoeg, hy zal egter den Bededag vieren, en by een' godzalig Man te kerk gaan. - De Heer en Juffrouw TWISTGRAAG zullen zich met elkander dingsdag avond verzoenen; het geheele Huisgezin zal 'er blyde over zyn; men zal, zelfs op den Bededag, het genoegen der Kinderen over den getroffen vrede op hunne aangezigten leezen, 't geen de waereld, hier van niets weetende, godlooze vrolykheid zal noemen; dan zy denken niet, dat hunne Ouders zich zo dikwils verzoend hebben, om een paar dagen daarna den huisselyken oorlog met vinniger woede te hervatten. - Mevrouw PROPER is gewoon op Bededagen nooit woorden met haare Domestiken te maaken, al vindt zy, na de geëindigde namiddag preek, wanneer zy in het huis de rondte doet, de keuken maar bezem schoon; zy zal haar ongenoegen tot den volgenden dag uitstellen, en dan met een godvrugtig hart haare tweede meid wegjaagen. Godsvrugt duldt geene slonssen onder het dak. Mevrouw heeft de reinheid daags te vooren geleerd, en begreep niet dat het woord *ziele* en niet dat van *huis* 'er onder verstaan werdt. Aan haare bekeering mag men egter niet twyfelen; men ziet 'er de blyken van in den yver, die haar bezielt. - HENDRIK VRYHOF, die men zegt, dat dikwils zyne oude Moeder, eene weduwe, afklopt, als zy hem met traanen smeekt, de lichtmissery te laaten vaaren, heeft zulken indruk van de heiligheid des Bededags gekregen, dat hy om geen geld van de waereld dien dag wil thuis komen, en woorden met zyne Moeder krygen. De jongeling is zo bekeerd, dat hy dingsdag avond in een hoerhuis raakende, het zelve niet voor donderdag morgen zal verlaaten. - Jonker HERSSENLOOS, die met al zyne magt een Vrygeest wil zyn, schoon niemand hem daar voor houden wil, zal 's morgens op den Bededag, het venster zyner bovenkamer met eene reet open zetten, om zich te *diverteeren* met het gezigt der menschen, die naar de Kerk gaan, Arme, onverlichte, misleide slooven, zal hy zeggen, waar heen! waar heen! wat drift vervoert u! een verzonne Evangelie? het woord van verzoening! dat alleen by toeval in de mode is geraakt? praateryen van Leeraars, die dryven, dat 'er onderscheid is tusschen goed en kwaad? hoor *Bolinghroke* en *Tindal*, die weeten meer dan duizent uwer femelende Herders! doch loop maar, de Godsdienst is goed, om de burgers in toom te houden en zelfzal ik misschien t'avond 'er in ver schynen *propter welstantiam* - FREDERIK SLOF is altoos een van de eerste om den Bededag te vieren; doch vreezende, dat hy geene plaats in de volle Kerken zal vinden, besluit hy thuis eene goede daad te doen, naamelyk om, uit eene kist met papieren, de nog onbetaalde rekeningen van Ao. 1765 op te zoeken, en die morgen te laaten voldoen; doch die van Ao. 1766 niet voor Ao. 1772 te betaalen, en de rest naar gelange te laaten wagten.

Wat dunkt u, Heer Denker! van zo veele staaltjes, door mynen Vriend aangevoerd, ten bewyze, dat voor, op en na Neêrlands Bededagen ongemeene vrugten van boetvaerdigheid en vernedering vernoomen worden? wanneer ik hem daarop naar waarde wilde antwoorden, zeide hy: de opgegeevene Karacters zyn egt, en niet verzonnen: 'er is geen dag in 't jaar, waar in men door geheel Nederland zulk eene ingetogenheid, algemeene stilte, eenpaarigen opgang naar de Tempelen, aandagtig hooren des woords, vasten en rusten, neergeslaagene aangezigten en traanen zelfs onder hartroerende Predikaatsien verneemt, dan op Bededagen, en meent gy, dat die geenen duurzaamen invloed tot verbetering van zeden nalaaten! let maar eens op de volgende dagen, of niet 't uitwen dig Kristendom eene inwendige heerlykheid verkreegen hebbe, of men niet de zonden erkend en verlaaten hebbe; of de zorgloozen niet bekeerd, de onboet-vaerdigen vernederd, de traagen yverig en de slaapenden zyn wakker gemaakt? zult gy na den Bededag wel ongehoorzaamen aan de Overheden, veragters van Leeraars, misbruikers van Gods naam, verwoesters van den vrede in de Huisgezinnen, vloekers, zweerders, lasteraars, leugenaars, dartelen, wellustigen, pragtigen enz. vinden? - dit gezegd hebbende, stak hy my het volgende, oud, min bekend, doch uitneemend fraai Dichtstukje in de hand, en besloot dus: daar hebje eene tekening van Nederlands Staat; geloof deeze, indien myne bovengemelde woorden by u spotterny mogten geagt worden.

Wat was het eengezegende Eeuw,
Toen Hollands moedige Oorlogs Leeuw,
De Deugd, op Neêrlands vetten grond,
Zag bloeien in haar morgenstond:
Toen 't vrye volk, in 't veld en woud,
Wist van geen zielverleidend goud,
En steeds in voor en tegenspoed,
Behieldt een onbevlekt gemoed,
By 't klinken van de Krygstrompet:
Of 't kuisch gestreel op d'egte bed
Der jonggetrouwden, ryk van deugd,
Verëend in 't bloeijen hunner jeugd:
Uit liefde in den Echt getreên,
En niet uit wulpsche dartelheên.
Toen wist men van geen haave of schat,
't Was vroomheid, daar men 't oog op hadt:
De Braidsgift was een os of ploeg,
Om 't land dat welig vrugten droeg,
Te bouwen tot het Huisgeryf,
De Spinrok strekte een tydverdryf
Der kuische Bruid, die, met een licht

Van Deugd in 't bloozend aangezigt,
Haar Bruidegom en tweede ziel
Gansch onbevlekt in d'armen viel.
De Bruigom bragt een moedig Paard,
Een schild, een speer, een oorlogs zwaard,
Om uit een ongeveinsde min
Te stryden voor zyn Bedvriendin,
En lieve Kinders, voortgeteeld
Uit zulk een kuisch en minzaam beeld.
Toen hadt de vaderliefde plaats
In 't hart des dappren veldsoldaats,
Toen blaakte in teedre Moedermin
De ziel der kuissche Woudboerin;
Toen voedde 't kind een lieve zugt
Tot Ouders, in die vrye lucht,
Daar 't overstraald van 's Hemels boog
De deugd uit 's Moeders borsten zoog.
De Vrouw nam 't huisbestier in acht,
De Man ging moedig op de jagt,
En ving het wild met eigen hand,
Of dreef den staalen ploeg door 't land,
Of streedt voor Haardstee en Altaar.
In 't digst der vyandlyke schaar.
De Zoonen volgden 's Vaders spoor;
De Moeder ging de Dogter voor
In Deugden, met gewissen tred:
De Dogters vry en onbesmet
Van wulpsche lust en dartelheên,
Die volgden met gelyke schreên.
Men kende toen geen ydle Pragt;
Het kleed was slegts een beeste vagt,
Geslingert om het reine lyf
Des dapperen Mans en 't kuische Wyf.
Hoe vreemd was toen alle Erfkrakeel!
Men gaf elk zyn bescheiden deel;
Geen Ryken wierdt, in 't zweet en bloed
Der Armen, weeldig opgevoed:
Men wist van diefital, nog van roof;
En 't Regt was voor den goudklank doof;
Onschendbaar, met geslooten Hand.
Onz' vad'ren spitsten nooit 't verstand
Op slinkschen vond of redentwist,
Die 't schelmstuk met een glimp vernist;
Zy streeken 't vonnis van het Pleit
In ongeveinsde opregtigheid;
Gelyk het God in 't vroom verstand,
Hun van natuur hadt ingeplant.

Toen, rein van hart, en kuisch van mond
Was 't woord ten zegel van 't verbond;
En steeds onschendbaar in de Trouw
Blaakte in het hart van Man en Vrouw,
Een tedre liefde, tot de dood
Hun veegen mond en oogen sloot.
O Land, hoe is uw roem verkeerd!
O Volk van de ondeugd overheerd!
Stak Bato 't hoofd ten graftombe uit,
En hoorde uw dartel Feestgeluid,
By 't klinken van de Wyn-Pocaal,
Of zag, na 't pragtig Avondmaal,
U bakren in een Hoeren schoot.
Die krygsheld wierdt van schaamte rood,
En riep, uit bitter ziels-verdriet:
Dit zyn, dit zyn myn Kinders niet,
Maar Bastard zaat, waard 's Hemels straf;
En dook, vol gramschap weer in 't graf.
O Land! reeds neigende ten val,
Dat gansch Europa daavren zal!
En zeggen; dit was 't vrye Volk,
Dat uit moeras en waterkolk,
Toen 't by der vadren deugden bleef,
Aan al de waereld wetten schreef!
Keer weêr; keer weêr tot de Oude deugd,
Zo trots in de eerste lente jeugd,
Van Batoos vryen staat gevierd!
Ruk de Eigebaat, een ongediert,
Te lang geduld in Nederland,
Gemest met bloed en ingewand
Van Weeuw en Wees, uit uwen Staat,
Eer God u met zyn Donder slaat.
Trap Wellust, Pragt en geile Min
De keel, en dartlen boezem in;
Eer gy gezengd door 't blixemvuur,
Verzinkt, ten schrik des Nagebuur,
Als Sodom in een zwavel brand.
Genadig God! hervorm ons Land
Tot de eerste Deugd en Heerlykheid,
Tot roem van uwe Majesteit.
Zo ver het zilte pekelnat
't Heelal in vogtige Armen vat!
Zo vindt men nergens wederga,
En vry van 's Hemels ongena;
Zy onder 't licht der Zonnekring
De waereld een verwondering.

UE. Dw. Dienaar,
JUSIUS PATRIOT.

De Denker.

N°. 424. *Den* 11 February 1771.

[*Nuttigheid van* duure *en* schraale tyden.]

Quod facis est justum: virtus tua durat in aevum,
Et dextram praebes mitis opemque tuis.
Auxilio piis praesens es, & adspicis illos,
Si te constante semper amore colunt.
Te tremit impietas radicitus evellenda,
Inde tuum nomen natio nulla tracet.

D. HOOGSTRATANUS ad Ps. CXLV.

Tyden van duurte en schaarsheid merk ik wel aan als slagen, die de alwyze Bestierder der waereld gebruikt om het menschdom te kastyden over deszelfs ongeregtigheden, en tel ze dus onder die oordeelen, welke veeltyds op de misdaaden eener

Natie volgen: maar het is verre van my dan alleen op de Regtvaerdigheid Gods te letten, en het oog van zyne goedertierenheid af te trekken; of de algemeene gewoonte van klaagen ook de myne te maaken, en te zeggen: Och! wat zyn de tyden slegt! wat is alles duur! hoe zal het noch gaan?

Hoewel ik zelf in myn Huisgezin in duure jaaren veel lyden moet, en myne uitgiften grooter worden, zelfs zo, dat bykans alle winsten, eerlyk gewonnen, 'er by inschieten, zwyg ik liever dan veel in 't openbaar te kermen, en agt het noodiger my tot het bespiegelen der wegen Gods te zetten.

Beschouw ik dan de klaagende waereld, ik staa op myne beurt gereed over dezelve te klaagen; en meen 'er een gegrond regt toe te hebben.

Men klaagt, en kermt, en zucht, zeg ik; maar denkt men wel, dat alle deeze plaagen rykelyk verdiend zyn? doch komt men immer tot die gedagten? wordt op deeze bron der rampen regt gelet? - Het is den mensch, het is alle Natien eigen te wenschen, dat het altyd voor den wind gaa, en dat, wanneer de winsten, gelyk ze voor weinige jaaren by ons groot, ja boven maate groot geweest zyn, altoos zo mogen blyven: maar gebeurde dit, hoe arm en uitgemergeld zouden dan andere Volken worden, die de Voorzienigheid Gods niet vernield wil hebben? Zy ook, zo wel als wy, zyn zyne Schepzelen, en hy bewaart ze tot zyne groote ondoorgrondelyke oogmerken.

Tugtigde dan de wyze Regeerder der waereld sommige Volken op den duur, zy zouden verteerd, en anderen, met derzelver schatten overlaaden, tot zatheid des broods vervallen: of gesteld zynde, dat de eersten door naarstigen arbeid veel gewonnen hadden, zy zouden met alle hunne *Producten* en *Manufactuuren* blyven zitten, en, ter vervulling van hunne andere behoeften, niets door den Koophandel kunnen inruilen, indien 'er niet anderen nu en dan gebrek aan graanen of andere noodwendighe-

den leedden, die zich dus van het hunne moeten ontdoen, om anderen en ten gelyken tyde zich zelve te helpen. Dus blyft 'er eene geduurige verwisseling van goederen in de waereld; dus hebben de Volken en Koningryken elkanderen noodig; dus verbindt God verschillende Natien onderling; dus belet en voorkomt hy hier door veele oorlogen, die men anders zou zien ontstaan; - met een woord, dus regeert God de waereld; en doet 'er oneindige voordeelen uit gebooren worden. Die te ryk zouden worden, worden dus van overtolligheden ontlast, de armen worden wat ryker, de gebrekkigste geholpen; de balans blyft onder de Natien; God regeert; en daar is gewis zo veel wysheid in dit bestier van het Opperweezen, dat men 'er zich blind in ziet.

Dus hebben dan de rampen der Natien, die Gods regtvaerdigheid verwekt, aan den anderen kant door zyne goedheid de heerlykste einden. Daar schynt ook daarenboven geen beter middel tot hier toe te zyn, om een hoogmoedig, ongezeggelyk, dartel volk te vernederen, dan tyden van duurte, schaarsheid en andere oordeelen. Wat helpt toch daar tegen het yverig prediken van braave Leeraaren? wat nut doen de Wetten, en lessen der Overheden? wat baaten de vermaaningen van wyze Lieden? en mogen wy 'er dit bydoen? wat algemeen voordeel geeft ons schryven tegen de weelde? hoewel men onze Vertoogen met graagte leest. - Men ziet hier uit de ydelheid der menschelyke pogingen, en wordt 'er door geleid tot die gewisse en ongaarne toegestemde waarheid: God zelf moet eene diep vervalle Natie op eene andere wyze verbeteren; zagte vermaaningen, goedwillige lessen, door onzen vriendelyken evenmensch gegeeven, voeren niets uit, strenge en harde roeden moeten 'er gebruikt worden. En wat zal dan de pragt, by Groot en Klein algemeen toegenoomen, fnuiken? wat beter dan de verlaaging of vermindering der *interesten*; de schraale oogst, veroorzaakt door den agtergebleeven regen

jongstvoorleden zomer, juist op dien tyd, dat de graanen dien noodig hadden om te zwellen; de vermindering van den Koophandel; de sterfte van ons vee; de duurte der graanen, veroorzaakt door den burgerlyken oorlog in Polen, enz. - Zo dra dan de *interesten* der Grooten verminderen, de duurte opkomt, van den gemeenen man minder te haalen is, en de winsten sober worden, dan is de tyd voor de Grooten gebooren om te denken op de besnoeijinge hunner pragt en onnoodige uitgiften, en men geloove my, geen beter hulpmiddel is 'er, tot hier toe, daar tegen uitgevonden. Houden nu de Grooten de handen binnen, laaten zy minder verdienen, leeven zy soberder, zyn zy thans zo gereed niet om een' stuiver als voorheen een' gulden uit te geeven; de gemeene man, die dit ras gevoelt, en daar by het nypen der duurte ondervindt, begint nooit ernstiger dan nu te denken om ook op zyne beurt zyne uitgiften te verminderen, van twee pakken klederen nu maar een te maaken, het half gesleeten rokje niet weg te werpen, maar zo lang te draagen, tot dat het geheel af is, en de handen kloeker uit de mouw te steeken, om wat te verdienen. Aardappelen, voor weinige jaaren een veragtelyke kost, die op de tafels der Grooten niet mogten komen, laat men dan aanmerken als een hemelsch geschenk, gelyk zy waarlyk zyn, geschikt, gelyk het ten deezen dage in ons vaderland is, om by eenen schraalen oogst en. duurte, eenen algemeenen hongersnood te voorkomen. Uit dit alles mag ik dan veilig besluiten, dat Gods regtvaerdigheid en goedheid, gelyk dikwils, zo ook nu ten zelfden tyde zigtbaar bespeurd worden Op eens bereikt hy veele oogmerken. Hy straft de pragt, die ryke bron van ontallyke misdaaden; hy onderhoudt andere armere Volken door onze grootere uitgiften, die wy in duure tyden hun voor 't graan geven; hy verlaagt den hoogmoed; hy behoedt den mensch voor zatheid des broods; hy trekt hem uit de luiheid; hy doet de nyverheid toeneemen; met een woord, in Gods regtvaerdigheid ziet men zyne goedheid ter zyde uitblinken; uit onze duisternis wordt het licht voor

anderen gebooren; onze geneezing is tevens het oogmerk der roede. Hoorde men dan maar deeze, en wie ze besteld heeft!

Men kan, ik weet het, hier tegen inbrengen, dat by duure tyden matig gegoede Godshuizen het hoofd met moeite bovenhouden, en de giften voor de armen doorgaans verminderen, wanneer zy behoorden aantegroeien. Dan hoe gering zyn die nadeelen, in vergelyking van de grootere zegeningen, die God met zyne oordeelen bedoelt? en mag niet het mindere om het welzyn van het meerdere eenen kleinen tyd lyden? of zyn 'er geene wegen om die twee tegenwerpingen op eene andere wyze te beantwoorden? - Het ontbreekt, in tyden als deezen, onze Regenten aan geene wysheid om ouden, armen, elendigen en weezen zo wel aan brood te helpen als voorheen, en waar zyn in ons land Godshuizen, die by duure tyden zyn te grond gegaan? Meer dan eene Stad kon ik opnoemen, die zelfs thans nieuwe laat stichten.

Onder de edelmoedige menschen, die veel voor het welzyn van andere doen, zonder loon te trekken, en of agter hunnen rug, of zelfs in hun aangezigt smaadheid te lyden hebben voor hunne liefdezorg, telle ik de Aalmoesseniers, en Diakenen, die ik meer beklage, dan zy veeltyds van anderen geagt worden. Zelden kunnen zy voldoen, hoe wél zy het maaken by de armen, die door hunne ondankbaarheid 's Lands misdaaden niet weinig vergrooten. Nooit krygen zy naar hunnen zin genoeg; maar myns oordeels, de grootste hoop te veel, en genoeg in duure tyden, als dit Volkje de ontfangene gaaven maar wel besteeden wil. Daar moeten Diakenen voor toezien, zegt men, daar voor zyn ze Diakenen. Ik geloof, dat dit eenigermaate in kleine plaatzen mogelyk zy, maar hoe dit nategaan in groote Steden, beken ik niet te weeten. Die edelmoedige Aalmoesseniers, allen geene Renteniers zynde, of onledig, hebben 'er zelden tyd, ten minste geene gelegenheid toe. Hun gezag is ook te klein; zy klaagen veel, over 't misbruik der gaaven door de armen, en dat

hoor ik zo vaak, zonder dat zy kans zien om dat te verbeteren, dat het my ter harte gaat, en dikwils doet peinzen op middelen, die de Overheid zou kunnen te werk stellen om die weg te neemen. Of zyn hunne gewoone giften, zo niet voor alle, ten minsten voor veele Armen in duure tyden niet groot ge. noeg? Eene arme vrouw in myne buurt, die door hun bedeeld wordt, onderhoudt drie groote honden in haar eng kamertje, en ik heb 'er eene gekend, die 'er zes met haar brood spysigde. Wat misbruik is dit? wat verslindt het niet al brood? al heeft men geene klederen, men moet egter honden houden, en dit is bykans algemeen in ons Land. - Wie hier tegen pleit, vindt ras tegenstanders. - Nooit heb ik armhartiger voorspraak gehoord dan deeze, die egter by de meeste verdedigers voor de honden der Armen vernoomen wordt: men zegt, die gewoonte is een overblyfzel van 't beeld Gods in den mensch: hem werdt in 't Paradys de heerschappy over de Dieren gegeeven; die zucht om te heerschen is in hem nog niet uitgeblust; hy moet dan ergens over het gebied voeren; de ryken doen dit over menschen, die hen dienen, de Armen hebben niets, waar over zy 't kunnen doen, dan over de dieren, en bygevolg daar toe moeten zy honden houden, die van hun brood leeven, al moeten zy gescheurde klederen draagen, om honden te kunnen voeden. Het is der moeite niet waardig deeze schoone en wel sluitende redenering te weder leggen. Wanneer armen dezelve gebruiken is het allerbest hun den mond te stoppen, met hun geld en brood te onthouden. Dit middel werkt onfeilbaar, doch wee den Diaken, die het durft doen. Wat schelden, en tieren, wat grommen en veragten moet hy, daar over uitstaan? Dan om mynen Leezer hier mede niet te ontstigten, willen wy alleen, dat hy eens optelle, hoe overtollig ons Land door de honden der Armen is geballast, hoe veele duizenden men kon missen, en hoe veele Lasten Graans door dit gedierte 's jaarlyks onnut worden verslonden. In *Frankryk* heeft men onlangs be-

gonnnen deeze rekening op te maaken, die zo groot is, dat men ze niet gelooven zou, waarom ik 'er niet van reppen durf. Ik vinde ergens aangetekend, dat men in sommige *Zeeuwsche* Steden, de geweldige verslinding van 't brood door een al te groot aantal honden narekenende, noodig geoordeeld heeft, 'er eene *Tax* op te zetten, en dit is wel bedagt. De Armen kunnen zonder die dieren leeven, en de ryken, die ze volstrekt willen houden, kunnen 'er voor betaalen. Men verzuipe dan aanstonds eenige honderd duizend keffers, en ik zal veelen niet *onbermhartig over hun vee*, maar bermhartig over zich zelven noemen. Eene Dame, die dit vertoog leest, wordt over deeze *periode* myne Vriendin niet, zy wordt zelfs driftig tegen my, drukt al voortleezende, haar schoodhondje met de linkerhand, terwyl zy met de andere myn Vertoog houdt, en zegt: arme *Fidel!* wat heeft men met u in den zin! - Een luie lekkerbek, die gaarne haasen eet, doch dezelve liefst door anderen laat vangen, zal aanstonds over dit voorstel tegen my uitvaaren. - Slordige Domestiken, te lekker om de beenderen van 't vleesch, van hunner Heeren tafel komende, zelve af te pluizen, en daarom altoos maar voor de honden werpende, zullen misschien tegen my aanvangen, dapper te vloeken: doch gelyk ik de malle liefde der eersten niet denk te volgen, by den lekkerbek niet wil eeten, en den beste vloekenden knegt en keukemeid met een gulden voor een foytje te geeven, beter tot bedaaren kan brengen, dan door een Vertoog over de schandelykheid zulker woorden, wil ik den Edelman zyne Jagthonden, mids hy 'er geen 32 den kost geeve, zo ook den Bleeker, den eenzaam woonenden Boer, den Herder, en al wie ze tot karnen, coffy boonen branden, of voor den kruiwagen, en aan Buitenplaatzen of elders om te waaken gebruiken, dezelven niet ontneemen. Men snoere alleen den muil der overtollige honden, en ontlaste het Vaderland van zuik eene meenigte onnutte buiken. De Dame betaale, zo wel als anderen uitgezonderd de

zo even genoemde Lieden, die ze niet kunnen missen, een drie gulden tax voor haar Schoodhondje, een ander wat minder. Buurtmeesters haalen dit geld op; men gebruike het tot een fonds, om verscheiden gering beloonde Schoolmeesters ten platten Lande hooger loon te geeven, of om de weduwen onzer Soldaaten en Matroosen te gemoet te komen, of tot andere nuttige einden, die ik zal aanwyzen, zo dra men dit Plan wil invoeren.

Maar wat ook anderen hier van zal goeddunken, het is, mynes agtens, meer dan tyd om toe te zien, dat de Armen het kostbaar brood niet verder verspillen; dat men de duurte niet vermeerdere door monden open te houden, die geen nut doen; dat men de keffers, die op de straaten anderen tot een last en de onreinheid zelve in de huizen zyn, voor altoos doe zwygen, of dat men de menschen dit vermaak met geld doe boeten; dat de luiaarts de handen leeren uitsteeken; dat men tevens de onnoodige uitgiften vermindere; dat men de regeering Gods billyke, die ons arm wil maaken, op dat we door de rykdommen, weelde en pragt niet meer vervoerd en weggesleept worden ten verderve, waar toe zo veele duizenden thans overhellen, en dat ons Vaderland, onder het gevoel van Gods regtvaerdigheid, deszelfs goedertierenheid, die ons ten leven leiden wil, opmerke en altoos loove!

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussê*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout* 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*. en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 425. *Den* 18 February 1771.

[*De* Gierigheid *der Geleerden in de Weetenschappen gegispt*.]

Dicite, quid tantum noctes diesque laborem
Fertis? duntaxat pro vobis? at nihil inde
Laudis habere licet: nam qui sua commoda solum
Quaerit, nec prodesse aliis curat potius sed
Damna aliena malus ridet, dum, quod sibi credit,
Utile perficiat, saevissima jure meretur
Bellua, non homo dici. - - -

M. PALINGENIUS.

Veel Geleerde Heer D E N K E R !

Als gy myne naam onder aan deze brief ziet, zult gy u wel kunne te binne brenge, dat ik voor tien jaren uw knegt ben geweest, en heb nu de vryheid genoome om u eens te schryven van myn wedervare, sedert ik u verlaate heb, dat my nog spyt, hoewel ik nu meer kans heb om geld te winnen, als toe ik u diende Toe ik van u vertrok naar de Heer D.... gelyk gy nog wel wete zult, kwam ik in een goede huur, had een ordentelyke loon, paste ook braaf op, en sprak over al daar ik kwam, drie jaar lang, met lof van myn Heer. Maar eens in gezelschap geraakt met andere Heereknegts op een avond aan een huis, daar ik myn Heer moest af haale en lang wagte, eer hy scheide kon, beduide zy my, dat ik een slegte dienst had, weinig drinkgeld kreeg, om dat myn Heer niet veel mensche zag, en ik, al diende ik hem twintig jaar, nooit met een Ampt kon begiftigd worde, gelyk zy te wagte hadde. Sedert die tyd liet ik hier over myn gedagte gaan, be-

vont dat zy gelyk hadde, en besloot daarom te verhuize, maar geen huur na myn zin kunnende vinde, moest ik nog een jaar by myn Heer met tegezin woone. Dat maakte, dat ik van hem afkeerig wierd, en niet meer zo oppaste, als ik wel gewoon was. Na verloop van eenige tyd merkte hy, dat ik niet meer was als van te voore, wy kreege somtyds woorde, en hy verweet my myne traagheid. Hy vroeg my de rede, maar ik zei, dat ik 'er geene had, en niet beter wist, of ik diende hem gelyk ik gewend was. Dit ging zo voort eenige maanden, tot dat ik hoorde, dat een van myne kennisse, woonende by een Burgemeester, zou afgaan om te trouwe: ik verzogt hem een goed woord by zyn Heer te doen om in zyne plaats te kome, en dat beloofde hy my. Sedert lag ik op de loer om myn Heer de dienst op te zeggen, dog ik paste wel op, dat hy het niet eerst deed. Ik maakte over een beuzeling met hem woorde, en zei hem, dat hy zig van een andere knegt kon voorzien. Dat is goed, Jan, zeide hy, het heeft my ook al lang verveeld u te houden, gy bent niet meer dezelfde, als toen gy eerst uwe voete in myn huis zette, gy kunt gaan. Sedert, hernam ik myn oude naerstigheid en yver, ik paste hem op als in de drie eerste jaare, ik deed geen boodschap, of ik was vliegens weerom. Hy merkte dat wel, en ik kon aan hem zien, dat hy wenschte, dat ik hem altyd zo gediend had, en by hem was gebleeve, dog hy zei niets, en liet dit gaan. Dit deed ik, onder ons gezegd, om een goede attestatie te kryge, als de Burgemeester zig na my kwam informere, en dat lukte my goed, ik wierd gehuurd, en verhuisde. By myne nieuwe Heer had ik het in het begin niet kwaad, ik had 'er veel meer drinkgeld, ik kogt een goud horologie, ik reed dikwils met hem na buite, ik kreeg meer kennis aan mensche, ik trok meer loon,

en had een goed Ampt te wagte, als ik maar wel oppaste, tot dat 'er wat ope viel. Maar ziet, daar gebeurde in vier jaare niets dat my leek, en myn Heer oud zynde, besloot voor de Regeering te bedanke. Hoe my dit speet, kan ik u niet zegge, maar daar was niets tege te doen. Te wagte op zyn dood, om een goede rouw te kryge, en een legaat uit zyn Testament, waar in alle zyne Domestike stonde, luste my niet, ik dagt hy kan nog zo lang leve, om zyn dood wil ik niet bidde, met een woord, ik was ongenege hem langer te diene, hoe goed hy ook was, en verhuisde. Toe raakte ik, niets beters kunnende vinde, en geen huur by een Heer van de Regering open staande, by een groot Koopman, en daar ben ik nog, en heb het 'er ook wel, dog daar is geen Ampt te hebscheere, maar in alle geval dat niet kunnende kryge, heb ik al eens gedagt, of myn Heer my niet tot een kleine Koopman zou kunne maake, als ik hem een half douzein jaare zo trouw en eerlyk diende, gelyk ik by u gedaan heb. Dat zou my nog wel lyke, denk ik, maar myn Heer heeft my voor knegt, en niet voor Kantoor Klerk gehuurd. De kennis ontbreekt my, en wat spyt het my, dat ik niet meer geleert heb, toe ik by u woonde. Om je de waarheid te zegge, toe ik in uw huis was, heb ik 'er my wel wat op toegelegt, maar niet genoeg, gy had my wel wat kunne leere, maar ge wist juist niet, dat ik zin zou kryge om Koopman te worde, ook vreese ik dat al had ik meer wille leere, je met je wetenschap wat gierig zoud geweest zyn. Als gy eens uit wandele ging, trad ik wel eens in je studeerkamer en doorsnuffelde uwe pampiere, ik ging in uwe leuningstoel zitte, en probeerde om uit eenige brokke geschreeve pampier, die ik vond een blaadje op te stellen, maar het wilde niet lukke, De regte Boeke, daar je uw kennis uit haalde, moete

agter het slot geweest zyn, of alleen in uwe herssens, dat weet ik niet en dat raakt me nu ook niet. Maar dit hangt me nog wel in 't hoofd, dat ik je veeltyds iets gevraagd heb, daar ik geen antwoord op kreeg, en ik heb u egter zelfs wel eens hore redenere met uwe Vriende, die u bezogte, over de gierigheid der Geleerde, en toen dagt ik, hoor myn Heer eens praate over een kwaal, daar hy zelfs aan vast is. Zeker had je my toe wat meer wille onderwyse, hoewel ge dat juist aan een knegt niet behoefde te doen, ik kon nu een Koopman worde, maar dat zit 'er nu niet op. De Heer, daar ik nu by woon, en groote handel dryft, heeft het zo drok, dat ik hem niet durf zeggen? wat ik in 't hoofd heb, en ik durf hem ook niet vrage, wat boeke ik moet koope om wys te worde in de negotie. Hy is zo mild als gy in 't geeve van aalmoesse aan een arm mensch en nog ryker in verteeringe als gy durft denke, maar net zo gierig als gy met zyne weteschap: als ik hem eens iets vroeg, dan zegt hy, zo hoort men de Paap de biegt af. Hoe het zy, ik weet niet, hoe men in een zaak wys word. Dik wils heb ik u en myn Heer hore redenere over de Wysheid, en die bove de wolke hore verheffe, en zegge, men kan ze voor geen geld kope, waar voor anders alles te kryge is. Ik heb dikwils hore vertelle, dat als men die heeft, men altyd door de wereld kan kome, maar, myn Heer, hoe krygt men ze? My dunkt, alles kan men voor geld en goede woorde magtig worde, maar niet de wetenschap, en daarom kan ik niet begrype, hoe gy ze gekreege hebt. De twee Zoons van den Heer, daar ik by woon, zyn 'er net zo verlegen mede als ik. Dat heb ik voor eenige avonden gehoort, toe zy, met de vacantie thuis gekome ware en met eenige geleerde Vrien-

de, die hen kwame bezoeke, aan tafel zate, en ik 'er agter stond om hen te diene. De een heeft eerst op een Ilustre School gestudeert, eer hy na een van onze Academien ging, en nu had hy nieuwe Leermeesters een jaar lang gehad in de Teologie, meen ik. Zyne Vriende vroege hem, hoe hy het by hen had, of zy nog al vriendelyk ware, of zy hem holpe in zyne Studie, en hem leerde de beste boeke te kenne om 'er de Wetenschap uit te haale? Ik weet niet, antwoorde hy, wat ik 'er je veel van zegge zal: te *Linge*, daar ik eerst studeerde, zeide men, dat Boeke, die *van Til* (is 'er niet, veel Geleerde Heer DENKER! zo een Schryver? 't kon zyn, dat ik mis had, want ik schreef met een potlootje de vreemde naame op, die ik hoorde noeme, op een pampiertje, dat ik heimelyk tege de rug van het bort hield, dat ik in de hand had, toe ik agter de tafel stond) voor de Studente in de Teologie recommandeert, goed ware, en de Professers, daar ik nu onder Studeer, zegge, dat die *van Til* veel beter boeke heeft gebruikt, of dat hy nooit de man zou geworde zyn, die hy geweest is, maar dat hy die beste Boeke agter heeft gehoude en nooit laate zien. Vreemd keek ik op, en dagt aan u, toen ik hem verder hoorde zegge, dat men zyne eerste Meesters nagaf, dat zy nooit die Boeke recommandeerde, die zy meest gebruikte, en altoos met ophef van andere sprake, die zy zelf niet hadde nog wilde koope, en daar van gewoon ware te zegge: *non potes carere*. Och dagt ik, wat word myn jonge Heer op 't sleeptouw gehouden, wie weet of hy ooit agter het fyne van de Mis komt, hy zal misschien zo oud als *Methuselem* zyn, eer hy Domine kan worde, waarom wille de Geleerde niet zegge, waar ze hunne geleerdheid haale; zy verlieze niets daar by, zy houde dat ze hebbe, en

worde niet armer. Dat hunne Studente schielyk wys worde voor hunne jaare, door hen die boeke te leere kenne, dat was hun geen schande, maar een eer. Hun ligt word 'er niet door betimmerd. De Studente blyve immers niet op de Academie, maar raake met den tyd door het heele Land verstrooit. Terwyl ik dus dagt, zei zyn Broeder, ik dagt dat het zo in de Medesyne alleen was, maar nu hoor ik van u, dat het in uwe Studie ook zo toegaat, het zal wel zo in alle Weteschappen zyn: men heeft my aangepreze een klein boekje, genoemd *Scola Salertonane*, en gezegd, dat als ik dat verstond; alles wist, en *Boerhave* met *van Zwiette* wel in de lommerd kon brenge, en nu hoor ik weer van andere, dat eene *Beferwyk* de beste is, waar voor alle Medesynsche Schryvers moete opdraie. Dat getuigenis van deze onze jongste Heer, die ik in myn Ziel liefheb, trof my. Ha, dagt ik, nu is het in de heele wereld eve eens gestelt. De DENKER, de Koopman, daar ik by woon, en sommige Geleerde Professers zyn altemaal gierig met hunne wetenschap, zy leide onze jonge Heere om de tuin, en make honderd omwege om ze te brenge, daar ze zyn moete in plaats van regt uit te gaan. Wat wil ik, arme bloed beginne? wat eisch ik van myn Heer, my de regte weg te wyze om schielyk de Negotie te leere, zyn eige zoons worde bedot; en geen zier beter als ik behandelt. Ik zie wel, dat het luk of raak is, als men spoedig tot de ware kennis komt, men moet veele jaare tobbe, zelfs graave, zelfs arbeide, en vind men iet dan, dan is het wel. De Klerke op 't Kantoor van myn Heer worde met dezelve sop overgote, zy moete zig daar voor ses jaar verbinde; al ware zy zo wys als *Salomon*, en al konde zy alles in drie jaar leere, zy moete 'er zes blyve; dan zullen misschien hunne herssenen eerst ge-

slote zyn, ten minste zal men het hun wys make. Maar eer ik verder gaa, veel Geleerde Heer DENKER! moet ik je zegge, dat de Vader dezer jonge Heere dit horende, vreemd toekeek, maar ik dogt, kyk maar toe, je word nu op je beurt behandeld en je jongens, gelyk je my tracteert, daar is geen zier aan gelege, gy hebt geld, maar uw arme knegt niet. Eindelyk vatte hy het woord op, en zeide tege zyne geleerde Vrienden, die aan tafel zate, en na de jonge Studente luisterde: gaat het 'er zo toe onder de Geleerde, wel dan weet ik niet, of ik niet myne zoons van de Academie neem, daar ze nu zyn, en bestel ze op een andere. Neen wierd hem hier op geantwoort door een Heer, dat zou ik niet doen, die kwaal is aan alle Geleerde min of meer eige, tot de Kategiseermeesters incluis, die hebbe 'er ook al wat van. Ik was in myne jeugd meest gewoon die boeken te kope, die men meest verragte, en die men hemelhoog prees, kwamen niet in myne Bibliotheek, en daar vond ik my ongemeen wel by, ik wierd de beste magtig, en de rest, by myne Vriende insiende, vond ik niet veel nuts te zyn. Late uwe zoons ook zo handelen, en die Geleerden alleen gelooven, die men in alles kordaat vind, en blyke tone, dat ze hunne discipele wille voorthelpe. Over dit stuk wierd die avond nog al meer gepraat, dog dat heb ik niet kunne zamenknope of onthoude, om dat ik alles afgebrooke hoorde, wyl ik order kreeg, om het tweede geregt uit de keuke te haale en op te brenge, waar door ik af en aan moest loopen. Dus zie ik wel, dagt ik toe, dat 'er voor my in dit huis niets van de Negotie is te leere: diene is myn parlot, diene moet ik, een Koopman word ik nooit, of iets meer dan ik nu ben, ten zy gy, myn Heer, my weder wilde neeme tot uw knegt, uit enkele ontfer-

ming met myn tegespoed, en in uw huis my wat wyzer make Gy word oud, en kunt niet veel jare meer dienst hebbe van uwe weteschap, en zo gy daarvan nu en dan wat wilde medeele aan een knegt, die geen ampt kan kryge, en geen Koopman kan worden, gy zult 'er niet armer door worde en ik beloof, u te zulle oppasse beter als ik ooit gedaan heb, tot uw doot toe; wanneer ik vertrouw in staat te zullen zyn om u in uw Ampt te kunne opvolge, en aan de wereld te leere, dat de grootste gierigheid hier in gelege is, dat men de ware Weteschap zyne naasten onthout. Als gy my hier op een goed antwoort geeft, zal ik myn dienst aan myn Heer op zegge, en met blydschap weder by u kome woone.

Ik blyve
Veel Geleerde Heer DENKER!

U Ed. Gehoorzaame Dienaar,

JAN GEFOPT.

Amsterdam, den 16 *January* 1771.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*. en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 426. *Den* 25 February 1771.

[*Raad aan eene Vrouw, klagende over een* ongelukkigen Echt.]

Het Huwelyk is, of behoorde te zyn, eene volmaakte overëenstemming van Wille en Neigingen tusschen Man en Vrouw.

HUIDECOPER.

Myn Heer DENKER!

Ik heb eenige Jaaren in den Echt doorgebragt, maar meestäl dien tyd in eene groote onëenigheid met mynen Man. Dewyl het tusschen ons aan waare Liefde ontbreekt, vallen 'er dagelyks beuzelingen en geduurige twisten voor, die zo hevig gaan, dat de Huisgenooten niet alleen, maar

zelfs vreemde Menschen, die by ons in den Winkel komen, 'er getuigen van zyn. Het Caracter van mynen Echtgenoot is gantsch niet voordeelig. Hy is zeer onbeschaaft in meer dan een opzigt, en niet zeer vatbaar voor onderrichting. Zyne reden gebruikt hy schier in 't geheel niet, of zeer zelden; maar aan zyne driften is hy doorgaans dienstbaar. Behalven dit, heeft hy het droevig gebrek van zeer gierig te zyn. Myn Caracter is daarëntegen het tegengestelde van het zyne. Schoon ik, zo als men zegt, geen hooi over den balk zal werpen, zo ben ik 'er echter zeer op gesteld, om myn fatsoen te houden. Ik kan ook wel wat missen voor behoeftige Huisgezinnen: doch door myn Mans verregaande zuinigheid, die volstrekt geene, paalen heeft, moet ik alles wat ik uitgeeve, of geheel buiten zyne kennis doen, of het grootste gedeelte voor hem verbergen. Dit heeft zelfs plaats in het geene ik voor myne Kinderen nodig hebbe: hun Schoolgeld moet ik minder laaten op geeven, en het overige in stilte betaalen. Met de Rekeningen, die in het nieuwe Jaar my gezonden worden, is het even zo gesteld. Gy kunt ligt begrypen, Myn Heer! hoe onäangenaam dit alles voor my is. Voeg hier by den geduurigen twist daar in ik leeven moet; als mede dat my myne Kinderen, inzonderheid de oudste die het met zynen Vader houdt, weinig of geene achting, en gehoorzaamheid betoonen: het is eene droevige omstandigheid voor my, die van tyd tot tyd, erger wordt. Myn Man, als waare hy myn gezelschap wars, gaat des avonds, dikwerf uit, en keert niet voor laat in den nacht te rug. Wat zal ik beginnen? zo langer te leeven is voor my onmoge-

lyk. Onthou my toch uwen raad niet. Veel Menschen, hulp nodig hebbende, vervoegen zich tot u; en dewyl gy allen, die aan u schryven, beäntwoord, verwagt ik, dat gy my ook met uw antwoord verëeren zult. Weet gy my niet een middel aan de hand te geeven, dat voor mynen toestand geschikt is, om myne dagen in meerder rust te eindigen. Gy zult dit doende, ten hoogsten verplichten;
Myn Heer DENKER!

U Ed. bedroefde Dienaresse,
MARIA ONGELUKKIG.
ZUTPHEN den 3 January 1771.

De toestand van Mejuffrouw ONGELUKKIG smart my ten hoogsten. Gaarne wilde ik iets toebrengen om haar het leven aangenaamer te maaken: doch ik vreeze dat myne pogingen niet toereikende zullen zyn in haar geval. De reden is, om dat zy zelve bekent, dat het tusschen haar, en haaren Echtgenoot aan waare Liefde ontbreekt. Want dit is eene kwaal, die byna ongeneeslyk is. Indien Menschen, die reeds eenige Jaaren in 't Huwelyk hebben doorgebragt, nog ontbloot zyn van iets, dat tot het weezen van dien staat, noodzaakelyk behoort, dan is 'er weinig, zo al eenige hoop, dat iemand een middel zal kunnen uitvinden, om hen in vrede te doen leeven. Laat ik nochtans beproeven of ik in staat mogt zyn, om iets toe te brengen, waar door het droevig lot van Juffrouw *Ongelukkig* wat meer draagelyk, of met een beter verwisseld mogt worden: mogelyk zal 't

van gewenschte gevolgen zyn. Zy gelieve dan deeze myne volgende aanmerkingen en raadgeevingen in overweging te neemen; ik zal met haar openhartig te werk gaan, het vertrouwen, dat zy in my stelt, vordert dit. Maar ter zaake. Mejuffrouw Ongelukkig onderzoeke zich zelve eens met bedaarde zinnen, of zy, van haare zyde, wel immer getracht hebbe alle hinderpaalen uit den weg te ruimen, waaräan haar Man zich tot hier toe, gestooten heeft. Heeft zy wel ooit behoorlyk geduld gehad met zyne gierigheid? of immer in 't vriendelyke ondernomen, wanneer die te verre ging, om hem te overtuigen van zynen verkeerden handel? zo niet? dan behoorde zy het nog te doen. Is hy niet vatbaar voor onderrichting, en overtrest zy hem daar in, dat zy beter gebruik van haare Reden weet te maaken dan hy, dan is 't ook haar plicht, om het meerder verstand, dat zy meent te bezitten, of in der daad bezit, aan te leggen tot zyne verbetering. In allen gevalle, hy is haar Man, en dus heeft zy op hem eene allernaauwste betrekking, die zy altoos behoort in 't oog te houden. Zy mag ook wel eens overdenken, of zy in haar fatsoen gaarn te willen honden, niet al te verre gaat, en hier in zich schikt naar Lieden van eene hoogere Classe, dan waartoe zy, en haar Man behooren. Het zogenaamd fatsoen houden kost sommigen in onzen tyd, al vry veel, en brengt menig Huisgezin tot den val, en de kleine Lieden, volgen in dit opzicht, de Grooten al te veel na; zo dat het onderscheid tusschen Lieden van rang, en Burgers, by veelen, in onze dagen, naauwelyks te ontdekken is. Zo Juffrouw Ongelukkig, na een naauwkeurig, en oprecht onderzoek van zich zelve

getuigen kan, dat zy in alles, wat zy zo voor zich, als haar Gezin uitgeeft, de paalen der noodzaakelykheid niet ter zyde stelt; en durft zy zich in dit opzicht voor Onpartydigen ter toetse stellen: dan is in derdaad het gedrag van haaren Echtgenoot zeer af te keuren, en zy verplicht om Hem door herhaalde redenen te overtuigen, dat hy kwaalyk doet, in haar te onthouden het geene zy noodig heeft; of zelfs haar in de uitgaave van het eene en ander, dat de huishouding betreft, te bepaalen. Belangende het gedrag, dat de Kinders met haare Moeder houden, moet Juffrouw Ongelukkig, zo veel zy kan, trachten dezelven onder 't oog te brengen, wat Kinderen aan hunne Ouders schuldig zyn, en met beleid hen tot rede brengen, door naar verdiensten, hen te straffen, zo zy misdoen. Met een woord, zy is Moeder, en 't staat aan haar, om dit haar gezag te handhaven. Wat eindelyk betreft het gedrag van haaren Man, dat hy gezelschap buitens huis zoekt, en laat uit blyft; ik weet haar geen beter raad te geeven, als dat zy 't hem in huis zo aangenaam maakt, als zy kan, en hem vriendelyk ontvangt, als by uit geweest zynde, weder t'huis komt; al is het zelfs laat in den nacht: doet zy het tegengestelde, het zal olie in 't vuur werpen weezen; daar 'er anders nog hoope is, indien maar beleid, en toegeevende vriendelykheid plaats hebben, dat hy het gezelschap van zyne Vrouw verkiezen zal voor dat van ligtekooijen, of van een party Zuipers en Speelders. Om kort te gaan, is het Mejuffrouw Elendig in der daad te doen, om met haaren Man in vrede te leeven, zy moet

van haare zyde, alle inschikkelykheid gebruiken, die zy kan, en de minste, zo veel maar mogelyk is, trachten te zyn: in geduurige onëenigheden te leeven, is nadeelig voor ziel en ligchaam beide. Dit zal Juffrouw Ongelukkig by ondervinding wel weeten; en daarom is zy te meer verplicht omtrent haaren Man het gezegde te betragten. Kan zy hem langs dien weg niet verbeteren, dan behout zy voor zich zelve nogthans een gerust gemoed, het geen, in haare omstandigheden, altoos tot troost kan strekken. Maar ziet ze, in tegendeel, gewenschte uitwerkzelen, en deeze zyn in haar geval, nog niet geheel hoopeloos, (want het is wel meer gebeurd, dat beleid en vriendelykheid van den kant der Vrouw, eenen Man die zich in allen opzichte, zeer onvriendelyk en buitenspoorig gedroeg, heeft wyzer en beter gemaakt, en mag dit ook haar lot weezen,) welk een genoegen zal 't haar dan geeven! welk eene aangenaame overdenking, dat zy het middel geweest is tot verbetering van iemant, op wien zy eene zo naauwe betrekking heeft. Laat zy altoos tog in 't oog houden, (dit herhaal ik andermaal) dat hy, over wien zy zich zo beklaagt, en moogelyk met reden, haar Man is; dat zy verplicht is, met hem te leeven, en dat zy, door aan zyne onredelykheid, (gesteld, dat hy zich onredelyk tegen haar gedraagt) zo veel zy kan, en betaamelyk is, toe te geeven, zo zy hem al niet overreden kan, om anders te handelen, zich zelve nogthans meer rust, en genoegen bezorgen zal. Indien verscheidene Lieden, die door 't Huwelyk verbonden zyn, maar door geduurige verdeeldheden, eene Hel op Aarde hebben, en, door drift vervoerd, dikwils het uur

vervloeken, dat zy met elkander getrouwd wierden, gewillig waaren om voor elkanderen meerder inschikkelykheid te toonen; hoe veel rust, hoe veel vergenoeging zouden zy zich konnen bezorgen. Wat zou de lieffelyke vrede, zo zy die recht kenden, eene bron van wezenlyke vermaaken voor hen zyn! daar, in tegendeel, nu hun leeven, en dat door eene vervloekenswaardige Hoogmoed, waar door de eene voor den anderen niet wyken wil, eene aanëenschakeling van rampen is, die des te bitterder zyn, om dat een wroegend en beschuldigend geweeten dezelve nog grooter maakt. Gansch anders leeven *Zedelief* en *Deugdgezind:* schoon zy reeds verscheidene Jaaren verëenigd geweest zyn, schynt hunne Liefde nog dezelve te weezen, als toen zy eerst elkander niet slechts de hand, maar vooräl het harte gaaven. Dit voorbeeldig Paar tracht altoos elkanders genoegen te vermeerderen. Eensgezindheid bestiert hen in alles, en vooräl in de opvoeding hunner Kinderen. Zo zy ooit eenig verschil hebben, (dat echter zelden gebeurt) zo toont zich ieder voor overreding gewillig, en die overtuigd is, onderwerpt zich. Het lieve Gezin, eene aangenaame overëenkomst in de gevoelens, en 't gedrag van Vader en Moeder ziende, leeft ook onderling in eenen aangenaamen Vrede; en, ontstaat 'er by toeval eenige twist onder hen, die door hunne waardige Ouders ontdekt wordt, (want in derzelver byzyn valt dit nooit voor,) terstond wordt hen het onbetaamelyke hier van onder 't oog gebragt, en zy aangespoord, om, op bedreiging van zekere straffe, niet weêr onëenig te zyn. *Zedelief* en *Deugdgezind*, genieten den zegen des Hemels, en, het

geene hun *Caracter* in den schoonsten dag stelt, is, dat zy voor den Godsdienst de grootste achting hebben, en hier in ook voor hun Kroost, en Dienstboden, zeer voorbeeldig zyn.

Gelukkige Echt! daar Deugd en Rede,
Haar Zetel stichten in 't gemoed!
Gelukkige Echt! daar de achtbre Vrede,
Het bitter maakt tot honigzoet!
Gelukkige Echt, daar zo veel Schoonen,
In 't byzyn van de Godvrucht woonen:
Daar zy haar altoos reinen gloed,
Ontsteekt, en altoos blaaken doet!

No. 421. Bladz. 22 reg. 7. van onderen staat: wel verre van dat de waereldlyke enz. lees: dat wel verre van dat de waereldlyke enz.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 427. *Den* 4 Maart 1771.

[*Dagregister eener Edele Vrouwe, ten blyke dat* voor- *en* tegenspoed *dikwils op eenen dag verwisselen*.]

Als alle hoop ontglydt:
Als 't hert, met ramp op ramp belast,
Zich geen uitredding toe en past
Helpt God en maekt verblydt.

D. CAMPHUYSEN.

Uit het dagregister eener edelevrouwe.

Den 13*den July*.

Deze dag was voor my een van de gewichtigsten mynes levens. Nooit zal ik aan denzelven terug denken, zonder door de levendigste gevoelens doordrongen te worden, en te bezeffen die waarheid:

‘Dat voor en tegenspoed dikwils op eenen zelfden dag, verscheidene malen, verwisselen, en dat men niet straks moedeloos moet worden, al trekken 'er boven ons hooft somtyds duistere wolken de eene boven de andere als vrezelyke torens te samen; om dat dezen, in weerwil hunner schrikkelyke vertoninge, zeer dikwils, en zonder dat wy het hopen of verwachten konnen, reeds wederom geheel verdweenen zyn.’

Vyf uur 's Ochtends. Om dezen tyd waren myn Echtgenoot en ik gewoon het bed te ontruimen. Ik ging tot myne Kinderen, om hen optewekken en te gewennen de vermakelykheden des ochtends boven het luye, wellustige en onbetamelyke genot eenes overtolligen slaaps te verkiezen. Intusschen bezorgde myn Echtgenoot eenige Zaken zynes beroeps, en na verloop van een uur kwamen wy te samen in het bedehuis, dat in onzen tuin lag.

Zes Uur. Myn Man en ik, nevens onze Kinderen, waren naeuwelyks geknield om te bidden, toen een van onze Bedienden de deur ras optrok en met een verschrikt gelaat naar zynen Heer vroeg ‘Myn Heer’, - sprak hy hem aan toen hy hem ontdekte, en vatte hem by den arm - ‘maakt toch in allen spoed toebereidsels, of u en wy, gaan allen verloren.’ - Dit ogenblik, vervolgde hy gantsch ademloos en hygende - kom ik uit het veld terug en denkt eens hoe ik verschrikte, ik zag eene gansche bende Hoezaren van den berg afkomen. Ik beklom in alle haast een paard, dat juist op myne zyde graasde, en - kom Karel, riep myn man en spoedde in allen haast met hem weg. Ik was verschrikt, beefde en werd koud; myne Kinders drongen zich vast om my en huilden: Zyt gerust, lieve Kinders, gus sprak ik hen snikkende aan, zyt toch gerust, u zal geen leed geschieden. *Geen mensch kan u iets doen zonder uwes Godes toelatinge, en wit dezelve toelaat is ons altyd het beste en nuttigste*. Ik beval hun met my te knielen en te bidden. Zy deden het, en baden overluid. Hier door bevond ik my ongemeen gesterkt. *O! het gebed is toch iets goddelyks!*

Agt Uur. Men had naauwlyks geeindigt, om de bruggen des Kasteels op te halen, de Poorten te verrammelen, en de weinige wapenen, die 'er gereed waren te verdeelen, toen de bende zich vertoonde. ‘Wy willen ingelaten worden’ Riep derzelver bevelhebber Dit zal niet gebeuren, antwoorde hem myn Man, zo lang wy ons kunnen verweeren. Wy willen 'er over, hernam de eerste, wy willen het, en vloekte daarby zeer verschrikkelyk. De bende zocht op allerlei wys haar oogmerk te bereiken; maar altoos te vergeefs. Het gelukte den lieden mynes Echtgenoots om vier van hen, die zich te verre gewaagt hadden, te dooden. Hierdoor werden de overigen nog verwoeder, en het gelukte hun door hulp van eenige afgehouwene Bomen, over de gracht te komen, en nu bleef hun niets meet overig, dan de poort open te breken. Van beide zyden was 'er geen

kruid meer in voorraad. Myn Man bezefte de onmogelykheid, om der sterkere macht zyner Vyanden langer tegenstand te bieden, en toog dus met zyne lieden terug naar het Kasteel, wiens ingangen hy sloot.

12 *Uur 's Middags* Nu werden de Poorten open gebroken, en wy zagen onze Vyanden met een wild verschrikkelyk gelaat over de plaats naar het Kasteel spoeden. Het was hun zeer gemakkelyk om de geslotene deuren van hetzelve open te slaan. Myn Man, die het zag, vatte my en myne Kinders by de hand, en sloot zich met ons op in een klein donker vertrekje, dat in eenen duisteren hoek van onzen gewelfden Kelder lag, en beval ons allen niet het minste geluid te maken. Wy hoorden hoe onze dienstboden met de verschrikkelykste dreigementen en op het laatst met dadelykheden belegt werden, om dat men van hen eischte dat zy ons zouden verraden. Doch zy bleven standvastig. *De grootheid van de getrouwheid der Dientsboden richt zich niet altoos naar de grootheid der bediening zelve. Zomtyds is de Lyfknecht zynen geringen Heere veel getrouwer, dan de eerste Staatsbediende Zynen Vorste*. Wy hoorden zulks, en het smertte ons recht zeer. Ik en myne Kinderen, dikwils voor benaauwdheid gansch krachteloos op den grond nedergezonken; doch myn Echtgenoot moedigde ons telkens door zyne toespraak wederom aan. Op die wys lagen wy drie uuren, altyd tusschen hoop en vreze worstelende; wy baden en weenden; by het minste geraas verschrikten wy, en werden gansch ademloos, wanneer dat geraas tot ons naderde, en dicht voor onze deur henen ging.

Drie Uur 's Namiddags. Nu was het sedert een half uur gansch stil geweest, en wy begonnen eenigszins wederom by te komen. Myn man waagde het, om met bevende hand de deur van een Vertrekje te openen; doch hy deinsde schielyk terug, toen hy de gansche bende uit de bovenvertrekken van het huis, de trap af naar beneden hoorde storten. Nog eens, - dus hoorden wy roepen, - wy zullen zien, of hy zich niet hier in den Kelder verborgen heeft! - Een van hen naderde tot onze deur. - Hemel, hoe ik beef-

de! Hoe ik myn' Echtgenoot omhelsde! Hoe ik myne Kinderen aan my drukte! Verschrikkelyk ogenblik, nooit zult gy myn geheugen ontvlieden! - Hier is eene deur, dus riep hy met eene donderende stem, dezelve met geweld open trekkende. Makkers riep hy, ik heb den Vogel gevangen! - Ik drong voorwaarts en spoedde naar den trap. ‘Gestrenge Heer! dus sprak ik den Bevelhebber aan, Gy hebt het geluk en het ongeluk, het leven en den dood eenes ganschen huisgezins in handen. Weest toch edelmoedig. Toont toch dat UE. geen wreedaart maar een waaragtig held zyt. Beveelt aan uw onderhebbend Volk, onzer te sparen. Neemt alles weg, dat uw belieft. Schenkt ons maar, edelmoedig Man, schenkt ons maar het leven! - Doet het toch, Gestrenge Heer, doet het! Gy hebt immers ook wel eene eer, Naastbestaanden, eenen Koning, eenen God; om deze eer, om dezer Naastbestaanden, om dezes Konings, om dezes Gods willen smeek ik u, smeek ik u op myne kniën, spaart ons!’ Ik zag, dat hy bewogen werd. Hy gebood my op te staan. Karels, riep hy, op eene wys, dat 'er het gansche huis van daverde, niemand hebbe de stoutheid het minste zonder myne ordre te doen! - Ondertusschen naderde myn man, en zyne Kinders volgden hem, zy waren bleek, beefden en weenden ‘Hier ziet gy,’ dus vervolgde ik, ‘hier ziet gy edelmoedig man, het gansche huisgezin, welk het geval in uwe handen gegeven heeft, en het welk nu zyn volstrekt noodlot van uwe handen verwacht. Deze man - en hier omhelsde ik myn Echtgenoot, - is de voortreffelykste, de beminnenswaardigste der wereld; deze Kinders. ô ontfermt u hunner: ik zelf, ik ben eene tedere êga, en eene nog tederer Moeder. Laat u toch bewegen! O gy kunt niet onaangedaan blyven! Neen toch, gy kunt het niet!’

Ik wilde nog meer spreken, toen alle myne krachten my schielyk begaven, en ik gansch wezenloos in de armen mynes Mans nederzonk. Na weinige ogenblikken kwam ik wederom by. Zyt gerust, Mevrouw, dus sprak my de Bevelhebber aan, u allen zy het le-

ven geschonken. Ik richtte my op, hoe zwak ik ook was, wierp my voor zyne voeten neder, en dankte hem. Maar ik verwacht, dus vervolgde nu die wreede, dat gy niet denkt, ik - ik deinsde terug. Verschrikt niet, Mevrouw, zeide hy, ik verzekere, u zal geen leed geschieden Om het kort te maken, ik ben niet onredelyk, wanneer ik eisch, dat my zonder eenige uitvluchten 1500 Ryksdalers geteld worden. Wy hebben geld nodig. Weigert dit niet, of - hier zettede hy mynen man het pistool op de borst. - Hou stil, riep ik, en trok den wreeden de wapenen uit de hand; indien wy het begeerde hebben, zal het uw worden. Een half uur tyds, antwoorde hy, geef ik u. Dan moet ik het geld hebben, of ik neem u, myn Heer, (terwyl hy mynen man aanzag:) en uwe beide Kinders als gyzelaars mede naar ons leger.

Nu was het *Vier Uur*. Myn man vergaderde al het gereede geld, dat hem over gebleven was; doch hy vond niet boven de 500 Ryksdalers. Hy nam zyn goud Horlogie, ik leide 'er het myne by, en gaf alles, wat ik aan Juweelen bezat. Dit bragten wy voor den Bevelhebber, en beefden voor vrees of deszelfs hebzucht, door deze offerande wel zoude gestild worden. Doch de roofgierigheid des geweldigen, die reeds veelen de bitterste tranen afgeperst had, perste ze ons ook af. Deze kleine kostelykheden, zeide de trotsche man, neem ik voor 500 Ryksdalers aan. Hier by tel ik de andere 500, die gy my aan gereed geld gebragt hebt; waar blyft dan het geen 'er nog aan ontbreekt? Zult gy het ook zonder uitstel bezorgen? Wy konnen niet, antwoorde ik hem snikkende, de Hemel zy des getuige! wy konnen het niet. Wy hebben gegeven al het gene wy bezaten. Doorzoekt ons gansche huis. - Daartoe, onderbrak hy, heb ik juist geenen tyd. Gy wilt u dan niet schikken? - God, indien wy niet konnen, sprak myn man, en terwyl hy 't sprak, vattede hem de wreede Bevelhebber by den arm, en beval zynen mannen om myne beide Kinders, die naast my stonden en overluid weenden, mede te voeren, dus mynen armen ontrukkende, al wat my op de wereld lief was. Gansch spraak en beweegloos zag ik

hun achter na, zo ver ik kon, en wanneer ze uit myne oogen verdwenen, zonk ik wezenloos tot de Voeten eener Dienstmeid neder. Hemel, riep ik, toen ik wederom by kwam, wrede hemel, ben ik dan hierom deugdzaam geweest, om te verdienen elendig te worden? Zal ik dan nu gansch verlaten, hulploos, zonder bystand en bescherming hier, van de gansche wereld verwyderd, allen gevaren des oorlogs, en deszelfs afgryzelyk gevolg blootgesteld zyn? Dierbaar Echtgenoot, Beminde myner Ziele, van u verlaten - o God, - van myne Kinderen verlaten - Geef ze my terug, gunstryke Hemel, geef ze my terug, of - van smert doordrongen zonk ik nu wederom in flaauwte neder. Geheele uuren lang worstelde ik met de wreedste wanhope: myne denkingskracht verzwakte, en werd van tyd tot tyd verwarder; myn hart klopte al rasser en rasser; en myne besluiten werden van tyd tot tyd wanhopiger en stouter

Nu was het *Twaalf Uur 's Nachts*. Ik had alle myne Bedienden rondom my vergaderd, om met my te weenen, te bidden, en elkanderen te troosten. Doch geen van ons was tot dit alles bekwaam, zo zeer had de gevoeligste smert ons alle doordrongen. Dus zaten wy daar gansch onbeweeglyk; toen 'er ras een groot geraas op de plaats gehoort werd. Wy zagen malkanderen styf aan, eene verschrikkelyke benaauwtheid beklemde onze harten zo zeer, dat het ons onmogelyk was eenig geluit te geven. De deur werd open getrokken, en - o onvergeetlyk gezicht! - myn man trad in, en op zyne zyde huppelden van blyschap onze beminde Kinders. God! - riepen wy allen. Ik sprong op, kleefde aan den hals mynes Echtgenoots, omhelsde myne Kinders, wier tedere wangen met vreugdetraanen bevochtigt waren, en ging wederom henen tot mynen man, en van hem tot myne Kinderen, en van dezen wederom tot mynen man. Hier, sprak deze, en de blydschap eenes Engels kleurde zyn aangezicht, hier zyn onze Kinders weder; hier is het geld hier zyn de kostelykheden, die men ons afnam. - Zegt, vroeg ik hem, wie heeft u gered? heeft de hemel, de ontfermende hemel, wien onze rampen

deerden, eenen Engel tot uwe verlossing van boven neêr gezonden? wie anders, zou immer bekwaam geweest zyn om u te redden. - De *Hemel*, hernam myn man, en lachte my tederlyk toe, *de hemel gebruikt in onze dagen gene wonderen meer, om de beledigde onschuld te redden. Zyner almacht onbreekt het niet aan natuurlyke middelen, en deze gebruikt zyne wysheid zo dikwils en op het ogenblik dat ze nodig zyn*. Een kleine bende der Krygsmagt onzes Vorsten, vervolgde hy, heeft ons uit de handen onzer wrede Vyanden verlost. Dit zullen wy u in het vervolg omstandiger verhalen, thans is het onze plicht, om vol vierige erkentenisse, den hemel, zonder verzuim, voor zyne gunste te danken, en hem de aandoenelykste dankliederen te zingen. En wy wierpen ons alle neder op onze kniën, den hemel voor zyne gunstbewyzen en weldaden dankende, en zongen de aandoenelykste dankliederen.

*****

Speelende Kinderen, beschouwd door de Zomer-Jeugd.

Teed're Kind'ren lieve Schaapjes,
Soete hartjes, blyde Jeugd,
Dartel, vroolyk, frisse Knaapjes
Zingt, en springt, en danst vol vreugd.

Kweekt, en baart veel lieve lagjes,
Schuldelooze vroolykheên;
Vry van zorgen, gaat gy zagjes,
Na het pad der onrust treên.

Zomer-Jeugd gevoelt al zorgen,
Smaakt uw vrije blydschap niet,
Vreugde wykt by yder morgen,
En 't genoegen van hun vliedt.

Gy, gy met Uw poelse hantjes
Streelt Uw' vader, en mama,
Speelt met pop, en wieg, of kantjes,
Kent geen Strafheid, of genaâ.

Wy, door arbeid of Studeeren,
Vroeg vol zorg om ons bestaan,
Hebben steeds wat nieuws te leeren;
Zyn in rust met zorg belaân.

Vrolyk broertje speelt met Susje;
Dees' vat broertje om zyn hals,
Drukt hem, geeft hem kus, op kusje,
Aan zyn kaakjes, zagt en mals.

Wy, wy aan den band der Reden
Vast gehegt, treên schroomend voort;
Weeten nauwlyks onze schreden
Zo te schikken als 't behoort.

Gy, nog los van wet en pligten,
Volgt uw lusjes, volgt uw' will';
Kent geen haat, noch nyd haar schigten;
Leeft in Oorlog vredig, stil:

Wy, om ons geluk te maaken,
Zorgen, zoeken dag, aan dag;
Zonder een'ge rust te smaaken,
Die men vrolyk noemen mag.

Lieve telgjes uwe dagen,
Zyn de zoetste die men vindt;
Zonder zorg, verdriet of plaagen,
Kent gy vyand, list noch vrind.

Maar myn Schaapjes door 't vermeeren
Van de jaaren slyt uw vreugd;
Niets kan de onlust van ons weeren
Als het oef'nen van de deugd.

Wen uw' dan de deugd te minnen,
Weest oprecht, zelfs als gy speelt;
Dan zal 't kwaad uw nooit verwinnen:
Als de Vreede u lieflyk streelt.

Eert uw ouderen voor hun poogen,
Steeds vol zorg aan u betoond,
Schraagt hun zwak, met mededoogen,
Qud'ren liefde wordt beloond.

J.V.P.

De Denker.

N°. 428. *Den* 11 Maart 1771.

[*Ontydige* agterdogt *doedt een allergelukkigst* Huwelyk *in duigen vallen. Eene opmerkelyke geschiedenis*.]

Felix o nimium, quem casti mater amores
Deducit certa per sua regna manu.
Felix, qui meruit securam ducere vitam,
Plenaque sperati gaudia nosse tori.
Felix, qui potuit fessos erroribus annos
Respicere, & lato claudere fine dies.
Dum multos dubio palantes tramite cernit,
Prima quibus fallax vulnera fecit amor.
Ah! pereat, quicunque suos contemnit amores,
Nec didicit, Veneris mite subire jugam.

A. RELANDUS.

MYN HEER!

Nooit heb ik een geval geleezen of gehoord, waar in men duidelyker blyken van toeen afneemend vertrouwen eenes Vriends, gesteld tegen het onwankelend vertrouwen eener Vriendin, gezien heeft, als het geen ik thans gaa verhaalen; en nimmer zou het my zo diep getroffen hebben, als het my langen tyd heeft gesmert, ware het niet, dat een allergelukkigst Huwelyk, gelyk ik voor uit kon zien, daar door om ver geworpen werdt op het zelfde oogenblik, op 't welk ik meende, dat het zou gelukt hebben.

Het volgende verhaal, dat ik gaa doen, is niemand uwer Leezeren bekend; het is, schoon ik de naamen verzwygen moet, waaragtig in ons Vaderland gebeurd: ik verzoek deswegen, dat men het voor geen Roman aanzie, het is zeer leerzaam, treffend en byzonder, waarom het my honderdmaal in den zin schiet, aandoet, en thans nog met droefheid onder het schryven vervult.

Een myner waarde Vrienden, buiten *Amsterdam* woonende, een hupsch braaf Man, leefde ongetrouwd, en scheen geene Gezellinne, hem waardig, hoe zeer hy zogt, gelyk daar toe ten platten Lande de gelegenheden niet altoos overvloedig zyn, te kunnen aantreffen. Wanneer wy wel vergenoegd by een waren, spoorde ik hem onophoudelyk aan tot het Huwelyk; ik toonde hem, hoe wel het my gelukt was; ik zeide hem, dat de gehuwde staat wel somtyds eenige smerten hadt, maar de ongehuwde geene vermaaken; ik schilderde hem de onaangenaamheden des ongezelligen levens zo goed af als ik konde, en bragt hem zo ver, dat hy eindelyk zeide: ik ben niet afkeerig van den echten staat; maar ik kan geene Juffer naar mynen zin vinden.

Langen tyd zong hy op deezen toon voort, en ik, meenende, dat dit een louter voorwendzel was; op het zelfde ambeeld kloppende op eenen tyd, wanneer wy by een waren, gaf hy my ten antwoord: wy hebben dikwils hier over gesprooken, en gy schynt te denken, dat het my geen ernst is, waarom ik my thans nader verklaaren zal: Zo gy, myn Vriend! eene Juffer voor my weet van een onberispelyk gedrag, en zagten inborst, ik zal haar, hoewel niet ryk noch schoon, tot myne Vrouw neemen.

Dit onverwagt antwoord verstelde my; ik zag, dat het hem in waarheid ernst was, en gebrek aan gelegenheid hem belet hadt te trouwen; ik dankte hem dan voor het groot vertrouwen; dat hy in my stelde, en beloofde, wyl ik in de Stad veele Juffers kende, nader te zullen denken, welke hem best zou gelyken.

By eene volgende ontmoeting dit stuk weêr ter baane komende, vraagde hy my, of ik my bedagt hadt? ja zeide ik, ik weet 'er eene van middelmaatige schoonheid, doch voor welker deugd en braafheid ik instaa; lang heb ik haar gekend, en ware ik ongetrouwd, geene andere zou ik tragten tot myne Vrouw te krygen; doch gy moet ze eerst zien, en dan nader besluit neemen.

Zy woont, voegde ik 'er by, by eene oude Moe-

der, omtrent welke alle haare zorg bepaald is, bezit tydelyke middelen, doch leeft zeer afgezonderd, aan welke reden ik toeschryve, dat deeze onbekende deugd niet gevonden is, of nog gevonden wordt.

Dit verhaal geviel hem; ik sloeg daarop voor te zaamen naar de Stad te reizen, en haar een bezoek te geeven, op dat hy ze zou kunnen zien. Hier hadt hy iets tegen, en wilde liever, dat ik vooraf by haar gaan zou, en vraagen, of iemand van zulk eenen aart, staat, middelen enz. op zulk eenen tyd haar een bezoek mogt geeven met dat en dat oogmerk: met een woord, hy verzogt my, dat ik de baan voor hem wilde klaar maaken.

Ik liet my hier toe overhaalen, ging stedewaards, en gaf haar een bezoek. Na de eerste pligtplegingen en de gewoone vraagen geëindigd te hebben; zeide ik: ‘Mejuffer! ik heb eenen Vriend ter plaatze, daar ik woon, die eene Vrouw zoekt; lange jaaren heb ik hem gekend, en in groot vertrouwen met hem omgegaan; hy is van een goed voorkomen, van goede zeden, van eenen gelukkigen inborst, en niet zonder tydelyke goederen, waardig eener braave Vrouwe; hy is genegen om by u te komen, en u tot dat einde eenen voorslag te doen; zo gy ooit of ooit trouwen wilt, waar toe deeze en geene redenen u beweegen kunnen, zo is nu de tyd gebooren; indien gy my vryheid geeft, zo zal hy overkomen, en gy kunt elkanderen zien en spreeken. Zo en zo is zyn naam, indien gy u intusschen naar hem *informeeren* wilt, dat ik egter onnoodig reken, aangezien gy my kent, en weet, dat uw geluk my zo dierbaar is als het myne.’ Aangedaan over deeze myne onverwagte boodschap, en bloosende, vraagde zy my, zeer ernstig, of zy in een stuk van dat gewigt zich volkomen op myn getuigenis aangaande zyne braaf heid en deugd verlaaten kon, waarop ik nogmaals ja antwoordde; hy koome dan, zeide zy daarop, indien myne Moeder 'er niets tegen heeft. De oude Vrouw, daar by zittende, het woord toen opneemende, voerde my toe: ‘myn Heer! wie my ooit gesteld heeft onder die Ouders,

die hunne Kinderen in 't stuk van 't Huwelyk ringelooren, heeft my onregt aangedaan. Ik ken mynen pligt, en bemin myne lieve Dochter te veel, om haar in eene keuse, gegrond op de deugd, te dwarsboomen Haar besluit is het myne; hy koome!'

Met vreugde over deezen eersten goeden uitslag verliet ik haar, en bragt 'er mynen Vriend berigt van. Hy vertrok daarop ten eersten naar haar toe, werdt wel ontvangen, en sprak haar na de gewoone Complimenten, dus aan, 'Mejuffer, gy weet ten welken einde ik hier gekomen ben; lang heb ik verlangd gelukkig getrouwd te zyn, maar de gelegenheid heeft my ontbrooken, myn Vriend heeft U my aangepreezen, gy bevalt my, en indien gy mede eenig welgevallen in my vindt, ben ik, vertrouwende op myns Vriends getuigenis aangaande uwe deugd, gereed om, met uwer Moeders bewilliging, U tot myne Vrouw te neemen. Intusschen kunt gy U elders (dit was het ongelukkig slot, dat my Vriend zonder erg 'er by voegde, en daarna zo veel onheils brouwde) naar myn Persoon, gedrag enz *Informeeren*.'

De vriendelyke en by uitstek openhartige Juffer, die nu ten onregt by sommigen van uwe Leezers, Heer DENKER! denkende gelyk de waereld nu denkt, en de openhartigheid in eene Juffer ligtlyk veroordeelende of ten nadeele haarer braafheid daar uit verkeerde besluiten trekkende, mogelyk veroordeeld staat te worden: de vriendelyke en by uitstek openhartige Juffer, zeg ik, antwoordde hem, met eene bekoorlyke zedigheid: 'myn Heer! myne Moeder laat my in het stuk, dat gy my voorslaat, de keuse vry. Uw Persoon mishaagt my niet, en op't getuigenis van onzen Vriend, die U herwaards heeft geweezen my volkomen verlaatende, wil ik, zonder eenige navorsching naar Uw Persoon te doen en zonder u volgens den hedendaagsche trant langin het onzekere te houden, rondborstig verklaaren, dat ik niet afslaa uwe Vrouw te worden.'

Dus verre liep dan alles mynen Vriend voor den wind; doch eene zwakheid overrompelde hem thans.

Eene Juffer mag nu zulken voorslag by de eerste ontmoeting, niet aanneemen, of het baart agterdogt. Zy moet Maanden en Jaaren talmen, eer zy en dan nog als gedwongen het Ja-woord geeft. Dit noemt de Waereld, die de oude en eenvoudige opregtheid niet meer kent, Maagdelyke schaamte en eerbaarheid. Maar zy, die zich geheel op my verliet, en haaren Minnaar, in 't onguure Wintersaisoen, alle weeken geen ongezonde reizen Stedewaards wilde laaten doen, stemde aanstonds toe.

Deeze onverwagte gulheid (zodanig is haar aart) verbaasde mynen Vriend; zyn vertrouwen op my wankelde; hy begon te gelooven, dat 'er by eene zo schielyk toestemmende Juffer iets haperen mogt, en verklaarde deswege, dat haar geneigdheid hem waards zeer lief was, en hy haar veertien dagen of langer tyd gaf om naar zyn Persoon onderzoek te doen. Tot driemaal toe bevestigde zy, dat zy het laatste niet eischte en hem nogmaals verzekerde zich op myn getuigenis volkomen te verlaaten: doch hoe meer zy dit bevestigde, hoe sterker hy, door opkomenden argwaan, 'er op drong, 't welk niets baatende, zeide zy eindelyk: het is dan wel. Dus scheidde men, beide onvoldaan: myn Vriend, over haare gereede toestemming, of ten minsten over haare weigering van onderzoek te doen: myne Vriendin, over zynen begeerden eisch.

Te Huis gekomen zynde vertelde hy my zyn wedervaaren; en ik geen agterdogt hebbende of kwaad vermoedende wenschte hem geluk met zynen aanstaanden Echt. Intusschen maakte hy gebruik van de ge-eischte veertien dagen voor zich zelven, gelyk hy met dat oogmerk daarop zo sterk hadt gestaan, informeerde zich heimelyk by anderen naar de Juffer, hoorde alles goeds, en begaf, hier over zeer verheugd, na den verstreeken tyd, zich op reis naar zyne Beminde.

Onderweg zich kittelende met het aanstaande genoegen van de braafste Juffer der Waereld, van veelen over het hoofd gezien, en gelyk hy dagt, voor hem alleen bewaard, tot zyne Vrouw te krygen op eene zo gemakkelyke wyze, en het oogenblik zegenende waar in ik deeze hem had aangepreezen, komt hy eindelyk

ter gewenschte plaatze, klopt aan, treedt binnen, wordt wel ontvangen, zet zich neder, en spreekt haar dus aan ‘Mejuffer, ik kom na den geëindigden tyd te rug, en vertrouw, dat gy in denzelven naar my vernoomen zult hebben en zo alles wel bevonden is, my zo gelukkig zult maaken, als ik wensch te zyn.’ Hier op antwoordde zy met een wat forsschen toon: myn Heer! het eerste is niet geschied, en het tweede zal niet gebeuren. Getroffen door dit antwoord als door eenen donderslag, hadt hy naauwlykkragts genoeg om te vraagen: waar van daan die schielyke verandering? ik heb, zeide zy, my geheel op het woord onzes Vriends; (my te weeten); doch gy maar ten deele, u verlaaten Myne gereede toestemming, die gy daar alleen aan moet toeschryven, hebt gy, twyfelende uit dien hoofden aan myne deugd, gelyk ik bemerkt hebt, by de eerste ontmoeting als ontweeken, en nu denk ik ze aan eenen Man, die aan zyns Vriens getuigenis, en boven al aan myne deugd gewantrouwd heeft, niet te geeven.

In hoe veele bogten hy zich mogt wringen, hoe zeer zyn gedrag tragten goed te maaken, wat hy mogt doen om haar te vermurwen, wat hy mogt bidden, alles was vrugteloos, zy was onverzettelyk, en daar mede moest hy weg.

Met grooten haast naar my toegevloogen, verhaalde hy my met traanen in de oogen, zyn ongelukkig wedervaaren, en badt my, om onzer oude vriendschaps wille, ik zoude naar de Juffer gaan, en myn best doen om haar ter neder te zetten, en tot andere gedagten te brengen. Verslaagen over deeze onverwagte uitkomst, ging ik op staanden voet op reis, en kwam ten haaren huize. Vriendin, zeide ik, haar spreekende, wat is dit? uw gegeeve toestemming tot het Huwelyk met mynen Vriend ingetrokken! bedaar, en kom tot inkeer, is 'er iets, dat niet in den haak is, ziet het over het hoofd; vergeef eene zwakheid; neem mynen Vriend weder aan, en wordt met hem gelukkig. Op uw woord, hernam zy, zou ik hem, gelyk ik daarvan eene proef gegeeven heb, tot mynen Man genoomen hebben; hy geviel my, wat het ui-

terlyke aangaat, en zyne deugd vertrouwende, stemde ik zynen voorslag toe; maar geloofde hy u op uw woord? myne openhartige inwilliging deedt hem aarzelen: zo veel ik toekwam om hem edelmoedig te behandelen, en dat alleen op uw getuigenis, zo veel ging hy agter uit. Driemaal verzekerde ik hem, dat ik geen veertien dagen tot onderzoek naar zyn persoon noodig had; maar veertien dagen wilde hy hebben om na te vorschen, of eene bezweeke deugd of andere reden oorzaak van myne schielyke toestemming ware. Een Man, die het eerste bewys myner opregtheid wantrouwt, kan myn hart niet hebben. Ik zie op de gevolgen. Wie weet, of hy my niet altoos wantrouwen, en al vondt hy aan my eene braave Vrouw, egter agterdogt uit myne eerste toestemming behouden zou? Die zou de wortel der liefde af knagen, hem en my beletten elkanderen regt te beminnen, en gelukkig te zyn. Die my regt bemint, moet my niet verdenken. De hoon aan myne zo schielyke inwilliging, door de waereld gewis veroordeeld, zo dra zy 'er kennis van mogt krygen, aangedaan, staat by my zo hoog, dat ze niet uit te wisschen is. Laat ons van wat anders praaten.

Ik deed nog eenige pogingen om deeze redenen te wêerleggen; doch geen antwoord krygende, moest ik haar verlaaten met een bedroefd hart, en mynen Vriend de tyding brengen, dat één uur, één oogenblik, één onvoorzigtig woord, ééne agterdogt hem beroofd hadt van het grootste geluk deezes tegenwoordigen levens. Het maakte eene diepe wonde in zyne ziel, die nog niet is geneezen, en ik voel 'er mede nog de pynen van. Ik blyve

UEd. Dienstwillige Dienaar,
J... T....

Van het Land, den 3 Jan. 1771.

Antwoord van den Denker.

MYN HEER!

Het geval, dat gy my geschreeven hebt, en het welk ik thans ten algemeenen nutte openbaar maake,

komt my zo ongemeen als treffend voor. Ik zie het voor geen Roman aan, en vertrouw, dat niemand myner Leezeren op uwe sterke bevestiging, en manier van schryven, een oogenblik aan deszelfs egtheid twyfele Wyl ik my altoos over de vereeniging vsn twee waardige Persoonen verheug, heeft my de mislukking van deezen Echt zeer leed gedaan. Het wantrouwen uwes Vriends is niet te pryzen, en strydt zelfs met zyne voorige betuiging. Dan ik noem deeze, eene zwakheid, en kan ze hem vergeeven, als ik de Eeuw aanmerk, waar in wy leeven Wie is toch niet min of meer met haare vooroordeelen besmet? wie duldt thans, dat eene Juffer den koop zo dra toeslaat? Dit noemden onze Voorouders edelmoedigheid, opregtheid, ongeveinsdheid, maar nu draagt zy den naam van begeerlykheid. Zy is thans zeer zeldzaam; en misschien nergens meer te vinden, of het moest in het openhartig *Gelderland* zyn. Onze Juffers, de mode deezer Eeuwe volgende mogen zich thans niet aanstonds op zulk een stuk verklaaren Hadt uw Vriend kunnen denken, dat 'er onder zo veele duizenden noch ééne was, die hier in de mode niet volgde, hy was in zyn oogmerk geslaagd Jammer is het, dat zy beide niet iets hebben toe gegeeven. De zwakheid uwes Vriends is te streng gestraft geworden. De braaf heid uwer Vriendin straalt uit haare handelwys ten levendigste door, zy heeft in alles geen ongelyk gehad; doch de liefde tot de deugd eischte niet zulk een straf besluit. De zaak schynt te lang geleden om te zien, of 'er by haar, bedaard zynde, nog iets ten goede zou te doen zyn. Dus laat ik af 'er meer van te zeggen ‘Ik hoop, dat myne Leezers en Leezeressen de zedelessen in dit geval opgewonden, ligtlyk zullen vinden zonder myne hulp, en 'er een verstandig gebruik van maaken’ Ik blyve na dankbetuiging voor het mededeelen deezer fraaije Geschiedenis.

MYN HEER!

UEd. Dienaar

DE DENKER.

De Denker.

N°. 429. *Den* 18 Maart 1771.

[*Hoe los en ongegrond men somtyds* Berigten *van* Predikanten *geeft*.]

Cur tam diverso mortalia tramite pergant?
Haec in honore aevum ducant feliciter, illa
In tenebris jaceant. - - -

M. PALINGENIUS.

Sommige Menschen, vooral die in de Kerk wat te zeggen hebben, koopen, elk Jaar een nieuw zo genoemd Domine's - Boekje, om dat het hun te moeilyk valt de geduurige verplaatzingen en beroepingen der Prekanten, uit de Boekzaal in het oude telkens te overschryven. Zy Studeeren hierin al veeltyds, en houden, behalven dat, nog een groot Boek, waarin zy de naamen, somtyds wel van honderd Predikanten, opgetekend hebben, met eene Beschryving van derzelver Gaaven, Geleerdheid en Gedrag. Deeze Beschryving wordt opgemaakt ten deele uit de Berigten van anderen ten deele uit hunne eigen ondervinding.

Komt 'er in hunne Buurt een nieuw Predikant, zy gaan hem ten eersten hooren, en tekenen dan, indien hy het eenigzins waardig is, in hun Boek aan, hoe hem bevonden hebben. De Berigten van anderen

worden daarin ook overgebragt, doch met eenig onderscheid, op dat men, *geconsuleerd* wordende, zich niet vergisse Wordt 'er dan eene Stad of Dorp *Vacant*, of hebben anderen eenig Berigt aangaande eenen Predikant noodig; dat Boek is dan de Vraagbaake, het wordt opgeslagen, nagezien op de Letter, en een *Extract* uitgegeeven, zo als men het vindt.

Dit bedryf te beoordeelen en aftekeuren lust my niet; het kan zyne nuttigheid hebben, doch het zal alleen op de bekwaemheid en voorzigtigheid van den Opsteller aankomen.

Alleen wil ik in bedenking geeven, of het voorzigtig is een Vonnis over eenen Leeraar te vellen uit ééne Predikaatsie, die men van hem hoort. Iemand, die tot dat einde van de Reis komt, en dan zomtyds slaperig in de Kerk zit, die juist den Leeraar hoort op eenen tyd, wanneer hy een gemakkelyken Tekst behandelt, en eene moeilyke stof verwagt hadt, of die veel diepzinnigheids daarin meende te hooren verhandelen, terwyl de jonge Leeraar de Onweetendheid zyner Gemeente in 't Oog houdende, zo een voudig en verstaanbaar als hem maar mogelyk is, het stuk behandelt; zal ongetwyffeld niet voldaan zyn, en de Leeraar, al is hy de bekwaamste en waardigste Man, zal of niet of onder de gemeene Predikens, die geene bevordering waardig zyn, te Boek gesteld worden. Aan den anderen kant kan het gebeuren, dat de Leeraar zelf, ongesteld vàn Lighaam geweest zynde, en hoe dikwils gebeurt dat niet? noch lust noch bekwaamheid gehad heeft om zyne Leerreden in diervoegen optestellen, als hy anderzins gedaan zou hebben: met een woord, de vreemde Toehoorder is dan niet voldaan, en dat is genoeg om den onschuldigen Predikant te brandmerken. De Man was eerst nog al in goeden reuk, maar nu is het met hem gedaan, hy mag op zyn Dorp zyn Graf wel koopen. In zeker opzigt is zulk een Dorp Prediker te beklaagen, schoon ik hem daarom niet ongelukkig noeme.

In het algemeen heb ik dikwils opgemerkt, dat een Predikant, jong op eene Standplaats komende, en in

handen vallede van lieden die hem genegen zyn, en overal zynen lof uittrompetten, allerschielykst verplaatst wordt, en dus, binnen korten, drie of vier Beroepingen op elkander krygende, in eene der voornaamste Steden geraakt, en dan voor den geleerdsten Man en bekwaamsten Prediker gehouden wordt. Ik spreek niet tegen, dat dit dikwils waar zy; maar ik weet, dat dit ook dikwyls onwaar bevonden wordt. Ondertusschen is dit zeker, dat ik zulke Leeraars en de Gemeente, die dat ondergaan moeten, beklaage. De schielyk op elkander volgende verwisselingen doen haar geen nut. De Leeraar vertrekt, eer hy zyn volk kent. Het onderwys, aan de Jeugd gegeeven, wordt afgebrooken als het pas begonnen is. De Plaats blyft eenigen tyd *Vacant*, en 't onderwys staat stil. Een nieuwe komt 'er, maar men is niet aan hem gewend. De vertrekkende Leeraar zelf zueht over zyne schielyke bevorderingen. Elke nieuwe plaats geeft nieuwe aftrekkingen, hy heest veel omslags met op te breeken, en te verhuizen, en hoe lang duurt het, eer hy weer op zyn stel is geraakt. De Afscheids- en Intreredenen, de bezoeken en verwelkomingen neemen zo veel tyds dikwils weg, dat hy zyne gedagten op zyne Studie niet met vrugt bepaalen kan, en moeten iemand, die 'er niet aan gewoon is, overlastig vallen. Komt hy in eene groote Stad, daar vindt hy nog minder rust. Duizend dingen, die men niet kan optellen, al breeken zy zyn hoofd niet, ontsteelen hem egter den kostbaaren en hoognoodigen tyd. Dit is de reden, dat ik eens een oud Eerwaardig Man in eene der voornaamste Steden, hier over met my praatende, hoorde zeggen: die hier komt, moet met zyne Studie gedaan hebben, hier valt 'er geen tyd toe.

Dan ik heb aan den anderen kant bevonden, dat wanneer een jong Leeraar op eene plaats komt, waar aanstonds geen groote naam van hem uitgaat, (hier van kunnen, buiten deszelfs schuld, ontelbaare redenen oorzaak zyn) en een half douzein Jaaren aldaar blyft, men hem meest altoos voor vergeeten mag houden; luk of raak zo hy 'er ooit van daan komt.

Ondertusschen vliegt de eerste, bekwaam of onbekwaam, schielyk weg: en de ander, die dikwerf niet voor hem behoeft te zwigten, is de vergeeten Man. En veele zulker vergeeten Leeraars ken ik in ons Land, dan ik weet niet, of het my smerten moet, dat ik magt noch gezag heb om hen voort te helpen.

Dit vertrekken of blyven moet men meestal toeschryven aan de Berigten, die hem aangaande gegeeven worden, welke dikwils van die moeilykheid zyn, dat ik my verheuge hier toe nooit geroepen te worden. Voor eenige Jaaren hier over eens spreekende in een gezelschap van Vrienden, was 'er een, die aan het zelve een staaltje van zulke los gegeevene Berigten verhaalde. Ik heb, zeide hy, eenen Predikant in eene Stad gekend, naar wien by iemand, navraag geschiedde. De hier volgende Vraagen stelde men voor, en men ontving 'er zo veele Antwoorden op, als ik aan het gezelschap zal voorleezen, want ik heb ze nu juist by my.

De Vraag was: *is hy gezond in de Leer?* men Antwoorde daarop; *ja, doch Preekt*

1. *op zyn Engelsch*.
2. *Heeft hy Studie?* men Getuigde daarop: *hy is gansch niet mitsgedeeld*.
3. *Heeft hy lust om zich verder te pousseren?* men schreef 'er op: *ja*.
4. *Hoe zyn zyne Predikgaaven?* men gaf daarop ten Antwoord: *niet eclatant, ook niet degoutabel*.
5. *Is hy by de Gemeente gezien?* men zeide: *hy sommmigen*.
6. *Hoe is zyn Gedrag?* het berigt hierop was: *goed*.
7. *Hoe is zyn Omgang?* men gaf daar op dit verslag: *wat Philosophisch, op zich zelven*.
8. *Is hy van een goed en meegaand humeur?* het Antwoord luidde: *hy heeft weinig conversatie*.
9. *Hoe veel is zyn Tractement?* men schreef 'er op: *zo veel..... doch heeft geen Pastory*.
10. *Is hy de oudste of de jongste?* hierop zeide men: *dit kan in 't Classis of Domine's Boekje gezien worden*.

Toen ik, dus ging hy voort, dit *raport* gehoord had, nam ik het voor goede munt op, en 'er geen belang in hebbende, dagt ik 'er niet meer om; doch eenigen tyd daar na trof ik, op eene myner reizen, juist dien Predikant in zyne standplaats aan, ik hoorde hem meer dan eens prediken, en had schoone gelegenheid om my naar hem te *informeeren:* doch tot myne smert (want wat nadeel dit bovenstaande berigt hem gedaan heeft, weet ik niet) of moet ik zeggen, tot myne blydschap, vond ik hem geheel anders, dan hy was uitgebeeld. Zie hier wat 'er van ware.

Op de eerste vraag: *is hy gezond in de Leer?* antwoorde men: *ja*. Dit was bekend, maar het byvoegzel: *doch hy preekt op zyn Engelsch*, was een leugen, en hadt een vuil oogmerk, zynde gewis 'er by gedaan, om den Man zwart te maaken, en zyn fortuin te stremmen.

Op de tweede vraag: *of hy studie hadt?* was men gedwongen *ja* te schryven, wyl hy door meer dan een uitgegeeven stuk zyne bekwaamheid aan de geleerde waereld hadt bekend gemaakt

Het derde antwoord: dat hy lust hadt om zich te *pousseren*, was dubbelzinnig. Verstondt men 'er door, zeide iemand zyner Gemeente, of hy lust hadt zich bekwaamer te maaken, men moet het toestemmen, wyl hy daar van, van tyd tot tyd, blyken gaf: maar bedoelde men, of hy greetig haakte naar een hoogen stand in de Kerk, dan moest men neen zeggen, en daar toe hadt men gronds genoeg.

Het vierde antwoord was vuil. Ik die hem meer dan eens hoorde, moest erkennen, dat zyne gaaven zeer goed waren, en men die nergens door beterkon verdonkeren by iemand, die ze nooit gehoord hadt, dan met te zeggen: ze zyn *niet eclatant nog degoutabel*. Hoe weinige Predikanten hebben *eclatante*, en hoe zeldzaam zyn *degoutabele* gaaven?

Op de vyfde vraag: *of hy by de Gemeente gezien was?* antwoorde men: *by sommigen*. Dit kan men van alle Predikanten, die, gelyk hy, in groote Ge-

meenten staan, zeggen. 'Er zyn altyd boozen, by wien een braaf Leeraar niet gezien is. Men hadt dan op deeze vraag dus moeten geschreeven hebben: hy is by allen, die een onberispelyk leven, yver en getrouwheid in eenen Herder beminnen, gezien, en dan hadt men waarheid gesprooken.

Ten zesden erkende men, zyn *gedrag goed te zyn*. Tot deeze belydenis, zeide my een zyner kudde, moet men willig of onwillig komen. Zyne vyanden zouden dat zelfs moeten erkennen.

In de zevende vraag kwam het op zynen *omgang* aan, welke men *wat philosophisch en op zich zelven* noemt. Waarlyk eene klugtige beschryving! Als een Leeraar met allerlei slag van menschen goed of kwaad, niet wil omgaan, noch hen, die hem belagen, tot zyne beste Vrienden wil kiezen, maar de besten tot zyn gezelschap uitkipt, is by my eene goede Philosophie; en meest op zyn Studeerkamer, *op zich zelven* te *converseren*, is beter dan den tyd met beuzelen of in ydele gezelschappen te slyten, zeide een van zyn Volk.

Ten agsten bepaalt men niet: *of hy van een goed en meegaand humeur is?* Het antwoord daarop snydt men af met te zeggen: *hy heeft weinig conversatie*. Dit wilde, myns agtens, niets zeggen, en vraagde daarom, wat hier van ware. Onze Leeraar, antwoordde men my, maakt veel werks van zyne Gemeente, en kan dus weinig *conversatie* hebben; en laaten de zieken, by welke hy, zonder aanzien van perzoonen, ongevraagd ten eersten komt, zeggen of hy van een *meegaand humeur* is. *Goed* is hy, dat weeten wy.

Op de negende vraag gaf men de somme van zyn. Tractement op, en hoewel men weet, dat in Steden geen *pastoryen* zyn, voegde men egter, schoon ongevergd, dit er by. Tot wat oogmerk, moet men raaden.

De tiende vraag scheen geen antwoord waardig te zyn; men verzondt dan den vraager naar het Domine's Boekje, waar in het kon gezien worden.

Zie daar, zeide myn Vriend, een berigt van *informatien*, met zo veel onregt aangaande dien Man gegeeven, dat ik 'er met verfoeijing aan gedenk. Ik bevond my eens met hem in gezelschap, en wanneer 'er juist gesprooken wierdt over het stuk van getuigenis van iemand te geeven, vraagde ik hem, of hy zich zelven wel ooit ter deege beschreeven hadt gezien, zo niet ik wilde hem zyn afbeeldzel geeven. Welk afbeeldzel? zeide hy: met een trok ik het uit mynen sak, en las hem de tien vraagen, en antwooden voor. Passen die op my, voegde hy my toe, dan moet ik sommigen met verontwaavdiging hooren, en over anderen lagchen. Het gelykt my niet, vraag 'er Lieden van myne Gemeente na, zo gy my, dien gy voor 't eerst van uw leven ontmoet, kennen wilt. Daar bleef het by, na het gesprek over de moeilykheid en ligtvaerdigheid van getuigenissen te geeven, eenigen tyd voortgezet te hebben.

Als ik myne gedagten laat gaan over dit slag van zaaken, komen in my deeze overwegingen op. Wat heeft het niet veel in, van zynen naasten, en byzonder van Predikanten een egt getuigenis te geeven! wat hangt 'er veel van af? wat speelt 'er gunst of ongunst haare rol in? - een goed getuigenis uit inzigten gegeeven, doet veeltyds eenen Leeraar van de eene plaats naar de andere voortvliegen: een nadeelig berigt doet meenigen voor altoos vergeeten worden. Dit noemt de waereld een ongeluk. Vader SLUITER dagt 'er anders van, en wat belet my met hem eens te zyn? Zulk een vergeeten Leeraar heeft, op zyn dorpje, tyd om zyne Gemeente van naby te leeren kennen, en dagelyks na te gaan; hy leeft met dezelve gemeenzaam; hy verkeert met dezelve in de grootste eenvoudigheid en opregtheid, 't welk een vermaak geeft, aan veelen onbekend; in groote Steden kan men veeltyds, uit hoofde der menigte van bezigheden, den Leeraar alleen op den predikstoel zien; dorpelingen zien hem dagelyks aan hunne huizen; de kinderen groei-

jen onder zyn oog en opzigt op; hy heeft 'er meer gezag over, en dus genieten ze meer vrugt van zyn onderwys; niemand kan uit zyne Catechisatien agterblyven, of hy is 'er ten eersten by; met 'er tyd durft niemand die verzuimen; hy is aller Vader, vriend, Raadsman en Troost - Hy was waardig eene hooge standplaats in de Kerk, de voornaamste Stad zelfs; maar de Voorzienigheid duldt, doch veroordeelt, dat hy door een gegeeven valsche getuigenis daar moet blyven. Wie wraakt dit bestel? hy zelf niet. Hy offert zyn klein belang gaarne aan 't groote op. En moet een arm dorpje van zulk een regtschapen Herder, deszelfs grootste geluk en eenigste schat, beroofd worden? neen, hy moet 'er ten welzyn en blydschap van arme nedrige boeren blyven. Is dit geen goede en wyze Voorzienigheid?

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats* Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 430. *Den* 25 Maart 1771.

[*De* Waarheid *van* Jezus opstanding *beweezen*.]

Christus.

Venit in hunc mundum, vidit mortalia, mortem
Vicit; & ad superos in sua regna redit.

JO. AUDOENIUS.

De Dag, de plechtige Gedenkdag van Jesus Opstandinge, nadert weder. Bereidt u, ô Christenen! om denzelven, op eene wyze, die den grooten Verlosser der Menschen, ter eere strekt, te vieren. De Opstandinge van Christus is eene troostelyke maar niet minder eene zekere Waarheid. Alles wat men om van eene gebeurtenis overreed te worden, nodig heeft, ontdekt zich by deeze. Het lust my de gronden van zekerneid, op welke in dit geval, ons Geloove rust, aandachtig na te gaan, en ze aan myne Leezers ter overweging voor te stellen. De tegenwoordige Eeuwe is zo vruchtbaar, in Twyffelaars omtrent

den Christelyken Godsdienst voort te brengen, dat het niet missen kan, of men moet zich opgewekt vinden, om te beproeven, of hunne twyffelingen wezenlyk zyn, en op goede gronden rusten; doch men ziet by herhaaling, dat het tegendeel plaats heeft; en dat niets dan eene onbepaalde stoutheid in hunne voorstellen zich ontdekt; waar mede zy het gebrek van bondigheid, die dezelve missen, trachten te vergoeden. Doch schoon deeze Menschen twyffelaars zyn, enkel om dat zy willen twyffelen, en niet uit overtuiging, zyn zy somtyds nadeelig voor sommigen, die by gebrek van nodig doorzicht, niet in staat zynde, hunne aanvallen te verduuren, door hen jammerlyk geslingerd worden. Hierom kan niemant het onnodig achten, eene verhandeling van deezen aart, in den DENKER te plaatzen. Zy kan behalven dit, haare nuttigheid hebben. Althans ik hoope dat de meesten myner Leezers (en och waren het allen) op zulk eenen plechtigen tyd, als het Paaschfeest is, zich ook zullen schikken tot het bywoonen van den Openbaaren Godsdienst. In zulk een geval kan dit Vertoog tot eenige voorbereiding strekken, en aanleiding geeven om met meerder vruchts de Prediking des Woords te hooren. Maar laat ik voortgaan. Zeker is het dat een Christen voor zynen Godsdienst goede en zekere gronden hebben moet; te weeten zodanige die ieder redelyk gemoed, dat het geleide der Waarheid altoos volgt, voldoen konnen. Maar deeze zekere gronden heeft hy, om nu van andere Waarheden niet te spreeken, by uit-neemenheid voor de Opstanding des Heilands. Gelyk deeze de grondslag van zyn Geloove is, zo heeft God ook zorge gedraagen, dat dezelve door zo veele Getuigen bevestigt is; dat wy 'er zelfs met geenen schyn van billikheid, meer zouden begeeren mogen.

De Getuigen die allerëerst onzen aandacht tot zich trekken, zyn allede vier Evangelisten. Deeze komen ook allen overëen, dat de Heer Jesus uit den dooden verreezen is, en zich op den dag zyner Opstandinge,

en verscheidene dagen na denzelven, aan zyne Lievelingen heeft vertoond, met zulke zekere blyken, dat hoe twyffelachtig, en ongeloovig zy ook waren; zy alle te saamen, ten vollen overreed werden van de Waarheid der zaake.

Het getuigenis van Apostel Paulus verdiend vooräl onze opmerking. Hy beroept zich, onder de geenen welke Jesus na zyne Opstandinge gezien hebben, onder anderen op een getal van vyfhonderd, waar van toen hy dit schreef, het grootste gedeelte, nog overgebleven was(*). Men voege hier by dat Apostel Petrus, op den grooten Pinxterdag, kort na 's Heilands Hemelvaart, deeze groote Waarheid ten aanhooren van zo veele Menschen, als te Jerusalem, om het Feest te vieren, tegenwoordig waren, openlyk getuigt heeft; en dat met zulk eene vrymoedigheid, die het natuurlyk gevolg is van oprechtheid, en eene ontwyfelbaare overreding(†). Ja dezelve Apostel heeft met den geliefden Johannes, kort hier op, nochmaals voor eene groote menigte beleden dat die zelve Jesus, dien zy gekruist hadden, door God uit den dooden opgewekt was(‡); gelyk hy ook, van Johannes wederom vergezelschapt, den volgenden dag, voor den geheelen Joodschen Raad, op nieuw dezelve zaak bevestigde(§); 't welk hy kort daar na, voor dat zelve aanzienelyk Gezelschap, aan 't hoofd der Apostelen nog eens deedt; met denzelven yver, en zonder iemant van zulk eene luisterryke Vergadering, die hen reeds te recht gesteld hadt, eenigzins in dit geval te ontzien(§§).

Ziet daar dan Leezers het getuigenis der Evangelisten; gesterkt door dat van Paulus, en bevestigd door Petrus, ja door alle de twaalf Apostelen: want deeze vergezelden hem althans in 't eerste en laatste

(*) Zie den Eersten Brief aan de Gemeente te Corinthen, Cap: 15.
(†) Hand. 2:24, enz.
(‡) Hand. 3:13-16.
(§) Hand. 4:10.
(§§) Hand. 5:30.

der aangehaalde gevallen; en gaven dus mede hunne toestemming aan ae Opstandinge des Heilands, welke Petrus verkondigd, of betuigd hadt. Zoude men in een Historiesch geval wel meerder zekerheid kunnen vorderen? Kan men denken dat de Evangelieschryvers, dat Apostel Paulus, zo maar iets zouden ter neder gesteld hebben, dat geheel van waarheid ontbloot was, en dat de laatste zich op de onbeschaamste wyze zoude hebben durven beroepen niet slechts op een, twee of tien Menschen, maar op zulk een groot getal van vyfhonderd, waar van de meesten toen hy dit deedt, nog in 't leeven waren; zo hy niet ten vollen overreed was, dat hy de waarheid aan zyne zyde hadde.

't Zou immers te veel gewaagd geweest zyn, en alleen gediend hebben, om het Christendom in deszelfs geboorte alreeds den doodsteek te geeven; indien men hadt durven onderneemen om een geval als zeker gebeurd, te verspreiden; dat echter met zeer weinig moeite hadde kunnen aangetoond worden, slechts een verdichtzel te zyn.

Het was voor de Jooden, inzonderheid voor de Overheden, eene zaak van 't grootste belang, om indien 't hen mogelyk geweest was, aan te toonen, dat Jesus van Nazareth, dien zy gekruist hadden, niet weêr verreezen was. Aan gelegenheid om dit te onderzoeken ontbrak het hen niet. Ook zouden zy hunnen geheelen handel met opzicht tot Jesus, grootendeels gerechtvaerdigd hebben, hadden zy dit konnen doen blyken: want dan zou het immers gebleken hebben, dat hy de zynen zeer bedrogen hadt, door zyne Opstandinge te voorzeggen; dewyl hy onder de dooden bleef. Men kan ook zeer wel uit het stellen van eene Wagt by het Graf van Jesus, en 't verzegelen van den Steen, door het Zegel van Pilatus, den Landvoogd der Romeinen, opmaaken, dat de Joodsche Overheid alles heeft gedaan, wat zy konde doen om Jesus voorzegging, dat hy op den derden dag na zynen dood herleeven zoude, was 't mogelyk geweest, te verydelen. Maar het gevolg van hun ge-

drag toont ook zeer klaar, dat zy met de zaak zeer verlegen waren, en buiten staat om het tegendeel aan te toonen. Het verspreiden van dien elk in 't oog loopenden loogen, dat het doode Ligchaam van Jesus, door deszelfs Discipelen gestoolen was, terwyl de by het Graf gestelde Wagt geslapen hadt, is een blyk van de uiterste verlegenheid, en tevens van de grootste boosheid, die niets ontziet om hartnekkig zich tegen de waarheid aantekanten; al blinkt die ook eenen ieder zo helder in de oogen, als de Zonne op den middag. Laat ons, myne Lezers! by dit verdichtzel een weinig stilstaan. Mag eene Wagt van Soldaaten op haaren Post slaapen? al vooronderstelt men dat deeze Wagt slechts uit een getal van zes of agt bestaan heeft, hebben die dan alle te gelyk geslaapen? is men buitenspoorig genoeg, om dit met ja te beäntwoorden; dan vraag ik verder, of in eene zaak, welke het ook zy, vooräl van zo een groot belang, als die wy thans behandelen, Menschen die geslaapen hebben, getuigen konnen, wat, geduurende den tyd dat zy sliepen, is voorgevallen. Dit is volstrekt onmogelyk; op zyn best hebben zy alleen konnen getuigenis geeven, van 't geene zy gezien hebben, toen zy weder ontwaakt waaren, en dit kon niet anders behelzen, in 't tegenwoordige geval, dan dat de Steen van 't Graf gewenteld was, en dat zy, het zelve ingetreden zynde, het doode Ligchaam van Jesus daar niet meer gevonden hadden. Hoe dat 't uit het Graf geraakt was, konden zy (als geduurende hun slaapen voorgevallen) zonder bericht van anderen die dat wisten, onmogelyk weeten. Het was zelfs niet met eenigen schyn te gissen, dat de Discipelen van Jesus dat daar uitgestoolen hadden. Hoe zouden die dat durven onderneemen? zy die hunnen Meester, na dat hy in banden geraakt was, uit bloheid verlaaten hadden, zouden die nu zo onverzaagt zyn, om zich tegen gewapende Romeinen te verzetten? zy wisten immers niet, dat de geheele Wagt die by het Graf gesteld, was, slaapen zoude: En zo zy dat al wisten, konden zy dan nog wel verzekerd zyn, dat het afrollen van

den Steen die voor het Graf gelegd was, en 't weg neemen van 't Ligchaam uit het zelve, zo stil zouden toegaan, dat niemant der Krygsknegten daar door ontwaaken zoude? Zeker Jesus Discipelen moesten inderdaad geheel van zinnen berooft geweest zyn, indien zy zo iets wilden onderneemen; want het was volstrekt onmogelyk om zulk een dwaas voorneemen ter uitvoer te brengen. Maar gesteld eens, zy hadden zulk een oogmerk gehad, en ook ter uitvoer gebragt, wat zouden zy toch met Jesus ontzield lyf gedaan hebben? dat moest immers dan van hen ergens gebragt zyn, en hun diefstal een zeker oogmerk gehad hebben: want om het elders te begraven, was onnodig, het lag zo veilig in het Graf van Joseph den Raatsheer, als in een ander Graf; en niemant hadt eenig belang, of ook eenen toeleg, om het te mishandelen. Maar nu, wie is in staat te toonen dat de Discipelen ooit iets met dit doode Ligchaam, dat zy zouden gestoolen hebben, hebben uitgevoerd? en waarom zyn zy voor deeze dievery niet gestraft? was Pilatus zulk een onverschillig Mensch, dat hy toeliet dat men straffeloos zyn Zegel verbrak? waarom hebben de Joodsche Overheden, de Discipelen by den Heidenschen Landvoogd deswegens niet aangeklaagd? op dat ik thans zwygen van de straffe die, de by 't Graf gestelde Wagt over haare trouwloosheid zoude verdiend hebben, zo zy in plaats van haaren Post te bewaaren, die al slaapende, hadt laaten inneemen; en zekerlyk zo wel als de Discipelen van Jesus hebben moeten ondergaan, zo de zaak in geschil, waarlyk gebeurd was. Is 't ook wel te denken dat de Discipelen, zo zy in dit geval schuldig waren met zo veel vrymoedigheid den Joodschen Raad meermaalen in 't aangezicht gezegd zouden hebben dat Jesus uit den dooden weder Verrezen was, gelyk reeds gebleken is; en dat die hen nooit by die gelegenheid den diefstal, en gevolgelyk het verspreiden van het verdichtzel dat Jesus wederopgestaan was, zouden hebben verweeten? nooit kan men aantoonen dat zy dit deeden, of zelfs dat zy moed genoeg hadden om iets meer te doen, dan de Apostelen, te verbieden in Jesus

naam te prediken. Nooit kwam eenig verwyt wegens den verspreiden diefstal te voorschyn. Nooit zelfs dorst iemant van hen bestaan de Opstanding van Jesus te ontkennen. Uit dit gedrag nu van de Discipelen by den Joodschen Raad, en van deszelfs gedrag met hen, vergeleken met de bygebragte zekere getuigenissen van de vier Evangelisten, en den Apostel Paulus; mag men met het hoogste recht besluiten, dat het steelen van Jesus Ligchaam uit het Graf, door deszelfs Leerlingen, een snood verdichtzel is, uit verlegenheid, en verregaande boosheid verzonnen, en tegen eigen overtuiging aan verspreid; en tevens dat die groote en gewichtige waarheid onwrikbaar, en allerzekerst is, dat Jesus van Nazazeth opgestaan is uit den dooden, naar de Schriften.

Onder de bygebrachte Getuigen hebben wy den grooten Paulus, en dat met reden gesteld. Laaten wy by hem nog wat stil staan. Het getuigenis van deezen Man verdient de uiterste aandacht. Het is van 't grootste gewicht, en geeft aan deeze zaak zeer veel zekerheid. Paulus leefde in eere en achting onder zyn Volk. Hy deelde in de hooge gunst der Overpriesters en Schriftgeleerden. Met al zyn hart, ja met den grootsten yver, was hy dienstbaar aan de belangens van hen, om het Christendom overäl te keer te gaan, en was het mooglyk, uit te roeijen. Om dit te doen, reist en trekt hy alomme. Met blydschap ziet hy dat zy, die Jesus belyden, gesteenigd worden. Maar deeze zelve Paulus wordt op eene zo verbaazende, en ieder treffende wyze, een gansch ander Mensch. Hy verkiest de party van den verächten Gallileër. Hy onderwerpt zich aan de verguizing, de woede en bitterheden der Joodsche Natie, die hem op allerleie wyze, en schier in alle oorden belaagt. In weerwil van 't Joodsch verdichtzel dat Jesus uit het Graf door zyne Volgers gestolen was, getuigt hy nu met de sterkste blyken van overreding, met de grootste vrymoedigheid dat de Heere Jesus uit den dooden opgestaan is. Hy beroept zich op verscheidene getuigen, Cephas, Jacobus, de twaalf Discipelen, en op

zo een verbaazend groot getal, als wy reeds gezien hebben. Welk eene blykbaarheid, welk eene zekerheid voor die gewichtige Waarheid, die de grondslag van onzen Godsdienst is, legt 'er dus in dat getuigenis van Paulus! kan 'er wel zekerder en onpartydiger gevorderd worden, als wy den Getuigen in zynen voorigen, en tegenwoordigen staat beschouwen? Niets dan overreding, niets dan eene volkomene bewustheid van de waarheid der zaake, kan hem bewogen hebben tot het geeven van dit getuigenis: hy heeft 'er in volhard; hy heeft het herhaald; en is 'er mede een Martelaar van den zelven Godsdienst, dien hy wel eer zo hevig vervolgde, geworden.

Nu moesten wy de gevolgen van 's Heilands Opstandinge beschouwen, en eene en andere tegenwerpingen der Ongeloovigen overwegen; doch dewyl dit Vertoog reeds groot genoeg geworden is, zullen wy dat voor een volgend spaaren.

No. 64. Pag. 62, Regel 17 van boven, staat heeft wyzer en beter gemaakt, lees: hebben wyzer en beter gemaakt.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 431. *Den* 1 April 1771.

[*Een jong Heer van* Equivoques *en spoterny met 't* Bybelwoord *afgebragt*.]

Kwaade zamenspreekingen verderven goede Zeden.

Apostel PAULUS.

Ik heb eenigen tyd met iemant onder myne Vrienden, zynde een jong Heer van vierëntwintig Jaaren, over iets verschil gehad; en dit verschil heeft vry lang geduurd: doch is onlangs, na dat het op zekeren namiddag tusschen ons vry ernstig behandeld geworden was, tot myn byzonder genoegen, geëindigd. Ik zal mynen Leezers een beknopt verhaal geeven van het geene van tyd tot tyd, tusschen mynen Vriend, en my hier omtrent heeft plaats gehad: de rede, die my hier toe beweegt, is dat ik verscheidene Menschen kenne die aan mynen Vriend, zo als hy voorheen geweest is volkomen gelyk zyn, en daarom groot belang hebben, in van ons verschil onderricht te worden.

De jonge Heer die ik bedoele, was zeer vrolyk van aart in Gezelschap: doch hy hadt met veel Menschen die van een vrolyk gestel, of *temparement* zyn, gemeen, zich in vuile redenen, en zogenamde *Equivoques*, dikwerf uit te laaten; en of dit noch niet genoeg ware, hy rande daarënboven meermaalen het heilig Bybelwoord aan, en mengde verscheidene keeren geheele Vaerzen uit het zelve, al lagchende, ja spottende in zyne gesprekken. Dewyl ik een Gezelschap met hem weekelyks hadde, en buiten dat, hem nu en dan ontmoette, hoorde ik, hoewel met af-

gryzen, meermaalen zyne ongezoutene redenen. Ik nam het besluit, na dat dit dikwerf was voorgevallen, om hem by de eerste gelegenheid, die my daar toe het gunstigste scheen, (want ik wilde het liever tusschen hem en my alleen doen,) hier over te onderhouden. En deeze gelegenheid kwam my noch al schielyk voor, dewyl hy op eenen avond by my belet liet vraagen; en ik die niets vuuriger wenschte, dan om eens met hem alleen te zyn, terstond tot antwoord gaf, dat ik de eere zoude hebben hem af te wagten. Hy gekomen zynde, merkte ik dat hy op myn gezelschap gezet was, en van voorneemen om my meermaalen met zyn bezoek te verëeren; het zelve van my ten opzichte van hem, ook begeerende Na dat ons gesprek over het een en ander gegaan hadde, vroeg ik de vryheid, om hem over iets te mogen onderhouden; met verzoek dat hy myne openhartigheid ten besten duiden wilde, en aan geen ander beginzel dan oprechte liefde tot hem toeschryven, zonder kwaad te worden. Hy beloofde my dit, en hield ook zyn woord. Hierop begon ik met te onderzoeken wat voordeel het hem gaf, als hy met my of met andere Lieden in Gezelschap was, zo veele vuile dubbelzinnigheden in zyne redenen te mengen en zelfs met de taale des Bybels te spotten? 'er byvoegende, dat ik voor my zelve met alle oprechtheid betuigen kon, daar door altoos ten uittersten ontsticht te worden; en dat ik het zelve dagt van verscheidene der Heeren van ons Gezelschap Zyn antwoord was, dat hy zulks deed enkel tot vermaak van 't Gezelschap, en dat hy 't juist zo kwaad niet meende, als de klank der woorden wel scheen te kennen te geeven. Ik redeneerde met hem verder hier over maar kon hem echter toen en zelfs daar na, noch niet overreden, dat het, aan wat zyde men 't ook beschouwde, ten uitersten onbetaamelyk was. Deeze onderhandeling had alleen die uitwerking, dat hy in 't eerste, wanneer ik het Gezelschap bywoonde, zich nu en dan wat bedwong: doch het duurde niet lang, of hy bewandelde weder zynen ouden weg. Ik liet het

daarom ook niet by het voorige gesprek blyven, maar, by voorkomende gunstige gelegenheden, ging ik voort met hem te vermaanen, en als te bidden, dat hy toch zoude nalaaten iets te doen, het geen hy nooit met eenigen schyn, by een deugdzaam Mensch van schandlykheid vrypleiten - of voor zyn eigen geweeten veräntwoorden kon: doch alle myne welmeenende pogingen scheenen vruchteloos te zullen uitvallen. Hy ging wêer voort by alle gelegenheden, dat ik hem aantrof, zich op dezelve wyze te gedraagen. Maar nimmer deed hy dat, zo hooggaande, als ten Huize van den Heer N, daar een aanzienlyk Gezelschap van Heeren en Juffrouwen te zaamen gekomen was. Hier vierde hy zyne spotterny den ruimen teugel. Aan byna alle uitdrukkingen, die door anderen gebruikt wierden, gaf hy een' verkeerden en vuilen zin, zo dat verscheidene Juffers bloosden: ook waren 'er onder de Heeren al een groot aantal, dat met hun gelaat heele duidelyke bewyzen gaf, dat hen deeze verrotte taal niet aanstond. Echter scheen niemant de vrymoedigheid te hebben, van mynen Vriend hier over te bestraffen. Na dat hy al een' geruimen tyd met zyn zot geklap was bezig geweest, en in 't einde genoegzaam alleen sprak; (dewyl 'er, behalven eenige weinige jonge Heeren die zo 't scheen in die fraaiheden smaak vonden, niemant meer een enkel woord voerde) kon ik van my niet verkrygen, langer stil te zitten. Ik stond dan op en trad naar hem toe. ‘Zal 'er, (vroeg ik) Myn Heer! noch geen einde zyn van uw vuilbekken en profaneeren? (want dit laatste had hy vooräl niet vergeeten) het doet my leet dat ik u zeggen moet, dat door uw gerammel al het vermaak uit het Gezelschap gebannen is, en dat gy gesprekken voerdt die Menschen van eerlyke en deugdzaame grondbeginzelen, niet met u houden konnen. Gy beledigt den Heer N. grootelyks, dewyl gy het Gezelschap, dat hy verzogt heeft, doet wenschen dat de tyd al voorby was, en ieder naar zyne wooning keerde.’ Myne voorige vermaaningen tusschen

hem en my alleen voorgevallen, had hy altoos zonder eenig bewys van misnoegen aangehoord, maar nu scheen hy op my schrikkelyk verstoord te weezen; en ten waare hy door myne jaaren wederhouden was, (zo als ik daar na vernam) zoude hy door drift vervoerd; om den hoon dien hy zich verbeelde, door my ontvangen te hebben, te verre gegaan zyn. Nu liet hy 't alleen by eenige uitdrukkingen, die wel scherp, maar niet bondig waren, blyven. Ik kon die alle zonder gemelyk te worden, hooren, en vond daarom niet goed my verder met hem intelaaten, 't geene ik hem ook te kennen gaf; waar op ik van hem, en 't overige Gezelschap afscheid nam, en vertrok. t' Huis gekomen zynde, nam ik echter het besluit, om hem over 't gebeurde by eene nadere gelegenheid, te onderhouden, en noch eens, maar voor de laatste reize, eene poging tot zyne verbetering, aantewenden; en hem dan met een te zeggen, dat zo hy van voorneemen was, om myne vermaaningen verder in den wind te slaan, ik besloten had, het Gezelschap waar van wy beide Leden waren, te bedanken; en nergens meer te komen, waar ik maar denken kon, hem te zullen vinden.

Na verloop van een' dag of twee, liet ik hem 's voormiddags door een Briefje verzoeken, of hy by my ter Maaltyd wilde komen, en dan den middag en avond by my doorbrengen; hem tevens verwittigende dat ik met hem over 't gebeurde by den Heer N. op eene bescheidene en vriendelyke wyze, wilde spreeken. Hy liet my schriftelyk wederom weeten dat hy de eere zoude hebben van zich by my te laaten vinden, en dat hy ook bereid was, om met my over het bewuste onderwerp, zo lang ik wilde, in 't vriendelyke te handelen. Hy kwam, en wy voegden ons ter tafel: geduurende den maaltyd, wierd 'er over andere zaaken gesproken; maar die geëindigd zynde, begon ons voorgenomen gesprek. Ik herinnerde hem dat ik hem meermaalen onder het oog gebracht had het schandelyke van zyn gedrag, in my en anderen door onkuissche en spotächtige Taal, te ontstichten, gebleken: doch zonder

vrucht; en stelde hem verder het een en ander, dat my uit zyne laatst gehoudene gesprekken te binnen kwam, voor. Maakende te gelyk daar op zulke aanmerkingen, als ik nodig achtte. Nooit was zyn antwoord, had hy myne bestraffingen, zo lang die tusschen my, en hem gebleven waren, kwalyk genomen; maar dat ik hem voor zo een groot en aanzienelyk gezelschap, als ten huize van den Heer N. byëengekomen was, zo hadt doorgehaald, dat kon hy niet vergeeten; dit was eene openbaare belediging geweest. Dit scheen hem al te meesterächtig. Myn voorbeeld had andere Heeren opgewekt, en na myn vertrek had hy noch vry wat, 't geen hem gansch niet aangenaam geweest was, van verscheidene, en vooräl van den Heer N., moeten hooren. Ik antwoorde, dat ik hier in voor tegenwoordig niet treden wilde dat ik begreep volgens myn' plicht gehandeld te hebben. Maar dat ik slechts verzogt, my op eene vraag maar te antwoorden; namelyk waar voor hy van my, en van anderen die hem kenden, of nu en dan hoorden spreeken, wilde gehouden weezen? Of voor een Lichtmis, en een Spotter met de Goddelyke Openbaaring? Of voor iemant, die in zyn gedrag de kuisheid betrachtte? En den Bybel, om deszelfs verhevene afkomste, grootelyks eerbiedigde? Hy antwoorde my voor 't laatste; want dat hy noch een Lichtmis, noch een Vrygeest was. Ik vervolgde, dat als ik hem uit zyn tot hier toe gehouden gedrag moest beöordeelen, ik dan zyn *Caracter* in zulk een gunstig licht, onmogelyk beschouwen kon; en voegde 'er by, dat gesteld al wilde ik, om dat ik hem meer van naby kende, als anderen, alles eens van de beste zyde beschouwen, zy echter die hem nu en dan maar eens gezien en gehoord hadden, deeze zyne betuiging onmogelyk zouden gelooven kunnen, om dat hy tot het tegengestelde aanleiding gaf; en hoe liefderyk ik ook genegen was om wat zyn dadelyk gedrag betrof, het goede van hem te denken, ik echter nooit daar toe komen kon, dat ik zyne losheid van tonge prees, maar my gedrongen vond om die met de uiterste verächting, af te keuren.

Als een Christen (zeide ik) voegt u die losbandigheid in woorden niet. Als een Christen betaamt het u niet, de uitdrukkingen der Heilige Schrift, op eene gansch oneerbiedige wyze, in uwe spotächtige redenen te mengen. Wat zoude een Turk van u denken, als hy dat hoorde? Hy die gewoon is nooit van den Coran te spreeken, als met de grootste achting, en die dat Boek op zulk eenen hoogen prys stelt, als wy de Goddelyke Openbaaring; zal die uit uw gedrag niet opmaaken, dat gy voor dezelve gansch geene eerbied hebt, nadien gy ze zo laag behandelt? ja zult gy hem geen aanleiding geeven om nadeelige gevolgen uit uw spotten voor den Christelyken Godsdienst af te leiden, en dien op zyn best als een Godsdienst doen beschouwen, die weinig gronden van zekerheid moet hebben; nadien de Christenen zelve met het Boek, dat zy zeggen den regel van hun Geloove en Leeven te behelzen, spotten? Hoe zeer werkt gy (tegen uwe meening echter, zo ik hoop) de Vrygeesten in de hand, die gy dus spottende, hoe langer hoe meer voedzel geeft, om de achting voor den Bybel uit hun hart noch meer te verbannen. Gedraagt gy u zo, die betuigt voor dat boven alle Schriften verheven Boek, de grootste achting te hebben; wat zullen zy dan niet doen, die het op allerleië wyzen verguizen en smaadelyk behandelen? ja wat moet het Menschen die Deugd en Godvrucht beminnen, en in hunnen wandel doen blyken, niet bitter vallen, u zo met verscheidene Texten der Heilige Schriften te hooren omspringen, als ik dikwerf, schoon met groote ontstichting, gehoord hebbe. Als een Christen past het u ook niet, zo onkuisch te zyn in uwe gesprekken. Gy geeft dus aanleiding dat men u verdagt houdt van een zeer onkuisch hart te hebben, en spreidt strikken inzonderheid voor Jonge Lieden die u hooren, hen door uwe taal in gevaar brengende, om onkuisch te worden, zo ze het noch niet zyn; terwyl gy de geenen die reeds door die snoode zonde besmet zyn, hoe langer hoe meer met uwe verrotte redenen aanzet,

tot het volbrengen van hunne vuile driften. Zie daar, myn Vriend! de gevolgen van uwen handel. Overweeg die met de verëischte opmerkzaamheid; en vraag u zelve eens onpartydig af: voegt zulk eene losbandigheid der tonge, zulk eene vuile taal, zulk spotten met iets waar aan ik de hoogste eerbied schuldig ben, my als een redenmagtig Weezen, als een deugdzaam Mensch, als een Christen? Ik voegde hier noch het een en ander by, dat ik om redenen verzwyge; en besloot alles met hem myn voorneemen, waar van ik reeds gesprooken heb, bekend te maaken, terwyl ik inderdaad van gedagten was, om zyn Gezelschap, ten waare hy zich anders gedroeg, te schuwen. Doch met hoe veel nadruk ik myne gezegdens ook had uitgebracht, zy scheenen op hem geenen invloed te hebben. Ik was buiten staat hem te overreden. Hy bleef den ouden zang zingen, dat hy 't zo kwalyk niet meende, maar het enkel tot vermaak van 't Gezelschap deed, waar by hy zich bevond, als hy zich nu of dan een woord ontvallen liet, dat my zo ontstichte. Hy was noch jong, en ik was zo veel ouder. Hy zou ook wel wat ernstiger worden, als hy myne Jaaren kreeg. De tyd van scheiden kwam. Ik dankte hem voor zyn bezoek, en tevens voor zyne Vriendschap; 'er by voegende, dat zo hy niet besluiten kon, van mynen raad gebruik te maaken, het my dan aangenaam weezen zou, hem in myn huis niet weder te zien. Hy scheen by 't afscheid neemen wat onthutst ‘Gedenk, Myn Heer! (zeide ik) dat ik u ontelbaare keeren getracht hebbe van eenen weg af te brengen, die volstrekt niet goed is. Ik laat u gaan met dien hartelyken wensch, dat myne oprechte, schoon tot hier toe, vruchttelooze pogingen, haar oogwit nog eens eindelyk bereiken mogen.’ Hy vertrok, zo 't my voorkwam, met blyken van sterke aandoening; Maar tot mynegroote blydschap verliepen 'er naauwelyks twee dagen, of ik ontving van Hem, op een' vroegen morgen, een briefje dat verzegeld was, van 't welke de inhoud hier op uit kwam, dat hy tot dien

tyd toe, met myne gesprekken was werkzaam geweest, en daar door overgehaald, om volkomen alles wat ik ten opzichte van hem meermaalen, en byzonder onlangs, gezegd hadde, toe te stemmen Dat hy my hieldt voor zynen besten Vriend, en wilde ik hem noch eens afwagten, terstond komen zoude, om my voor myne genegenheid, zo dikwerf gebleken, te bedanken. Ik vertoefde geen oogenblik, om hem te laaten weeten, dat ik hem met ongeduld verwagtede. Hy kwam en omhelsde my. Zyne betuigingen waren zo hartelyk, dat ik zo wel als hy, niet zonder ontroering bleef. ‘Nooit hoope ik u, of iemant weder te ontstichten Myn voorig gedrag berouwt my. De goede God heeft uwe pogingen gezegend’. Deeze, en noch meer redenen hoorde ik van hem. Ik wenschte hem geluk met zyne heugchelyke verändering; en noopte hem aan om den Geever alles goeds, desweegen te danken. Zederd heeft hy zich tot hier toe, zeer zedig in zyne gesprekken gedraagen; ja nu mag hy niets onzedigs hooren, of hy verzet 'er zich terstond tegen; echter met bescheidenheid, en zonder drift: zo dat hy nu voor ieder, inzonderheid voor jonge Heeren, tot een goed voorbeeld verstrekken kan Ik wensche van harten, dat alle jonge Lieden, en Persoonen van meerder Jaaren onder myne Leezers, welken aan mynen Vriend, in zynen voorigen staat gelyk zyn, hem ook in zynen tegenwoordigen, gelyk mogen worden Zommige Menschen zyn door hunne vuile taal alleen dienstbaar aan de Onkuisheid, anderen weder door hunne spotterny, met de H. Schrift, aan het Deïsmus, doch hoe het ook zy, zy gedraagen zich beiden even schandelyk. Het verhaal van dit geval met mynen Vriend, hoope ik dat hen allen bewegen zal een gedrag te verfoeijen, dat geen eerlyk Man, vooräl geen' Christen betaamt. Met dit oogmerk althans geeve ik het aan hunne overweeging over.

De Denker.
N°. 432. *Den* 8 April 1771.
[*Onvredenheid met zynen Staat*]

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Concentur vivat; - -

HORATIUS.

Myn Heer DENKER!

Ik ben maar een gemeen Ambachtsman, en by gevolge geen man van de Pen, niet te min lees ik graag het een of ander schriftje, voor al uwen DENKER; den *Philosooph* las ik ook graag, en het speetme dat 'er de Heer zo ras uitscheidde; hier by heb ik een tamelyk goede Burger *memorie*, en dat maakt dat ik onder lieden van myn soort (al zeg ik het zelf, en roem buiten gesloten) redelyk wel *geestimeerd* ben, want ik vertel hen dikwils iets, daar ze nooit, ten minsten niet, met zo veel omslag en verzekering van gehoort hebben; vreemde gedagten en wonderlyke proeven vinden by my zelden ingang, maar behagen ze my eens, dan ben ik 'er ook een getrouw *patriot* van, schoon ik 'er somtyds wel eens voor op draai, inzonderheid heb ik als 't winterkoorn op 't veld moeten lyden, toen over eenige Jaren de Rogge niet in Tarwe wilde veranderen, waarvan egter verzekert wiert, dat 'er goede proeven, boven alle *reproche*, van voor handen waren. De waarheid van den wonderlyken Waterwandelaar, daarwe nog on-

langs een omstandig en waarachtig verhaal van in eenige nieuwspapieren gehad hebben, hebbenze my al mede zoeken te ontwringen, dog tot nog toe heb ik dien man zyn Eer opgehouden, en zy moeten dat kunsje nog aan hem alleen, met seclusie van alle anderen, overlaten. Maar dit is 't niet dat ik eigentlyk zeggen wil, ik ben een man van Jaren, en die vallen wat praatachtig. Myn Hooft-oogmerk is voornamelyk om eenige aanmerkingen te maken waar het van daan komt, dat zo weinig Menschen met hun eigen lot te vreden zyn. Ik wenschte wel dat UEd. dit zelf eens met opzet geliefde te behandelen. Ik kan 'er wel over peinsen, maar myne gedagten kan ik 'er in geen juiste slagorde over uitbreiden, of net voor oogen stellen waar het eigentlyk uit moet betoogt worden Dit zie ik egter dat 'er geen staat onder de Menschen is, die de Zottigheid niet is onderworpen, men wenscht om 't gene men niet bezit, de gemeene lieden benyden de groote hun staat, en de groote de gerustheid der gemeene. Zy begeven zig daar niet toe, maar vreezen altyd voor 't gene daar zy naar wenschen, om dat zy zig schamen zouden zodanig te worden, als zy wel wilden geboren zyn. Deze te onvredenheid heeft dus niet alleen plaats in de genen die in eer en aanzien gestelt zyn, onder en tot elkanders ampten en bedieningen, maar zy is ook niet zonder werking in dit opzigt in persoonen van myn slag. Verscheide Amptenaren en Menschen van de Pen, zoude goede werkbazen, en de werkbazen goede Amptenaren en Menschen van de Penne zyn, en alzo alle nuttige leden der Maatschappy kunnen wezen, wanneer ze geplaatst waren in een metier waar toe de natuur hen scheen geschikt te hebben, by voorbeeld Jochem de Schoolmeester kreeg een weerzin

om de directie van stok en plak te continueren, en wierd dus een Borstelmaker, dog dit handwerk mishaagde hem mede, hy deed het niet dan met weerzin, voor al toen hem eene tamelyke erffenis was te beurt gevallen. Dan ik geloof op goede gronden, dat hy een bekwaam Krygsman zou geweest zyn, wantals hy over den Oorlog sprak, stonden zyn oogen als gloeijende Kolen in den Kop. Bloedige Batallien leverde Hy in den Hoek van den Haard; als hy midden in 't vuur was, rookte hy maar half zo lang over zyn Pyp, als wanneer hy aan den vrede werkte; in tyden van oorlog leerde hy altoos de een of ander exerçeeren; al de Couranren, de Postryders, en verdere nieuwspapieren, die betrekking tot den Oorlog hadden, las hy met de uiterste oplettenheid; in zyn woonvertrek stond een Tafel daar niets anders dan die papieren oplei; boven dezelve hingen de Kaarten van het land daar den Oorlog gevoert wert, als 'er iemant onder 't Eeten, kort na een Veldslag by hem kwam, sprong hy van de Tafel op, en deed een breedvoerigen uitleg met een stokje op de Kaart, waar, en hoe de Legers gestaan hadden, en wat weg den vlugtenden vyand tot behoud zyns dierbaren levens, heen liep. - Zekeren Oorlog (schoon hy 'er veele uuren van daan woonde) heeft hem eens byna het leven gekost. Hy was namelyk met iemant hevig in dispuut over eene voorgevallen Batallie, 't welk eindelyk zo hoog liep, dat de andere hem zei, dat hy beproeven wilde, of hy die Batallie zo goed practisch, als theoretisch zou defendeeren, en dit gezegt hebbende greep hy den Borstelmaker ook werkelyk by zyn Borstels, en smeet hem, na een hardnekkig tegenweer op het vuur; 't gevolg was, dat hy zwoer van geen veldslagen voor eenige natie ooit op een practischen

trant meer te defendeeren. Schoon hy dus het vegten, zonder wettige reden, verzaakte, heeft men egter gegronde redenen om te geloven, dat hy een regtschapen Krygsman zoude geweest zyn, en dat hy voor zyn Vaderland zig tegen den vyand met handen en voeten zou verweert hebben, wanneer hy van der jeugd af tot den Krygsdienst was opgeleid geworden, en zyn genie had mogen volgen, dog dit had hem niet mogen gebeuren, hy was te lieven Kind op Moeders Schoot geweest, en deze had hem voor geen ongenadigen Bom, of reukelooze Kanons Kogel opgekweekt.

Even eens was het byna geleegen met myn ouden Baas Zaliger, (daar ik al veertig Jaar geleeden, als knegt by gewerkt heb,) deze deed niet liever als over Regts- en Boedels-Zaken spreken, dikwils is het gebeurd, dat hy, als 'er iemant kwam om hem raad over het een of ander te vragen, daar hy geen duit voor trok, zyn werk, dat allen spoed vereischte liet staan, en zyn best deed om die lieden te helpen, en doordien dit nog al dikwils voorviel, en hy veel met practizyns sprak, kreeg hy ook een hebbelykheid om veel onduitsche woorden te spreken; zy die de woorden verstonden lachten 'er om, om dat ze zeer haveloos voor den dag kwamen, en dieze niet verstonden merkten ze aan, als een irreprochabel bewys, van zyn kundigheid. - als hy met de lieden eerst in gesprek trad, was zyn zeggen dikwils. Gy moet de zaak dicteeren zo als ze is, en de waarheid zodanig belyden, als ofge zo aanstonds moest hangen, anders kan ik je niet *patrollieeren*, als ze hem dit belooft hadden, en hy begreep datze verongelykt wierden, dan was zyn *Scriberatorium* (zo noemde hy zyn Comptoir) te klein, hy adviseerde dan niet onder Correctie van beter gevoelen, even

als of hy niet vast op zyn stuk stond, maar vry beslissender. Gy moet beste maet (zei hy) eerst in de kragtigste forme laten *Insinueren* en propheteeren, hoe scharper hoe beeter, als dat niet helpen wil, dan een Attestace zien te krygen van die Menschen, die gy daar hadde, daar zo aanstonts te specificeeren, en die pro forma laten bezweeren, als dit alles ordinario modo in cas subject is geinspireert dan moet de parthy 'er aan, al spande hy met al de Practezyns aan, die in 't heele Land zyn, daar sta ik pal voor, versta wat ik zeg, de Kop af zo 't anders is, en in de daat hy spaarde geen moeite om die lieden, zo veel in hem was, te helpen. Hy droeg een Hoed a la Ecclesiastique in extraordinaria forma, deze deed hy altoos af als hy aan 't adviseeren ging, uitgezondert als 't een Kerkelyk stuk was, in dat geval hield hy zyn hoofd gedekt, om alzo een uitlegger der Kerkelyke Wetten, of een Schriftgeleerde te verbeelden. Een oud Notaris, een goed Vriend van hem, heeft eens de moeite genomen, om een Balans te maaken, hoe veel Personen hy in den tyd van twee Jaren in moeite geholpen, en anderen die 'er reeds in waren, 'er uit gered, heeft, hy verzekerde my dat het malkander genoegsaam sloeg, en dat het nut niet kan opwegen tegen zyn verlet. Dikwils heb ik by my zelven gezegt: hier is de natuur gedwarsboomt, want anders had myn Meester een man van de pen moeten wezen, om dat zodanige onprofytelyke bezigheden by hem predomineerden, boven die welke hem allezints nuttig en voordeelig waren. Hy was yveriger om niet, als veel practizyns voor geld. Hy maakte 'er een naam door by gemeene lieden, dit streelde zyn hoogmoed, en was by hem zo goed als geld.

Polygnostes klaagt dat hy reeds 27 Jaaren den Predikstoel op een klein Dorpje heeft waargenomen, en zig met een gering Tractement heeft moeten erneeren, hy oordeelde indien zyne verdiensten vergolden wierden, dat hy ten minsten in Amsterdam of in den Haag voor lang had moeten beroepen zyn, wyl hy een geleerd, vlytig, deugtzaam en Godtvrugtig man is, zyn verstant geroemt wort, en hy by elk voor een geleerd man te Boek staat. 't Is waar Polygnostes bezit geleerdheid, onvermoeit is hy in zyne Letteroeffeningen, men vind hem altoos op zyn Studeerkamer, maar welke zyn die Studien, daar hy zo zeer aan verkleeft is? hy slooft zig af, om ons den oorsprong van eenige Hebreeuwsche woorden uit het Arabisch na te spooren; de toestand van het Roomsche Ryk te kennen, deszelfs wisselvalligheden na te gaan maakt een groot gedeelte van zyne bezigheeden, uit halve nagten zit hy op zyn Dak om Starren te schieten. Maar, myn Heer, overweeg eens met bedaardheid, wat eischt men van hem, niet dat hy zyne gemeente verkondigt, hoe de woorden welke hy hun tracht te verklaren in het Hebreeuwsch luiden, of waar van dezelve waarschynelyk afgeleid kunnen worden; men eischt van hem niet dat hy de overwinningen, door Scipio op de Carthagers behaalt, zal vertellen, of Caesars daden verheffen; men verwagt van hem niet dat hy zal optellen hoe veel heldere en hoe veel duisterschynende Starren zig in den grooten Beer opdoen. Men wil dat hy den weg der Zaligheid zal leeren, en die zyne gemeente aanwyzen, dit vordert zyne bediening, dit verwagt en eischt men van hem, maar alle zyne redeneeringen zyn opgesmukt uit andere stukken; het minste gedeelte van dezelve smaakt naar Godtgeleerdheid, had hy dien tyd, welken hy versleeten heeft met an-

dere bezigheden, der Godtgeleerdheid toegewyd, hy zou mogelyk, ja ik durf wel zeggen, zekerlyk, veelen zyner tyd en Amptgenoten overtreffen, en anderen die hem in schranderheid niet evenaren, dog zig voornaamelyk toeleidden op het geen hunne zaak was, zouden hem reets niet over het hoofd gesprongen zyn.

Maar ik zie myn brief word reeds lang, ik zal my dus bekorten, daar zyn nog verscheiden oorzaken en omstandigheden waar uit iemants te onvredenheid over zyn lot voortspruit, de Ouders of Voogden zyn 'er vaak oorzaak van, door de kinderen tot een Studie of metier te bepalen wanneerze de wieg nog niet zyn ontwassen, en naar welke vaststelling zy dezelve optrekken, zonder hunne natuurlyke geneigtheid in acht te nemen. Zy kan ook spruiten uit onkunde: of zig over te geven aan verfoeiëlyke traagheid, dit is zo veel als zyn ongeluk te bewerken, want zy doet de Mensch ongevoelig te niet gaan, gelyk de Nyverheid hem doet toenemen, hierom ziet men dat kundige lieden zomtyts te veel op hun verstand steunende, en het gebruik van gewone middelen verzuimende anderen die minder begaaft, dog werkzamer zyn, hen in voorspoed voorby gaan. Aan anderen wederom kan men het toeschryven aan een variërend Caracter, men vind toch Menschen die zig niet gewennen kunnen aan een zelvige bezigheid, en wanneerze dit alschynen te doen is een geringe opkomende omstandigheid, die hun voordeeliger in de oogen flikkert, genoeg zig wederom tot iets anders te begeven, tot zo lang dat zy tot getuige van de waarheid der gemeene spreuk van 12 ambachten en 13 ongelukken, kunnen verstrekken - waar by men al verder nog moet aanmerken, dat men zyn eigen metier altoos ook zo beschouwt als het waarlyk is, al het onaangename dat 'er mede vergezelt gaat, ondervind men in ei-

gen Persoon, 't welk somtyts een groot gedeelte van 't genoegen wegneemt, daar in tegendeel al 't verdrietige en 't onaangename, 't welk in dat van een ander gevonden wort, als door een Gordyn van voor ons oog wort weggeschoven, en waarvan wy dus niet anders ontwaar worden als het aangename en 't voordeelige, dit verrast en overreed ons, zonder dat wy alles wat daar toe behoort wikken en wegen, men is bevooroordeelt, en in dien staat wort men ligt bedrogen; meer zou ik hier toe betrekkelyk kunnen maken, maar de plaats die niet toelatende zal ik besluiten met deze aanmerking: dat het best is zig te vreden te houden met dien staat waarin de voorzienigheid ons geplaast heeft. Dat het al is wat een wys Man doen kan met voorzigtigheid te beginnen, met hoop te vervolgen, en tusschen komende gevallen met gedult te verdragen; dat men hier geen volmaaktheid moet zoeken, en dat hy genoeg verkregen heeft, die verkregen heeft, niets anders te begeeren.

Zie daar, Heer DENKER! myne gedagten. Ik waag het om ze aan U Ed. toe te zenden, voor eerst (myn oude Baas zou primo gezegt hebben) om dat U Ed. wel Brieven van knegts en meiden in gunst hebt aangenomen, die vervolgens zo min als ik, geleerde Schryvers waren, en ten anderen, om dat het geen schelmstuk is, deze aan U Ed. te laten toekomen. Hoe gy 'er ook mede handelt, zal ik egter niet nalaten Uwen DENKER te lezen, en te betuigen dat ik met achting ben.

MYN HEER!

U Ed. Onderd. Dienaar.

K.

De Denker.

N°. 433. *Den* 15 April 1771.

[*Vervolg van* No. 430. *of nader bewys van* Jesus Opstanding.]

Maar nu, Christus *is opgewekt uit den dooden, en is de Eersteling geworden der geenen die ontslaapen zyn.*

Apostel PAULUS.

(Vervolg en Slot van No. 430.)

De gevolgen van Jesus Opstandinge versterken ons nog nader in ons Geloove aan dezelve. De uitstorting van den Heiligen Geest op den Doorluchtigen Pinxterdag, vyftig dagen na 's Heilands Verrysenis, verdiend zeker onze aandachtige beschouwing. Hier door wierden de Leerlingen des Verlossers in staat gesteld, om in verscheidene taalen, die zy nooit geleerd hadden, het Evangelie alomme te konnen prediken. Maar deeze Menschen zouden ook zo wel de Opstanding, als het Lyden van Christus verkondigen; gelyk uit het vervolg van hunne geschiedenis blykt, dat zy gedaan hebben: kan men nu wel denken, of mag men wel gelooven, dat de groote God zelf, hen door een verbaazend wonderwerk nog meerder in staat zoude stellen, om een verdichtzel overäl te verspreiden? dit zoude immers de grootste ongerymdheid zyn. Men overwege met oplettenheid, de Redeneering van Petrus aan het hoofd der Apostelen, tegen de vergaderde menigte op het Pinxterfeest;(*) En men zal daar uit niet alleen de zekerheid van Jesus Opstandinge konnen opmaaken; maar tevens ontdekken, dat de uitstorting van den Heiligen Geest een heilryk gevolg zo van dezelve, als van deszelfs verhooging aan Gods Rechtehand geweest is.

(*) IN de Handel. der Apost. Cap. 2. vs. 22-37.

Het verschrikkelyk oordeel dat het Joodsche Volk door de Romeinen, zevenëndertig Jaaren na Jesus lyden en dood getroffen heeft, verstrekt tot een klaar bewys, dat hy, dien zy verworpen hebben, de waare Messias geweest is; dewyl 'er volstrekt geene andere reden als die verwerping is uit te denken, dat zy die Gods byzonder geliefd Volk, onder alle de Volken des Aardbodems waren, op zulk eene uitsteekende wyze als een voorbeeld van de wraake des Hemels voor alle de volgende Eeuwen zouden gesteld zyn geworden: want alle de rampen die hen voorheenen getroffen hebben, te zaamen verëenigd, konnen nog niet opweegen by die, welke hen by de omkeering van hunnen staat bejegenden. JOSEPHUS die ooggetuige van dezelve geweest is, heeft ze beschreven; en wiens hart yst niet, op het Leezen van zyn verhaal?

Maar is Jesus van Nazareth de waare Messias geweest, schoon de jooden hem als zodanig niet hebben willen erkennen, dan is het ook zeker dat hy uit den dooden weder is opgestaan, dewyl zyne Opstandinge noodzaakelyk mede tot het Caracter van den Verlosser behoord; dat de oude Propheeten hebben opgegeeven. Het verdient ook zeer onze opmerking dat alles wat den Jooden by de omkeering van hun Gemeenebest is overgekomen, door den Heere Jesus, toen hy nog onder hen verkeerde, meer dan eens, en dat wel zeer naauwkeurig, voorzegt is,(*) en vooräl dat zulks om hun gedrag omtrent hem, geschieden zoude. Men zie maar omtrent dit laatste het geene by den Evangelist Lucas Cap. 19. vs. 40-45, is aangetekend. Hier uit kan men ook overredend zien, dat de groote Heiland een waar Propheet geweest is, nadien 'er zo lang te vooren als hy deeze voorzeggingen deedt, geene de minste zaamenloop van zaaken zich opdeedt, om met eenigen schyn iets van die natuur als de verwoesting van Jerusalem was, daar uit te konnen opmaaken; en de volkomene vervulling van dezelve met de uitkkomst der zaaken, geeft ook eene groote sterkte aan ons Geloove omtrent zyne Opstanding, welke hy ook meermaalen voorzegt heeft.

(*) Lucas Evang. Cap. 19. vs. 41-45. Cap. 21. vs. 5, 6, enz. Matth. Evang. Cap. 23. vs. 37 en 38 Cap. 24. vs. 1, 3 enz.

Maar vooräl ontvangt het Getuigenis van Jesus Opstandinge, eene groote zekerheid uit de ons in verbaazing wegrukkende gevolgen die de Prediking van 't Evangelie gehad heeft in een groot gedeelte der bekende Waereld, en dat zelfs al voor de verwoesting van Jerusalem. De Leere van eenen bedrieger, verkondigd door weinige en onäanzienelyke Predikers, gekant tegen de leere en zeden van hunne Tydgenooten, en alomme belaagd door wreede en telkens herhaalde vervolgingen, zoude onmogelyk zich op den duur hebben konnen handhaven. Het had niet konnen missen, of zy moest in zulk een' stand van zaaken, noodzaakelyk op niets uitloopen. Maar de Leere van den gezegenden Jesus heeft over dit alles gezegepraald, op zulk eene wyze, dat het onmogelyk is, wil men zyn geweeten geen geweld aandoen, als men alles te zaamen overweegt(*) aan derzelver Goddelykheid te twyffelen: En mag men dit niet doen, zonder zich bespottelyk te maaken, dan moet men ook aan het getuigenis van deszelfs Opstanding niet weigeren geloof te geeven, dewyl de Prediking van die Menschen, welke ons het zelve gegeeven hebben, in weerwil van alle tegenkantingen, die uitsteekende gevolgen heeft gehad; die allerzichtbaarste blyken van de Goddelyke hulpe, en goedkeuring, zo als wy gezien hebben, die ze onmogelyk zoude gehad hebben, zo zy *bevonden waren valsche Getuigen van God te zyn; want zy hebben van God getuigd dat hy Christus opgewekt heeft*(†).

Laat ons nu, eer wy een en ander van de tegenwerpingen der Ongeloovige twyffelaars overweegen, de Getuigen van Jesus opstanding in 't gemeen, wat nader beschouwen; en zien of zy wel bevoegde Getuigen waaren; en zo ja, of dan hun Caracter ook wel zodanig is, dat hun Getuigenis verdient als ze-

(*) De werktuigen om dem Christelyken Godsdienst te planten, waren inderdaad in zich zelf onäanzienelyke Menschen, meerendeels Visschers. Hun getal was ook niet groot. De tegestand van Jooden en Heidenen stonden zy overäl ten doel. De Leere die zy Predikten strookte gantsch niet, maar streed geheel en al met de grondbeginzelen van beiden. De tyd in welken zy verscheidene Gemeentens gesticht hebben, was kort. Paulus hadt het Evangelie verkondigd in ruim twintig Jaaren, van Jerusalem, en rontom, tot Illyricum toe. Brief aan den Romeinen Cap. 15:19.

(†) 1 Cor. 15. vs. 15.

ker en ontwyffelbaar te worden aangenomen. 't Is wel uit het voorige reeds optemaaken, dat wy het daar voor houden; maar echter kan het niet dan voor zeer nuttig gerekend worden, by deeze twee stukken nog eens in 't byzonder stil te staan. Onze Godsdienst mag van alle zyden beschouwd worden. Hy durft zich zeer wel bloot stellen voor de naauwkeurigste beproeving; en daarom wil hy ook wel dulden dat men omtrent de Getuigen van Jesus Opstanding een gestreng onderzoek doe. Maar ter zaake. Deeze Menschen waren zeer bevoegde Getuigen, om dat zy eenen geruimen tyd, volkomen lang genoeg, met den Heiland, na dat hy opgestaan was, verkeerd hebben; en niet dan na de beslissendste ondervinding zyn overgehaald geworden om de Verrysenis van hunnen Meester voor zeker te houden. 't Schynt my toe, dat de Godlyke Voorzienigheid het zo geschikt heeft, dat Jesus Discipelen deszelfs Opstandinge, door hem meermaalen voorzegt, niet gelooven konden, voor en al eer zy 'er zo klaar van overreed wierden, dat 'er geene de minste grond van twyffeling overbleef: op dat de zekerheid der zaake voor de Christenen in 't gemeen, des te sterker zoude weezen. Men weet tot hoe eenen hoogen trap het ongeloove van Thomas zelfs geklommen was, en welke blyken van zekerheid hy vorderde, eer hy zyne toestemming geeven wilde(†). De goede Heiland vergunde ook deezen zynen Leerling alle overtuiging die hy gevorderdt had, en dus vondt hy zich mede volkomen overreed dat Jesus Opstanding geheel zeker was.

Het geene ik nu gezegt hebbe, is toepasselyk op alle de Discipelen en Apostelen van Christus, van welk en *Mattheus* en *Johannes* ook tot de Evangelisten behooren. Dus waren dan deeze allen bevoegde Getuigen die zeggen konden: *Deezen Jesus heeft God opgewekt, waar van wy allen Getuigen zyn*.(*) En: *Het geene wy gezien hebben met onze oogen, het geene wy aanschouwd, en onze handen getast hebben van het Woord des Leevens, dat verkondigen wy u*.(‡) Maar zal men mogelyk vraa-

(†) Joh. Evangel. Cap. 20. vs. 24-30.
(*) Hand. der Apost. Cap. 2. vs. 32.
(‡) 1 Brief van Joh. Cap. 1. vs. 1. enz

gen: kan men dat alles ook wel zeggen van *Marcus* en *Lucas*, de andere Schryvers der Evangelien? of ook van *Paulus*? want men kan immers deeze Menschen onder die geenen die met Jesus na deszelfs Opstanding verkeerd hebben, niet tellen? doch schoon dit zo is, blyven zy allen evenwel zeer bevoegde Getuigen van deeze gewichtige Waarheid. *Marcus* is een Leerling van *Petrus*, en *Lucas* een Reisgenoot van *Paulus* geweest. En *Eusebius* bericht ons dat *Johannes* die de langstleevende der Apostelen was, de Evangelien van *Mattheus, Marcus* en *Lucas* heeft goedgekeurd, en derzelver gezag door zyn Getuigenis bekragtigd: hy verhaalt dit als gegrond op eene overleevering die tot in zynen tyd, nog in de Kerke van Christus bewaard was. En *Frenëus* een der oudste Kerkvaders, zegt ons dat *Marcus* als een Discipel van *Petrus*, het geene hy van dien Apostel gehoord hadt, in een Boek verzameld heeft, en dat door *Lucas* het zelve geschied was, met opzicht tot het Evangelie, het welke hy *Paulus* hadde hooren verkondigen: en wat *Paulus* zelfs aangaat hy heeft Jesus zyne Opstandinge gezien,(*) en buiten dat met de andere Apostelen lang genoeg verkeerd, om deswegens het nodigst onderregt, te ontvangen. Alle deeze Getuigen, verdienen ook dat men hun Getuigenis toestemme. Hun Caracter is allezins eerlyk, oprecht en Godvruchtig. Hoe Petrus, hoe alle de Apostelen zich gedroegen voor den Joodschen Raad, hebben wy reeds gezien. Met hoe veel vrymoedigheid, en hoe veel blyken van overtuiging spraken zy tegen hunne bitterste Vyanden, en beleden voor hen de Opstandinge van hunnen Meester! zy maakten dit geval bekend op de zelve plaats daar het gebeurd was, in eene van de grootste en volkrykste Steden, en op het Pinxter-feest, wanneer 'er eene groote menigte van alle oorden tot de viering van dat Feest gekomen was. Ook vertoesden zy niet, om het te verspreiden een' geruimen tyd na dat het geschied was, maar ter stondt zo ras zy voor de eerstemaal tot de Prediking van 't Evangelie geroepen wierden, beleden zy dat *God Jesus opgewekt bad, en dat zy allen daar van Getuigen waren*.

Meerder blyken van eerlykheid en oprechtheid, kan men immers van hen niet vorderen. Hunne standvastigheid in 't aankleeven van de belangen des Heilands, verdient ook geprezen te worden. Niets hoe schandelyk en smartelyk was in staat om hen van Jesus aftetrekken. In tegendeel stelden zy 'er eer in, dat men hen om zynen wil, smaadheid aandeedt;

(*) 1 Brief aan de Corinth. Cap. 15. vs. 8. en Cap. 9. vs. 1.

En eene uitmuntende zagtmoedigheid bleef hen by, wat Lyden men hen ook deedt ondergaan. Schoon zy met alle de Christenen, de Overheden alomme tegen zich gewapend zagen, nooit hebben zy iemant van de hunnen tot wraakzucht en oproer deswegens aangespoord; maar in tegendeel eenen ieder steeds opgewekt tot gehoorzaamheid aan alle de hooge Machten zonder uitzondering; ja zelfs bevoolen, Gebeden en Smeekingen voor dezelven te doen. De gantsche wandel van deeze uitmuntende Mannen was allezins geregeld, en voorbeeldig. Hunne Zedekunde is zeer voortreffelyk, zy leert, zy onderwyst ons *maatig, rechtvaardig en godzalig te Leeven*, enz. Met een woord, de Eerste Heilgezanten van het Evangelie, vertoonen in hunne Leere, in al hunne gedraagingen, en vooräl ook in den kloekmoedigen Marteldood; dien zy genoegzaam allen ondergaan hebben, voor de zaak van den Heere Christus, dat zy Gezanten waren van den God des Hemels, op eene byzondere wyze toegerust tot het gewigtige Ampt, dat zy met zo veel Lof bekleed hebben. Maar als wy nu dit alles aandachtig overwegen, en het gezegde, betreffende de Goddelyke hulpe en goedkeuring welke hunne prediking vergezelden, 'er, ten overvloede byvoegen; blyft 'er dan nog wel eenige twyffeling over, om aan het getuigenis van Jesus Opstanding, door zulke bevoegde en deugdzaame Menschen ons overhandreikt, geloof te geeven?

Laat ons nu de Tegen werpingen der Ongeloovigen hooren. Het verspreiden dat Jesus Ligchaam uit het Graf door de Discipelen gestoolen was, hebben wy reeds wederleid. De Deisten hebben ook getracht van deezen kant Jesus Opstanding te bestryden. Daar is toch niets zo ongerymd, als het hen maar tegen onzen Godsdienst dienen kan, of zy maaken 'er gebruik van. Gezond vernuft vindt men nimmer, maar een boos hart altoos in hunne poogingen tegen de Goddelyke Openbaaring. By het geene wy reeds over dit voorgewende steelen gezegt hebben, voegen wy nog dat gesteld zynde, dat zulks al door de Apostelen geschied was, met dat oogmerk, om vervolgens Jesus Verryzenis te verspreiden, zulk eene onderneeming niet alleen zeer onvoorzichtig zou geweest zyn, maar te gelyk ook recht geschikt om ieder van het te. gendeel te overtuigen, nadien het ligt te zien is dat dit Ligchaam niet verborgen kon blyven; als men de poogingen van den Joodschen Raad om de Apostelen het prediken in Jesus Naam te beletten, slechts in overweging neemen wil. Maar behalven dit zal het altoos zeker blyven dat deeze Menschen nooit een oogmerk gehad hebben om deezen diefstal te pleegen, en vervolgens de Opstandinge van hunnen

Meester te verspreiden. Althans hun eerlyk bestaan dat wy zo beschouwden, verbiedt ons zulks te denken(*).

Maar in de verhaalen van de Evangelisten, betreffende Jesus Opstanding, komen zo veele strydigheden voor, zeggen de Vrygeesten: 't Is zeker dat 'er zich in dezelve oppervlakkig beschouwt, eenige schynstrydigheid ontdekt; doch het is ook even zeker dat die niet de *hoofdzaak*, maar slechts de *omstandigheden* betreft. Ook strekt dezelve ten bewyze dat deeze Lieden zich niet te saamen verbonden hebben om een snood verdichtzel te verspreiden; want anders moesten zy immers zorg gedraagen hebben, dat hunne verhaalen in alles ten vollen eenstemmig waren. Behalven dat al dit schynstrydige ook zeer wel te vereffenen is, als men het byzonder oogmerk van ieder Euangelist in deszelfs aantekeningen, overweegen, en zich de moeite geeven wil, om het een het andere te vergelyken; dan zal men gelyk door verscheidene Geleerden overvloedig beweezen is, in alles eene volmaakte overëenkomst ontdekken.

Daar is nog eene tegenwerping der Deisten, daar ik van spreeken zal. Met deeze meenen zy wonderen uit te rechten. Doch ze is inderdaad van geen gewicht, als men ze naauwkeurig beschouwt. Jesus (zeggen zy) heeft zich nooit na zyne Opstanding, aan zyne Vyanden vertoont, en dit hadt hy behooren te doen, om hen te overtuigen van derzelver waarheid. Maar wy zeggen dat hun voorwendzel dat Jesus zich aan zyne Vyanden hadt behooren te vertoonen ydel is. Hy hadt hen immers kort voor zyn Lyden, reeds gezegt, *dat zy bem niet meer zouden zien*, tot dat enz.(†)

Nu moest hy immers overeenkomstig dat gezegde handelen. Zyn Lyden was ook bepaald tot zynen dood toe. Zoude hy zich dan op nieuw aan hunne verguisingen hebben bloot gesteld? denkt men dat Jesus vertooning aan hen, hen van de waarheid zyner Opstanding overtuigd zoude hebben? men bedriegt zich grootelyks. Menschen van zulk een snood bestaan als deeze, wilden zich van niets laaten overreden, dat den Heiland eenigzins tot eere strekte. Het was eene ontegenzeggelyke waarheid dat Jesus Duivelen uitwierp; dit konden zy niet ontkennen. Maar wat deedenze? Zy schreeven dit toe aan de werkingen van het hoofd der booze Geesten. Zouden nu zulke snoode Menschen ingevalle de Heiland na zyne Opstandinge, voor hen verscheenen was, niet weder iets anders hebben voorgewend? Daarenboven ingevalle het hen te doen was geweest, om van de waarheid der zaake onderricht te worden, deedt 'er zich overvloedige gelegenheid toe op. Zy konden 'er ieder oogenblik kennis

(*) De onmogelykheid voor de Discipelen, om Jesus Ligchaam te konnen steelen, uit hoofde van de gebruikte voorzorg, hebben wy in 't voorige Vertoog aangetoond.

(†) Matth. Evang. Cap. 23. vs. 59.

van neemen. Ook hebben zy (gelyk wy onlangs aanmerkten) de Apostelen dikwerf hooren zeggen: dat Jesus opgestaan was; het stondt nu aan hen om dit getuigenis, zo zy 'er eenig gewicht in stelden, te onderzoeken. Ik kan ook nog niet zien dat de Verschyning des opgewekten Heilands, aan de Overpriesters en Schriftgeleerden, eenig meerder voordeel den Christelyken Godsdienst zoude hebben toegebracht; nadien de Opstanding des Heilands door genoegzaame Getuigen bevestigt is, en het nog zeer in 't onzeker blyft, of die verschyning van Jesus wel by een' eenigen van een goed gevolg zoude geweest hebben. Merkt men hier op aan, dat wanneer de Vyanden der Waarheid overreed worden om aan dezelve getuigenis te geeven, het de Belyders van dezelve nog des te meer in hun geloove versterkt, nadien het getuigenis der zodanigen zo het oprecht is, ook doorgaans voor onpartydig gehouden word; wy willen hier niet aan twyffelen, maar het zelfs toestemmen; doch ontkennen wel degelyk dat Jesus verschyning aan zyne Vyanden, dit gevolg zoude gehad hebben. Hun overgegeeven boos *Caracter* laat dit te denken niet toe. Maar is men zo zeer gesteld op een getuigenis in dit geval van de zyde der Vyanden? Wel aan daar is 'er een voorhanden. Wy hebben 'er reeds van gesproken. Apostel PAULUS heeft aan de Opstanding des Verlossers getuigenis gegeeven. Maar deeze heeft voorheenen met de Vyanden van onzen Heiland saamengespannen, en is aan derzelver belangen dienstbaar geweest om de Christenen op 't wreedste te vervolgen. 't Is zo, hy is van een' Jood een Christen geworden; maar dit is niet tegen ons. Hy was eertyds zo vooringenomen tegen Jesus, als de andere Jooden; en woede tegen deszelfs Discipelen als een Brullende Leeuw. Maar PAULUS werdt gelyk wy voorheen toonden, op eenmaal zo zagtmoedig als een Lam, en geheel gewonnen voor den Christelyken Godsdienst. Wie ziet niet dat hier een meer dan Menschelyk, dat hier alleen een Goddelyk vermoogen werkzaam geweest is? Zonder dat zou PAULUS dezelve gebleven zyn. Met reden hebben wy dan zyn getuigenis van Jesus Opstandinge voor zeer gewichtig gehouden. Maar nu, door deeze en de voorige aan merkingen over PAULUS, en zyn getuigenis, en vooral over de Tegenwerping dat Jesus hadt moeten verschynen onder de Jooden, na zyne Opstanding, behoorden de Vrygeesten zich te laaten overreden, om ons nooit meer niet die tegenwerping te bestryden; nadien die voorgewende verschyning tegen Jesus voorneemen streedt, en gemerkt de gesteldheid van zyne vyanden, nooit als een geschikt middel had konnen dienen onder die, door welke het hem behaagde zynen Godsdienst te bevorderen. Wy zouden hier nog vry wat meer van zeggen kunnen; doch zullen het thans hier by laaten.

De Denker.

N°. 434. *Den* 22 April 1771.

[*Onderzoek of de* Zeden *erger zyn dan voorheen*.]

AEtas parentum, pejor avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

HORATIUS.

Zo menigmalen men zich in het Gezelschap van bedaagde Lieden bevindt, hoort men gestandige klagten over de *Verbastering van Zeden*, zo dat wie eenigzins ligtgeloovig ernstige overweging te nemen, zeer gemakkelyk zou kunnen verleid, en in dien waan gebragt worden, om te denken, dat onze Voorouders veel Zediger, Opregter, Deugdzamer, en van eene veel ingetogener Levenswyze en Zediger Gedrag, dan wy, geweest waren. Doch hoe vele gebreken ik ook in de Menschen van onzen tyd aantreffe; hoe vele Ondaden ik dagelyks in de handelingen der Stervelingen ontmoete, heb ik tot nog toe nimmer van my zelven kunnen verkrygen, om te gelooven, dat wy zo ver-

re ontaard zouden zyn van onze Voorvaderen, zo overgegeven aan de Ondeugden, zo verslaafd aan onze verdorven' en kwade begeerlykheden, dat daar de Deugd in hare volmaaktheid by hen te vinden was geweest, dezelven by ons ten eenemaal onbekend zou zyn. - Immers waar in tog hebben onze Voorvaders ons overtroffen? Leefden zy zuiniger, minder pragtig, waren zy Godvrugtiger, Zediger, of ingetogener dan wy? Dit zal wel eene nadere, eene oplettener overweging waardig zyn, dewyl deze tog de voornaamste Stukken zyn, waar in men zegt, dat wy zo zeer van hun ontaarden. - Dan laten wy met ter zyde legging van alle vooroordeelen, eens beschouwen, of zulks volstrekt met de waarheid instemt. -

Ik heb alle agting voor de Deugdzamen onder onze Voorouderen, die men billyk vorderen mag: Doch men neme my niet kwalyk, dat ik zo min hunne gebreken kan vryspreken, als de Ondeugden onzer Medeburgeren goed verklaren. Wat hunne Zuinigheid betreft, zeker is het dat zy niet zo groote verteringen maakten, als wy doen - Dan het valt niet zwaar, de reden daar van te kunnen ontdekken. Hoe onbedenkelyk zyn niet de tyden veranderd; alles was toen voor een veel minder prys te bekomen; alles wat tot Levens onderhoud vereischt werdt was voor ongelyk veel minder Geld te bekomen, dan in onze dagen, terwyl hunne winsten ook veel geringer waren dan de onze; hier naar schikten zy nu, en dat moesten zy noodzakelyk doen, hunne vertering, zo dat deze beantwoorden aan bunne inkomsten: Maar kon men nu in hunne dagen zo veel voor een Schelling koopen, als wy in onze voor een Daalder, wie zal dan durven ontkennen; dat zy ons verre in overdaad overtroffen hebben, indien hunne vertering de onze op de helft evenaarde,- Beschouwt men de belooningen, welke in vroegere tyden bepaald zyn voor Leeraren en Meesteren, men kan niet onbillyk genoeg zyn om te moeten betuigen, dat dezen naar den tyd, waar in zy bepaald wer-

den zeer geschikt zyn geweest. Men kon 'er toen als een fatzoendelyk man van leeven, een talryk huisgezin op onderhouden, en zyne kinders in den zelfden staat en rang stellen als die hunner ouderen was; Daar het in onze dagen voor Leeraars en Meesters, indien zy buiten hunne inkomsten, geene andere goederen bezitten, niet meêr mogelyk is, zy mogen zo spaarzaam leeven als zy willen, om van de inkomsten hunner Ampten te kunnen bestaan. -

Wat de Pragt aanbelangt, waar van men zo zeer beschuldigd, ik vinde niet, dat dezelve in hogeren top gestegen is, dan zy voorheên was, dit toonen ons de pragtige gebouwen genoeg, welke door hen gestigt zyn, en wier overblyfzels wy hier en elders aantreffen. - In onze Kleederen zyn wy inderdaad ook niet weidscher, dan zy geweest zyn, alleen verscheelt de Stof en de snede daar van: terwyl de Stoffen welke zy tot dekking hunner leden, tot Kleeding, en tot Sieraad gebruikten, naar den rykdom van dien tyd, veel kostelyker, en van ongelyk veel meer waarde zyn geweest, dan die, welke wy gebruiken.

Onze Maaltyden, die wy aanregten zyn voorwaar niet overdadiger dan de hunne, alleen kan men 'er van zeggen, dat zy in prys verschelen, en de reden hier van is wederom dat het Geld by ons overtolliger, en minder in waarde is, dan het in vroegere tyden was. - Onze Bruiloften, Kraambezoeken, Bly- en Doodmalen zouden de Ouden zelfs moeten bekennen, dat minder pragtig zyn, dan de hunne; welke zo overdadig waren, dat men door Wetten dezelve moest stuiten. -

Men beschuldigt ons, dat wy groote Wyndrinkers zyn: Doch gaan wy eens een weinig te rug, dan zal men bevinden dat zulks te onrecht ons opgelegd wordt, en vergelyken wy vroegere met onze tyden, men zal ras een merkelyk onderscheid bespeuren tusschen ons gedrag, en dat onzer Voorvaderen, en deze verandering is zeker niet ten onzen nadeele. Waar wordt men thans van eenig fatzoendelyk mensch

meêr Wyn opgedrongen, dan men lust? - Die dat doen willen, bestempeld men ras met den hatelyken naam van Ligtmissen. De pokalen, en groote Drinkglazen, die Verdervers van 's Menschen Leven en gezondheid, die in vroegere tyden altoos de Tafels moesten versieren, zyn van de meesten geheel verbannen; men lust dien gemeten Wyn niet meêr, die een Mensch wel haast in het redenlooste dier herschept. Wie in onmatig Wyn zuipen thans boven anderen wil uitmunten, word van ieder fatzoendelyk Man voor een Ligtmis gehouden, veragt, en men mydt zynen omgang. -

Dan men zegt mogelyk, wat is de Wyn thans gemeender, dan by onze Voorvaders, elk moet thans Wyn drinken; daar men het toen met een glas Bier kon stellen, waar men zo vergenoegd meê was, als thans met een Fles Wyn: 'T is waar velen onzer Voorouderen hielden het met een goed glas oud Bier: Maar zy rekten hunne byeenkomsten nog langer, dan wy de onzen, en gaven malkanderen in dezelve zo goed een roes als wy in onze Wyngezelschappen 't ooit hebben durven denken. - Ik durf niet zeggen, dat de Dronkenschap van onder ons verbannen is; doch waar vindt men dezelve zo groot als by onze Voorouders? Ik geloof niet, dat 'er iemand gevonden wordt, die van gevoelen is, dat men door wetten daar tegens in onzen tyd behoort te waken, gelyk wel eer geschied is. -

Eindelyk wat de Godvrugt onzer Voorouderen aangaat, indien men hunne Bygeloovigheid tegens het Ongeloof van onzen tyd stelt, twyfel ik zeer naar welk eenen kant de Evenaar zou overstaan; 'er zyn in onzen tyd Ongodsdienstige Menschen; 'er is 'er die den spot dryven, met al wat den Godsdienst betreft. Doch vroegere tyden hebben niet minder godlooze Menschen opgeleverd. In vroegere tyden heeft men brave en Godvreezende Burgers gevonden. Maar onze tyden zyn niet ten eenemaal van Liefhebbers van den Godsdienst ontbloot. En waarlyk indien men alle tyden met elkanderen vergelykt zonder eenig voor-

oordeel, geloof ik, dat men bevinden zal, dat het gedrag der Menschen niet zo veel verschilt, als men doorgaans wel roept. - Het is met de Deugd onzer Voorouderen even eens gelegen, als met het geen men ons wys wil maken, omtrent de Grootheid van hunne Lighaams gestalte. Homerus, een der oudste Grieksche Schryveren, wist zyne Medeburgers reeds te vertellen, dat zy zo veel kleinder waren, dan hunne Grootvaders, dat een van hun een Steen opbeurde, welke naaulyks twaalf Man van zynen tyd kon opheffen. Andere geleerden, die hem opgevolgd zyn, zo wel Grieken als Romeinen, hebben dezelfde Taal gesproken, en thans zyn 'er nog velen die even zo veel weten te zeggen van de ryssige gestalte onzer Voorouderen. Maar het is zeker waar, dat wy dan of gansch kleine Schepzelen zyn moeten, of dat elk van onze Voorvaderen een Reus geweest zy; en waarlyk indien de Menschen van Eeuw tot Eeuw zo moesten verminderen, als men voorgeeft, dan zou het laate nageslagt wel geheel op niet loopen, en ten opzigte van hunne groote, zouden onze Naneven regte Pigmeuwen moeten zyn. -

Op dusdanig eene wyze, gelyk we reeds door eenige staaltjes ten opzigte van zommige zaken getoond hebben, redeneren gewoonlyk de bedaagde Lieden omtrent alle dingen. Alles werdt in hunnen tyd op eene veel betere, op eene ongelyk geschiktere wyze behandeld. De Menschen waren veel geschikter om meê omtegaan, de Trouw, de Liefde, de Eendragt, en alles wat eene geschikte, eene geregelde Maatschappy uitmaakt, werdt toen nog onder hen gevonden. Maar dit alles is weg in de bedorve Eeuw die wy thans beleeven - Alle Waaren, alle Koopmanschappen waren in hunnen tyd ook veel beter, dan ze by ons gevonden worden. Zelfs de Grond is niet meer dezelve, ze is veel ongeschikter, veel onvrugtbaarder, om iets voorttetelen, de Lugt is veel schadelyker en verderfelyker voor Menschen, Beesten, en vooral het groeibare, dat de Aarde voortbrengt. De Saizoenen zyn op verna niet meêr gelyk voormaals.

De Zomers zyn ongestadig, dan heeft men ondragelyke hette, dan is het zo koud als in de Herfst. In de Lente scheelt het nog veel meêr, terwyl de Herfst en Winter zeer ongelyk zyn aan die, welke men in oude tyden hadt. Met een woord alles is veel slegter, dan het in den Leeftyd onzer Voorvaderen plagt te zyn en van dag tot dag verergert het nog -

Zo hoort men byna algemeen van oude Lieden redeneren, zo hebbenze voor hun gesproken, en op dezelfde wyze zullen wy mogelyk ouder van dagen geworden zynde volgen.

Dan om weêr tot de zaak te komen. Menigmalen heb ik by my zelven overdagt, welke tog de reden mogte zyn, dat onze oude Lieden, altoos zo hevig de zeden van onzen tyd berispen, en de tyden hunner Jeugd ons zo gelukkig afmalen. Lang zeg ik heb ik gezogt, om de reden daar van te ontdekken, tot dat ik eindelyk de volgende waarschynelyk heb gevonden. -

De Jaren onzer Kindsheid gaan als slapende, zonder dat wy 'er schier bezef van hebben, en in onnoozelheid voorby, langzamerhand naderen wy tot onze Jongelingschap, aan welken Leeftyd de losheid zeer eigen is, onberaden vangen wy dan vele dingen aan, daar wy dikwils geene, of op zyn best geene andere reden van zouden kunnen geven, dan dat wy anderen zulks hebben zien doen, en wy vervallen niet zelden tot bedryven zonder regel, zonder welvoegelykheid, zonder verstand, zonder eenige order, en tot buitensporigheden, waarvan wy eenen afkeer zouden hebben, indien wy altoos de reden, en de betamelykheid tot eene Rigtsnoer onzer daden hielden. Na dat deze buijen zyn uitgebuid, en de Zon der reden eenig flauw ligt begint te geven, zoeken wy ons langzamerhand naar eene betere manier van Leven te schikken De post welken wy bekleeden, het Huwelyk of andere omstandigheden, scheiden ons van hun met welke wy in on bedagtzaamheid voortleefden. Ik spreek hier niet van de zodanigen, die niets meêr dan slegts enkel eene Menschelyke gedaante bezitten, die zich tel-

len onder de redelyke, doch inderdaad onder de redelooste Schepzels behooren, om dat zy door hunne buitenspoorigheden ten eenemaal vervallen zyn van het gebruik hunner Lighaams en Ziels vermogens. Maar van de zulken, die, hoewel overgegeven aan losbandigheden, die, hoewel veele buitensporigheden in hunne Jeugd bedreven hebbende, echter nog zo veel redelykheids hebben behouden, als noodig is om niet tot de aller redenlooste ongerymdheden te vervallen. Tot dien Leeftyd gekomen zynde, dat wy bezadigder kunnen denken, en over zaken redeneren, beginnen wy ook inderdaad een geheel ander gedrag aantenemen; wy worden als dan in ons gansche gedrag bezadigder en zien het onregelmatige van onze voorgaande Levenswyze en wenden alle pogingen aan om ons van dezelve aftewenden. Langzamerhand bekruipt ons den Ouderdom, en de vrolyke luimen van onze Jeugd beginnen ons optebreken. Onze gebreken en kwalen doen herdenken de vermaken onzer Jeugd, en het geen wy in onze jonge Jaren hadden moeten bedenken, bedenkt men in zynen Ouderdom; wy wenschen dan by ons zelven, dat wy geschikter gedrag in al ons doen gehouden hadden, wy hebben eenen afkeer, van al dat gene, dat de Jeugd vermaakt, en ons weleer tot blydschap verstrekte. Zo wy nu iets onredelyks, of onbetamelyks ondekken beschouwen wy het zelve met zo veel afkeer, als wy het in onze Jeugd met onbedagtzaamheid en drift verrigtten. Wy beschouwen de zaken in een geheel ander ligt, als wy voorheen gewoon waren, en dat verder gaat, men begint zich eindelyk te verbeelden dat men zelve zo geleeft heeft, en alles in die geregelde orde zich heeft toegedragen, als men nu oud geworden zynde wel wenschte, dat het geschieden mogt. Hierom begeren wy dan dat alles zich op een ander wyze toedraage, dat de zaken, de tyden, de zeden, met een woord, dat alles beter was, dat zy over welken wy als Vaders, Grootvaders, Voogden of Bezorgers staan, dat zy hunne Levenswyze inrigten, zo als wy zelven hadden behooren te Leeven, en wy bedienen ons telkens, wan-

neer wy daden ontmoeten, die ons mishagen, van te zeggen dat wy anders in onze Jeugd geleefd hebben, het geen eigentlyk zeggen wil, dat wy anders in onze Jeugd hadden behoord geleefd te hebben; en dus beschryven wy den tyd van onze Jongelingschap zo niet, als zy inderdaad geweest is, maar gelyk wy thans wenschen, dat dezelve geweest ware.

K.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 435. *Den* 29 April 1771.

[*Gedrag van een* Gierigaart, *met een voorbeeld van pryselyke* Zuinigheid.]

Creverunt & opes, & opum furiosa Cupido
Et cum possideant plurima, plura petunt.
Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda
Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.

OVIDIUS.

De twee volgende Brieven aan my geschreven agt ik eene genoegzame betrekking tot malkander te hebben, om in één Vertoog te worden geplaatst en aan myne Lezers medegedeeld.

Heer DENKER!

Noit ben ik een Correspondent van u geweest, schoon ik by aanhoudenheid uwe Vertogen met smaak lees; doch om u mede enigzins in uw werk behulpzaam te zyn neem ik de vryheid u het volgende verhaal mede te delen, hetwelk ik voor weinige dagen, eenige Familie Papieren doorsnuffelende, vond, met de hand van myn Grootvader geschreven, en het welk u van dienst zal kunnen zyn byaldien gy een Vertoog over de afschuwlykheid van de gierigheid zult willen schryven. Ik twyffel niet of gy zult daarin een karakter vinden niet minder treffende dan in de *Aulularia* van PLAUTUS of in het meer beschaafde Blyspel van MOLIERE genaamd *Harpagon*.

***

Onlangs te Scheep een Reisje met een myner Goede Vrienden moetende doen, trosfen wy in het Schip drie lieden aan, met welke wy zeer schielyk gemeenzaam werden. Eenen van dezelven zag ik voor een Jood aan; doch uit zyne spraak ontdekte ik ras, dat ik my bedrogen had. Tegens den middag haalde ieder zyn Etenskorf voor den dag, en wy maakten te zamen eene voorwaarde om ons eten en drinken in 't gemeen te houden, en daar van als Broeders te leeven. Dan gaf d'een, dan gaf d'ander eene fles Wyn, maar wy bemerkten, dat de Heer, den welken ik in het begin voor eenen Jood had aangezien, niet sprak van Wyn te geven. Wanneer hy eens na boven was gegaan, zeide een van het gezelschap. Myne Heeren, ik ken dien man hy is wat hoogzuinig en zal mogelyk geenen Wyn by zig hebben, laat het ons eens onderzoeken. Wy deden het, en vonden twee flessen. Dat had ik niet gedagt, hervatte dezelve Heer, maar ik ben verzekerd, dat hy die zoekt te bewaren, en 'er geen eene fles van zal geven, zo lang wy Wyn hebben en niet te kort komen. Myn Vriend, die een Spreuw is, zeide daar zal hem de D..... over halen, ik zal daar wel zorg voordragen, dit gezegt hebbende, liet hy twee ledige flessen met Water vullen, en zette die in plaats van den witten Wyn, welken wy, na dat de eigenaar weder by ons was gekomen, te zamen uitdronken. Het zeggen van den Heer, welken hem kende, werdt bewaarheid, hy sprak niet van Wyn te geven, maar stak de twee flessen, waarin de Wyn in Water was veranderd, wanneer hy uit het Schip zoude gaan, heimelyk in zynen Reiszak. Des Avonds werd ik nog met mynen Vriend, by iemand zyner nabestaanden ten eten gevraagd, alwaar wy het geval van

den witten Wyn verhaalden. Myn Vriend hadt nauwlyks zyn verhaal geëindigd, of de Hospes zeide, ik wil wel wedden dat het HARPAX is (ik gebruik dezen naam in plaats van den eigen naam van dien Heer) want ik ken 'er byna geen Mensch in deze Stad bekwaam toe dan dien man. De Hospes verzekerde ons dat het dezelve Man was, wanneer ik zeide hem voor eenen Jood te hebben aangezien. Gy zoudt niet geloven Myne Heeren! vervolgde hy, de verregaande gierigheid van dien man. Ik zelf zoude 'er nauwelyks geloof aan slaan, wanneer ik niet oor en oog getuige van gevallen was geweest, die my overtuigen, dat hy alle Menschenliefde en schaamte uit zyn hart heeft verbannen. Menigvuldige staaltjes zoude ik u hier van kunnen by brengen; maar twee of drie zullen genoeg zyn om den imborst van HARPAX te doen kennen. Zyne Koopmanschap, welke hy doorgaans met eenen Neef, die by hem woont, en eenen knegt waarneemt, vereischte voor eenigen tyd dat hy nog iemand buiten gemelde Personen zo tot zynen Comptoir als Pakhuisdienst by zig hadt. Hy hoort rond, vindt wel jonge Lieden die zig daartoe willen laten gebruiken, maar allen zyn zy zo onredelyk van eenen behoorlyken loon te eisschen; dan eindelyk vindt hy eene Weduwe uit, die door den dood van haren Man in eenen zeer bekrompen staat met eene menigte Kinderen was blyven zitten. Om die Vrouw enigzins in hare bedroefde omstandigheden te helpen wil HARPAX door een Kristelyk mededogen bewogen, een van hare Zonen wel by zig op het Comptoir nemen, en doedt beloften van beloning, dit aanbod wordt aangenomen; de Jongeling gaat naar HARPAX, daar hy aan het werk wordt gezet van den vroegen morgenstond

tot den laten avond, meer om in het Pakhuis te werken, als om te schryven. Ik schaam my om de beloning te noemen, dewelke die Jongeling gedurende een Jaar wekelyks genoten heeft. Zoudt gy wel geloven, dat HARPAX nog geene drie Sestehalven wekelyks aandien ongelukkigen Jongeling gaf, die by zyne Moeder t'Huis en in de kost bleef? Nauwlyks konde die Weduwe met het geene haar Zoon by HARPAX verdiende, de Schoenen betalen welke hy in zynen dienst versleet. De aanhoudende beloften van vermeerdering van loon deden de Jongeling, die naar eene andere gelegenheid om zyn Brood te winnen uitzag, dan welke hy nog niet hadt kunnen vinden, in den dienst van HARPAX blyven tot zo lange dat het mededogen van HARPAX hem dwong zynen dienst te verlaten. Want hy wel merkende dat die Jongeling geene andere gelegenheid vondt en dus by hem moest blyven zeide tot hem: myne Koopmanschap is zo sterk niet, ik kan u nu wel missen; maar uit medelyden wil ik u nog gebruiken. Kom drie dagen in de week en ik zal u de helft van uwen vorigen loon geven. De Zoon zeide, hier over met zyne Moeder te zullen spreken, die op het horen van deze handelwyze in eenen tranen vloed uitbarste, haar noodlot beklaagde en den dienst van HARPAX verfoeide. Doch dit voorval heeft tot geluk van dien Jongeling gestrekt, want zyne Vrienden nu hunne kragten verdubbelende, om hem een bestaan te verschaffen, heeft de voorzienigheid hem eenen post bezorgt die de trap tot zyn geluk zyn kan.

Een ander geval deelde ons de Hospes op deze wyze mede.

HARPAX hadt onlangs eene Wissel, nog geen

twee honderd guldens belopende, ontfangen, om op eenen aanzienlyken Koopman binnen deze Stad te trekken. Deze man bevindende zig in eene omstandigheid, dat hy zeer schielyk geld moest hebben, om door betaling van eene pretentie zynen goeden naam, den welken door zyne Vyanden was beklad, van alle opspraak te redden, verzogt HARPAX die Wissel nog eenigen tyd te houden, met belofte, dat hy voor den tyd, na het vervallen van de Wissel verlopen, een behoorlyk *Interest* zoude betalen. HARPAX, van *Interest* horende spreken, was ten eersten gewillig om het verzoek van dien Heer toetestaan, maar kort daar na onderrigt, dat de man uitstel tot betaling van die Wissel hadt gevraagd, om dat hy met geld verlegen was geweest, gaat naar hem toe en eischt ten eersten betaling, in hope dat hem een buiten gewoon *Interesi* zouden worden aangeboden. Maar die Heer, het voornemen van HARPAX doorgrondende betaalt hem, die zyne hoop dus verydeid ziende, om was het mogelyk zig te wreken, overal ging verhalen, dat de Heer*** hem betaling van eene Wissel hadt geweigerd en dat hy die met groote moeite hadt bekomen.

Schoon de gierigheid (vervolgde onze Hospes) den groten Afgod van HARPAX is, vermogt egter de hoogmoed op zekeren tyd zo veel op hem dat hy tot het bekomen van een ampt eenig geld uitschoot. Enige spotvogels wel wetende dat HARPAX geld hadt gegeven, kwamen, voor dat het ampt begeven was, by hem aan huis en verhaalden voor nieuws, dat een ander met het ampt was begunstigd. HARPAX viel van zig zelven, doch bekwam weder, t'elkens uitroepende, *ô myn geld*!

ô myn geld! zo dat deze tyding byna zynen dood hadt veroorzaakt.

***

Dus luide dit verhaal, 't welk myn Grootvader waarschynelyk hadt opgesteld om in den Hollandschen spectator te plaatsen, waarin, zo als my verzekerd is, verscheide Vertoogen van hem worden gevonden.

Op het zelve Papier, waarop dit verhaal was geschreven, stonden nog eenige woorden, waaruit ik genen zin heb kunnen maken; doch waarin gy mogelyk eene geheime beduidenis zult vinden, en derhalven zal ik dezelve hierin order ondervoegen.

Tantalus - zy groeit met het geld - vermag alles - vreest geenen dood - het gezigt wordt bleek van honger en het lighaam mager door de zorgen - een vergift dat de tong meinedig en den geest slaapeloos maakt. - Terwyl hy alles heeft, heeft hy niets - gelyk te stellen met een' Waterzugtigen - het Goud bidt hy aan - een gehele Rivier zoude zynen dorst niet verslaan - hy lyd honger voor anderen - hy heeft volle Schuren en sterft - de Kameel en de Naald.

Dit was al het geen het welk ik uit die aantekeningen van mynen Grootvader heb kunnen opmaken. Ik durf het niet te wagen om over deze stof hier eenige aanmerkingen ter neder te stellen, dewyl men byna al het geen hier omtrent gezegd kan worden by de gewyde en ongewyde Schryveren vindt ter neder gesteld. By alle dezelven wordt de gierigheid als den wortel en bronaar van alle kwaad uitgekreten en de gierigaards als Slaven van het Goud, het welk zy bezitten en van het welk zy bezeten worden, aangemerkt. De Fabelschryvers

pasten hunne verzieringen op de gierigaards toe. De Blyspeldigters van vroege en latere tyden stelden de gierigaards t'elkens in een bespottelyk dagligt voor, aan Lezers en aanschouwers.

De Schimp- en Puntdigters schoten op geene gebreken van de Menschelyke Natuur hunne Pylen meer los, dan op de gierigheid. En de zedekundige Schryvers tragtten hunne Lezeren een afgryzen inteboezemen tegens die hoofdondeugd, door dezelve met de allersterkste kleuren af te schilderen en als ten uitersten verfoeilyk ten toon te stellen. In een woord, de meeste ondeugden hebben maar op zommige tyden geregeerd en op andere tyden waren zy onbekend, zo dat zommige niet een onregt opmerken, dat byna ieder Eeuw hare heerschende ondeugd heeft; maar de gierigheid heeft door alle Eeuwen heen den Scepter gezwaaid. Derhalven, Heer DENKER! laat ik het liever aan u zelven over om uwe Lezeren hier over uwe gedagten mede te delen, waar toe het voorgaande verhaal u gelegenheid geeft. Indien ik nog eenige andere Manuscripten van mynen Grootvader mogt vinden, welke ik denk dat gy tot nut van uwe Lezers van gebruik zult kunnen maken zal ik u die toezenden.

Ik ben U Ed. D.W.D$_r$.
A.....
B.S.

MYN HEER de DENKER!

Het is een schoone zaak, dat gy nu en dan eens een Vertoog schryft tegens de overdaad van den tegenswoordigen tyd. Ik ben het met u eens; een Mensch moet de rykdommen, die men als een Zegen moet aan-

merken, niet onnut verkwisten. - Het geld wordt waarlyk zo gemaklyk niet gewonnen. - Het is nog meer te beklagen, dat iemand die zyne Zaken zuinigjes overlegt, door die kwistbrokken wordt bespot - Ja Myn Heer! ik moet U mynen nood klagen. - Myn Broer, die alle middagen Wyn over tafel drinkt en uwe Vertogen alleen leest, lagt met my om dat ik maar dun Bier drink, en om dat wy met twaalven uwe Vertogen lezen; maar hy denkt niet dat ik alle middagen ten minsten drie Stuivers aan Wyn, en 's week twee en twintig penningen aan uwe Vertogen bespaar, het welk in het jaar eene Somma van *f* 58: 6: 1. uitmaakt.

Het is nog niet lang geleden dat ik aan eenige van diergelyke verkwisters door eene weddenschap, (welke ik vast dagt te winnen) negen Ducaten heb verloren. Het geld ben ik kwyt, doch dat is niets (ik zal egter noit meer wedden) maar het is erger, dat ik 'er dagelyks over bespot word; en het ergsto van al is dat die doorbrengers die kostelyke Ducaten (het spyt my nog dat ik gewed heb) op éénen avond met malkanderen hebben versmuld en verzopen. Kort daar na moest ik een' Kaneelstok geven; door my belooft aan eene Vrouw, die ik niet dagt dat meer Kinderen zoude krygen, en om dat ik die luiden tot hun eigen bestwil had geraden en ernstig verzogt, om de meid, wel ke dien zoude brengen, toch niets te geven, wordt myne Zuinigheid gierigheid genoemd. Het is wel waar dat ik ruimer zoude kunnen leeven als ik wel doe, maar ik ben in dat stuk een halve Filosoof, en denk de natuur is met weinig te vreden, ik zie myn geld liever in Zakken in de Kist als gekookt op tafel of gesneden en genaaid aan myn lyf. Schryf toch eens, Myn Heer! een Vertoog tot lof van de Zuinigheid. Indien het na myn zin is, zal ik u tot een geschenk - ik dagt niet dat ik by my zelven een eed heb gedaan, om noit iets te beloven, zal ik tonen, dat ik ben

Uwe Lezer en Dienaar

GERRIT HOUVAST.

De Denker.
N°. 436. *Den* 6 May 1771.
[*Over 't geen men* Geluk *noemt*.]

Dico tunc beatam vitam, quum peracta fata sint.

AUSONIUS.

Men springt met geen ding ter waereld klugtiger om, dan met het *Geluk*. Elk mensch wendt zyne uiterste pogingen aan, om zich gelukkig te maken, zo dra hy maar de geringste bevatting van zaken begint te krygen, en van den staat waar in hy zich geplaatst vindt. Het Geluk is het eenige doel van alle onze bedryven. Al wat men bejaagt, al wat men op het oog heeft, het komt alles eindelyk in dit eene middenpunt te zamen, om zich zelven gelukkig te maken. Hier uit schynt het blykbaar genoeg te zyn, dat waarlyk het geluk voor den mensch, en de mensch voor het geluk gemaakt is, want buiten deze Dryfveer zouden de meesten der stervelingen, zo niet allen tot eene volslage werkeloosheid vervallen; terwyl nu in tegendeel ieder een, en dus het gansche menschdom als een eenig werktuig in beweging is, om dat groot en gewigtig einde te bereiken; waar door inderdaad de gansche schakel van het geschapene als ongeschonden, en in zyn geheel bewaard wordt.

Maar aan den anderen kant blykt hier uit ook klaar genoeg, dat 'er inderdaad iets zyn moet, 't geen dien naam met het hoogste regt mag dragen. - Dan het scheelt 'er veel van, dat ieder door het zelve woord de zelfde zaak verstaat. Ik zal myn gezegde door eenige voorbeelden poogen klaar te maken, aantoonende welke onderscheiden denkbeel-

den men 'er aan gewoon is te hegten, en hoe verschillende 's menschen pogingen zyn om die groote zaak, gelukkig te worden, voor zich zelven te verkrygen. -

De *Filozofen* begrypen het Geluk betrekkelyk, en noemen een mensch gelukkig in opzigt van eenen anderen, die minder gelukkig is. In dezen zin kan men zeggen, dat of alle menschen *gelukkig* zyn op een zeer klein getal na, en omgekeerd, dat weêr alle menschen ongelukkig zyn op een of twee na. Ten dezen opzigte kan men ook zeggen, dat de mensch op een en den zelfden tyd gelukkig en ongelukkig is. Want hy is gelukkig met betrekking tot zulke menschen, die minder gelukkig zyn, dan hy, maar in tegendeel met Relatie tot een onnoemelyk getal anderen is hy ongelukkig. - In dezen zin zal men zeer bezwarelyk regt gelukkige menschen vinden kunnen; of klimt men af, en maakt men telkens het ongeluk van een mensch betrekkelyk tot dat van eenen anderen, die nog ongelukkiger is, en aldus voortgaande tot den allerongelukkigsten, die niemand meêr beneden zich heeft, dan zal maar een mensch ongelukkig zyn. -

In eenen strengen *Godgeleerden* zin, is 'er op aarde in 't geheel geen geluk; om dat al het ondermaansche, aan gestadige veranderingen onderworpen, geene bestendigheid altoos in zich bevat; terwyl ondertusschen geen ding den naam van Geluk verdiend, dan dat van eene bestendige geduurzaamheid agtervolgd wordt. Maar naardemaal de bestendigheid eerst eenen aanvang neemt na dit Leven, en na den dood alle veranderingen een einde nemen; naardemaal zich dan nimmer meer onaangenaamheden doen smaken, en onbestendigheden, moejelykheden, noch wederwaardigheden kunnen gesmaakt worden, zeggen zy met den grooten Zolon, *niemand is gelukkig voor zyn' dood*. -

Onder de *Heidenen* hieldt men het Geluk voor een zeer wispeltuurig ding, dat nergens een vast verblyf hieldt, en daar men in het minst niet op vertrouwen kon. Een geruimen tyd werdt Egypten voor de Verblyfplaats van het geluk gehouden; van daar ging het over naar Griekenland. - Dit was ten tyde toen men de kunsten en wetenschappen voor de bewerkers van 's menschen geluk hieldt. - Dan het geluk te wispeltuurig zynde, om ergens een lang verblyf te houden, vlugte, en verliet geheel Griekenland op de aankomst der Saracenen en Turken. - Thans meent men, dat hetzelve, zedert dat het Griekenland verlaten heeft, een tyd lang zyn verblyf zou genomen hebben in eenige gewesten van Europa, hoewel 'er andere weêr ten eenemaal van beroofd zyn, en het sommige Landschappen geheel heeft verlaten. - Van zo eenen wispeltuurigen aart is het Geluk inderdaad in deze waereld, dat 'er geen oogenblik op te vertrouwen is. Dit heeft aanleiding gegeven, om hetzelve in de Beeldspraken veelal aftebeelden aan de schouders gevleugeld, en met eenen doek voor het gezigt gebonden, om daardoor aan te toonen dat het nooit lang op eene plaats stand kan houden, en tevens, dat het zyn geschenken in den blinden uitdeelde, zonder agt te slaan aan welke persoonen.

Onder den *gemeenen Man* geeft men aan dit streelend woord de grappigste uitlegging, die men zich verbeelden kan, terwyl men 'er zeer zonderlinge wanbegrippen van voedt. -

Men noemt iemand dikwils om een beuzeling gelukkig of ongelukkig. Op die eigen wys leeft men ook veelal met zich zelven. 't Is niet te zeggen hoe veele menschen zich zelven wegens niets beduidende dingen de gelukkigste, of de ongelukkigste van de gansche Waereld rekenen, zo dra hun maar iets

ten deele valt, dat aan hunne begeerten beantwoord, of in tegendeel hunne uitzigten of wenschenverydelt.

Mevius krygt het in 't hoofd om zich langs den weg der Letteren naar den Tempel des Geluks te begeven. Men kan, zegt hy by zich zelven, zonder Geleerdheid voorwaar niet gelukkig wezen. Hy slaat handen aan 't werk; doch geene genoegzame gronden gelegd hebbende in eenige Wetenschap, wil 'er niets van hem aan den man. - Hy begint eindelyk smaak in de Poëzy te krygen, wyst zeer stout onvergefelyke fouten aan in Verzen die den roem by al de waereld wegdragen, en waagt het zelve om eens een Vers te maken. Het eerst, dat van hem in 't ligt komt is een Lofdigt, en om dat Hy 'er den Persoon in pryst, daar 't op gemaakt is, kan 't niet wel missen of die moet het Vers, al was het nergens anders om, welstaanshalve ook pryzen, het geen door eenige onkundigen gevolgd wordt. Toen dagt Mevius niet slegts dat hy de vermaardste Poëet reeds, maar tevens de gelukkigste van de waereld was. Dit duurde juist zo lang tot hem een ouwerwetsche Poëet, die niet weet hoe men leeven moet in deze waereld, zyn lofdigt in de handen krygende, opentlyk in 't aanzigt, in tegenswoordigheid van verscheide menschen, op eene spottende trant zegt: *Qui Bavium non odit amat tua carmina Mevi*. Eensklaps valt al zyn geluk in duigen.

Florimont agt zich zelven gelukkig, wanneer Hy een nieuwe mode het eerst in de Stad mag brengen, al wordt hy ook van al de waereld bespot; want hy meent wel te weeten, dat men een subliem verstand moet hebben om over het devine eener mode te kunnen oordeelen, en dat weet hy zeer wel bezit het lage Gemeen niet. Waarvan hy onlangs nog de onweersprekelykste preuves gehad heeft; toen hy in eenen eersten smaak gekleed, zich aan 't publiek

liet zien. Men oordeelde hy was te lugtig naar het saisoen gekleed. - Ongelukkige menschen, riep hy uit, die niet weet dat de Mode alles uitwerkt, dat ze verwarmt en verkoelt, lugtig en zwaar is, en al doet wat men wil! -

Selidas voedt dezelfde gedagten; niemant kan waarlyk gelukkig zyn, die de modes niet opvolgt. Maar ondertusschen durft hy alles niet aanstonds navolgen, 't geen zo maar kersvers uit Vrankryk aankomt. Hy vreest dikwils voor een' hoop spotters, die men tog altyd in de waereld vint, en een fatzoendelyk man dikwils zo min ontziet, als het laagste Janhagel, en inderdaad zo lang is Selidas by zich zelven ook waarlyk ongelukkig, en beklaagt zich duizendmaal. Doch zo dra is hy niet opgeschikt naar den eersten zwier of hy is een volmaakt gelukkig man. -

Het is inderdaad belaggelyk, wanneer men opmerkt in welke geringe zaken men zyn geluk dikwils stelt gelegen te zyn. *Vitulius* meende, hy zou het toppunt van zyn geluk bereiken, wanneer hy des Zondags en op heilige dagen Gerottingd ongemoeid langs de straat mogt gaan. Zyn geluk bestaat in een' stok. Eindelyk de dag wordt geboren, dat hy het waagt, om 'er in 't publiek meête verschynen. Zyne ongemeene houding trok wel dra aller oogentot zich, en Vitulius hadt maar éénmaal gerottingd in de open lugt geweest, of een party spotters zonden hem een' stok t'huis, die groot genoeg was om hem zyne dwaasheid onder het oog te brengen. Zedert hy nu zyn' stok heeft moeten opsluiten, is zyn gelukzon onder gegaan, en hy is de ongelukkigste Man van de waereld geworden. Men zegt zelfs, dat hy nooit met drooge oogen zyn gekamerde Rotting zou kunnen aanschouwen.

Selida wordt van de jonge Heeren aangebeden, zy malen steedts rontom haar, als kleine Nagtvlindertjes

om een brandende kaars. Ieder Juffer benyd Selida's fortuin, want daar is geen grooter geluk voor eene jonge Juffer dan van de Heeren overal vervolgd te worden, duizendmalen noemt men haar de gelukkigste Persoone der waereld, en wien zy hare gunst vereert, zou zig maar éénen graad minder gelukkig mogen rekenen, dan zy zelve is. Ondertusschen weetmen niet, dat dit arm meisje, om 'er zo Engelagtig uit te zien, dagelyks ongenadig gebeuld wordt. Hare bekoorlykheden komen haar voorwaar duur genoeg te staan. Zy heeft eene handige Pruikmaker, dat 's waar, doch met dit alles pynigt hy haar drie volslagen uuren, om haar 't hoofd en haair elendig te zengen en te branden. -

Gelukkige Stedelingen, roept de *Landman*, die dagelyks niet dan door zwaren arbeid zyn talryk huisgezin aan een stuk broods weet te helpen. Gelukkige Stedelingen, roept hy, die van alles vol op heeft, die met weinig moeite schatten opstapelt, die zich dagelyks in vermaken en wellusten baadt, terwyl wy van 's morgens tot 's avonds laat gedwongen zyn in de aarde als mollen te wroeten, en des zomers door de heete zonnestralen gebraden, en des winters door de nypende koude verstyfd worden, zonder dat wy tot onze verkwikking iets meêr hebben dan eenen schralen maaltyd, die dikwils met een teug waters besloten wordt! Nog eens gelukkige Stedelingen, die eene Maatschappy van Menschen formeert, waar in de een den anderen ondersteunt en te hulpe komt in tyden van ongeval en aangelegenheid, die van elkanderen leeven, die voor malkanders geluk zorgen, en door dien weg nergens gebrek aan lyden. In het midden uwer elenden zyt gy waarlyk nog gelukkig; want schoon Gyl. al dikwils U door het volop van alles, dat Gy bezit, en door een dertel wellustig leven een goed aantal van ziektens, van ongemakken

en elenden op den halze laadt, nogtans blyft Gyl. gelukkig. -In eene Stad is men genoeg van Geneesheeren voorzien, die U dadelyk van alle kanten byspringen - Terwyl wy wel minder aan ongemakken onderhevig, dan de Stedelingen, egter wanneer wy eens ziek worden, meestal door de enkele natuur moeten geholpen worden. -

In de Steden krielt het van lastige menschen, van Bedriegers, van Nydegaards; in de Steden krielt het van Verleiders, van Bedervers van goede Zeden; het krielt 'er met een woord van Ligtmissen, waar door de jeugd het grootst gevaar loopt van bedorven, en in jammeren en elenden gedompeld te worden. - Driemaal gelukkiger dierhalven schat een gestreng *Zedemeester* den eenvoudigen Landman boven den wellustigen Stedeling. - De eenvoudige Natuur is niet verdorven, en daarom, Ô Landlieden! Om dat gy ze veel nader komt, dan een eenig Stedeling, dien gy zo gelukkig schat, beklaagt gy uwen slaat te onregt. - Bezit gy veel minder van die dingen, welke eene dartele wellust voortteelt, gy wordt ook minder geplaagd van de gevreesde gevolgen, die 'er uit voortkomen. Gy bezit meêr gezonde dagen dan de dartele Stedelingen gezonde uuren, en wordt gy eens door ziekten en ongemakken aangegrepen; de Natuur, die bezorgde en trouhartige Moeder, zal U al veel malen veiliger helpen, dan die wydvermaarde Eskulapen, die de Stedelingen meêr leeren naar de kunst te sterven, dan naar eenen goeden Regel gezond en lang te leeven. -

Een *Geneesheer* zal zyne Lyders tot het laatste tydstip hunnes levens gelukkig noemen. De mensch wordt van eene ziekte aangegrepen, en roept de kunst van zynen Eskulaap spoedig te hulp. Dees zegt ô! wat zyt ge gelukkig my zo spoedig geroepen te hebben; want gy waart anders onvermydelyk

een man des doods geweest; zomtyds is deze voorzegging van goed gevolg, en de Lyder rekent zich de gelukkigste aller menschen met zyn ervaren Arts: Doch al zeer dikwils valt zulk eene Profesy verkeerd uit, en de kranke verslimmerd hand voor hand. Doch dat zyn alle nieuwe toevallen, en de Geneesheer noemt zynen zieken egter gelukkig, om dat hy 'er nog omtrent de helft meêr heeft weten af te weren, waar onder de lyder onvermydelyk hadt moeten bezwyken. - Dikwils kwelt hy zynen zieken verscheiden dagen erbarmelyk, nogtans houdt hy niet op hem gelukkig te noemen. - Ondertusschen stampt hy het verzwakte Lighaam, dat de allerligste Spyzen nu niet meêr verdragen kan, tot de keel toe vol met Geneesmiddelen, die, elk zyne byzondere werking moetende verrigten, den armen kranken elendig afmatten, terwyl zy zelfs het sterkste en 't gezondste mensch in 't bed zouden helpen. De Zieke niet te min blyft gelukkig, om dat men alles aan hem beproefd heeft, wat de ryke Geneeskunst, en het vernuftig brein van den beroemden Eskulaap vermag. - Eindelyk men geeft de hoop van herstel ten eenemaal verloren; de Zieke blyft nog eenige dagen in dien wanhopigen toestand leggen, zonder nogtans de minste gedagten van te zullen beteren. De bedreve Geneesheer weet zich zeer wel van deze gelegenheid te bedienen. - Voorwaar het mensch was gelukkig, zo het gestorven ware, want alle hoop is tog verloren, en dan was de arme Lyder uit zyne elende. - Of sterft hy schielyker, daarom is hy niet te minder gelukkig; want men heeft ongemakken ondekt, die hem, herstellende, tog al zyn leven ongelukkig zouden gemaakt hebben.

Duizend staaltjes meêr zou ik nog kunnen op noemen, waar in de mensch zich zelven gelukkig schat, of 'er van anderen voor wordt gehouden; doch myn Vertoog is reeds lang genoeg; mogelyk zal ik in het vervolg iets meer over deeze Stof zeggen.

De Denker.

N°. 437. *Den* 13 May 1771.

[*Over de* Oordeelkunde, *byzonder omtrent Boeken*.]

Vir bonus & prudens versus reprehendet inertes:
Culpabit duros: incomptis allinet atrum
Transverso calamo signum: ambitiosa recidet
Ornamenta: parum claris lucem dare coget:
Arguet ambigue dictum: mutanda notabit:

HORATIUS.

By het lezen van de Memorien van Consideratien van eenige Kooplieden in Boeken, zo van AMSTERDAM als LEIDEN, op zeker Placcaat, by den Hove van Holland geconcipieerd, en aan hun Edele Groot Mogende de Staten van Holland overgegeven, om het drukken van alle Godslasterlyke en schadelyke boeken en geschriften voor te komen, en ten dien einde Keurmeesters van boeken aan te stellen, viel my in gedagten, of het wel zo moeilyk zoude zyn om zodanige Keurmeesters in ons Land te vinden, als by die Memorie wordt ondersteld. - Het zoude zekerlyk in vorige tyden zeer moeilyk en byna onmogelyk zyn geweest, lieden te vinden, welke met zo eene algemeene geleerdheid en ervarenheid in alle faculteiten en talen waren begaafd, en

welke, van alle menschelyke zwakheden ontbloot, geheel en al onzydig waren, en dus in een woord alle die vereischtens bezaten, om alle boeken, in wat voor taal, van wat natuur en hoe genaamd, te kunnen toetsen en op hunne regte waarde te schatten. - Tot getuigenis kan ik aanhalen die beoordeling van boeken, welke in ons Vaderland, Frankryk, Engeland en andere Landen, zelfs uit de Genootschappen van door hunne kundigheden beroemde lieden van tyd tot tyd zyn voortgekomen, en nog voortkomen. - Geen dezer werken is vry van misslagen, 't zy door onkunde, onoplettenheid, vooroordelen of partyschappen begaan.

Desniettegenstaande vindt men in ons Land lieden, schoon by de Geleerde Waereld niet bekend, welke ik vertrouw, dat volkomen in staat zouden zyn, om als Keurmeesters van alle uitkomende boeken te worden gebruikt. Ik bedoel hier die lieden, welkers scherpziende Vernuft en doordringend oordeel zo ver gaan, dat zy de boeken beoordeelen, zonder die ooit te hebben gelezen, en welke dus alleen uit den Titel van een boek kunnen weten, of het zodanige leerstukken bevat, welke de grondbeginzelen van Godsvrugt, Zedekunde, en de Burgerlyke Maatschappye vast stellen of ondermynen. Deze Keurmeesters zouden nog te meer boven alle andere moeten geschat worden, voor eerst, om dat zy zonder zich te vermoeijen, ieder voor hun hoofd meer werk af zoude kunnen doen dan andere tien, en ten tweede, om dat dan de Godslasterlyke of andere nadelige boeken in het geheel door niemand zoude behoeven gelezen te worden, daar het te vrezen is, dat andere Keurmeesters, welke die moeten lezen, daar door zelfs besmet zouden worden. - Alle de Werken van VOL-

TAIRE en ROUSSEAU zyn in ons Land geschuuwd als de pest en reeds ten vure veroordeeld by die genen, welke dezelve noit ingezien of doorbladerd hebben; maar meest alle, die dezelve met aandagt hebben gelezen, zuigen het een of ander van hunne Leer in. - Ik ben zelf eens in een gezelschap geweest, alwaar iemand VOLTAIRE een' goed Poëet en ROUSSEAU een' mannelyken schryver durfde noemen. - Het ging zo ver, dat een ander staande hieldt en wilde bewyzen, dat SPINOSA, een eerlyk man was geweest. Deze boeken moesten noit gelezen worden, maar men moest dezelve op den bloten naam alleen slegts veroordelen met te roepen, *Verbranden! Verbranden!* even gelyk VARGAS de ketters half slapende vonnisde met te roepen *ad patibulum! ad patibulum!* Hadden 'er diergelyke Keurmeesters over twee of drie jaren in ons Land geweest, 'er zoude zo veel schryven tegen den *Belisarius* van den Heere MARMONTEL niet nodig geweest zyn, waar mede de Geleerde Waereld zig nu heeft moeten bezig houden, en wie weet of men veele van myne Landsgenoten welke den *Belisarius* gelezen hebben nog wel zal kunnen overtuigen, dat SOCRATES en alle die Heidensche Filosoofen slegt volk was. Men zoude dat schadelyk boek uit ons Land hebben geweerd, zo dra de Keurmeesters den Titel maar zouden hebben gezien of gehoord. - Maar wat voordeel zouden deze Keurmeesters niet aan de *Orthodoxie* toe brengen. De orthodoxe Leken zouden gerust alle gedrukte boeken mogen kopen, verzekerd zynde dat 'er niets strydende tegens de *Orthodoxie* in gevonden zonde worden. Ik weet van mynen vriend den Boekverkoper A.... te H.....

dat hy aan alle *Orthodoxen* ieder een exemplaar van zeker werk by hem gedrukt heeft verkogt alleen om dat onder de Approbatores een *Orthodox* Leeraar was geweest; want de meesten kenden den Titel nog niet, en vroegen maar na het nieuw boek door Dnus... geapprobeerd. - Om het minste gryntje *Hetrodoxie* zouden de werken van onze voornaamste Hoogleeraars ten vure worden gedoemd. Hiet uit meen ik dat gemaklyk is op te maken het gewigt van de Consideratie van de Boekverkopers wegens het aanstellen van Keurmeesters van boeken.

Buiten en behalven deze soort van Kritiken in ons Land, is 'er nog een tweede soort, welkers oordeel over de nieuwe uitgekomene boeken van de gesteldheid van hunne maag afhangt, en deze zouden tot den post van Keurmeesters zeer wel dienen, indien zy altyd op eene zekere hoogte van honger konden gehouden worden; want een te groote honger zoude de waardije der boeken doen ryzen, en eene volle verzadiging die doen dalen. Een derde soort van Kritiken zoude men hier toe ook kunnen gebruiken, indien men de nodige voorzorg in het werk stelde. - Ik meen die, welke in alle werken feilen en misslagen vinden, maar men zoude deze vooraf by eene acte moeten toestaan, dat zy onder de Geleerden behoren, en dat zy de feilen, welke zy in eens anders werk vinden, zelven kunnen verbeteren.

Ik zal myne Lezeren alhier eene Fabel mededelen over den oorsprong van de *Oordeelkunde (over de Schryveren)* welke ik in het Fransch gelezen heb.

* * *

De *Oordeelkunde*, wier regt zig ieder thans aanmatigt, is de oudste Dogter van den *Arbeid* en de *Waarheid*. Nauwlyks was zy geboren of werdt aan de zorg der *Geregtigheid* toevertrouwd, dewelke haar in het Paleis van de *Wysheid* opvoedde. Hare ongemene begaafdheden bragten haar ras in aanzien by de Hemelingen. Men stelde haar onder het opzicht van de *Verbeelding*, en zy moest de maat slaan in het Choor der Zanggodinnen, zo dikwerf dezen voor den throon van *Jupiter* moesten zingen. Wanneer de Zangodinnen voornamen deze Waereld te bezoeken, ging de *Oordeelkunde* met hun op reis. Hare geboorte plaats verlatende werdt zy door *Geregtigheid* beschonken met eenen Scepter, welken zy in hare regterhand dragen moest, en van welken het een einde in ambrosyn was gedoopt, versiert met gouden bladeren, onverwelkb're bloemen en Laurier. Het ander einde met water uit de revier der Vergetelheid bevogtigd, was omwonden met slaap bloemen en Cypressebladeren. In de linkerhand had zy eene Onuitbluschb're Fakkel, door den *Arbeid* gemaakt en door de *Waarheid* ontstoken. Deze Fakkel verspreide haar ligt zodanig op ieder voorwerp dat men het zelve, hoedanig ook voor het gemeene oog vermomd, in zyne natuurlyke gedaante zag. Al wat de kunst omwonden en de dwaasheid verward hadt, zag men by het ligt van deze fakkel in deszelfs ouderscheidene deelen en eerste eenvouwigheid. De glans van die fakkel spoorde de valsche redeneringen door de verscheide doolhoven op, en ontdekte de daaruit voortkomende ongerymtheden in hare verborgenste schuilhoeken. Zy drong door die versierselen heen, dewelke de re-

deneerkunde, helaas! al te dikwerf, aan het gebrekkigge verkoopt; en toonde ten duidelyksten de ongeschiktheid van alle de deelen, hoe kunstig ook dezelve bedekt waren.

Dus voorzien met alles, was nodig was, om haren post te bekleden, daalde de *Oordeelkunde* op de aarde, ten einde van naby te kunnen doorzien de werken van die genen, welke zig aan de Zanggodinnen toewyden, en dezelve onderzoekende by het helder ligt van de fakkel van de *Waarheid*, raakte zy met het eind van haren Scepter, met Laurier omwonden, die genen aan, in welke de regels van de kunst van wel te schryven nauwkeurig waren in agt genomen, en beval dezelve der onsterfelykheid.

Het gebeurde ondertusschen dikwerf, dat men in de werken, welke aan haar ter toetze werden overgegeven, op de eene of andere wyze hadt getragt schyn voor waarheid te doen doorgaan, dat 'er valsche kleuren op het een of ander gedeelte waren gelegt, dat 'er gene evenredigheid was tusschen de uitdrukkingen en de gevoelens, dat 'er eene ongelykheid gevonden werdt tusschen de denkbeelden en dien, van wien zy voortkwamen, of wel dat de t'zaamgevoegde niet overeenstemden, of wel eindelyk dat zommigen geen ander gebruik hadden, dan om aan het geheel eenig voorkomen mede te delen, zonder het in het minste schoner, zakelyker en nuttiger te maken. Overal, waar de *Oordeelkunde* deze misslagen ontdekte (en derzelver ontdekking miste haar niet in die werken, in welke zy waren) weigerde zy de aanraking, welke de onsterflykheid te weeg bragt; en op die genen, in welken die feilen in menigte en tastbaar waren, deedt zy, door het omkeren van haren Scepter, slaap bloemen vallen met Cypressebladeren en ee-

nige droppels uit de rivier der vergetelheid *Lethe*, noodlottige droppels! dewelke ten eersten aan het werk begonden te knagen, tot dat het zelve geheel en al verteerd was.

Het gebeurde dikwils, dat de werken, welke men haar bragt, aan het ligt van de fakkel der *Waarheid* bloot gesteld zynde, zo eene evenredigheid van schoonheden en gebreken vertoonden, dat de Scepter in de hand van de *Oordeelkunde* wankelde, onzeker zynde of zy gebruik moest maken van het water der vergetelheid of van den ambrozyn. Eindelyk werdt het getal dezer werken zo groot, dat de *Oordeelkunde* vermoeid van te oordelen over zodanige twyffelagtige gevallen, en vrezende geen behoorlyk gebruik te zullen maken van den Scepter der *Geregtigheid*, de zorg van diergelyke gevallen te beoordeelen aan den *Tyd* overliet.

De Procedures van den *Tyd*, schoon zeer langzaam, waren op eenige weinige eigenzinnigheden na, overeenkomstig de *Geregtigheid*, en verscheidene zagen onder zyn zeissen hunne werken vergaan, wanneer zy, staat makende op zyne korte toegevenheid, zig reeds vleiden met de zoete hoop, dat hy die tot het nageslagt zoude overbrengen. Het is der opmerking waardig, dat eenigen van die langzaam, van tyd tot tyd, verdwenen, en anderen met eenen slag voor altoos werden geveld.

De *Oordeelkunde* hare ogen lang op den *Tyd* gevestigd hebbende gehad, was eindelyk zo voldaan over zyn gedrag, dat zy met *Astrea* hare beschermster de Aarde verliet, latende dezelve geheel en al ten proeie aan het vooroordeel en den kwaden smaak, het eensgezind zynde met het bedrog en Arglistigheid; zy vernoegde zig naderhand met haren invloed uittestorten op enige uitgekorene gees-

ten, dewelke de wetenschap en de deugd bekwaam hadden gemaakt, tot het ontvangen van dien.

Voor haar vertrek verbryzelde zy haren Scepter, welkers stukken, die in ambrozyn waren gedoopt, door de *Vleiery* werden opgeraapt. De *Kwaadaardigheid* verzamelde in der haast die, welke met het water der rivier *Lethe* waren besmet.

De voorstanders van de *Vleiery*, aan wien zy de stukken van den Scepter, welke aan haar te beurt waren gevallen, hadt geschonken, vernoegde zig, zonder gebruik te maken van de fakkel der *Waarheid*, alles daar mede aanteraken, het geen hun door de *Magt* en het *Eigenbelang* wierd aangeboden. Maar de *Rasernyen* gaven aan de navolgers van de *Kwaadaardigheid* eene fakkel, die gelyk aan het onderaardsche ligt, haren glans niet verspreidt dan over de gebreken.

De Slaven van de *Vleiery* en *Kwaadaardigheid* op deze wyze uitgedoscht, namen op bevel van hunne Meestressen de reis aan, of om de werken der onsterffelykheid toe te weijen, of tot de vergetelheid te veroordeelen. Maar dewyl de kragt van den Scepter vervlogen is, stoort de *Tyd* 'er zig niet aan, en spreekt op zyn gemak de Vonnissen der Werken uit, als het hem goeddunkt.

D.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 438. *Den* 20 May 1771.

[*De* Nuttigheid *van de* Hollandsche Maatschappye der Weetenschappen te Haarlem *beweezen, en de Natie tot haare ondersteuning aangespoord*.]

Exegi monumentum oere perennius,
Regalique situ Pyramidum altius:
Quod nec imber edax, aut Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.
Non omnis moriar: multaque pars mei
Vitabit Libitinam - - -

HORATIUS.

Onlangs eene reis door HAARLEM doende, en by die gelegenheid deszelfs voornaamste Gebouwen bezigtigende, geraakte ik ook in de zaal, waar de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAPPEN gewoon is haare Vergaderingen te houden. My daarin bevindende, werd ik, ik weet niet door welk eene soort van hooge agtinge, eerbied, ge-

noegen, en dankbaarheid, getroffen, zo voor de eerste Oprigters dier MAATSCHAPPYE, als voor de tegenwoordige Leden, welken, men zeide, een Ligham van byna *bonderd* Geleerden, behalven de Heerer DIRECTEUREN, uit te maaken.

Daar de Eer myns Vaderlands, de bloei der Weetenschappen, en het algemeen welzyn myner Landsgenooten by my op hoogen prys staat, streelde het toch myn hart niet weinig, dat een klein aantal Heeren, die hier aan de hand sloegen, en zo weinig als anderen, groote gevolgen van hunne onderneeminge zich belooven konden, thans, voor zo verre zy noch in leven zyn, den hoogen top van luister, waar toe buiten hunne verwagting, de Maatschappye nu gereezen is uit zulke kleine beginzels, beschouwen, en verzekerd kunnen zyn, dat een zo hoog thans opgetrokken Werk, gebouwd op vaste gronden, geene instorting of verdwyning te vreeze heeft zo lang ons Vaderland zal staan, en Geleerdheid daarin geacht worden.

De uitvoering van zulk eene onderneminge zou in een Koningryk, waar men Koninglyke aanmoedigingen, onderstand en belooningen ontvangt, voor geen agste Waereld wonder gehouden worden, gelyk uit de Koninglyke SOCIETEITEN van PARYS, LONDEN, BERLIN, PETERSBURG, STOKHOLM, en anderen blykt: doch dat dit in eene REPUBLYK, waar men het gemel le mist, van den grond opgehaald, en tot zulk eene grootie gebragt wordt, zal altoos eene zaak byven van verwonderinge voor de laate Nakomelingen: men zal de verheven edelmoedigheid der DIREKTEUREN, de zugt der Vaderlandsche Geleerden, den arbeid der eersten en de weetenschap der laatsten, den welver-

dienden lof nagalmen, zo lang men weet waare verdiensten op hunnen prys te schatten.

Haare onledigheid heeft men van den beginne der oprigtinge tot heden toe, op een doorluchtige wyze zien uitblinken(*). Vraagen van verschillenden aart, betrekking hebbende tot den staat en nut des Vaderlands, tot de Geneeskunde, tot de Wysbegeerte, tot 't welzyn der zamenlevinge, waar over zy den ministen lof niet verdient, tot de Natuurlyke Historie van NEDERLAND, heeft zy van tyd tot tyd uitgeschreeven, en die naar den prys wilde dingen, en dien behaalden, met gouden en zilvere Medaillien beschonken, die in de Familien, waar onder zy berusten, tot eeuwigduurende gedenktekens van treflyk behaalden lof door de Voorouders, by de laate Afstammelingen zuilen blyven.

Ons Vaderland, welk thans, in zo veele verschillende takken der Weetenschappen, het nutre dier uitgeschreeven en opgeloste Vraagen ondervindt, en met dankbaarheid erkent, eerbiedigt dan ook allen, die Leden van deeze doorluchtige SOCIETEIT zyn als Mannen aan welker kundigheid, yver en arbeid hetzelve hooge verpligtinge heeft. Men ziet met algemeene goedkeuringe, dat zy haare Vergadering onafgebrooken voortzet, en verwagt wederom, in de aantlaande groote Vergaderinge, eene Vraage beraamd te zien, die 's Vaderlands heil, of den bloei der Weetenschappen in kragt bedoelt.

Men moet toestaan, dat de oprigting en in standhouding deezer Maatschappye ongelooflyk

(*) XII. Deelen in XVIII. Stukken zyn 'er reeds van uitgegeeven.

veel heeft toegebragt, en nog verder toebrengen zal tot het verwekken van meer lust in de Weetenschappen, en naaryver in onze Landsgenooten. De kleine onderneeming tot haare oprigting niet in duigen gespat zynde door den tyd, waarin men anders veele groote en loflyke bedryven ziet ten onder gaan; maar voortgezet tot eenen verbaazenden luister, heeft onze Landsgenooten algemeen aangespoord tot vlytiger behartigen der Letteren, en zelfs Uitlanders genoopt met hunne verkreegen kennis onze kundigheden te verryken. Veele Vreemden rekenen het zich tot eene eere te dingen naar de beloofde Medaillen, en hunne Naamen op de Lyst der Leden gesteld te zien. Eene nabuurige Provitie(*) is zelfs gaande geworden, door naaryver, om eene dergelyke SOCIETEIT op te rigten, en het haare toe te brengen tot vermeerdering der Weetenschappen. Zy heeft zelfs, zyn wy wel onderrigt, de Vriendschap en *Correspondentie* der Hollandsche verzogt, om met vereenigde kragten het groote doel des te beter te treffen. Eene min afgelegene Stad(†) heeft ook onlangs iets van dien aart ondernoomen, en schynt ook de sterker bevordering der Weetenschappen, uit vaste ondervinding geput, ter harte te neemen. Dan of 'er nu geene Societeiten te weinig, maar wel Academien te veel in Ons Land kunnen opgerigt worden. - Of drie Maatschappyen in zulk een klein Land, als het onze, niet te overtollig zyn. - En of drie den naaryver meer zullen aanspooren dan uitblusschen, gelyk sommigen

(*) Zeeland.
(†) Rotterdam.

deeze bedenkingen ter baane voeren, zyn zaaken, die onze aandagtige overweeging wel waardig zyn, maar thans, daar die reeds in trein zyn, onnut en ontydig geoordeeld kunnen worden: Wy laaten dan dit liefst aan den tyd over, die ons of onze Nakomelingen leeren zal, wat het beste hierin zy. Indien 'er onder de drie een stryd zy naar de vermaardheid, ben ik genegen, uit zekere gronden, misschien ook door eene soort van eigenliefde voor eene nabuurige Stad, te denken, dat de HAARLEMSCHE niet licht het hoofd zal onder haalen. 't Is wenschelyk, nu 'er dat drietal is, dat elk om stryd zich zal beyveren om den prys, dien 't Gemeen heeft opgehangen voor den geenen, die den Vaderlande het nuttigste zy, en de beste Verhandelingen uitgeeve, te behaalen!

Dan welke vraagen 'er reeds gedaan mogen zyn door de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE te HAARLEM, door het VLISSINGSCHE of BATAAFSCHE GENOOTSCHAP, of nog zullen gedaan worden: het is zeker, dat ze allen, hoe nuttig, niet naar elks smaak zyn. Sommigen wilden met deeze nog wat gewagt, en een andere liever eerder opgegeeven zien; of al schryft men de nuttigste uit, zy weeten 'er die, hoewel wat min noodzaakelyk, egter ook haare Verdiensten hebben, en waare voordeelen den Lande of der Weetenschappen aanbrengen.

Diergelyke redeneringen onlangs in een Gezelschap van Geleerde en vermoogende Lieden gehoord hebbende, hebben my van belang gescheenen en zelfs nu gedrongen 'er by stil te staan. Ik wil gaarne toegeeven, dat het deezen Lieden niet ontbreekt aan kundigheden, om zeer nuttige vraagen aan 't

algemeen te doen, en misschien zulken, die in de eerste Jaaren door de drie SOCIETEITEN niet voorgesteld en opgegeeven zullen worden: dan ik begryp tevens, dat zulke en andere Lieden de minste verlegenheid geen uur behoeven te houden: Ook zy kunnen zeer vaardig hunnen zin krygen, zo zy willen. Zy volgen hier in het pryselyke voorbeld, dat in Frankryk plaats heeft. Men zende, gelyk daar, de vraag, die men gaarne ten eersten opgelost zou zien, aan de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPYE te HAARLEM ter uitschryvinge, met 30 of meer Ducaaten, aan den geenen te geeven die, haares oordeels, de beste oplossinge daar op schryven zal, en ik verbeure 'er al wat men wil onder, zo de gemelde MAATSCHAPPYE niet aanstonds vaardig is, het verzoek myner *Amsterdammers* te voldoen, en de opgegeeve vraag als eene *Extraordinaire*, in haare aanstaande groote Vergaderinge, ter beantwoordinge, uit te schryven. Dus is de weg gebaand om zyn oogmerk te bereiken: en het geen hen hier toe moet aanmoedigen is, dat dertig of vyftig Ducaaten zelfs niet ligt zullen opweegen tegen het genoegen, 't geen men inwendig, op zulk een edelmoedige daad, ter aankweeking der Weetenschappen zal gevoelen, en vooral niet tegen de Eer die men daar door by het geheele Vaderland behaalen zal. Ik schryf dit aan Lieden die ik weet zo veei vermoogen te bezitten, dat zulk eene uitgaaf voor hun zo veel zy, als een driegulden voor my.

By deeze gelegenheid heb ik nog eene andere aanmerking te maaken. Sedert lang is het my zeer vreemd voorgekomen, dat nog niemand, zo veel ik weet, van onze edelmoedige Vaderlanderen in den zin gekomen is, aanzienlyke geschenken of legaaten aan onze HOLLANDSCHE MAAT-

CHAPPYE te zenden of te bespreeken. 'Er is geen eene Stad, of men vindt 'er, die Godshuizen en andere pryswaardige Gestichten gebouwd of met giften verrykt hebben: sommige Diaconiën zyn ryker geworden, dan ze naar oogenschyn ooit zullen noodig hebben: eene Vrouw van RENSWOUDE heeft haaren naam door drie Gestigten voor arme Jongelingen vereeuwigd: byzondere Persoonen hebben in vreemde Landen hunne Societei en rykelyk bedagt: in ons Land zelve heeft men kostbaare Bibliotheeken aan onze Academien vermaakt; maar niemand heeft in tusschen aan onze loflyke MAATSCHAPPYE TE HAARLEM gedagt. Hoe ryk of hoe arm zy is, is my geheel onbekend, en doet hier niets ter zaake. Zy staat, en zy kan staan, gelyk blykt, op zich zelve. Dan ik houde vast, dat zy meer zou kunnen doen in de uitvoeringe haarer groote oogmerken, indien zy sterker ondersteund werdt. Wie is 'er, die dit ontkennen zal? - En zyn haare onkosten, die zy moet doen, gelyk men my verzekerd heeft, groot, van welken ik sommigen niet ken, veel min myne Landsgenoten; waar aan hapert het dan, dat wy hier in niet voorzien? willen wy hier eenige karigheid vertoonen, daar wy niet gewoon zyn die te laaten zien in eene zaak, welker nuttigheid ons beweezen is? of heeft men, gelyk ik liever denke, hier op nooit gedagt? - Is dat zo, men laate dan geene schatten na, aan zulke, die schatten reeds bezitten, of men bespreeke tevens een sommetje voor deeze, en wil men ruimer handelen ook voor de andere SOCIETEITEN. Men weete ook, dat het geeven terwyl men by levenden lyve is, oneindig aangenaamer is, dan in een geheim en verborgen Testament, dat zon nog maan ziet, een stuiver

ter uitdeelinge te bestemmen, voor eenen tyd, wanneer men op aarde geen vermaak van goede Werken meer hebben zal; de bedoelde Lieden, ryk in vernust en vermogen, weeten dan hoe zy eenen loflyken naam, ook in deezen, op aarde kunnen nalaaren, de Weetenschappen sterker doen bloeien, en het vermaak genieten van voor 't Vaderland geleeft te hebben, wanneer men in het zelve zal gestorven zyn.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*. Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*. Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

Den Denker.

N°. 439. *Den* 27 May 1771.

[*Aanmerkingen over de* Vooruitzigten *der Menschen*.]

> *We are apt to fancy that we shall be happy and satisfied, if we possess ourselves of such and such particular enjoyments; but either by reason of their emptiness, or the natural inquietude of the mind, we have no sooner gained one point, but we exend our hopes to another. We still find new inviting scenes and landskips lying behind those with at a distance terminated our vieus.*

ENGELSCHE SPECTATOR.

Ik had my geduurende eenige weken gestreeld met het zoet vooruitzigt, om na de nu verlopene Pinksterdagen mynen waarden ouden vriend, wonende te ..., met wien ik in myne Jeugd en rypere Jaren eene opregte vriendschap had gehouden, en welke zedert eenige Jaren van my was afgescheiden, dewyl hy elders eene bediening hadt gekregen, te bezoeken. Ik had alle myne zaken reeds zodanig geschikt, dat ik omtrent veertien dagen by mynen vriend dagt te kunnen blyven; wanneer ik twee dagen voor myn bestemd vertrek eenen brief van zyn overlyden ontving.

De Fees dagen verlopen zynde, en my weder aan myn gewoon werk zullende begeven, overdagt ik, hoe ik thans door het afsterven van mynen vriend t'huis moest blyven, met droefheid over zynen dood beladen, daar ik integendeel my met de

zoete hoop gevleid had van hem te bezoeken, en in deszelfs byzyn eenigen tyd met vermaak te slyten. -*Ach!* riep ik uit, *hoe zyn de vooruitzigten, welke ik, en veele anderen met my, ons voorgesteld hadden, niet in rook vergaan*. - Deze gedagten gaven my aanleiding tot het maken van de volgende aanmerkingen, welke ik mynen Lezeren in dit Vertoog zal mededelen.

Het is het menschdom eigen, zig nimmer by het tegenwoordige te bepalen en daar mede te vergenoegen, maar altoos op het toekomende te zien. - Onze gedagten, onze begeerten, onze hoop zyn altoos op het toekomende gevestigd. Indien iemand van deze vooruitzigten een betamelyk en behoorlyk gebruik maakt, zyn dezelve niet alleen nuttig en noodzakelyk voor hem, maar zy leveren zelfs een volledig bewys uit van de Goedertierenheid en Wysheid van het Opperwezen, het welk onze ziel met die gesteldheid heeft begaafd. Niets is hier op aarde volmaakt. - De allergelukkigste staat is niet van alle rampen vry. - Het verdriet huisvest even zo wel in de trotse paleizen, als in de lage hutten. - In het toekomende alleen kunnen wy ons eenen volmaakten gelukstaat schetzen en verbeelden; alle rampen kunnen wy in onze verbeelding daar uit weg ruimen en van afweren, en alles, 't geen ons eenigzins gelukkig kan maken, kunnen wy daar als in een middelpunt te zamen brengen.

Nimmer zyn wy met het tegenwoordige vergenoegd, altyd ontbreekt 'er wat aan. Ja, dikwerf worden wy zodanig met rampen overladen, dat wy als onder dezelve begraven worden, en daar onder noodzakelyk door hartenwee en verdriet zouden moeten bezwyken en verstikken, zo niet de uit-

zigten op het toekomende en de daaruit voortspruitende hoop van verlossing ons vertrooste, opbeurde en ondersteunde. Die vooruitzigen tonen ons door den diksten drom van elenden alle de mogelyke wyzen van uitkomst; die, welke ons het meest aannemelyk voorkomen, grypen wy aan, en blyven aan dezelve vastgehegt, even als een Schip aan zyn anker tot dat de opstekende storm ons daarvan afwerpt. - Gelyk de hoop van behoud de Zeelieden in de uiterste gevaren niet begeeft, tot op het ogenblik, dat zy door de zee worden ingezwolgen, alzo zien wy altoos nog eenige uitkomsten in onze elende, tot dat de dood daarvan een einde maakt. Wanneer wy ons in onze rampen eenen weg van uitkomst hebben voorgesteld, zoeken wy in onze verbeelding alle de hinderpalen, welke ons daarin voorkomen, te ruimen, en wy kunnen ons zeils het ogenblik van dien te bereiken reeds voor ogen stellen. Van uur tot uur, van dag tot dag en van jaar tot jaar stellen wy ons voor, onze begeerten te zullen zien vervuld. Dien, welke in de duisterste gevangenis is opgesloten, begeest de hoop van uitkomst niet. - Die zoete dwalingen doen hem zyne banden verbroken zien, en de deuren van zyne gevangenis geöpend - Deze verbeelding troost hem en verschaft hem aangename denkbeelden; niettegenstaande de akelige kerker hem geen andere dan angstvallige en droevige gedagten kan inboezemen. Wie dan kan de nuttigheid en noodzakelykheid van deze onuitputb're bron, door de opperste Wysheid in onze ziel gelegd, lochenen? Ik spreek hier alleen van de voor uitzigten op het toekomende in dit leven, en niet van die voordeelen op het toekomende leven,

welke voor een regt geäard Kristen zo troostryk zyn en hem alle rampen in dit leven met geduld en onderwerping doen verdragen. - Laat ik weder tot de zaak komen.

Deze nuttigheid van de vooruitzigten op het toekomende heeft plaats, (gelyk ik in het begin heb aangemerkt) wanneer men van dezelve een behoorlyk en betamelyk gebruik maakt. Maar, helaas! het menschdom maakt daar te dikwerf een misbruik van, en bederft daar door de beste zaken, vergiftigt de allerzoetste en verandert de vreugde in verdriet. - Wy zien op het toekomende alleen om daar rampen in te zoeken. - Eene gestadige ongerustheid en onvergenoegdheid is daar de vrugt van. Een Gierigaard overladen met schatten, welke, door dezelven, in het bezorgen van zig zelven en zynen evenmensch, ten nutte te besteden, een vrolyk en vergenoegd leven zoude kunnen leiden, is steeds in het midden van zynen rykdom ongerust. - In het toekomende ziende, omhelst hy alleen die denkbeelden, welke hem nadelig zyn. - Dezelven tonen hem al die mogelyke wyzen, op welke hy zyne schatten kan kwyt raken, en dus is hy altyd in vrees van te kort te komen. - Bankeroeten, Dieven, Brand en diergelyke denkbeelden verzellen hem altoos. Een nydig mensch heeft geen gerust uur. - Hy verbeelt zig altoos zynen evenmensch boven hem verheven. - Gestadig zyn hem die wegen voor ogen, waar door iemand gelukkig kan worden, en hem dunkt, dat zyn evenmensch die reeds inslaat.

Dubbel zyn derhalven die geenen te beklagen, welke van deze hemelgaaf, die hun zo nuttig zyn kan, een misbruik maken, door in het toekomende niets dan nieuwe rampen en onoverwinnelyke zwarigheden te zoeken. - Hunne verbeelding schept

telkens nieuwe afschuwelyke harsenschimmen, welke de ziel pynigen en doorknagen Een Koopman, die Schepen op zee heeft, en niet anders beschouwt als alle die wederwaardigheden en gevaren, welke den Zeevarenden gedurig omringen, leeft in eene gedurige zorg en benauwdheid, welke hem niet toelaten om de zoetigheden van dit leven te smaken. Maar hy, die altoos ziet op de winsten, welke de zeevaart den Koopman aanbrengt, en zig verbeelt, dat zyn schip, met eene ryke vragt beladen, reeds de have inloopt, maakt zig dit denkbeeld zo eigen, dat alle de gevaren, welke het Schip nog moet uitstaan verdwynen, en hy leeft dus gerust en vergenoegd. Maar, hoe weinig menschen zal men vinden, welke in staat zyn, om hunne verbeelding van het toekomende dus te bestieren?

De ENGELSCHE SPECTATOR merkt hier omtrent aan: ‘dat de vrees voor het toekomende onzen aart zo eigen is, dat, indien men op het einde van ons leven alle onze zorgen, ongerustheden en angstvalligheden optelde, wy bevinden zouden, dat wy'er meer uitgestaan hebben wegens gevreesde kwalen, welke ons noit overgekomen zyn, dan door het gevoelen van kwalen, die wy inderdaad uitgestaan hebben. Men kan hier byvoegen (zegt hy) dat de meeste kwalen welke ons overkomen van verre, verschrikkelyker zyn, dan van naby.’ Men zoude hier kunnen aanmerken, dat 'er doorgaans twee of drie zwarigheden zyn, voor welke wy het meeste vrezen en welke in rang aan elkander ondergeschikt zyn. - Zo dra de eerste zwarigheid, dat is die, voor welke wy de sterkste vrees hadden, verdwenen is, wordt dezelve door de tweede opgevolgd, de derde neemt de twee-

de plaats in, en deze derde plaats wordt door eene nieuwe zwarigheid vervuld, welke onze verbeelding vormt.

Het toekomende en tegenwoordige kan men vergelyken by die moerassige plaatsen, waar over men lugtig en schielyk moet lopen zonder lang stil te staan, indien men niet in dezelve wil zakken en beslykt worden. Laten wy ons hier in verstandig gedragen en alleen de bloemen van hoop plukken, welke op deze plaats groeien, maar laat ons niet te vergeefsch tragten hier op eenig vast gebouw te stellen, dewyl wy zulks vrugteloos zouden ondernemen; en indien wy 'er een op gebouwd hadden zoude het vroeg of laat op ons hooft ter neder storten.

Om dan een regt en en nuttig gebruik te maken van de eigenschap van onze verbeelding om tot in het toekomende door te dringen, moeten wy alle mogelyke middelen in het werk stellen. Vooral moeten wy ons met de aangename voorwerpen, welke wy in het toekomende beschouwen, bezig houden, ten einde onze gedagten van de tegenheden welke wy in het tegenwoordige ontmoeten aftetrekken, en om dus de bitterheden in het tegenwoordige met de zoetigheden van het toekomende te matigen en te verzagten. Maar wy moeten van de andere zyde wederom zorg dragen, dat wy onze begeerten aan het toekomende niet al te vast hegten, zodanig, dat wy neerslagtig en droefgeestig zouden worden, indien by de uitkomst die vleiende hoop niet in alle delen werdt vervuld en onze vooruitzigten voldaan. - Wy hebben geene genoegzame reden, om ons te beklagen over het verlies van de goederen, welke wy nimmer bezeten en in welkers bezitting wy ons reeds op een aangename wyze zo lang verheugd heb-

ben. Het is doorgaans dat wy alle zaken hoger schatten en derzelver bezit met veel meer genoegen beschouwen, zo lang wy daar naar verlangen en die niet bezitten, dan wanneer wy dezelve bekomen hebben. - Dus kan men zeggen dat de denkbeelden van het toekomende alleen geschikt zyn om onze zinnen te strelen. - Zy hebben aan hun voornaam oogmerk voldaan, wanneer zy ons in het tegenwoordige hebben gestreeld, gevleid en opgebeurd in het midden van eene meenigte rampen en kwalen, waar onder wy als begraven waren, en zonder derzelver bystand zouden hebben moeten bezwyken. Wy zien dagelyks dat de tydelyke goederen, hoe vast wy ook dezelve denken te bezitten, ons ontgaan, en dus behoeven wy ons niet te verwonderen, dat wy altoos niet kunnen verkrygen de bezitting van die goederen, welke wy maar in het verschiet zien en nog najagen.

Wanneer onze verbeelding zig in het toekomende vestigt op nare en angstvallige denkbeelden, moeten wy dezelve tragten tegen te gaan, daar van af te trekken en weder te brengen tot die blymoedige, troostryke en aanlokkelyke denkbeelden, welke ons het toekomende op eene gelyke wyze verschaft. - Hier toe moet men alle mogelyke middelen in het werk stellen. - Voor al moet men tragten het tegenwoordige met een onverschillig oog aan te zien. - Hoe minder wy het bezit van het zelve schatten, hoe minder wy voor deszelfs verlies zullen bevreesd zyn. - Dan zullen ons die wyzen, waarop wy het zelve zouden kunnen verliezen, en welke wy ons in het toekomende kunnen verbeelden, minder aandoen en meer vryheid overlaten, om ons by de aangename verbeeldingen van het toekomen-

de te bepalen. Ik zal dit met voorbeelden ophelderen. Een Staarsdienaar die zynen post als eenen last aanmerkt en dien allen blyft bekleden, om zyne verdiensten ten nutte van zyn land te besteden, zal die middelen, welken hem uit dien post kunnen stoten, met een onverschillig oog aanzien. Maar hy, welke dien stant uit eigen voordeel of uit hoogmoed bekleedt, ontrust zynen geest dag en nagt om al het geen hem zynen post en aanzien kan doen verliezen, uit den weg te ruimen. Een vriendelyke lag van zynen Vorst aan iemand welke by hem verdagt is van tegen hem te zyn, baart hem duizend kwellingen. - Een Edelman, die een' Burger en Ambachtsman als zynen broeder en evenmensch aanziet, hun op die wyze bejegent en in alles eene ware edele ziel toont, zal nimmer zo sterk aangedaan worden door de denkbeelden van die mogelyke wyze waar door hy tot eenen lagen stand zoude kunnen gebragt worden, als hy die trots op Titelen door de dapperheid zyner voor-ouderen verkreegen en schatten door hunnen yver gewonnen, burgerlieden voor veragtelyke Schepzels en van eenen anderen klai dan hy zelf gevormd, aanziet. Door het redelyk bestieren onzer driften kunnen wy die einde het allerbest bereiken. - Daar toe moeten wy alle onze vermogens in het werk stellen. - Geen grooter drangreden kan ik hier toe bybrengen, dan dat het geluk en vergenoegen van ons leven, daar van afhangt.

De Denker.

N°. 440. *Den* 3 Juny 1771.

[*Uitslag van drie* Huwelyken, *door* Amoenus, Avarus *en* Probus *aangegaan*.]

Spes incerta, timor constans, sugitiva voluptas,
Gaudia moesta, dolor dulcis; amarus amor.

OWENUS.

AMOENUS, AVARUS, en PROBUS, waren drie jonge Heeren, van goeden Huize, met elkander in de Rechten studerende. Schoon de beginzels van deeze jonge Heeren niet zeer overeenkwamen, leefden zy echter, als Studenten, zeer familiaer en openhartig met den anderen. Als zy malkander, op hunne kamer, onthaalden, zich onschuldig dieverteerende, viel dikwyls het gesprek op de schoone sexe. De jonge Heeren, weet men, praaten zeer gaarne van de jonge Dames; en waarom niet, daar dee-

ze, alleen onder haar Meisjes zynde, niet zelden van hare Gelanten discoureren? AMOENUS een lustige kwant en vrolyke baas zynde, bondt doorgaans ook in dit geval de kat de bel aan, beginnende veelal eerst van de sexe te snappen, en dat zo smaaklyk dat hy schurkte. Schoon AMOENUS nimmer ontuchtig was, hadt hy echter ongemeen veel op met de Sexe. Hare bevalligheden straalden hem terstond in het oog, hielden zynen aandacht opgetogen, en 't was niet dan van schoon, schoon, waar van hy sprak. Hy verzuimde, inderdaad, de Kerk niet veel meer dan de Komedie, doch nimmer ging hy, zoo min in de Komedie, als in de Kerk, met éénerlei inzicht. 't Was hem, zo wel te doen om de mooie Meisjes te begleuren, als om een fraai ituk te zien speelen, en een verstandige preek te hooren.

Als hy dan met zyne twee boezemvrienden alleen was, dan was veeltyds het woord. ‘Hebje die Dame wel gezien, die daar zat, met zulk of zulk een Sak aan! Jonge dat was een waereld van een Vrouwmensch, alderliefste poezel van een Meid! Ze is als een leli zo blank! wat zegje PROBUS, als 'er zulke spooken 's nachts in uw kamer kwamen, zou jy 'er wel bang voor weezen?’ Doch AVARUS, merkte dan doorgaans het een of ander wegens de omstandigheden van die Dames aan. Die heeft verscheidene Zusters en Broêrs, zo dat, schoon 'er by de Oude luiden nog al wat zit, en de kinders van Oomen en Tantes t'avond of morgen nog wat haalen konnen, zal het echter zeer smal deelen. ‘Dat, vaart hy voort, is wel een eenige dochter, maar daar is 't op, en daar is ook niets te wachten Wat drommel hebje aan een mooi wyf zonder geld!

Geld, Geld, Jonge lief, is de ziel van de zaak! Al dat mooi zonder geld is geen pyp tabak waard! 's Nagts zyn alle katten graauw. Daar geen geld is, is ook geen deugd, en al wie geld, heeft, is ook deugdzaam. Als ik trouwen wil, zal ik een wyf neemen dat braaf geld heeft, al was ze zo leelyk als de nacht en zo kwaad als de Duivel: Ik zal ze wel goed maaken, daar weet ik raad toe. Het voorbeeld en de lessen van myn Oom W. zaliger, die wel drie Vrouwen heeft gehad, en dus by bevinding wist te spreken, zal ik altoos in myn gedachten houden. *Neefje*, was altyd zyn woord, *verslinger je tog niet aan een Meisje zonder geld, maar maakt tog voor al dat je een goed Huwelyk doedt, al hebben de wyfjes geld, je hebt ze evenwel duur genoeg*. Ik heb nog een raar versje dat hy zelf op zyne drie Huwelyken gemaakt heeft: dus luidt het:'

'Toen ik had de braave TRUI,
'k Had geen Geld en veel gebrui.
Toen ik had de booze GRIET,
Lachte ik steeds tot myn verdriet,
Want haar groote Geld en Goed
Maakten my dit bitter zoet.
Nu, met ryke WILLEMYN,
Blyft een ieder by het zyn.'

PROBUS evenwel beweerde doorgaans, dat, schoon men een Meisje om haare schoonheid wel mogt beminnen, en om haar Geld niet behoefde te haaten, eene zachtaartige en deugdzaame gemoeds-gesteltenis echter verre boven lighaamlyke schoonheid en tydelyke middelen was te waardeeren.

Deeze jonge Heeren elkander niet konnende overtuigen, trouwden vervolgens elk naar zynen byzonderen smaak.

AMOENUS begaf zich naar de volkryste Stad van ons Land, om het puik der schoonheden op te zoeken. Hy slaagde, na zeer veel moeite, in zyne onderneeming, en bragt eene allerschoonste Dame als in triomf met zich. Smoorlyk op haar verliefd zynde, gaf hy in het eerst alles toe aan haare caprises. De schoone AMARINDE wist zich wonderbaarlyk van deeze verliefdheid en daar uit spruitende toegeevendheid haares Mans te bedienen. Alles moest -naar haaren zin geschikt en gedaan worden. Verkoos de Man iets dat maar niet juist met haar sentiment overeenkwam, terstond was Madame getroubeleerd en onpasselyk. Ze was veel te schoon en te teeder, om zich veel met het Huishouden te bemoeien, dat liet zy meest voor haare meiden en dorpeljongwyven over. Veel verkwistte zy aan haaren opschik. Haar Man was ook nooit mooi en net genoeg naar haaren zin gekleed. Dan knorde zy om dat zyn kouzen niet sterk genoeg opgehaald waren, dan stond zyn paruik niet regt; dan was zyn das te los, &c. Duizenderlei grillen en wisjewasjes haalde zy in haar hoofd, waar in haar man moest toestemmen; gelyk hy zich ook voor duizenderlei kleinigheden zorvuldig moest wachten, wilde hy zyne schoone niet als een padde zien opzwellen, noch uit haaren roozen mond de scherpsnydenste woorden hooren. Met een woord: AMOENUS was niet minder de afhangelyke slaaf, dan de Echtgenoot van zyne schoone AMARINDE. AVARUS deedt een Huwelyk, dat zyn Oom W. goed genoemt zou hebben, SIBILLE een zeer ryke Dame was het voor-

werp van AVARUS liefde; of liever de rykdom van SIBILLE hadt het harte van AVARUS in vlam gezet. Geene moeiten ontzag hy om haare wederliefde te winnen. Hemel en aarde bewoog hy om haar te beweegen en zyn oogmerk te bereiken. Dit was echter zeer moeilyk en zy liet zich niet dan na veel tegenstands bepraaten. SIBILLE was ryk, maar zy was ook drommels, dat is, *zeer* gierig. Zy hadt op beter gehoopt. Dan zy was gantsch niet bevallig en haare jaaren liepen vast heen. De aanhoudende AVARUS hadt haar dan eindelyk verwonnen. Hy hadt haar in die kap weeten te brengen dat hy eigenlyk op haar persoone verliefd was. Hier van hadt hy ook een proef gegeeven. Zy hadt, alleen om hem af te schrikken, gezegd, dat zy nooit met iemand zou besluiten te trouwen, zonder Huwelyksche Voorwaarde; dat ze nooit haar man, maar haare kinderen, indien ze die kreeg, of anders haare eigene Familie erfgenaamen zoude maaken. Hier in hadt hy met hart en ziel, gelyk hy sprak, genoegen genomen. 't Was hem maar om haar, zeide hy, niet om haar geld te doen. 't Waren haare goede hoedanig heden, die hem bekoorden. Hy dacht, als ik die vogel maar eens in de knip heb, zal ik ze wel beter leeren fluiten. De gedachten, zegt men, zyn tol vry. SIBILLE geloofde zyne woorden. Hy scheen ook aan haare voeten te zullen sterven. Nog hadt zy niet konnen besluiten. 't Was geen party egaal. Hy vroeg of zy zyne Tante wel kende, Wed. van E. die te D.... woonde? Zy kende haar in naam. ‘Nu, Mejuffer, was zyn woord, denk eens welk Kapitaal 'er noodig is, om zo te leeven als die Dame. Zy heeft niemant nader dan my. Ik ben haar eenigste erfgenaam.’ SIBILLE liet zich

overhaalen. Het Huwelyk werdt binnen kort voltrokken. Niet lang daar na sterft zeker Heer te D.... zeer subietlyk, en zonder Testament. Mejuffr. de Wed. van E. hoort dit droevig geval. Zy is buitengemeen gealtereerd. Zy verzuimt zich te doen aderlaaten. Zy krygt zwaare en yle koortsen, die haar binnen kort mortificeeren. AVARUS was erfgenaam. Dan, 'er was niets te vinden dan Meubelen, 't gene daar van kwam was naauwlyks toereikende om de kosten der Begraavenis en de huislyke schulden te betaalen; 't Huis was van dien Heer, welke even voor haar gestorven was, en 't bleef enkele suspicie, zonder valideerend bewys, waar van tog deeze Dame zo protegaal geleefd hadt. SIBILLE dacht van spyt te bersten. Valsche Judas, kaale Hond, zyn de gewone eertytels, waar mede zy thans dagelyks haaren Man overlaadt. Hy wil zyn gezach doen gelden, ja zelfs geweld gebruiken om haar in zyn voordeel te doen Testeeren, daar het hem nu met zyn Tante zo tegen gevallen is. Zy toont datze tegen hem is opgewassen. Zy wordt hoe langer hoe verwoeder. Zy plaagt hem erger dan de Drommel Job plaagde. Door tusschenspraak van de Familie wordt de zaak echter gevonden. Zy zal nooit meer van Tante spreeken, als hy niet meer van Testeeren praat. Zy kan, met getuigen bewyzen wat zy van te vooren bedongen, en dat hy daar in met hart en ziel geconsenteerd heeft. Zo toegeevend wilze echter nog wel weezen, datze de Kat uit den boom wil zien, en als 't haar gelegen komt ten voordeele van haaren man Testeeren, mids dat hy 't 'er ook naar maake. Wil AVARUS dagelyks geen Hel in huis, en nog eenige hoop op de ziel van de zaak hebben, daar is niet anders

op, dan zich aan zyne SIBILLE te submitteren, en zyn huiskruis met geduld te draagen.

PROBUS was langer dan zyne twee vrienden ongehuwd gebleeven. Hy hadt wat langer werk gehad om een voorwerp naar zyn genoegen op te spooren. Zyn smaak was wat byzonderder, en zyn slag watschaarser te vinden. ANNA, de waarlyk braave ANNA, was hem eindelyk ten deel geworden. Men konze mooi noch leelyk, ryk noch arm noemen. Vader CATS zou 'er van gezongen hebben.

> Niet al te scheef, niet al te fraai,
> Niet al te mals, niet al te taai,
> Niet al te kort, niet al te lank,
> Niet al te dik, niet al te rank. &c.

In andere opzichten was zy waarlyk uitmuntend, zeer goedaartig was zy van humeur, zeer deugdzaam van gemoed, en ongemeen bekwaam in de huishouding. PROBUS achtte zich met zulk een Vrouw het gelukkigste mensch van de Waereld, en hadt ook inderdaad een Hemel op aarde, Gelukkig was het ook voor de Maatschappy, dat zulk een goede boom veele vruchten droeg. Dan, dit laatste gevoegd by eenig onvermydelyke misfortuin en tegenspoeden van belang, veroorzaakte dat dit lieve paar in zeer bekrompene omstandigheden geraakte. Dit duurde eenigen ruimen tyd. Geen blykbaar uitzicht was 'er op verbetering. Zy waren echter nooit te onvrede jegens malkanderen, en werden eindelyk door een onverwacht geval gered, en wel zo, dat zy voortaan, schoon een talryk gezin hebbende, vry ruim konde leeven.

AMOENUS en AVARUS woonden in dezelfde Stad,

maar PROBUS in eene andere. Schoon zy geene gemeenschap noch correspondentie hielden, hoorden zy echter genoeg van malkanders omstandigheden. Wie Dienstboden houdt, behoeft, gelyk wy weeten, aan anderen niet te berichten wat 'er in zyn huis omgaat. Doch 't was te laat voor AMOENUS en AVARUS, om van 't concept en voorbeeld van PROBUS voor zich zelven gebruik te maaken, en zy moesten geduld neemen tot de Dood zoo goed wilde zyn om hen van hunne Lievertjes te verlossen.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.
N°. 441. *Den* 10 Juny 1771.
[Dankbaarheid *in een* Dief. *Een zeldzaam Geval*]

Dignum laude virum Musa vetat mori.

HORATIUS.

Dat men somtyds in menschen van laagen stand en geboorte, en zelfs van slegte levenswyze, edelmoedige denkbeelden, en wel gedaan zynde, dankbaare gevoelens, die men niet verwagten zou, aantreft, en dat de Voorzienigheid het volbrengen van eenen pligt beloont, die men niet zou denken ooit alhier beloont te zullen zien, zal de volgende waare gebeurtenis, welke ons Vaderland voor eenige Jaaren opgeleverd heeft, en aan alle myne Leezers onbekend is, ten klaarsten leeren.

In eene voornaame Stad van Holland, zat onder de gevangenen in den Kerker een, over wiens straf, wegens gepleegden diefstal, de Richters langen tyd in

verchil stonden: byna allen doemden hem, naar Regten, ten galge, maar een, die de misdaad in een zagter licht beschouwde, oordeelde, dat men hem niet meer dan eene geesseling, brandmerk en verbanning kon aandoen: hy bragt tot dat einde by verscheiden omstandigheden, die de misdaad in Regten verzagten en dus beweerde hy, dat 's mans leven nog gespaard moest worden. Deeze redenen, met veel kragt voorgesteld, hadden zo veel invloeds op de andere Richters, dut zy, die de uitterste straf ook niet eischten en kon het zyn het leven des gevangenen wel wilden spaaren, overgehaald werden om hem met deze zagtere straf vry te laaten. In gevolge van dit gestreeken vonnis, werdt de schuldige Man in 't openbaar gegeesseld, gebrandmerkt en ten lande uitgebannen. Jaaren lang sleet hy het leven in een vreemd gewest, en won 'er met arbeiden de kost, in welken tyd men niets van hem vernam. Schoon 't hem dan niet kwalyk daar verging, kwam egter eindelyk de liefde voor zyn Vaderland, die hem al lang geprikkeld hadt, dermaate in hem boven, dat hy, hoopende nu al vergeeten te zyn, besloot weder te keeren, en zich te Amsterdam neder te zetten, kunnende hy, naar zyne gedagten, in die groote Stad, waar hy niet bekend was geweest, ligtlyk schuilen, buiten vrees van door zyne oude Richters ontdekt, opgezogt of vervolgd te zullen warden. Dit besluit genoomen hebbende, verkogt hy het weinige, dat hy daar gewonnen hadt, en begaf zich naar de gezegde Stad, waar hy een wooning opzogt, en, gelyk te vooren, met de handen eerlyk de kost won, wordende van niemand gekend dan van eenige oude makkers, met welken hy in vroeger jaaren kwaade rollen gespeeld hadt, doch welker belang meêbragt hem niet te ontdekken.

Terwyl hy dan hier gerust woonde, moest de bovengemelde Heer, zyn oude Richter, die deszelfs leven gered hadt, met een overgroote somme gelds, van Stads wege, naar Amsterdam reizen, het geen hy besloot met de nagtschuit, van Gouda vaarende, te doen. De roef, by zyne aankomst in die Stad, juist verhuurd

vindende, was hy genoodzaakt zich met zyn koffertje, waar in het Geld en de Wissels waren, in het ruim der Schuit, die ten deezen tyde vol volks was; neder te zetten. Ten bestemde uure voer men naar gewoonte af; onder weg eenige mensch en 'er uit moerende, leide men aan, en zeker Man, digt by 't koffertje zittende, anderen ziende uitstappen, neemt terwyl 'er, door het zwieren des lantaarns, geen licht op hem viel, het koffertje, als of het zelve het zyne ware, op, treedt ten schuite uit, en gaat, zonder dat die Heer zulks merkte, 'er mede op 't pad. Vroeg te Amsterdam komende, en de schuit aan land gelegd zynde, rept zich ieder met zyn goedje 'er uit: doch de achtbaare Heer, zyn koffertje mede willende opneemen van de plaats waar hy het gezet hadt, was niet weinig verzet het daar niet te vinden. Byster ontstelt vraagt hy zynen reisgenooten, Schipper, knegts enz. naar zyn koffertje, maar niemand hadt, niemand zag het zelve. In die algemeene verlegenheid herinnert zich een Man, die naby de klep gezeten hadt, dat 'er een persoon, ter plaatze, waar de schuit een oogenblik getoefd hadt, was uitgetreden, een koffertje met zich draagende. Men stelde dan vast dat dit deezen Heer toebehoorde, en van dien onbekenden persoon gestoolen was. Elk, die aan 't gelaat des Eigenaars zag, dat het van groote waardy moest zyn, beklaagde deszelfs ongeluk, en verliet hem met aandoening. Onzeker wat te doen, en geen kans ziende om het ooit weder te krygen, volgt hy de anderen ter Stede in; maar 'er nu niets te verrigten hebbende, besluit hy over de Veeren, gelyk men zegt, weêr naar huis te keeren. Te Haarlem vroeg gekomen zynde, en moerende wagten, tot dat de Schuit op Leiden zou afvaaren, wandelde hy zo lang daar digt by, met een bedrukt gelaat en in diepe gepeinzen over deezen ongelukkigen nagt. Hier mede bezig, komt een gemeen Man hem op zyde, die, hem kennende, eerst naar deszelfs gezondheid vraagde, en hem sterk aanziende, 'er byvoegde: hoe hy daar zo bedrukt en mymeren-

de wandelde? Naauwlyks den Man beschouwende, zeide hy slegts: Vriend! ik ben gezond. Dit dringt den anderen de tweede vraag nog eens te herhaalen, waar op die antwoord gepast werdt: wat vraagt een vreemde naar de reden myner bedruktheid? gy kunt my niet helpen! Dat weet myn Heer niet, hernam de ander; kon ik het doen, ik zou het willen doen, want ik ben ten hoogsten aan u verpligt; gy hebt zelfs myn leven gered, en daarom ben ik alles aan u schuldig. De Regent, deeze onverwagte en onverstaanbaare taal hoorende, zag op, en beschouwende den Man met aandagt, voerde hem toe: Vriend, ik zeg nog eens u niet te kennen, veel min u eenen dienst ooit gedaan, of uw leven gered te hebben. 'T is egter zo, bragt de ander 'er op toe, en zo myn Heer dat nader weten wil, herinner u in dat jaar eenen gevangenen, van de andere Heeren Schepenen, wegens dievery, der galge waardig veroordeeld, met eene geesseling, brandmerk en bannissement vry gepleit te hebben, en die Man ben ik, die thans voor u staat. Die gunst zou ik nooit geweeten hebben, hadden de dienders, die my uitgeleid hebben, dezelve niet verteld. Zedert ben 'er ik in myn hart u altoos dankbaar voor geweest, maar heb het nooit kunnen toonen. Ik ben lang uitlandig geweest, maar nu wedergekeerd, en woon te *Amsterdam*: doch zeg my, myn Heer, wat scheelt u, als ik kan wil ik u, het kost wat het kost, helpen. Verbaasd stondt die Heer op deeze ontdekking, en het geval zich nu zeer wel kunnende herinneren, kende hy egter, daar het reeds veele Jaaren geleden was, zynen ouden gevangenen en vrygepleiten misdadiger niet meer. Het is my lief, paste hy daar op, dat uw leven gered is, en gy het nog behouden hebt om u tot verbetering te schikken, maar wat uwen aanbod, om my te helpen uit myne bedruktheid, betreft, ik moet u zeggen dat gy my niet kunt helpen. Dat weet ge niet, myn Heer! herman al weêr de dankbaare man, ik zou myn Heer, mynen Verlosser, zo gaarne helpen! Wel aan, sloot de Schepen, wyl gy 'er zo sterk op dringt, ik

zal het u zeggen: dat en dat ongeluk is my deezen nagt wedervaren, en daar in kunt gy my niet helpen. Dit berigt versloeg den man en drong hem de bedruktheid zyns verlossers zelf in 't gelaat aan te neemen: diep daar op zwygende, en zich bedenkende, barst hy egter eindelyk uit in dat woord, myn Heer! ik geloof u te kunnen helpen; maar het believe u met my naar Amsterdam te rug te keeren. Dan de Heer over zyn ingebeeld vermogen glimlagchende, verwierp den voorslag; maar hoe meer hy dien verwierp, hoe sterker de ander aanhieldt, en eindelyk gelukte het hem diem te zien in willigd worden. Zy keeren dan te zaamen te rug, en spreeken af, in welk Logement de Heer zou logeeren, en de ander hem kunnen vinden, die intusschen alle hoeken en winkels zou afloopen, waar sommigen zyner oude makkers zich nog ophielden om naar 't gestoolen koffertje onderzoek te doen. De dankbaare man vloog na de aankomst dan den geheelen nagt door de stad, en kwam eindelyk ter plaatze daar men zich verwonderde hem zo angstvallig, bezweet en ontroerd te zien inkoomen. Men vraagt de reden, hy ontdektze, en bidt eenen zyner oude daar gevonden Makkers te zeggen, of hy 'er iets van wist. 'T is zegt hy, voor een' Heer, die myn leven van de galg heeft gered, en 't kost wat het kost, hy moet hy zal het weêr hebben. Geluk dan, zegt daarop een, geluk met uw fortuin! om onzer oude vrienschap wille zult gy het weêr hebben; ik heb het den voorigen nagt zonder te weeten, wien het toebehoorde, uit de schuit, toen ze daar en daar stil lag, en ik myne kans kon waarneemen meêgenoomen, en ben 'er herwaards meê gereisd; wat 'er in is, weet ik nog niet, wy drinken ondertusschen op ons geluk, en zouden het daarna openslaan: maar eerst moet gy ons regt opbiegten en vertellen, hoe die Heer u van de galg heeft verlost, en of gy dat niet liegt, om het ons afhandig te maaken. De ander hier toe niet te luy en opspringende van blydschap over den vond, zeide, sa jongens, schenk eerst eens in, ik moet ook een slok hebben, en zal u dan alles vertellen. Dit geschiedt, en

daarop begon deeze zyn verhaal: hoe hy gestoolen hebbende, en gevangen zittende, toen andere Scheepenen hem wilden laaten hangen, deeze Heer zyn best gedaan hadt om hem met minder straf vry te laaten, dat dan ook gelukt was: hoe hy naar Leiden willende dien Heer in groote bedruktheid aan de schuit hadt aangetroffen; hoe hy, hem kennende, aangespronken reden van bedruktheid gevraagd, 'er die vernoomen hebbende, zo lang hadt aangehouden om met hem te rug te keeren, op plegtige toezeggingen, dat hy al wat in zyne magt was, doen zou om het gestoolene op te zoeken en hem te rug te bezorgen; dat 'er voorts in dat koffertje geld was, niet aan dien Heer, maar aan de Stad, van waar hy kwam, toebehoorende, 't geen hy, uit hoofde zyner bedieninge, te Amsterdam moest betaalen, dat zy beiden te rug gekoomen zynde, de Heer in dat Logement zyn optrek hadt genoomen, en daar den uitslag der zaake wagtte, terwyl hy zich op het pad begeeven hadt om het verloorene op te spooren. Dit verhaal ten einde zynde, verwonderden zy zich allen over den zeldzaamen zaamenloop van alle deeze toevalligheden; zy preezen den Heer, die hem gered hadt toen 't zynen hals gekost zou hebben; zy wenschten zelfs dat alle Heeren de galgen voor de dieven lieten afbreeken of hen vrypleitten; zy roemden in deezen, dat hy dankbaar zich betoonde aan dien Heer voor de behoudenis van het leven, en om te toonen, dat zy ook konden edelmoedig zyn, stemden zy allen, by rondvraaginge, dat het koffertje aan hunnen ouden makker moest gegeeven worden, om het den eigenaar te rug te brengen. Hy hen allen ten hoogsten gepreezen en hartelykst bedankt te hebben voor deeze gunst, krygt het koffertje, torst het zelve, toen de zon pas aan den Hemel kwam, naar het Logement, klopt aan, en raast zo lang aan de deur, dat de Kastelein opstondt, en hem vraagende om eenen Heer daar logeerende, en zo genoemd, te spreeken, inliet; doch daar het nog zo vroeg was, denzelven niet durvende wakker maaken, drong egter de ander zo

lang daarop aan, dat het geschiedde. Hy, niet lui by der hand, volgt den Kastelein op de hielen naar boven na en de deur, na eerst getikt te hebben, niet opengedaan nog de boodschap volkomenlyk verrigt zynde, of hy treedt ter kamer in, en, al hygende over den getorsten last voor zyns Weldoeners bedde verschynende, zegt hy: ‘ziet daar, Myn Heer! uw gestoolen Koffertje tot myne groote blydschap gevonden, en ongeopend te rug.’ Men verbeelde zich, hoe verbaasd de Regent, die de oogen dien nagt niet veel hadt toegedaan, thans op zag. Trof de blydschap over den verlooren, nu weer gevonden schat hem meer, dan de verwondering over de dankbaarheid deezes mans of wel de zeldzaame zaamenloop van alle deeze toevalligheden. Nu moest de dankbaare vinder een oogenblik uit de kamer, willende de Regent ylings opstaan, en zich aankleeden, waarna hy hem binnen riep om te hooren, hoe het hem zo schielyk in handen was geraakt. Na alles vernoomen te hebben, pryst hy ten hoogsten deszelfs dankbaarheid, vermaant hem tot een aanhoudend goed gedrag, geeft hem uit zyne goudbeurs eene treffelyke belooning eene niet min ruime gift om den geenen, die het hem uit de schuit ontstoolen, en edelmoedig hadt te rug gegeeven te behandigen. Hierna vertrok de dubbel verblyde Man, en de Regent, die geen lust hadt om andermaal naar bedde te gaan, liet zich de thee boven brengen, en vondt nu gelegenheid om in stilte het zeldzaam beloop dezer reize bedaard na te denken. Heeft dan, dagt hy, de Voorzienigheid de volbrenging van mynen pligt in de Vierschaar, niet aanstonds, maar zo lang daarna, toen ze my bykans vereeten was, nu op het onverwagste willen vergelden? Naar de inspraak van myn geweeten toen luisterende, meende ik verpligt te zyn, dien Man van de galg te moeten vrypleiten. De gevangene is dit ter ooren gekoomen, hy heeft dit onthouden, hy is eenige jaaren uitlandig geweest zynde, wedergekeerd met de geheugenis van deeze weldaad in zyn hart, die eene

onmagtige dankbaarheid daar in levendig hieldt. Op deezen tyd moest ze zigtbaar worden. De Voorzienigheid, die onzer beiden paden bestiert, bragt ons op eene plaats by elkander. De Man moest my nog kennen toen ik hem al vergeeten had. Nu moest hy my dienst doen op zyne beurt. Hy moest my overhaalen om met hem te rug te keeren, en hem moest het gelukken den roover zo schielyk te vinden en den buit zo gemakkelyk uit zyne handen los krygen. Wat hindert my nu met de gevondene penningen de zaaken myner Stad heden af te doen, met een geruster hart over de Veeren naar huis te keeren, den mynen het zeldzaam geval te vertellen, en hen zo dankbaar als verwonderd over deeze bestieringe der Voorzienigheid te maaken, als ik thans ben? - Wie billykt niet deeze overdenkingen des achtbaaren Mans, die het Gerigte Godes gehouden hadt? en wie onzer Leezeren beklaagt zich, dat wy deeze gebeurtenis zo aanmerkelyk als leerzaam uit de duisternis, waar in ze gezonken was, opgedolven, der vergetenheid ontrukt, en hunner kennisse heden medegedeeld hebben?

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 442. *Den* 17 Juny 1771.

[*De onbetamelykheid van Zondags uit de* Leerredenen *van zyn eigen Predikant weg te blyven, en die van anderen te gaan hooren.*]

Quam varia, heu! pietas larva vestitur.

J. TURCQ IN OTIIS HAGAN.

Myn Heer DENKER!

Ik ben al lang begerig geweest, om myne nood aan u eens te klagen, om dat ik gehoord heb, dat het veel aan u geschiet. Myn brood plagt ik voor my en myn Huisgezin met eere te winnen, maar nu moet ik zegge, dat ik het kwyt ben Nu weetje myn ongeluk, maar de oorzaak moet ik ook 'er by schryven. Een Domine is 'er schuld van. Een Domine, zulje zegge? ja een Domine, en dat meer is, myn eige en dat een nieuwe Domine, heeft me die kool gebakke, en dat heeft niemant anders gedaan. Gy belieft te weete, myn Heer, dat wy op ons Dorp lange Jaare een oud Man tot Predikant gehad hebbe, maar hy was van de Studie niet, daar veele van onze Gemeente van zyn. Hy leerde evenwel, zo veel ik weet, de weg na den hemel, maar onze Luide hadde, ik weet niet waarom, want dit wou 'er niet uitkome, maar geen zin in hem. 't Is altyd, dit was haar praat, oude kost, wy moete wat nieuws hoore, zo dat, om tot de zaak te kome, onze Luide, alle Zondage, na andere Dorpe te Kerk gonge, en zelfs my overhaalde, want je moet wete, dat ik een Voerman van myn ambagt ben, om nog vier paarde te koope, ik had 'er, verstaaje, van te voore maar twee, om hen door kwaade zo wel als goede wege, winter en zomer daar na toe te ryde. Wyl ik een Zoon heb, die ook al, al zeg ik het zelfs, een wage wel kan menne, reede wy doorgaans alle Zondage met twee wagens

uit, en daar voor wiert ik zo wel betaalt, dat ik 'er met wyf en kindere al heel ordentelyk van kon bestaan, want die goede Luide, die my daar toe gebruikte, meende, dat ze geen gelt beter koste uitgeeve, als aan my om haar daar na toe te brenge. Onze oude Domine, die ik waarlyk in myn hart lief had, had 'er wel veel tegen, en sprak 'er my dikwils over aan, zeggende, JAN, met dat gelt kunje noit zege hebbe, gy moest dat Zondags noit doen, was het in de week, of preekte ik Zondags op een andere plaats, dan was het nog wat anders. De mensche, die tot myne Gemeinte behoore, moge myne dienst niet verlaate, en dat weetje ook wel, maar dan moogje ze ook niet wegbrenge, wat zou ik 'er tegen zegge, Domine, antwoorde ik, het spyt my, dat ik het moet doen, ik win 'er een zoet stuivertje by, nu heb ik veel geld voor vier paarde uitgegeve, en dat behoorde ik wel weer te hebbe, en daar zie ik geen kans toe, als ik het zo niet verdien. Ook vaart 'er in deeze slegte tyd myn huisgezin wel van, en men kan niet wel kooren van zyn molen zende. Den eersten Zondag na dit geval vertelde ik, op myn wagen zittende, en weer uitreidende, aan myn klante, wat Domine tegen my geredeneert had, en zy stookte my in, dat ik weer moest zegge, als hy daar over sprak, dat, daar hy zyn winkelware haalde, daar zy hem het best aanstonde, zonder dat iemand hem dat bedispeteerde, zy ook te Kerk wilde gaan, waar het haar luste. Eenige dagen daarna hem tegenkomende op straat, trok ik myn stoute schoene aan, en zeide hem dat. Hy schudde het hoofd daar over, en zeide, JAN, die gelykenis sluit niet: ik weet wel, dat de gaave van de Dominees verschille, en dat ik oud, grys en afgesleete in myn dienst ben geworde, maar ik weet niet, dat de weg ten hemel, zo veele jaren van my zoo gepredikt als ik die bewandel, ergens anders geleerd wordt dan hier door my. Ik ken 'er maar eene, die leere andere, die leer ik ook, dog het valt hart voor een oud Man, dit te moete hoore van myn eige volk, die ik zelfs heb gedoopt, die ik van der jeugd af geleert heb, die ik tot Ledemate heb aangenoome, en altoos met hartelyke

liefde heb behandelt: dog wat zal men 'er tegen doen, dit is 's werelds loon. Ik wyt hun egter alles niet, de nabuurige Leeraars, by welke zy te Kerk gaan, moeste myne Schaape afwyze en zegge, gy doolt buiten uwe weide, en behoort tot de onze niet, gaa naar de uwe.

Met dit antwoort, daar ik niet heel veel wist tegen te zegge, liet hy my gaan, en misschien zou hy myne klante zelfs daar over wel hebbe aangesprooke, maar hy is kort daarop gestorve. Toen dagt ik, nu zal ik nog meer verdiene, de jonge Domine, die wy kryge zulle, is vreemd, en zal, om zig in 't begin niet gehaat te make, zig nog minder daar tegen durve verzette, dat zal my schoon kome in deeze duure tyd, ik zal nog wel een knegt 'er by moete huure, en twee nieuwe paarde koope. Maar wat gebeurt 'er, wy kryge een jong Proponent tot onze Predikant, en deze driemaal gehoord zynde, zo lang stond myn wage stil, en ik wiert bang, dat het nog langer of wel voor altyd zou zyn, kreeg ik de vierde Saturdag weer order om Zondags te ryde, dat my in myn kraam diende. Wat 'er aan deeze nieuwe Domine haperde, kan ik je niet zegge, maar hy was, zo zeide zy, ook niet van hunne Studie. Wat dit zeggen wil, verstaa ik niet ter deege.

Zes weke lang zag onze Domine dat aan, en zeide niets, maar in de zevende week ging hy, dat al vry stout was, dunkt my, voor een jonge Predikant, na de huize myner klante, waar ik juist by eene was, en vraagde de redene van dit uitgaan Zondags. Zyne redene heb ik niet heel vergete, die hy voerde, want myne klante hebbe 'er in myne presentie zo dikwlls over gehandeld, dat ik 'er het voornaamste wel heb van onthoude. Vrinde, zeide hy, indien ik van God tot u gezonde ben, of zo ik in uwe naam door de Kerkeraed wettig ben beroepe, dan hebt gy my zelfs tot uwe Leeraar beroepe, en dan moet gy 'er my voor aanneeme, en niet verlate. Zo ik een ander leer als andere Dominees, daar gy na toe gaat, leer, dan moet gy my voor de Kerkeraad, of voor de Classis, of als gy daar geen troost vint, voor de Synode citeere, en dan kunt gy al in brenge, wat gy tege

my hebt: maar leer ik het woord der waarheit regt, gelyk gy hoore kunt, als het u belieft, en uw pligt is, dan moet gy Zondags op andere plaatze niet te Kerk gaan. Hoe kunt gy Avondmaal met my houde, als gy myn leer haat, en voor my geen liefde hebt: Wat vrugt zult gy 's winters of op een tyd, als gy niet kunt uit ryde, van myne predikaatsies hebbe, als gy thuis moet blyve, en die gedwonge en met tegezin moet aanhore - Ik hoor, gy beweert, dat men Zondags geen werk mag doen, of iemant uit de Kerk houde, maar houd gy *Jan* en zyn Zoon niet uit de Kerk, als hy u met de wage op dat of dat dorp moet wegbrenge, en daar zynde, zyne vermoeide paarde moet voede en het woord niet kan hoore, en als gy de mensche, daar gy in de herberg opryt, noodzaakt om spyze voor u te kooke, die ook daar door in de Godsdienst verhindert wordde. - Ik, als Leeraar, ben wel verpligt alle eige hoogmoet te verzaake, maar is dat hoogmoet dat ik zorge voor myn goede naam, die beter is als goede olie. Ik heb genoege gegeve met myne intrepredikaatsie aan den Domine en de Liede van dat dorp, daar gy zo veel na toe ryd, en ze hebbe gezegt te gelove, dat gy aan my een braaf man zoudt hebbe; dit hebt gy zelf verteld: ook hebt gy drie Zondage tuis gebleve maar nu gaat gy weer uit, en wat moete dan die Leede nu van my en myne leer denke? - Ik hoor, dat men u hier houd voor de geoefenste mensche van de Gemeinte en dat ge zelfs daar voor wilt gehoude worde en van een preek wel kunt oordeele; maar als dat zo is, wat moete dan andere mensche van de Gemeente, die niet zo geoefent zyn, van my en myn leer denke, als gy die niet wilt aanhore? zy moete slegte gedagte van my kryge, als gy die ontvlugt, en ik dan in kleinagting by hen rakende, kan noit vrugt onder hen doen. - En meent gy, dat u het ryze en trekke geoorloft is? Stel eens, dat de helft myner Gemeinte te Kerk gaat in het dorp A, en de helft van dat Dorp hier kwam, dat de helft van 't dorp B ging in dat van C en een ander in 't dorp D en zoo voorts, wat verwarring, wat verdeeling zal dit somtyds in alle die Gemeintens geeve? men zal gedurig voor een vreem-

de Gemeinte preke, elk Leeraar zal onvergenoegd zyn, hy zal een stof, geschikt voor den staat van zyne kudde wille predike, maar zy zal 'er niet zyn, en die preek zal dan voor vreemde, waar op ze niet past, moete diene, want zo gy meent vryheid te hebbe om te Kerk te gaan, daar gy wilt, dan hebbe andere ook die zelve vryheit. - Bedenk eens, wat vreemde van u moete zegge, gy stelt u ten toon voor de heele waerelt als beroerders onzer Gemeinte, die opvliegt tege de Godlyke Voorzienigheit, die my hier gebragt en tot u gezonde heeft, die u tege de Overheit aankant, die my hier heeft late bevestige en tegen alle goede orde, die onder kristene moet zyn, en dus overtreed gy door dit doen godlyke en menschelyke wette. - Vrinde, ik geloof, gy hebt het stuk noit zo diep ingezien, maar 't is nodig, dat gy het eens doet. Myne redene, die ik 'er tegen heb zyn zo gewigtig, dat gy ze te same wel eens bedaard moogt overdenke, ik kom wel eens weer, en zeg my dan, wat gy 'er tege in te brenge hebt.

Hier bleef het voor eerst by, Domine stont op en vertrok, en toe wierde zyne redene, zo veel als wy 'er van onthoude hadde, opgeschreve om aan de andere klante te laate leeze, en te hore, wat zy 'er tege hadde. Sedert hebbe zy te same verscheide Komparisies gehad, en zo groote zaak overlegt, maar wat zy 'er tege hebbe ingebragt, kan ik u niet zegge, maar wel dat ze tuis blyve, en my niet meer aanspreke, om hen na buite te ryde. Daar zit ik nu met myn vier Paarde. Een van die luide heeft my eergister gezegt: ‘JAN verkoop uw beeste, wy denke Zondags geen voet meer uit 't Dorp te zette’. Is dat nu daar mede genoeg? ik dagt neen, en trok daarom myn stoute schoene aan, en ging na Domine klage over 't nadeel dat hy my gedaan heeft. My ziende, zeide hy, wel JAN wat heb jy te zegge? Domine, zeide ik, gy ruineert my, en daar over koom ik je spreeke, gy verbied de mensche Zondags met myne Wagens na buite te Kerk te ryde, nu zyn myn winste uit, myn Paarde staan stil, en koste my gelt, Vrouw en Kindere leide 'er door, ik mis een

schoone stuiver, die ik 'er mee won, en ik zou u kome verzoeke, dat gy aan die Luide weer premissie wout geeve om te Kerk te gaan, waar zy wille. JAN, antwoorde hy, ik heb het hun niet verboode, maar alleen gezegt, dat het onbetaamelyk, ongeoorloft en zondig is; die hebbe zy begrepe en nu verbied het hunne consiensi, die meer magt heeft als ik. Gy hebt gehoort, wat ik hun gezegt heb, en denk, dat gy het u zelve ook moet verbiede. Verkoop uwe Paarde, daar misschien nu nog een winstje op zal zitte, en om het gemis van de winst op de Zondag wat te vergoede, kom met u zoon by my werke. Ik heb een groote Tuin, daar vry wat in te doen is, en daar kunt gy in te gang rake, en zelfs als 't u lust, morge beginne, en zo aanstonts voor Vrouw en Kindere gelt verdiene. Hier mede liet hy my gaan, want ik was zo voorzigtig van het niet op staande voet aan te neeme. Zulk stuk verdiende beraad. Ik heb, om je de waarheid te zegge, zo als het by my leit, in het werke niet veel zin. Ik ben meer aan de Zweep gewent, 't is veel pleisiriger Zondags eens uit ryde te gaan, en de Paardjes te late drave, als van smorgens tot savonds in den Tuin van Domine te werke. Daar zou ik niet meer hebbe als het gewoone dagloontje, en Zondags wierd ik, myne klante wegbrengende, byna voor de heele week betaalt; dan hoorde ik nog al eens op de Wage een Psalmpje zinge van myne klante, dat myn hart verkwikte, al zong ik niet mee, maar in Dominees Tuin hoor ik niets als den Koekkoek en zo wat Wildzang van andere Vogels. Ik zit liever parmant op myn Wage, als met een kromme rug te werke, myn Jonge is 'er ook niet aan gewent, en andere mensche, die my al lang van luiheid beschuldigt hebbe, zulle my nu uitlagge en dat is niet eens zo pleisirig: met een woord, ik draai 'er voor op, ik ben geruineert, als Domine zyn stuk vol houd. Ik wenschte, dat wy de vent noit gezien hadde, zyn raad is my geen oortje waard, ik wenschte maar, dat ik hem de mond kon stoppe, en myn klante beduide, dat ze na hem niet moete hoore: dan zou alles weer in de regt kome, maar zal dat lukke, gy moet my

helpe; want myn klante, merk ik, kunne al te same tege Dominees rede niet op. Bewys eens, dat men in een vry Lant mag te Kerk gaan daar men wil, en dan is de zaak gewonne: zo lang zal ik wagte myn Paarde te verkoope, en voor die kleine moeite (want u, als een wys man, zal dit ligt valle te doen) beloof ik u met myn beste Paarde eens rond te zulle ryde, als gy ons een vesite te Zomer wilt kome geeve. Ik ben, my hier op verlatende;

UED. Genege Serviteur

JAN RIT.

P.S. Gister heb ik een boodschap gekrege van een nabuurig Domine, die myn staat nog troosteloser maakt. Ge moet weete, dat ik PIET WARNET, myn buurman, heb ingestookt, als hy aan 't huis van die Domine kwam; hem te raade, de eerste reis als 'er een van ons Volk Sondags by hem te Kerk kwam, dien, na de namiddag preek, op een Kopje Thee te verzoeke, en met een Pypje Tabak en een Glaasje Wyn wat aan te haale, het geen myne oude klante wel zou gaande maake om alle Sondage weer by hem te Kerk en daarna op dat tractement af te koome, en my weer in myn oude functie van hen met myn Wage te brenge, door dien weg zou herstelle. Die fint hadt ik 'er nog op verzonne, dog ze is my zuur opgebrooke, want Domine, PIET uithoorende, en alles, hoe het hier is toegegaan, verneemende, zei: ‘PIET, wil je alles in de war helpe om JAN RIT op zulk eene wyze aan de kost te helpe, laat gy u daar toe gebruike; foei, dat had ik nooit van je gedagt. Zeg aan JAN, dat ik niemand van zyn Dorp zoek aan te haale om by my te Kerk te koome, al zou het my maar een druppel water behoeve te koste, en dat het my spyt van my te hebbe gedagt, dat ik dat schandelyk kunstje te werk zou stelle om volk te trekke en een naam te maake: hy moet weete, dat ik Sondags voor myn volk en niet voor vreemde en zyn Domine ook voor zyn volk en niet voor het myne predikt: wil JAN eete,

laat JAN in de week werke, en het verfoeilyk oogmerk van Sondags op die manier aan de kost te koome, laate vaare. Ik ben bly, dat zyne klante door den Jonge Domine de ooge zyn ope gedaan, en nu thuis blyve. Ik heb hen voorheen nooit gezogt nog aangehaalt, en meer dan eens door andere laate zegge, dat ze thuis moeste blyve, en zelfs heb ik Sondags nooit wille gaan in huize van myn Gemeente, daar ik wist, dat ze waare, om hen geen voet te geeve.' - Met die boodschap is PIET WARNET te rug gekoome, en daar uit kunt gy nu lont genoeg ruike, dat het op deeze wys nooit met my zal gaan, en ik alle hoop moet opgeeve. Ik heb al eens gedagt, als gy my geen raad wist te geeve, of ik ook zou opbreeke met Vrouw en Kindere, en het Dorp verlaate, om op een ander te gaan woone, daar de liede ook niet by hun eige Domine maar by de nabuurige Predikante te Kerk gaan, want zulke zyn 'er meer, zo als ik verneem: dan behoefde ik Wage of Paarde niet te verkoope: en kon alles aanhoude: ook twyfel ik niet, als ik my op zulk een Dorp neerzette, of ik zou schielyk in de klandisie raake by de Godvrugtige Liede, als zy hoorde, dat ik zo onbarmhartig uit myn gedoente en kostwinning door een Jonge Domine was gezet, en het Dorp had moete verlaate. Maar eer ik tot die groote resollusie koom wil ik eerst afwagte, of gy wat beter voor my weet, dat my lykent.

*****

De DENKER verzoekt zyne Leezers dit Vertoog dubbel te koopen, en hetzelve ten platten Lande te verspreiden, om dat 'er veele Dorpen in ons Land zyn, daar zulke JAN RITTEN woonen, die veel nadeel doen, en zulke braave Jonge Domine's, welke toonen te weeten, wat orde is, niet aantreffen. Zo dra een van dat Volkje zyn Wagen en Paarden verkoopen wil, verzoeken wy, dat men aanstonds de koop toeslaa, al is hy wat hoog. En die van de Sondags reizigers de eerste is om voortaan thuis te blyven; zal de DENKER met een byzonder Vertoog, ten zynen lof, op de eerste aanmaaning, vereeren, en deszelfs braafheid voor alle onze Landgenooten verheffen.

De Denker.

N°. 443. *Den* 24 Juny 1771.

[*Onderzoek, of het billyk en voordeelig zy eene* Moeder *van een* Onegt Kind *alleen in 't openbaar te bestraffen, en niet den* Vader.]

> *Innotescat lapsis pia & tenera ipsorum commiseratio: in illorum vulneribus contrectandis adsit misericors sympathia; in erroribus taxandis, arguendis, memor sit Pastor infirmitatis humanae, quâ & qui robustior poterat circumveniri; cogitet, quam facilis in errorem lapsus. - Sic arguamus, ut pudorem, qui in lapsis reliquus est, conservemus. Est pudor ut retinaculum quo inhibentur homines, ne in summum nequitiae gradum praecipites ruant. Periculum erit, si eos supra quod par pudefaciamus, ne frontem perfricent, &, pudore excusso, peccato quasi habenas laxent*.

O. BOWLES *in Pastor. Euangel.*

> *Plus aget in quosdam corrigendos, benevolentia quam, severitas, charitas quam potestas*.

LEO, *Epist.* 48.

MYN HEER!

Onlangs riepen my eenige zaaken van belang, welke ik op een zeker Dorp in onze Provintie moest afdoen, naar buiten. Verpligt zynde eenige dagen daar te vertoeven, had ik gelegenheid om op den Zondag den Predikant aldaar te hooren. Hy was jong, en deed', dit moet ik bekennen, eene voortreffelyke Redevoering, die my zeer stigtte. Alleen verwonderde ik my over de keuze van den text, doch welks oogmerk ik niet lang na de geëindigde Predikaatsie leerde verstaan: 'er moest, naamelyk, een onegt Kind gedoopt worden, en ten dien einde hadt hy eene stoffe uitgekoozen, geschikt om de Jeugd, by deeze gelegenheid, tegen het gevaar der verleidinge

te waarschouwen. Dit prees ik ten hoogsten, en kon merken, dat zyne Gemeente deszelfs tydig vermaan met aandoening en indruk aanhoorde: Dan het kwam my vreemd voor, dat hy tot den doop overgaande, eerst naar gewoonte de drie Vraagstukken van het Formulier aan eene jonge Dochter, Moeder van het onegte Kind, dat zy zelve ten doope aanboodt, voorlas, en, wanneer zy die met ja beantwoord hadt, hy tot eene allerscherpste aanspraak overging, die ik niet verwagtende, en nooit iets dergelyks meer gehoord hebbende, my de ooren deedt opsteeken. In deeze verweet hy haar de gepleegde ongeregtigheid, schilderde derzelver boosheid met sterke kleuren af, haalde haar zeer streng door, vermaande haar tot waare boetvaardigheid, waarschouwde haar in 't vervolg enz. Deeze aanspraak die vry lang was, en niet min scherp, ontroerde my, en baarde zelfs in my eene verwondering, dat een jong Leeraar, die op eene lieftaalige en inneemende wyze de lieflyke Evangelie-leer zo even ons hadt voorgesteld, zo dra van toon veranderde, en dit arme Schepzel met de scherpste hekelingen zo streng doorhaalde. Geduurende deeze aanspraak liet ik myne oogen eens rond weiden. De Zondaares in het doophek staande, welke ik juist in het aangezigt kon zien, zwom in haare traanen, die van haare wangen afbiggelende, het Kind reeds bedaauwden, eer het gedoopt werdt. Ik wil niet ontkennen, dat dit gezicht my diep trof, en niet naliet eenige teêrhartige zedelyke bedenkingen in my te verwekken over de zilte traanen deezer Moeder, die op 't ligchaam van haar teder Wigtje neêrrolden. Behalven dat, zag ik, dat zy met trillende armen haar Kind tilde, en zelfs een weinig te rug deinsde tegen het doophek, om leunende zich staande te houden, zekerlyk uit vreeze van neêr te zullen zygen door de ontsteltenis. Toen ik dit bespeurde, vreesde ik in de daad, dat het gebeuren zou, en om zulks niet te zien dwong ik myne staarende medoogende oogen van dit treurig voorwerp af en op de Gemeente te zien. Veelen onder deeze zag ik, door 's Leeraars aanspraak of door 't gezicht deezer ongelukkige Moeder getroffen, weenen, doch anderen haar openlyk uitlaggen, welk laatste een tweede hartstogt,

van de voorige verschillende, ik meen, een hevig ongenoegen in my verwekte. Deeze dagt ik, zyn haare Vyanden en Vyandinnen, die over de gevalle Deugd zegevieren, en niet denken, wat zy zelve nog kunnen worden. Onder deeze mengeling van verschillende hartstogten, die vry sterk in my woelden, liep de aanspraak ten einde, de Leeraar klom van den Predikstoel, de Moeder, pas kragts genoeg hebbende om schoorvoetende tot het doopbekken te naderen, boodt, onder vele snikkingen, haar Kind ten doop aan, welke daarop besprengd werdt. Hierop werdt gebeden, gezongen en de Gemeente met een zegen weggezonden, aan welke drie korte, doch by my plegtige deelen van den Godsdienst, ik weinig had door myne overgroote aandoening over dit geval, welk ik nooit meer had bywoond. Uit de Kerk in myn Logement gekomen zynde, had ik schielyk zeer veele vraagen aan den Kastelein te doen over het gebeurde. Onder anderen vraagde ik, waar van daan dit zeldzaam gebruik kwam? waar op men my zeide: dat zulk eene openbaare bestraffing aan eene jonge Dochter te doen, die van een onegt Kind beviel, aldaar een vast gebruik was, om daar door die zonde tegen te gaan. - Dat in een ander nabuurig Dorp dit mede plaats hadt, doch niet als eene Dochter van het eerste, maar van een tweede onegt Kind beviel. - Dat een bedroogen Dochter zo wel als een slegt Vrouwsperzoon dit moest ondergaan. - Dat geen ander Lidmaat, maar de Kraamvrouw zelve na haare herstelling uit het Kraambedde het kind ten doop mogt brengen enz. Hierop myne verwondering te kennen gevende over de strafheid der bestraffinge welke hunne Leeraar gedaan hadt; gaf men my ten antwoorde: dat hun Domine nooit vinnig of scherp in zyne woorden, maar thans, daar toe verpligt was door eene wet, die voor langen tyd door den Kerkenraad gemaakt was, en dat men zelfs den weerzin van dat zo te doen, genoeg hadt kunnen zien aan Domine's gelaat. Hier mede my voldaan houdende, en 'er boven op vraagende: hoe sommigen der Gemeente met dit ongelukkig gevallen mensch konden laggen, terwyl de meesten weenden! Zeide men, de schouders ophaalende: ja

wat zullen we zeggen, elk heeft zyne Vrienden en Vyanden; de een heeft medogen met de jonge Moeder, die buiten dit geval, altoos zonder opspraak geleefd heeft; en een ander, zich in 's naasten val kittelende, verheugt zich dat ze zo braaf van de taart heeft gebad. Ziet daar, Heer Denker! een geval, dat by my heel vreemd is, en 't geen ik, thuis gekomen zynde, gedagt heb u eens te moeten schryven, om 'er uwe gedagten over te hooren, die somtyds van nut zouden kunnen zyn. Ik blyve,

Amsterdam den 6 Juny 1771.
UED. Dienaar G... S...

Antwoord van den Denker.

MYN HEER!

'T geval, dat u vreemd is, is my sedert lang zeer wel bekend geweest. Gy hebt het nooit in Amsterdam bygewoond, wyl het daar zo min als in andere groote Steden in praktyk is: misschien om dat het anders alle Zondagen zou moeten gebeuren. Ik kan u zeggen, dat hetzelve niet alleen op sommige Dorpen van onze Provintie, maar ook zelfs in de kleine Steden by onze HERVORMDEN, en zelfs by de LUTERSCHEN in gebruik is: men kent het ook in andere Provintien, en wordt daar zeer stipt in agt genoomen; waarom het voor my hachlyk is u rondborstig daar over te schryven. Veelen, sterk dryvende, dat de zonde van ontugt best daar door te keer gegaan wordt, zullen zich, als ik u myne gedagten zegge, tegen my verzetten; hoewel anderen, en ik meen het grootste gedeelte onzer Predikanten, my gereedlyk zal toevallen, als ik beweere dat men dat gebruik schoon, steunende op gemaakte wetten, behoorde af te schaffen; althans de jonge Leeraar, wien gy gehoord hebt, en die praktyk zien oefenen, zal u myn gevoelen staven, gelyk ik genoegzaam kan opmaaken uit zyne houding, ten tyde dat hy tot dit onaangenaam werk door de wet geroepen en gedrongen werdt. Ik kan zeggen, dat het my

waarlyk smert eenen Leeraar gedwongen te zien tot eene daad, die hy van ganscher harte afkeurt, en hem tegen de borst staat: zodanig, stel ik vast, was het geval, waar van gy ooggetuige geweest zyt. De wet dwong den zagtgeaarten, hoewel zeer welmeenenden jongen Herder, tot eene openbaare bestraffing; die hy veel liever, met zagter woorden, onder vier oogen, en zekerlyk ook met meer nut zou gegeeven hebben; maar in dit geval kon hy niet anders. Hadt hy zich tegen de wet durven aankanten, wie weet, wat men hem niet zou gedaan hebben. 'T gaat ten platten lande zo gereed niet toe, oude, hoewel kwaade, wetten af te schaffen, vooral mag een jong Leeraar zulks niet doen. Belg u niet, dat ik zegge kwaade wetten. Ik noem zulke wetten kwaad, niet om dat ze een' kwaaden oorsprong hebben; want ik geloof ten vollen dat ze met een goed oogmerk gemaakt zyn; maar wyl ze daar aan niet beantwoorden, en veel eer kwaade gevolgen hebben, waarop men, toen ze genoomen werden, of niet gedagt of voor uit gezien heeft, noem ik ze kwaad, of wilt gy een zagter woord, verkeerde wetten. Ik durf my vleien u wel dra tot dit gevoelen te zullen overhaalen, als ik u zekeren ongelukkigen uitslag op zulk eene bestraffing mededeele. Een myner Vrienden, wiens naam, en standplaats het niet wel voegt hier te melden, was voor eenige jaaren genoodzaakt, al mede door zulk eene wet, eene jonge Dochter, Moeder van een onegt kind, in 't openbaar te bestraffen over haaren val, gelyk hy dan ook, hoewel zeer gemaatigd, deedt, en daar mede was het wel, aan de wet was voldaan. Maar wat gebeurt 'er? de bestrafte jonge Moeder, een mensch van tedere gesteldheid, doodelyk daar over beroerd, ging nog wel ter Kerke uit, maar stierf den derden dag daar na. Dit geval, myn Heer! is waaragtig; gy moogt 'er staat op maaken, fabelen te verhaalen dult het gewigt en ernst der zaake niet, welke ik behandele. Gy weet zekerlyk uit voorbeelden, dat menschen door een enkelen schrik gestorven zyn: maar waart gy een Geneeskundige, u zou bekend zyn, dat eene herstelde, doch zuigende Kraamvrouw meer gevaars

loopt dan eene andere Vrouw, van door eene groote ontsteltenis schielyk te sterven. En is dan deeze aanmerking, op de natuur gegrond, niet genoeg voor onze Predikanten om hun best te doen, dat zulke wetten en gebruiken afgeschaft worden? ja verbindt hen hier toe niet het droevig geval deezer jonge Moeder, op den derden dag, na de ontvange bestraffing, helaas! gestorven? Men moet 'er niet tegen inleggen, dat zulk een treurig geval maar ééns gebeurd is: want wie zal durven verzekeren, dat het niet meermaalen zy voorgevallen? en gesteld, zulk een haastige dood was maar eens gevolgd, wie zal voldingen kunnen, dat 'er nooit een langzaamer dood op gevolgd, of andere toevallen, gelyk de schrik zulke ongeneeslyken kan nalaaten, nimmer op vernomen zyn? - Is het derhalven wel gevogten, als men met het houden dier wet zo veel uitwerkt, dat de gezondheid eener zuigende Moeder voor altoos verbrooken werde, wanneer die allerzorgvuldigst moest bewaard worden? zal men nu haar leven verkorten, daar zy, het leven aan eenen zuigeling gegeeven hebbende, te meer de verlenging noodig heeft om voor deszelfs opvoeding te zorgen? - Ik zou meer zeggen; maar gy voelt, denk ik, de kragt van dit bewys. Alleen wil ik aan uwe overweeging overlaaten den toestand van mynen onschuldigen Vriend, toen hy den dood deezer Vrouwe vernam. Ik weet, wat hy, schoon niets anders gedaan hebbende, dan het geen de wet en 't gebruik eischte, in zyn gemoed daar over te lyden hadt: meenig aangenaam uur heeft deszelfs bedenking vergiftigd, hoe zeer hy zyne onschuld in deezen zag. En moeten nu onze Predikanten aan zulke smerten door wetten en gebruiken langer bloot gesteld worden?

Ik zou nog aan onze Godgeleerden kunnen vraagen, waarom de Kerk-Leden ten platten Lande of in kleine Steden meer aan zulk eene Wet moeten onderworpen zyn dan die der groote Steden? wat zouden zy doen, indien zulk eene Moeder weigerde met haar Kind dus ten doop te komen, en *appelleerde* aan de CLASSIS en SYNODE? nog eens, heeft die Wet de kragt niet, die zy behoorde te hebben, hoe

zal men dan de zulken tot de onderwerping aan dezelve dwingen?

Een derde bewys, welk even sterk op derzelver algemeene afschaffing dringt, kan ik ontleenen uit haare vrugteloosheid. Voldoet, vraag ik, haare onderhouding aan het oogmerk? ik meen neen: Ik heb eene Vrouw gekend, die, schoon in 't openbaar over zulk eene misdaad bestraft, daarna nog eens, ja ten derdemaale daartoe verviel. - Ik merk niet, dat 'er minder onegte Kinderen ter waereld komen, daar deeze gewoonte stand houdt, dan waar men ze niet kent. - Zelfs staa ik in 't gevoelen, dat zulk een openbaare bestraffing de schaamte geheel uitblust, die anders het vrouwelyk hart nog zou behouden; deeze teugel dan verbrooken zynde, staat zy dubbel bloot voor eenen tweeden val. - Niet zelden vat ook zulk eene Vrouw en haare Familie, hoewel ten onregte, een onverzoenbaaren haat tegen den Leeraar op, die haar dus heeft moeten Schavotteren voor de geheele Gemeente. - Nooit trekken zy, in 't vervolg door deeze vooringenoomenheid en vyandschap, eenige vrugt uit deszelfs Predikaatsien. - Het volk wyst altoos op haar met den vinger, als op eene, die Kerkelyk gegeesseld en gebrandmerkt is. - De Gemeente wordt door die bestraffing wel ten deele met medogen en ontroering aangedaan, en ten deele, gelyk gebleeken is, beginniken anderen de gevallene Moeder, en wie is 'er gestigt door zulk eene vertooning? - Men zegge my, eindelyk, waarom moet de Moeder des Kinds dus gegispt worden, en nooit de Vader, die toch niet altoos onbekend is? - Ik denk, dat zo één deezer twee dat verdiende, de laatste zulks moest ondergaan, want wie is de eerste aanlegger tot de misdaad geweest? - Moest in dit geval de regtvaardigheid niet meer plaats hebben? - De Vader, als verleider, gaat geheel vry, de Moeder des Kinds, het zwakste vat, en niet zelden door allerleie beloften van trouwen, enz. tot de zonde bepraat, moet de geheele straf draagen.

Ten slotte heb ik nog eene aanmerking te maaken, die ik wel gaarne zou opgelost zien. Stel, gelyk dikwils gebeurt, dat eene jonge Dochter Lidmaat der Kerke is; zy brengt een onegt Kind in de waereld,

verdient zy deswege niet de *censuur?* of welk Predikant zal haar aanstonds ten Avondmaal toelaaten? zekerlyk geen een in ons geheel Land, noch Hervormden noch Luterschen, en dit rust gewis op goede gronden: maar is de Doop geen Sacrament, zo heilig als het Avondmaal? zo ja, gelyk my ook allen zullen toe geeven, waarom dan toegelaaten, dat zulk eene Moeder haar onegt Kind ten doop brenge? Houdt niet haare misdaad haar van dit Sacrament te rug? of heeft zy voor de geheele Gemeente belydenis van haare zonden gedaan, en boetvaardigheid getoond? het eerste geschiedt niet in 't openbaar, en tot het laatste heeft zy nog geen tyd gehad: of laat men iemand na eenen zondenval, aanstonds op 't bloote woord van Berouw ten Avondmaal toe, zonder hem eenmaal af te houden? zo niet, waarom laat men deeze aanstonds tot den Doop toe, die geen woord van haar berouw spreekt?

De kragt van dit laatste bewys dringt dermaate, dat ik niet zie, hoe iemand het zelve zal kunnen oplossen. Dan met myne gedagten, Myn Heer! dus rondborstig aan u opengelegd te hebben, zullen sommigen my gereedlyk voor eenen Man houden, die de ontugt den vryen loop wil gunnen. Hoe onregtmaatig dit gevolg is, behoef ik u niet te zeggen. Laaten onze braave Leeraars andere middelen ter weeringe van dat kwaad bedenken, en eene schaadelyke, vrugtelooze, en niet zaamen hangende wet afschaffen. Indien myn brief, niet te lang werdt, zou ik daartoe eenigen willen opgeeven: dan het ontbreekt onze Leeraaren aan geen wysheid, om te weeten, wat hierin best zy te doen.

Ik blyve,

UED. Dienaar,

DE DENKER.

De Denker.

N°. 444. *Den* 1 July 1771.

[*De ongegrondheid van 't Spreekwoord:* Domine's lot is gierig, boos of zot, *beweezen*.]

Este procul lites, & amarae praelia linguae.

OVIDIUS.

Myne hooge agting voor de waardige Leeraaren onzer Kerke tragt ik altoos, daar het pas geeft, te betoonen, en men doet my het grootste ongelyk der waereld aan, wanneer men denkt, dat ik my toelegge om hunne achtbaarheid te verkleinen of te hoonen. Dat dit geene vleiende woorden zyn, maar de waare meening myns harten, zal ik heden, zelfs door eene verdediging voor hunne Vrouwen te schryven, in het openbaar aan den dag leggen.

Gelyk niemand meer aanstoot lydt, dan die aan den weg timmert, zo heeft ook niemand meer opspraak te ondergaan, dan die op het groot tooneel der waereld boven anderen uitsteeken, gelyk by voorbeeld de Overheden en Leeraars, over welken in 't algemeen de monden deswegen ook het meest opengaan. Dan 'er is nog eene andere rede, waarom zy veel over de tong ryden. De eersten zyn verpligt om de goede orde in de zamenleving te handhaaven, de overtreders te straffen, en de vastgestelde wetten te

doen onderhouden: de anderen zyn gehouden 's Volks misdaaden telkens bloot te leggen, die te bestraffen, en daar tegen te betuigen, waer door 't Gemeen, de wetten als een zwaar jok aanziende, en de bestraffingen voor moedwillige verwyten houdende, aangezet wordt tot eene soort van wraak. Zodanig is toch de verdorvene menschelyke natuur gesteld, dat zy het nuttige en noodige voor iets schadelyks en ondraaglyks gewoon is aan te zien. Daar nu het Gemeen allerleie wapenen ter weêrwraake niet kan of durft gebruiken, is 'er een, van welke het zich veilig meent te mogen bedienen, ik meen het wapen van kwaadspreeken en lasteren. Men is dan gewoon de gangen der Overheden en Leeraaren naauwkeurig te bespieden, om iets te vinden, waarvan men zich bedienen kan om hen te beschuldigen, dat zy wel de Maakers maar niet de Onderhouders der wetten; wel de Predikers, maar niet de Waarneemers van het Evangelie zyn. Met eene onbegrypelyke genegenheid en vaardigheid worden dan niet alleen geringe feilen en zwakheden, die allen menschen eigen zyn, welken men in anderen draagt, en daarom ook in deezen bedekt en verzweegen moesten worden, aangegreepen; maar ook de schyn des kwaads meest voor het kwaad zelve gehouden. En het blyft niet by hunne Persoonen men gaat verder en loert op al wat hunne Huisgezinnen en Huisgenooten aangaat, wordende elke beuzeling met oneindige vitteryen aangevallen en beoorloogd.

Daar nu de Vrouw de naaste aan den Man is, zo moet deeze ook naast hem de eerste zyn, op welke de pylen der kwaadaartigheid worden afgeschooten. Wie lust heeft om hierop maar agt te geeven, zal ondervinden, dat de Vrouwen van Regeerings-Leeden en Predikanten het eerste aan de beurt leggen. 't Is echter waar, dat de eersten iets boven de laatsten vooruit hebben, naamelyk, dat zy nog een weinig meer ontzien worden, alzo het Gemeen meer belang heeft in derzelver gunst dan in die der anderen. Men wagt van dezelve neer klandisie, om dat haare Huishoudingen kostelyker zyn; ook somtyds door der-

zelver voorspraak het een of ander Amptje, of iets dergelyks, te bejaagen is. De Vrouwen der Predikanten dit niet vermogende, worden bygevolge minder ontzien, en dus veel meer gehekeld.

Zedert lang heeft dan het gemeen, met arends oogen dezelven bespiedende, gemeend, dat drie groote gebreeken wel het allermeest onder haar regeeren, dat is, dat drie kwaade hoedanigheden juist in die Vrouwen gevonden worden, welke den Predikanten te beurt vallen, ik meen, *kwaadaartigheid, gierigheid* of *onverstand*, en daarvandaan schynt het spreekwoord gebooren te zyn: *Domine's Lot, is boos, gierig, of zot*.

Dus meen ik den waaren oorsprong van dit spreekwoord ontdekt te hebben, zonder egter te willen beweeren, dat de gemelde redenen de eenigste zyn: eenige anderen, schoon min vermoogend, kunnen ook het haare daartoe aangebragt hebben hoewel wy oordeelen, dat de twee opgegeevene de voornaamsten zyn: immers, om nu van de laatste niets meer te zeggen, het gaat zeker, dat hoe langer wy op eene zaak steroogen, en haar van alle kanten bezien hoe meer wy haare hoedanigheden, 't zy goede 't zy kwaade, zullen ontdekken, en by gevolg daar de oogen der Gemeente meer op de Vrouwen der Predikanten dan op die der gemeene geslaagen zyn, dan moet derzelver aart volkomen en ontdekt worden: doch het is eene droevige aanmerking, de waardigheid der menschelyke natuur zeer vernederende, dat men veel eer de kwaade hoedanigheden van anderen uitvindt, dan wel de goeden, of dat men de oogen voor de laatsten verblindt, en de voor de eersten wyd open zet. Schielyk wil men dan het goede niet zien, maar elke mistal wordt duidelyk en met genoegen opgemaakt, greetiglyk verbreid, en wanneer het van hand tot hand overgaat, merkelyk vergroot, waar door het laatste vertelzel niet meer naar het eerste gelykt, en de Vrouw ras genoeg weg heeft om voor al haar leven in een kwaad Blaadtje te staan.

De oorsprongen van dit Spreekwoord dus ontdekt zynde, volgt van zelve, dat het zeer ten onregte in

de Waereld is gekomen, en dat het even dwaas is, hetzelve 'er langer in te laaten. Of wie zou durven, tot deszelfs verdeediging, beweeren, dat eene booze, gierige, of sotte Vrouw meer eenen Predikant, dan wel eenen Koopman te beurt moet vallen? wat zamenhang is hier tusschen beiden? zullen 'er niet onder hondert Vrouwen, gehuuwd aan Mannen van een ander beroep, zo veelen zyn, behebt met dezelfde gebreken, als onder de Echtgenooten der Leeraaren? of kiezen de laatsten de slegsten uit, om de besten voor anderen over te laaten?

Wy beweeren egter niet, dat alle Predikanten even gelukkig slagen in het uitkiezen van Vrouwen: dan dit hebben ze met alle andere Lieden gemeen. Hoort men 'er meer van? men kan uit zulk een gerugt, gelyk reeds bewezen is, geen gevolg trekken. Dan over 't algemeen het stuk beschouwd zynde, geloof ik, dat hun beroep meer dan dat van een ander aanleiding kan geeven, dat zy, na den voltrokken Echt, hunne gezellinnen zo geaard niet vinden, dan zy wel verwagt hadden. Veele deezer Heeren worden misleid door recommandatien, die men hun geeft. Hun grootste getal woont op Dorpen, en die in de steden staan, hebben ook voorheen ten platten Lande gewoond, waar geene gelegenheid was om eene Vrouw, geschikt naar hunnen rang en staat, te vinden. Zy moesten egter trouwen, gelyk men uit verscheiden redenen genomen, zelfs uit den stand huns levens, te regt by brengt. 'T was altoos, Dominé! je moet een wyf hebben, kluizen is gekheid, altoos op de kamer te studeeren, en met de gedagten der Dooden, in 't behandelen der Boeken, alleenlyk om te gaan, brengt iemand tot suffery; gy moet, beneden komende, eene aanspraak hebben, enz. Is nu het eerste antwoord, daarop, gelyk het, met regt, doorgaans zo is: ik weet 'er hier geene; dan biedt de een of ander Vriend zich zelven aan, en zegt: ik weet 'er dan wel eene voor u: ik zal 'er u by recommandeeren, maar dan moet gy het meisje eens zien, en uwe gaaven voor haar en de Familie laaten hooren, want anders zal het niet gelukken. - Dus moet dan

de jonge Domine naar de Stad, zyn Vriend *introduceert* hem by het Meisje, onder voorwendzel, dat hy een Predikant van buiten gekreegen hebbende, hem eens omleidt om de Stad te zien, en by die gelegenheid voorby komende, niet kon nalaaten eens in te slappen om re zien, hoe Vader en Moeder vaaren. Men verzoekt dan deezen Vriend met zynen Predikant, dat ze wat gaan zitten, en uitrusten, waar toe de eerste gereed is. Den vreemden Leeraar biedt men wel dra eene pyp aan, en een Glaasje Wyns tot verkwikking; want vreemden en byzonder Leeraars minzaam te ontvangen, is niet oneigen aan onze welgemanierde Stedelingen. Intusschen heeft Dominé gelegenheid de Juffer te zien, en nu en dan het gesprek tot haar te rigten. En na dat men hem gevraagd heeft, hoe hem Amsterdam, enz. bevalt, vraagt men hem naar zyne plaats, afstand, gelegenheid, Gemeente, conversatie, Pastory en dergelyken; waarop zyn Vriend, die 'er geweest is, niet nalaat aanstonds 'er hoog van op te geeven, en Domine's eenvoudige beschryving met al te sterke kleuren af te zetten: zelfs brengt hy het zo ver, dat Moeder begint te zeggen: myn Heer! je moest hier eens preeken. Neen, zegt de Vriend, nu niet, Dominé is nu hier om plaisier, als hy eens weêrkomt, zou dat beter gaan, ja dan moet hy het ook eens doen: want wie kan altyd naar zyne plaats gaan om hem te hooren. In deezer voegen loopt dat bezoek af, en de twee Wandelaars gaan heen. Pas zyn ze op straat, of de Vriend kykt Dominé van ter zyde met een vrolyk gelaat aan, en zegt, wel nu, wat zeg je 'er van? is het niet een aartig vriendelyk Meisje? zyn dat geen braave Ouders? ik verzekerje van ja: ik ken ze ook van lange jaaren, en heb veel omgang met hen gehad: ook zyn 'er duiten, en dat is de ziel van de zaak: maar je moet hier eens preeken, en dan zal 't wel gaan: ook dunkt my, dat je al vry wel by hen in de kas staat, wyl Moeder zelfs het eerst ophaalde om je gaaven hier eens te laaten hooren; het is een blyk dat ze je wel mag zetten, en aan Moeders gunst is veel gelegen.

De jonge Dominé, die zynen Vriend niet geheel voor 't hoofd kan stooten, antwoordt, dat het hem vry wel bevallen is, schoon hy niet kan zeggen reeds liefde voor de Juffer gekreegen te hebben, doch dat dit met 'er tyd zou moeten komen: dat is zo, hermeemt zyn Vriend en terwyl hy de verdiensten van 't Meisje al hooger opvyselt, klopt hy al voort op het zelfde ambeeld van preeken; want dan, zegt hy, hebje schoone gelegenheid om weêr eens aan huis te komen, en hen tot je gehoor te noodigen, daar anders het eerste niet wel geschieden kan. Dominé, die vry wat tegen 't preeken, tot dat oogmerk dienende, heeft in te brengen, maar anders nier weet, hoe hy de Juffer voor de tweede reis zal weêrzien, en aan anderen geen kennis heeft, zo dat 'er geen uitzigt is, hoe, anders aan eene Vrouw te raaken, is zwak genoeg om het streng dringen van zynen Vriend wat toe te geeven, en te belooven, na eenige weeken weêr te zullen komen, en zulks te doen. Met zeer veel weêrzin hier toe komende, voldoedt hy eindelyk aan de begeerte, raakt dieper in kennis aan het Huis der jonge Juffer, en geene gelegenheid hebbende om onderzoek naar haar, dan alleen van verre, te doen, krygt hy op loutere recommandatie, eene Vrouw, die wel haast, op zyn Dorp, den naam van boos, gierig of zot zal krygen, en hy zich over zyn lot of dwaas vertrouwen beklaagen.

Die op deeze klip niet stoot, lydt dikwils op eene andere gevaar, gelyk uit het volgende zal blyken. In vroeger tyden lieten de aanzienlykste Lieden hunnen Zoonen de keuse over, of zy Predikant, dan wel Advocaat of Geneesheer wilden worden, dat nu geheel buiten de mode is. 't Zou thans eene schande zyn, dat een Zoon, die eenige tonnen gouds te wagten heeft, of van adelyken Stamme is, den kanzel zou beklimmen; en onder zo veele honderd Leeraars van ons Land; ken ik zelfs niet meer dan eenen Edelman. Hier van daan is 't dat veele Zoonen van gemeene Burgeren moeten Studeeren; zal onze Kerk geen gebrek van Leeraaren lyden die hoe braaf, lofwaardig en van uitneemende verdiensten, Predikanten gewor-

den zynde, niets hebben dan hun sober Tractement om te bestaan, en daar het geld thans minder waardig dan voorheen is, en zy verpligt zyn eenen min eenvoudigen levenstrein te houden, om zich tegen verragting te hoeden, zyn zulken volstrekt gedwongen eene Vrouw te zoeken, die geld heeft. Hun toestand, niet de laage geaartheid hunner harten, dwingt hen dit in 't oog te houden. De tyden toch zyn voorby, waarin zy met een huisgezin van hunne bezolding konden bestaan. Daar zy dus min door hunne genegenheid, en meer door noodzaakelykheid in het bepaalen hunner keuze geleid worden, geraaken zy ligtlyk aan eene Vrouw, die beter voor een ander dan voor hun zou dienen; eenige vlek in deeze doen dan haar by de waereld ten eersten te boek staan voor *boos, gierig* of *zot*, hoewel zy deeze gebreeken niet heeft, en de geenen waar mede zy behebt is, liever gebreken, oorspronglyk uit eene kwaade opvoeding, genaamd moeten worden. Ook moet men erkennen, dat, daar men wat meer eischt in eene Predikants Vrouw, dan in eene andere, zulks niet altoos in die Juffers wordt gevonden, die zich aan deeze Heeren verbinden, en zich ook niet genoeg weeten te schikken naar deezen stand, waar toe zy vrywillig zyn overgegaan. Zekerlyk al een groot deel deugden behooren zulk eene Vrouw te versieren, en het is gewis, dat ze niet in allen, die voor de hand zyn, gevonden worden. Regte en waardige Vrouwen voor de Leeraaren zyn 'er het dunste gezaaid, en niemand dan deeze Heeren behoort meer uit zyne oogen te zien, gemerkt de stand waar toe eene Juffer over gaat, niet dan op eene deftige wyze moet opgehouden worden. Wie toch draagt lichtlyk, in eene Predikants Vrouw, hoogmoed, waereldsgezindheid, opschik, pragt, haastigheid, snap. agtigheid, gierigheid, onbescheidenheid en dergelyken? - Gelukkigst zyn voorzeker die geenen, welke meer het geleide van hunne eige genegenheid volgen, dan op aanpryzing op groote goederen verliefd worden, eer zy de persoon zelve gezien hebben, of beminnen: gelukkiger zyn zy zeker, dan die zich door dat uiterlyke laaten verlokken: ik ken toch geenen

stand in de waereld droeviger, dan dien van eenen Leeraar, met wiens goede geaartheid de zinlykheden zyner echtgenoote niet overeenstemmen. Dat soort van kruis in huis te hebben, is gewis van het slimste soort, dat ik ken, en wat zal hy doen tot verbetering? De middelen, die aan een ander vry staan, voegen hem niet; als haar de muts niet wel staat, kan hy niet gelyk de ambagtsman naar zyn werk, de Heer naar 't Koffy-huis, of gelyk de Koopman naar zyn Pakhuis loopen, om daar zo lang te vertoeven tot dat de bui overgedreeven is.

Men beklaage hem dan, die met een ontroerd hoofd naar zyne Studeerkamer moet gaan, en daar eenige verademing zoeken. Die dit niet kennen, waardeeren hun geluk hoog, en in plaats van anderen over hun lot te beschimpen, voelen liever een hartelyk medogen. Over het algemeen moest de liefde, die veele zonden bedekt, in de harten der menschen meer woonen; en geene gebreeken meer bedekt gehouden, geen daaden in gunstiger licht beschouwd en gezet worden, dan die der Overheden, Leeraaren en derzelver Vrouwen, uit hoofde van het algemeen nadeel dat men doet; door ze te verbreiden en te vergrooten: want hoe sterk daalt in onze oogen het gezag der eersten, en wat soberen invloed hebben de vermaaningen der laatsten op onze gemoederen, wanneer wy hunne of hunner Huisgenooten gebreken hebben leeren kennen, en ons daar mede vermaaken, 't zy op dat hier door de onze wat kleiner in onze oogen zouden werden, 't zy dat wy een wreed vermaak vinden in die beschouwing, dat ook zy geene Heiligen zyn?

De Denker.

N°. 445. *Den* 8 July 1771.

[Israëls Verlossing *uit Egypten, derzelver sterke* Vermenigvuldiging *in dat Land, en* Handelwys *met de* Kanaäniten *verdedigd tegen de Deïsten*.]

Onderwyst met Zagtmoedigheid den geenen, die tegenstaan, of God hun t'eeniger tyd bekeering gave tot erkentenisse der Waarheid.

APOSTEL PAULUS.

MYN HEER!

UE. heeft ongetwyfeld de zoogenaamde *Joodsche Brieven* geleezen. Gy weet zekerlyk ook, dat 'er een Stukje uitgekomen is, onder den Tytel van *Missive aan de Heeren Schryveren van de Brieven der Jooden aan den Heere* DE VOLTAIRE. In deeze *Missive* worden voornaamlyk twee Vraagen aan deeze Heeren ter beantwoordinge voorgesteld. Men kent den Leeuw uit de Klaauw. 't Is liefde tot de Waarheid, Myn Heer! welke deezen *Missive* Schryver bewoogen heeft, zyne Zwaarigheden en Tegenwerpingen tegen de Bybelgeschiedenis, zoo naakt en vrymoedig, in openbaaren druk voor te stellen, en met kragt aan te dringen. - Dit is geschied, op dat de Oplossing en Wederleggingen, die meermaalen, voor alle Waarheidlievenden, op de kragtigste en voldoendste wyze zyn voorgesteld, des te kragtiger en meêr voldoende zouden weezen. Deez' Schryver betuigt zyne zwaarigheden niet voor te draagen, naar den Trant van den Heere DE VOLTAIRE, op eenen luchtigen of spottenden toon, maar integendeel met goeden ernst. Om hier van overtuigd te worden, behoeft UE. maar te letten op het Verslag, 't gene hy wegens de onderdrukking der Israëliten in Egypten, de wonderwerken aldaar door Moses ge-

wrocht, en hunnen uittocht uit dat land, heeft gelieven te geeven. Dit leezende zal UE. moeten erkennen, dat de Schryver niet onbekwaam is om op eene bedekte wyze te schertsen. Geen wonder, 't is een Dichter, Myn Heer! Zyn voorneemen was geweest Israëls wonderdaadige Verlossing uit Egypten, in Heldendicht op te zingen; maar zie, de menigvuldige schynbaare Ongerymdheden, en Tegenzeglykheden, in 't verhaal van Moses voorkomende, deedt hem zyne Harp aan de Willigen hangen. Gy weet, Myn Heer dat wanneer een Dichter, het een of ander verhaal, van deezen of genen Historischryver, in Vaerzen wil brengen, hy vooraf wel moet bedenken, dat hy aanspreeklyk is wegens de waarheid dier Geschiedenis. Wie zou, by voorbeeld, durven onderneemen, het leven van ROMULUS in Vaerzen te brengen, zonder zich vooraf in staat te bevinden, alles natuurlyk en waarschynlyk te konnen maaken. Deeze Schryver ontmoette onoverkomelyke zwaarigheden. Hy wist wel dat veele Christen Leeraars, en andere Schryvers, in menig werk, hun best gedaan hadden, om deeze Geschiedenis der Jooden goed te maaken, en van de schynbaare Ongerymdheden, die 'er in voorkomen te zuiveren: doch deeze spreiden eenen Schat van Geleerdheid ten toon, waar voor zyn verstand, gelyk Gy ligt begrypen kunt, niet vatbaar is. De Verhandelingen deezer Geleerden zyn hem ook te uitvoerig, hy schynt dus geen' tyd of geduld te hebben, om zoo veel te leezen, noch lust, om hunne zaaklyke Argumenten, die als in een' vloed van stoffen bedolven liggen, naar te spooren en op te delven. Hy verzoekt den Heeren Schryveren der Joodsche Brieven, dat ze zich de moeite gelieven te geeven, van op den zelfden bondigen, overtuigenden en geregelden trant, als hunne Wederlegging van den Heere DE VOLTAIRE is, de Wonderdaadige Gebeurtenis van Israëls Verlossing uit Egypten, hoe eer hoe liever, buiten Geschil en Twyfeling te stellen. 't Is hem te doen, om in zyne overtuiging aangaande de Waarheid der Bybelgeschiedenis bevestigd te worden, niet om sommigen in het Ongeloof te styven, of twyfelingen in de gemoederen van anderen te verwek-

ken. Gy kunt u hier van verzekerd houden, Myn Heer! Want anders hadt hy zyne *Missive* wel in *Scriptum* aan de Heeren oekverkooperen YNTEMA en TIEBOEL geaddresseerd, om den Heeren Schryveren der Joodsche Brieven te behandigen, ten einde zyne Tegenwerpingen, niet zonder hunne Oplossingen, het licht zagen. Ik vertrouw de Oplossing zyner Zwaarigheden aan deeze Heeren zeer wel. Ik heb hunne Brieven met veel genoegen geleezen: zy doen veel af met weinig woorden. Maar of deeze Heeren zich zullen verledigen om aan het verzoek van den Missive Schryver te voldoen, weet ik niet, schoon ik het van harte wensche. Ondertusschen zullen deeze Heeren het zich niet belgen, dat ook een ander voor de Waarheid yvere. Dus, Myn Heer! indien UE. kunt goedvinden, myne hier nevensgaande bedenkingen, over zulk een Onderwerp als dit is, in UE. werk te plaatsen, kan UE. dezelve daar toe gebruiken. UE. Blaadtje wordt van veelen geleezen, waar door deeze Verdeediging der Joodsche Geschiedenis van des te meerder nut zoude konnen zyn, en gemelde Missive, die reeds verspreid is, des te minder zoude konnen schaden. Zelfs mogen de Heeren Schryvers der Joodsche Brieven zich vleiën, dat hun reeds uitgegeeven' Werk, en 't gene zy in 't vervolg den Missive Schryver zouden mogen antwoorden, door dit geval meêr vruchtbaar gemaakt en des te meêr zal geleezen worden UE. zou zich met geen kleinigheid ophouden, noch Uwe Leezeren met beuzelingen paaiën. Volgens den Missive Schryver, is deeze zaak van zeer veel belang De ter nederstelling en 't verblyf van Jakobs Nakomelingschap in Egypten, en de wonderbaare Verlossing uit dat Huis der Dienstbaarheid is, volgens den Missive Schryver, de grondslag van het geheele Joodendom, en ook van den Christelyken Godsdienst, die, gelyk hy zegt, op deeze Spruite geënt is. Zoo als hy gemelde Geschiedenis opgeeft, komtze vry ongelooflyk voor: Ook schynen zyne Tegenwerpingen of Vraagstukken, vry wat te beduiden Hierom zal ik eerst, in tegenoverstelling van zyn onwaarschynlyk, een waarschynlyk verhaal van Israëls Verlossinge uit Egypten voordraagen. Ten

tweede, zyne eerste Vraag of Tegenwerping, wegens de zeer groote vermenigvuldiging des Joodschen Volks, geduurende hunne Dienstbaarheid, beantwoorden. Ten derde, zal ik zyne tweede Tegenwerping oplossen, wegens de handelwyze der Israëliten met de Kanaäniten: En schoon ik dit alles, voor alle onpartydigen, volledig en voldoende genoeg zal trachten uit te werken, zal ik echter zorge draagen, dat 'er nog stofs genoeg, voor de Heeren Schryveren der Joodsche Brieven zal over blyven. Ik blyf met achting

MYN HEER,

R..... den 3. Novemb. 1770.

UE. Dienaar, enz.

VOOR eerst, zal ik een waarschynlyk verhaal van Israëls Verlossinge uit Egypten voordraagen.

Vooraf dient aangemerkt dat ik, om myne opgaave van Israëls Verlossinge uit Egypten, waarschynlyk te maaken, niet genoodzaakt ben de wonderwerken uit te sluiten. Dit wordt van den Missive Schryver zelfs niet gevergd. Niet slechts zyne uitdrukking van *Waarschynlyk*, maar zelfs niet die van *Natuurlyk* sluit het Miraculeuse uit. ‘Door Natuurlyk, zegt hy, Bladz. 6, begryp ik niet alleen alles wat met de gewoone Natuurwetten overeenkomt; en dus wil ik 'er het miraculeuse niet buiten sluiten; - maar ik begryp hier door Natuurlyk eigentlyk, al wat met de aangenomen en op reden steunende denkbeelden van Gods Wysheid, Goedheid en Alvermogen, en zyne veeltyds onmiddelyke Werking op de Schepselen, zyne Bestiering en Voorzienigheid, of de Lastgeeving en Uitvoering zyner Bevelen aan wezens tusschen ons en de Godheid bestaande, als Engelen of dergelyke, niet strydig is, of, volgens onze denkbeelden, daar uit afgeleid kan worden.’ Om dan voort te gaan.

Toen Jozeph Bewindsman in Egypten was, kwam Vader Jakob met zyn gantsche Gezin in dat Land woonen. Jozeph beleidde, naar zyne Godsvrucht en Voorzichtigheid, de zaake zoodanig, dat de Israëliten niet onder de Egyptenaaren vermengd en verstrooid werden, maar datze als een byzonder Volk, afgezonderd van

de Egyptenaaren, in het land Gozen mogten woonen. Dit Gozen was geen kleine Plek gronds, slechts greschikt om 70 Zielen met haar Vee en Have te bergen, gelyk het de Missive Schryver, die ik voortaan, kortheids halven, met de letter A. zal aanwyzen, Bladz. 24, 25, gelieft af te beelden. Volgens Geleerden, was Gozen een zeer uitgestrekte Provintie van Egypten; een Landschap, 't welk in zyn' aart zeer vruchtbaar, maar toen nog weinig bebouwd en bewoond was; en waar van de Israëliten, in het eerst maar een gering gedeelte bewoonden. Het was een gedeelte van neder Egypten, leggende naast aan de grenzen van Arabië en Palestina. Dus lag het zeer gereed voor Jakob om 'er uit Kanaän komende in en, voor zyne Nakomelingen, om 'er naderhand wederom uit te trekken. In die neder Egypten, naby Gozen, lag ook Zoan, welke plaats andere Schryvers Tanis noemen, alwaar het Hof des Konings was. Dat dit Zoan, de Koninglyke Hofstad, op de grenzen van Gozen lag, moet in de geschiedenis van Israëls Verlossinge uit Egypten, niet uit onkunde, noch kwaadwilligheid overgeslagen, maar zorgvuldig in het oog gehouden worden. De Tyd en de Plaats, zyn de twee Fakkels van de Histori. In dit Land Gozen dan, dat ongemeen wel voorzien was van goed weidland, wordende door verscheidene takken van den Nyl bewaterd, in dit vruchtbaare en uitgestrekte Gewest, dat naast aan de grenzen van Kanaän lag, en waar aan de Hofstad van Egypten paalde, woonden de Israëliten. Hier waren zy zeer voorspoedig; en genooten hunne vryheid tot lang na den dood van Jozeph. Toen was het, dat hunne zeer sterke vermenigvuldiging gelegenheid gaf ter hunner onderdrukking. By het leven van Jozeph was de luister van dit Geslachte nog niet verminderd, gelyk de Heer A. schynt te denken, ‘dewyl, zegt hy, Bladz. 19. van de laatste dagen van Jozeph niet veel gewag gemaakt wordt, en hy maar als een byzonder Persoon schynt begraven te zyn, daar in tegendeel Jakob, gelyk hy zegt, met een' vorstelyken luister, en een' optogt van een gantsch Heir, uit Egypten van daan naar Kanaän toe, was ter

aarde besteld, het geen Jozeph waarschynlyk niet heeft mogen gebeuren, dewyl hy zyne Broederen bezwoer, van zyne Gebeenten met zich te neemen, wanneer zy uit Egypten zouden trekken. Zoo dat deeze Familie dus, naar zyn inzien, mogelyk toen reeds in verval, ja misschien wel in ongenade ten Hove gekomen was.' Maar neen: zulke gevolgtrekkingen zyn gezogt en geenzins natuurlyk. Volgens het verhaal van Moses, en het getuigenis van Stephanus mag men vaststellen dat het Joodsche Volk eerst in ongenade ten Hove gekomen is, na dat Jozeph gestorven was, en alle zyne Broeders, en al dat Geslachte welk in Egypten was komen woonen, en 'er een nieuwe Koning over Egypten opstondt, die Jozeph niet gekend hadt. Niet eerder geraakten zy, volgens Jozephus, in ongunste ten Hove, dan lang na den dood van Jozeph, toen het Koningryk in een ander Stamhuis overgong. Dat 'er van de laatste dagen van Jozeph niet veel gewag gemaakt wordt, bewyst duidelyk, dat 'er niets aanmerklyks in die dagen gebeurd is, en 'er dus zulk eene nadeelige Staadsverandering, als de Heer A. gist, met Jozeph noch zyne Familie is voorgevallen. Jakob, 't is waar, is op zyne begeerte, uit Egypten met een gansch Heir, naar Kanaän gevoerd, en aldaar begraven. Maar waarom is het waarschynlyk, dat zulks aan Jozeph niet heeft mogen gebeuren? Jakob begeerde terstond naar Kanaän gevoerd te worden, maar Jozeph niet, die wilde alleen dat zyne Familie zyn Gebeente met zich zoude neemen, wanneer God haar uit Egypte verloste, om hetzelve vervolgens in Kanaän te begraven. Vraagt men waarom Jozeph niet beval dat men hem terstond naar Kanaän bragt? Wel verre van te denken, dat hy reeds in ongenade ten Hove was gekomen, kan men, met zeker Geleerde, hier op antwoorden. 'Hy verkoos niet terstond naar Kanaän gebragt te worden, op dat zulks den Egyptenaaren niet mishaagen mogte, noch hen tegen zyne kinderen en broederen verbitteren zou. De wegvoering van zynen vader was hem door eenen eed afgedwongen, zyne wegvoeringe hong van hem af, en kon deswegens der berispinge niet ontsnappen. Zou men hem niet van ondank-

baarheid hebben beschuldigd? Zou men ten Hove niet gezegd hebben, dat hy, die zyn Fortuin in Egypten gemaakt, en zyne Familie daar in gehaald hadt, dat Land, waar in hy nu 80 Jaren lang in vollen voorspoed geleefd hadt, ook niet onwaardig voor zyne begraafenisse moeste houden? Hy kan ook begeert hebben, dat zyn overschot zo lang als zyn volk in Egypten zoude blyven, op dat zyne gedachtenis te langer en beter onder de Egyptenaaren bewaard mogte blyven, en zy om zynen wille zyne Verwanten mogten goed doen. Maar, daar hy in het geloove aan Gods belofte stierf, beoogde hy bovenal, dat zyne Overblyfzelen den Israëliten zouden strekken tot een onderpand van hunne verlossinge; tot onderschraging van hun geloove; en tot eene verplichting, of aanmoediging ten, minste, om hen in den waaren Godsdienst te doen volharden' De Heer A. spreekt ook van de begraafenis van Jozeph. Hy schynt, te denken, daar Jakob met een' Vorstelyken Luister, Jozeph integendeel, slechts als een byzonder Persoon begraven is. Maar waar uit blykt zulks? De H. Historischryver spreekt van de begrafenis van Joseph niet. Hy zegt alleen, Joseph stierf, honderd en tien Jaaren oud zynde: en zy balsemden hem, en men leide hem in een kiste in Egypte. De balseming was onder de Egyptenaaren niet ongewoon. Ook werden de gebalsemde lyken van hun in drooge onderaardsche kelders bygezet, om dezelve des te langer voor het verderf te bewaaren Waren het persoonen die in aanzien geweest waren, die dus gebalsemd en bygezet werden, zoo geschiedde die balseming met zeer veel omslags en groote kosten, en dat byzetten of begraven met zeer veel pracht en staatie. Jozeph is dus ook niet als een byzonder Persoon, gelyk de Heer A. zegt, maar als een publiek Persoon, een Man van distinctie, bygezet of begraven, en zulks is naar de wyze der Egyptenaaren, met geen minder Koninglyken Luister geschied, dan aan Jakob, die in geene Bediening geweest was, heeft mogen gebeuren, daar Jozeph de naaste was geweest aan den Koning, en hy Egypten in 't algemeen, en de Kroon in het byzonder, zo zeer aan zich verplicht hadt.

Dit alles is niet onwaarschynlyk, dewyl nergens uit blykt dat Jozeph of zyne Broederen in de ongenade des Konings vervallen waren. Geduurende Jozephs leven, en nog eenigen ruimen tyd daar na, genooten de Israëliten eenen ongestoorden voorspoed en vermenigvuldigden in Egypten. Maar daarna, een nieuwe Koning opgestaan zynde, die Jozeph niet gekend hadt en de Israëliten gantsch zeer machtig geworden zynde, geraakten zy eerst, wegens hunne ontzachlyke menigte, aan het Hof in ongunste. Zy zoo zeer vermenigvuldigt zynde, dat het geheele land, namelyk Gozen, (en niet geheel Egypteland, want waar bleven dan de Egyptenaars) met hen vervult werdt; en zy, in dat Landschap, waar in ze eertyds maar een kleine plek gronds besloegen, nu meerder dan de Egyptenaaren geworden zynde, werden zy van den nieuwen Vorst belaagt. De Koning zegt tegen zyn Volk, *Het Volk van Israël is veel*, en hier in sprak hy zekerlyk de waarheid. Maar hy drukte zich veel te sterk uit, en 't was enkele en buitenspoorige grootspraak, wanneer hy 'er byvoegde, *ja machtiger dan wy*. De H. Historieschryver, zegt wel, dat de Koning dit zei, maar verzekert ons nergens dat de Vorst daarin de waarheid sprak, zelfs geeft hy zeer duidelyk het tegendeel door zyn volgend verhaal te kennen. De Heer A. misbruikt derhalve Bladz. 18. deeze uitdrukking. Hy is het, en geenzins Moses, welke het Volk van Israël machtiger dan de Egyptenaaren doet voorkomen: Moses zegt alleen, dat de Koning dit zei, zonder voor de waarheid van dat gezegde in te staan. Wist dan de Heer A, die zo beleezen schynt, niet, wat de Geleerden, al over lang, op deeze uitdrukking, *machtiger dan wy*, hebben aangemerkt? ‘Deeze was geen waarachtige vertooning van den staat der zaaken, ten zy hy (de Koning) alleen meende, dat geen gedeelte van Egypten, naar maate van deszelfs grootheid, zoo veele en zoo kloeke menschen bevatte, als het Land Gozen, waarin Israël woonde.’

Het Vervolg hier na.

De Denker.

N°. 446. *Den* 15 July 1771.

[Israëls Verlossing *uit Egypten, derzelver sterke* Vermenigvuldiging *in dat Land, en* Handelwys *met de* Kanaäniten *verdedigd tegen de Deïsten*.]

Ik ben de Heere uwe God, die, U hebbe opgevoerd uit het Land van Egypten.

PSALM LXXXI: 11.

Vervolg van No. 445.

Wegens de verlossing van Israël uit Egypten.

'**W**anneer de Nylvorst van de Israëliten zegt, *zy zyn machtiger dan wy*, zegt hy dit ter verzwaaringe der zaake, op dat zyn Volk opgewekt wierde, en te ernstiger overweegen mogte, hoe men de Israëliten best, verdrukken zoude; en te gelyk op dat zyne strengheid, welke hy tegen hen voorhadt, te beter schyn van recht mogte aanneemen. Mogelyk was hy inderdaad niet bevreesd voor de toeneemende macht van dat, Volk, maar wilde in 't begin van zyne Regeeringe, ter winninge van de gunste zyner Onderdaanen, slechts eene blyk geeven van zyne zorge voor dezelven, door het onderdrukken van de Vreemdelingen.' De Israëliten mogten dan veel en machtig weezen, de Egyptenaars, echter, een oud Volk, dat, naar 't getuigenis der Ouden, zeer sterk voortteelde, was ongelyk meerder en machtiger dan zy: en 't was hun onmogelyk zich tegen dezelven met geweld te verzetten. De Israëliten mogten het geheele Land Gozen, een enkele, schoon uitgestrekte Provintie, vervullen, zoo dat zy aldaar talryker dan de Egyptenaars waren, hunne onderdrukkers vervulden het geheele Koningryk, het gantsche Egyptenland. Dus vervalt alles, wat de Heer A. bladz. 18, 19 en 20, hier omtrent aanmerkt en als angelooflyk voorstelt. Om de Israëliten te onderdrukken, bragt men hen onder schatting, en perste hun groote geldsommen af. Ook bouwde men twee sterke Steden in Gozen, voor den Koning, waaraan men de Israëliten dwong te werken. Deeze twee sterke Steden, naar de meeste waarschynlyk-

heid, op de grenzen van Gozen liggende, dienden ongetwyfeld ook, om de Israëliten in bedwang en onderdaanigheid te houden. Doch de Koning ziende dat de Israëliten hoe langer hoe meerder in menigte uitbraken, begon hen als zyne slaaven te behandelen. Men noodzaakte hen met geweld en dwang tot allerlei zwaar werk: als, klei te bereiden, steenen te maaken, en het land te beploegen en te bebouwen: zoo dat men hun het leven bitter maakte. Ook geboodt de Koning aan de Hebreeuwsche Vroedvrouwen, dat zy de Zoontjes der Israëliten in de geboorte zouden dooden. Doch deeze dit bevel niet gehoorzaamende, belaste hy eindelyk aan al zyn volk, dat zy alle jonggeborene zoonen der Israëliten in de Rivier zouden werpen. Door welk volk des Konings men geenszins de Israëliten te verstaan hebbe, maar, of de Egyptenaaren in het algemeen, voor al die in Zoän en Gozen woonden, of des Konings Amptenaaren in het byzonder. Hier dient aangemerkt, dat het oogmerk des Konings niet was de Israëliten uit te roeiën, dan hadt hy andere middelen ter hand genomen. Hy wilde hen in 't land houden en zelfs voorkomen dat ze niet uit het land optrokken. Daartoe konden ook die twee sterke Steden dienen welke hy op de grenzen van Gozen bouwde. Hy wilde hen in 't land houden uit eigen belang, om uit hun zyn voordeel te trekken. Hy beoogde echter ook zorge te draagen datze hem niet te machtig werden, en trachte daarom hunne al te sterke vermenig vuldiging te dwarsboomen en te beletten. Dit in aanmerking genomen zynde, behoeft men de tegenwoordige Maatregels des Konings, met den Heere A. als zoo gantsch buitenspoorig en dwaas niet te beschouwen. Kon de Koning, zonder een dwaas te zyn, niet denken, als de Israëliten veel gelds opbrengen, en zwaar werken moeten, zullenze genoodzaakt worden, uit hoofde van bekrompenheid minder Vrouwen te neemen en wegens zwaare vermoeitheid, moedeloosheid en verdriet minder lust hebben hunne Vrouwen te naderen? Werdt hunne zeer sterke vermenigvuldiging, hier door maar weinig belet, het andere inzicht van den Koning, namelyk, zyn voordeel uit de Israëliten te trekken, werdt 'er grootlyks door bevorderd. Kon de Koning, zonder zoo byster dwaas te zyn, zich, uit aanmerking van zyne grootheid, niet verbeelden, dat de Hebreeuwsche Vroedvrouwen, uit ont-

zach en vrees voor zulk een geducht Vorst in wiens hand haar leven was, zyn bevel niet geheel en al zouden durven versmaaden? Al doodden zy alle, noch zelfs de meeste knegtjes niet, werdt tog zyn oogmerk genoeg bevorderd. Hy hadt te veel belang by het volk om het geheel te willen uitroeiën. Als Israël maar niet te zeer vermeenigvuldigde, werdt 's Konings oogmerk genoeg voldaan. Kon de Vorst met dat zelfde inzicht niet aan al zyn Volk belastten alle jonggeborene zoonen der Israëlieten, die zy ontdekken konden, in de Rivier te werpen? Dit bevel behoefde, om zyn oogmerk te bereiken, niet stiptelyk te worden uitgevoerd. Hy wilde het volk niet geheel t'onder brengen en verdelgen. De Egyptische Prinses hadt anders haaren kweekeling Moses, niet durven noch konnen opvoeden en behouden. Maar de Koning belastte den Israëliten zelfs niet, dat zy zelfs hunne kinderen moesten dooden, gelyk de Heer A. zegt, Bladz. 21. ‘Hy (de Koning) dwingt de Ouders hun eigen vleesch en bloed van 't leven te berooven, en in de rivier te verdrinken.’ Zoo wreed wordt de Koning alleen door deezen Schryver, maar niet door Moses afgeschetst. Dus vervalt ook alles wat hy daaromtrent aanmerkt. Dat heet tegen zyn eigen schaduw vechten. 't Zou echter konnen zyn, dat sommige uit voerders van 's Konings bevelen, zoo baldadig en wreed geweest waren, dat zy eenige Israëlieten genoodzaakt hebben hunne eigene zoonen te verdrinken; of, dat sommige Israëlieten, geen kans ziende hunne zoontjes te verbergen, liever verkoozen hebben, die zelf, in kistjes met klai of steenen gevuld, in den Nyl te werpen, dan te gedoogen dat dezelven door wreede beulen werden gemarteld, en in het water lagen te dryven. Dit gebeurde dan ook niet elken dag, maar dit was het uiterste van deeze elende, 't gene Stephanus mogelyk wil te kennen geeven, als hy zegt, dat de Israëliten hunne jonge kinderen moesten wegwerpen: indien wy zyne woorden zoo willen opvatten. Maar noch Stephanus, noch Moses zegt, dat de Koning zulks den Israëliten hadt geboden. Door zulke byvoegzels tracht de Heer A. meermaalen de Historie onwaarschynlyk te doen voorkomen. Dus de oogmerken en handelwyze van Pharao beschouwd zynde, zal ons het een en ander zo byster dwaas en *inpolitiek* niet schynen, als de Heer A. het gelieft aftebeelden. Wy zullen hem dit gevolg niet behoeven

toetestaan, (bladz 22). ‘Indien de zoo zeer gepreezene, en alöm uitblinkende Wysheid der Egyptenaaren, niet beter dan hunne Staatkunde, volgens de beschryving van Moses, geweest was, zouden zy waarlyk weinig den lof verdienen, die hen door alle Eeuwen en Volken, die hen gekend hebben, geschonken is.’ Doch, al vooronderstelt men, dat de Koning over het geheel betere, dat is, wyzer en staatkundiger Maatregelen hadt konnen neemen, is dat een genoegzaame reden om de waarheid van het verhaal in twyfel te trekken? Is het nimmer gebeurd, dat, anderzins wyze Vorsten, dwaaze of niet wel bedachte raadslagen namen? Als de Heer A. zulks elders vindt aangetekend, zal dat een voldoende reden by hem zyn om dien Historieschryver te wraaken? De Israëliten dus onderdrukt en kwalyk gehandeld, en dus opgeleid wordende om te gedenken aan de bewuste belofte hunnen Vader Abraham gedaan, bidden den Albeheerscherom ontserming en verlossing. Schoon zy zeer sterk waren, bevonden zy zich echter veel te zwak om zich met geweld tegen de Egyptenaaren te verzetten. Dit zou eene dolle onderneeminge geweest zyn, die op hunne geheele verdelging hadt uitgeloopen. Als de Heer A. eerst verteld dat de Israëliten machtiger waren dan de Egiptenaars, en dan dat zy zich van hunne vyanden, die minder waren, zoo maar goedsmoeds lieten mishandelen, zonder hunne toevlucht tot de wapenen te neemen, dan mag het schynen, ‘dat de Nakomelingschap van Jakob in Egypten het lafhartigste Volk onder de Zon was’, gelyk hy Bladz. 20. zegt. Doch hy is 't alleen die de Israëliten machtiger dan de Egyptenaaren maakt. Wy hebben gezien dat het tegendeel waar is. Hierom moesten zy op eene gantsch andere wyze, dan door geweld van wapenen, en door eenen arm machtiger dan de hunne verlost worden. ‘Eensklaps, zegt de Heer A. Bladz. 23. verschynen twee Grysaards voor hen’. Maar 't zyn twee eerwaarde en ervaarene Grysaards, de een onderweezen in alle de wysheid der Egyptenaaren, de ander zeer welspreekend, bekwaam voor een' Vorst het woord te voeren, die ter hunner verlossinge verschynen. ‘Deeze verhaalen niet slechts dat zy eenen Hemelschen Last ontvangen hebben om het Volk uit zyne verdrukking te redden.’ Maar zy bewyzen ook hunne Godlyke zending door het doen van

wonderwerken, op dat de Israëliten hun gelooven, naar hunnen raad luisteren, en zich aan hun geleide overgeeven zouden. Deeze Grysaards raaden hun het onmogelyke niet aan, van zich met geweld tegen hunne Onderdrukkers te verzetten, maar zy gaan, op Gods bescherming vertrouwende, zelf tot Pharao, verzeld van de Oudsten des Volks, en verzoeken dien Dwingeland, wiens macht zy met reden duchtten, om een end wegs in de Woestyne te gaan, en aldaar, dewyl zulks in Egypten niet geschieden konde, den God hunner Vaderen te offeren. Zy belooven echter niet datze daarna zullen wederkeeren, dus konnen ze niet gezegd worden ‘den Koning misleid te hebben.’ De Koning zag wel te gemoet datze niet in den zin hadden ooit weder te komen en zich op nieuw in slaverny te begeeven, 't welk de reden was dat hy hun niet wilde laaten vertrekken. Zy zagen maar geene kans om in stilte te ontvluchten, of zich tegen de overmacht der Egyptenaaren met geweld te verzetten, daarom verzoekenze niet anders, dan drie dag reizens in de Woestyne te gaan om hunnen God te offeren. Werdt hun dit toegestaan, dan stondt het aan hun, dewyl zy in de natuur vrye menschen waren, of zy wilden wederkeeren, of niet. Pharao die thans veel belang by het volk, en 't genoeg onder zyn bedwang hadt, hoe machtig zy ook waren, weigert hun verzoek, en verzwaart hunne lasten. Vordert hy het onmogelyke, gelyk de Heer A. zegt, Bladz. 23. Moses zegt niet dat zy het onmogelyke deeden: Hy geeft veel eer het tegendeel te kennen. Zy verdraagen dit niet geduldig, gelyk de Heer A. zegt, maar met groot ongeduld en uit loutere noodzaaklykheid. Wat zouden zy doen? Overheerd moet lyden. Zy murmureeren tegen Moses en Aäron, om datze zich by mogelykheid tegen den Vorst niet verzetten konden. Hadt de Heer A. geleeft, hy hadt hen de wapenen tegen Pharao doen opvatten, om dus ‘de Rechten der Menschelykheid, des Burgerstaats, en der Vryheid te handhaven.’ Maar Moses wist niet, 't gene de Heer A. verzekert, dat de Israëliten machtiger waren dan de Egyptenaars, maar wel het tegendeel. Moses leerde zyn volk niet tegen den Vorst op te staan, maar het beteugelen van den Koning van Egypten, aan den Koning der Koningen over te laaten, en op deszelfs belofte en macht te vertrouwen. JEHOVA zou hen ver-

lossen, wat behoefden zy dan hunne eigene kragten te beproeven? ‘God, zegt de Heer A. Bladz. 23. verstokt Pharaös harte zoodanig, dat wat'er ook gebeure hy niet besluiten wil Israël te laaten uittrekken.’ Dus schynt hy het verhaal van Moses, als gantsch strydig met Gods zedelyke Eigenschappen, en dus als volstrekt valsch, te willen afmaalen. Dan is 't zoo gemeen bekend, dat deeze zwaarigheid, zeer dikwyls en niet min bondig op onderscheidene wyze is opgelost, dat het onnoodig is hier iets op aan te merken. Die zich aan deezen steen stoot, legt hem zich zelven in den weg. ‘Een reeks van Wonderen, gaat de Heer A. voort, altemaal tot ramp en smert van Pharao, en zyn Volk, worden door Moses en Aäron verrigt, maar te vergeefs’ 't Is zoo, Hy wil immers ‘het miraculeuse niet buiten sluiten’ Bladz. 6. Maar hy stelt het verhaal deezer wonderen zeer bespotlyk voor. Laaten wy zien wat de H. Schryver zegt, en hoe men zyn verhaal in eenen redelyken zin kan opvatten: Het miraculeuse wordt tog niet uitgeslooten. De tien plaagen zyn echter te bekend om dezelve alhier te verhaalen. De Heer A. maakt ook geene aanmerkingen tegen de wonderen van Moses, noch tegen die der Egyptische wyzen, Jannes en Jambres, maar hy scherst met eenige omstandigheden welke deeze beiden naar zyn verhaal verzelden. ‘Der wyzen staven verwisselen zoo wel als die van Moses in Slangen’ 't Is wel. In de Oostersche landen worden nog menschen gevonden die deeze dieren weeten te behandelen zonder van dezelven beschadigd te worden. De Magiërs konden dus hunne staven zoo wel in slangen veranderen als onze Gochelaars levende dieren konnen voortbrengen. Moses staf in een slang veranderd, verslondt hunne in schyn veranderde staven; hier in was hy dan ten minste boven hen. Moses verandert de wateren door geheel Egyptenland, Gozen uitgezonderd, in bloed. Maar de geschiedenis zegt niet, ‘de Wateren, die door geheel Egyptenland in bloed veranderd zyn, worden door de Toveraars mede in bloed veranderd’. De Historie geeft genoegzaame aanleiding om te denken, dat Moses niet in eens alle de wateren in bloed veranderd heeft, maar eerst de Nyl, en na dat de Magiërs, in deezen of geenen put, na by de rivier, hunne konst getoond hadden, alle de overige zoo, dat zoo min deeze Wy-

zen, als iemant anders, dezelve konden drinken. Met de Vorschen was het niet veel anders gelegen. ‘Vorschen, zegt de Heer A. brengen zy (de Toveraars) ook in menigte voort; schoon dat die alrede het land bedekten.’ Goed. Toen 'er zoo veel Vorschen waren, vonden zich deeze Toveraars of Gochelaars best in staat om op hunne wyze, Vorschen over Egyptenland te doen opkomen: waren 'er volstrekt geene Vorschen geweest, zy haddenze niet konnen maaken. Echter strydt het niet met de Historie te stellen, dat het overal zoo terstond van Vorschen niet gekrield zal hebben, of zy konden nog wel ergens het getal zichtbaar vermeerderen: dit schynt duidelyk de mening van den H. schryver te zyn, gelyk uit zyn verhaal van het volgend wonderwerk klaar genoeg blykt. Dit wonderwerk schynt de Heer A. inzonderheid te beschimpen, doch hy schynt de Historie niet naauwkeurig ingezien te hebben. ‘Maar, zegt hy, als het op het voortbrengen van Luizen aankomt, dan moeten zy (de Toveraars) het opgeeven: daar in zien zy dan de vinger Gods.’ 't Is ook zoo. Maar waarom moeten zy het opgeeven? dat zegt de H. Historieschryver duidelyk: *Zoo waren de Luizen aan de menschen en aan het vee*. De wateren veranderden niet alle te gelyk in bloed. De Vorschen waren niet terstond overal noch vervulden alles terstond, maar nu zyn als in één oogenblik alle menschen en beesten, zo vol luizen, dat 'er mensch noch beest was, waar aan de Wyzen hunne behendigheid konden toonen. Daar nu deeze doorsleepene Knaapen wisten, dat zy de Vorschen niet hadden konnen weg helpen, waarom Pharao genoodzaakt geweest was om zulks aan Moses te verzoeken, die het land daar op terstond daar van ontheven hadt; en zy nu zelf met zoo veel lastig gezelschap gekweld werden, waar van ze hoe eer hoe liever wenschten verlost te zyn, was 'er niet beter voor hun op dan te zeggen, *dit is Gods vinger*. ‘Dus volgde, zegt de Heer A. de eene plaag de andere; *al* het vee sterft aan de pest.’ Doch men behoest het verhaal van Moses zoo niet op te vatten. 't Schynt dat deeze pest alleen in Gozen woedde. Want Pharao zondt daar heenen, zegt de tekst, om te verneemen of geen vee der Israëliten was gestorven. Ook wordt 'er alleen gesproken van het vee dat op het veld was. Wie weet hoe veele Egyptenaars, hun vee, ten minste uit voorzichtigheid hadden geborgen. Als 'er daarna gezegt wordt, *al het vee der Egyptenaaren stierf*, kan men dit niet alleen van die in Gozen woonden, en hun vee uit ongeloof en hartnekkigheid in 't veld gelaaten hadden, maar van veele uit alle soorten van vee verstaan: gedyk Taalkundigen het grond woord, door *omne genus* verklaaren. ‘Booze zweeren, gaat de Heer A. voort, komen aan

Menschen en Beesten.’ 't Is zoo. Alle beesten waren niet aan de pest gestorven, maar alleen veele, en alleen in Gozen, maar deeze plaag, kwam, gelyk Moses zegt, over het gantsche Egyptenland ‘Hagel en Vuur valt van den Hemel.’ Dit was zeker iets ongemeens. 't Wordt ook als een wonderwerk opgegeeven, en daar de Heer A. het miraculeuze niet wil uitsluiten, valt hier met reden niets op te vitten. ‘Dees hagel vernielt al het vee dat in het veld is’. 't Is zoo, zelfs werden 'er alle menschen die op het veld waren door gedood. Doch veele hadden hunne slaaven en hun vee in huis doen vlieden, 't waren alleen de hartnekkigen die hier schade leeden, en die hadden dan al hun vee nog niet in 't land: Dus bleef 'er nog vee's genoeg over in Egypten. Dus kon in de laatste plaag, (op de andere schynt de Heer A. niet te vitten), de eerstgeborenen van het overgebleeven vee gedood worden, en dan was Egypten nog niet van vee beroofd. Let nu eens op dit gezegde van den Heer A. ‘Welk eene menigte van Aanmerkingen moet dit verhaal, oppervlakkig beschouwd, by iemand, die gewoon is te denken by het geen hy leest, niet verwekken! Hoe dikmaal sterft het vee niet, en is daar na weder leevende! eerst wordt het door de Pest gedood, dan krygt het zoo wel als de menschen booze zweeren: vervolgens wordt het door den Hagel en Blixem getroffen; en eindelyk worden 'er alle eerstgeborenen van geveld; naderhand echter zyn 'er zoo veel Paarden weêr voorhanden, dat men daar een aanzienlyk Heirleger, en eene menigte van wagenen mede voorzien kan.’ Komt hier de Aap niet ver genoeg uit de mouw kyken om hem te onderkennen? zeker het blykt dat de Heer A. deeze Geschiedenis maar oppervlakkig heeft beschouwd, en by 't gene hy van dit verhaal heeft geleezen, niet, of zeer partydig en verkeerd gedacht heeft. Wilde Pharao het volk niet laaten trekken voor de laatste plaag, men mag echter denken dat hy het zedert de eerste, geene moeiten meêr heeft aangedaan: immers het tegendeel blykt niet. Zy waren nooit door het geheele Koningryk verstrooid, maar bleeven, en slaafden in Gozen. Voor hunnen uittocht waren zy van Moses gewaarschuwd, hadden zich reisvaerdig gemaakt, en in die houding het Paaschlam gegeeten. De Koning kon in den nacht zeer gemaklyk, om de nabyheid, van Zoän naar Rameses zenden, om Moses verlof te geeven tot den optocht. Daar de Israëliten ook marschvaerdig waren, en maar naar 't sein wachtten, konden zy nog in dien zelfden nacht hunne reize aan vaarden. Zy vergaderden niet uit alle oorden van Egypten, noch namen in stilte de vlucht, gelyk de Heer A. Bladz. 24. zegt, dit en wat hy 'er verder byvoegt zyn ongerymdheden van zyn eigen maaksel. Israël trok inderdaad Zegepraalende uit Egypten, doch JEHOVA hadt 'er allen de eere van.

Het Vervolg hier na.

De Denker.

N°. 447. *Den* 22 July 1771.

[Israëls Verlossing *uit Egypten, derzelver sterke* Vermenigvuldiging *in dat Land, en* Handelwys *met de* Kanaäniten *verdedigd tegen de Deïsten*.]

Als de tyd der Belofte, die God Abraham gezworen hadde, genaakte, wies het Volk, en vermenigvuldigde in Egypten.

HAND: VII: 17.

Vervolg van N°. 446.

Wegens de zeer sterke vermenigvuldiging der Israëliten in Egypten.

Volgens den beroemden Ierschen Aardsbisschop USSERIUS, kwam Jakob met alle de zynen, in Egypten, in het Jaar, na de Scheppinge der Waereld, 2298 En de Verlossing van Israël uit Egypten, viel, naar de rekening van den genoemden Bisschop, voor in 't Jaar der Waereld, 2513. Volgens deeze rekening hebben de Israëliten, 215, Jaaren in Egypten gewoond; gelyk ook de Heer A. Bladz. 3, erkent. Toen Jakob in Egypten kwam, bestond zyne Familie, van de manlyke kunne, uit 70 menschen: dit spreekt de Heer A. ook niet tegen. Maar dat deeze in 215 jaaren tot 600,000, zoude vermeerderd zyn, komt hem ongelooflyk voor. Hier dient voor eerst aangemerkt, dat de Slaaven of Lyfëigenen der Israëliten, niet behoeven over het hoofd gezien, maar, zoo men wil, mede, zeer gevoeglyk, konnen gerekend worden. Toen Abraham den Koning Kedor Laomer nazette om Lot te verlossen, kon hy uit zyne Slaaven, 318 strybaare mannen wapenen, allen zulke Slaaven die in zyn huis geboren waren. Natuurlyker wyze vermenig vuldigden deeze Slaaven, en 't is niet onwaarschynlyk dat 'er meêr en meêr van de Aartsvaders aangekogt werden. Bleef nu Izaäk ook van alle deeze Slaaven zynes Vaders erfgenaam, liet hy dezelven, vermenig vuldigd, na aan Jakob, die zelf reeds verscheidene Slaaven hadt, toen hy met de daad erfgenaam werdt; liet Jakob zyne Slaaven na aan zyne Zoonen, die toen, ongetwyfeld, als hunne byzondere

huisgezinnen hebbende, mede reeds verscheidene Slaaven gekogt en aangewonnen hadden, wat konnen 'er dan uit allen deeze, die aan de Israëliten behoorden, in den tyd van 215 Jaaren, niet eene menigte van strydbaare mannen zyn voortgesprooten? De Slaaven der Israëliten konnen zeer gevoeglyk aangemerkt worden, als tot het Volk zelf te behooren. Want, volgens de Wet aan Abraham gegeeven, moesten alle gekogte en geborene Slaaven besneeden worden: Dus behoorden zy in zoo verre tot het Volk, dat zy het Teken van het Byzondere Verbond met Abraham opgerigt, ontvangen, en op de zegeningen des Verbonds, als mede bond genooten, recht hadden. Volgens eene andere Wet, voor Israëls uittocht, aan Moses, en door hem aan 't Volk bekend gemaakt, moesten ook deeze besneedene Slaaven, zoo wel als de Israëliten het Paaschlam eeten: Dit moesten zy vervolgens ook altyd zoo wel als de Israëliten doen, ter gedachtenisse des Voorbygangs in, en Verlossinge uit Egypten. Moses zegt ook niet dat die 600,000, strydbaare mannen welke uit Egypten trokken, alle afstammelingen waren van Jakob, gelyk hy wegens die 70 mannen verzekert, welke voor en met Jakob in Egypten kwamen, dat die alle kinderen en kindskinderen van dien Aartsvader waren Doch schoon men deeze Slaaven, zeer gevoeglyk, als tot het Volk van Israël behoorende, naar de meening van sommigen, kan aan merken, behoeft men echter zyne toevlucht hier niet toe te neemen. Waarheid lievenden konnen zeer wel overtuigd worden dat het niet onwaarschynlyk is, dat van 70 mannen, in den tyd van 215 Jaaren 60,000, strydbaare mannen konnen voortkomen. Alles dient hier in aanmerking te worden genomen. Dat Egypten, door middel van de overstroominge des Nyls, niet alleen zeer vruchtbaar was, maar dat ook de menschen, daar meêr dan elders voortteelden, blykt uit geloofwaardige Schryvers, en wordt van den Heere A ook niet ontkend. Dees Heer kan ook niet ontkennen dat het neemen van veele Vrouwen, onder de Israeliten in gebruik was De Vrouwen der Israëliten behoefden niet uit hun eigen Volk te zyn Zykonden hunne Slavinnen niet alleen tot Bywyven neemen, maar ook Vrouwen verkiezen uit de Egyptenaaren en uit de omliggende Volken. De Wet, welke hun verboodt met som-

mige vreemde Volken zich door Huwelyken te vermaagschappen, was zelfs toen nog niet in wezen. Zy werden tot den arbeid opgebragt. Hun dagelyks werk was het land te bouwen, vee te hoeden, en nutte konsten aan te kweeken. Dus waren zy over het geheel niet zwak en teder, maar grof en sterk. Zy leefden over het geheel veel langer, eer zy van ouderdom stierven, dan onze tydgenooten. Met de hoogste waarschynlykheid mag men stellen dat zy doorgaans over de 100 Jaaren oud werden. Jakob leefde 147, Jozeph 110, Aaron 123, Moses 120, Jozua 110, Jaaren. Dat die 600,000 welke uit Egypten getrokken waren, niet meer dan 70, of 80 Jaaren oud werden in de Woestyne, volgens den 90 Psalm, is niet te verwonderen. Alle deeze omstandigheden in aanmerking genoomen zynde, blykt het waarschynlyk te zyn, dat de Israëliten in Egypten op eene buitengewoone wyze hebben konnen vermenigvuldigen. Doch de vermenigvulding der Israëliten komt den Heere A al te buitengewoon voor ‘Verschriklyk veel, zegt hy, Bladz. 4, strydt de gewoone loop der zaaken met zulk eene vermenigvuldiging’. Verschriklyk veel verschillen ook alle die bovengemelde omstandigheden der Israëliten, van de gewoone, en van onze tegenwoordige omstandigheden, volgens welke de Heer A die zeer sterke vermenigvulding der Israëliten schynt te beoordeelen. Waarom zou het onwaarschynlyk zyn, dat een sameloop van buitengewoone omstandigheden, een buitengewoon geval zou veroorzaaken? Naar de oorzaak is kan ook het uitwerkzel zyn. Op dat de vermenig vuldiging der Israëliten des te onwaarschynlyker voorkome, wil de Heer A. van 215, nog 71 jaaren of korten: dewyl, naar zyn zeggen, na den dood van Jozeph, die wonderbaare vermenig vuldiging eerst begon. 't Is waar, dus luiden de woorden van Moses, *Toen nu Jozeph gestorven was, en alle zyne broeders, en al dat geslachte, zoo werden de kinders van Israël vruchtbaar* enz. Doch 'er is geene noodzaaklykheid, om deze woorden, in dien zin op te vatten, als de Heer A, dezelven gelieft te neemen Onmiddelyk na dat Moses de komst van Israël in Egypten verhaald hadt, hadt hy reeds van hunne sterke vermenig-vuldiging gesprooken *Zoo*. zegt hy GEN XLVII. 27. *woonde Israël in 't land van Egypten, in 't land Gozen; en zy stelden hen tot bezitters daar in, en zy werden vruchtbaar*,

en vermeer der den zeer. Maar, hoe talryker de Israëliten geworden waren, hoe meêr zy ook uit dien hoofde, naar evenredigheid, vermeerderden. Zy dan geduurende Jozephs leven, al vruchtbaar en zeer vermeerderd zynde, moesten, noodwendig, toen nu Jozeph gestorven was, en alle zyne Broeders, en al dat geslachte, zoo aanmerklyk toeneemen, dat het den Egyptenaaren zeer gemaklyk in het ooge konde loopen. Waarschynlyk wil Moses niets anders te kennen geeven, gelyk uit de aangehaalde plaats uit GEN. genoeg blykt. Wil echter de Heer A. zyne opvatting staande houden, dan zal hy zichzelven wederleggen. Want, wil Moses zeggen, dat die wonderbaare vermenigvuldiging, eerst na Jozephs dood begon, dat de Israëliten toen eerst *vruchtbaar*, dat is dan buiten gemeen vruchtbaar werden, datze toen eerst begonnen, *overvloediglyk te wassen*, dan geeft Moses zeer duidelyk te kennen, dat hier iets ongemeens, iets Godlyk onder werkte, dat God ten gevalle van zyn Bondvolk een wonderwerk gewrocht heeft: Nu, ‘dit, zegt Moses nergens, hier van heeft hy zelfs niet eenige aanduiding gegeeven’. Volgens den Heere A Bladz 4. Ik weet niet hoe Jooden en Christenen in het algemeen over deeze vermenigvuldiging denken. Wat my belangt, ik stel 'er ook geen eigenlyk genoemd wonderwerk in. Echter verdient onze opmerking, 't gene de Heer A. als onvoldoende verwerpt; voor eerst: Dat God aan Abraham beloofd hadt, dat HY de Almachtige, een ongemeenen Zegen ter vermenig vuldiging, aan deszelfs Geslacht zou schenken: ten tweede: Dat Moses, hunne komste in Egypten verhaalende, terstond zegt, zy werden vruchtbaar en vermeerderden zeer: ten derde: Dat hy van hunne vermeerdering sedert den dood van Jozeph gewagende, ‘de sterkste uitdrukkingen gebruikt [en als op een stapelt] die in zyne Taal te vinden zyn, om deeze ongemeene vermenigvuldiging te beschryven’. Want schoon Moses van geen wonder werk spreekt, schynt hy dus evenwel, deeze zeer sterke vermenigvuldiging, niet aan den gewoonen loop der natuure, maar aan eene byzondere bestuuringe der Voorzienigheid toe te schryven. Daar nu de Heer A. erkent dat deeze zeer sterke vermenigvuldiging, in de Natuur mogelyk is, maar echter niet gewoonlyk gebeurt, kan deeze zwaarigheid, we-

gens de ongewoonheid van het geval, door hier, met Moses, schoon geen wonderwerk, echter eenen byzonderen zegen van God te erkennen, zeer gemaklyk, en volkomen opgelost worden. Zal hy, die het miraculeuze niet uitsluit, Gods byzonder bestuur in deezen ontkennen? Moses zegt, de Kinderen Israëls werden *vruchtbaar* en *wiessen overvloediglyk*, en zy *vermeerderden* en werden *gantsch zeer machtig*, zoo dat *het land* (naamlyk Gozen) *met hen vervult werdt*. Is het niet, buiten allen redelyken tegenspraak, ten hoogste waarschynlyk, dat Moses, met deeze opeenstapeling van ‘de sterkste uitdrukkingen die in zyne Taal te vinden zyn’, heeft willen te kennen geeven, dat hier iet Ongemeens, iet Godlyks onder werkte? Zoo ja, was dit echter nog geen eigenlyk genoemd wonderwerk. De Heer A. zegt, dat hy weet, dat het, strict Physicé genomen, in de Natuur mogelyk is. Maar hy vraagt of de Ondervinding getuigt, dat het immer zoodanig gebeurt? Doch wanneer een Geloofwaardig Schryver, die zelf ooggetuige was van 't gene hy schreef, een geval verhaalt, dat in de Natuur mogelyk, doch zeer ongemeen, ja nooit meêr gebeurd is, zal dit dan een genoegzaame reden zyn, om dien Geloofwaardigen Schryver voor een Fabeldichter te houden? Zullen de Schryvers, welke verhaalen, dat sommige Egyptische Vrouwen in vier reizen 20 kinderen baarden, het om de vreemdheid van 't geval moeten liegen? Zal een ander Schryver, welke eene vrouw van eenen burger van Florence noemt, die 52 Kinderen, en nooit minder dan drielingen gebaard hadt; en behalven dit geval, nog verscheidene andere voorbeelden van ongemeene vruchtbaarheid heeft aangetekend, daarom geen geloof verdienen? Hoe zeer onze omstandigheden van die der Israëliten in Gozen verschillen, zou men echter voorbeelden van onzen tyd konnen bybrengen, van mannen die 20 Zoonen geteeld, en van vrouwen die geen minder getal kinderen ter Waereld gebragt hebben. Maar de Heer A. vraagt, of alle de Nakomelingen van die 70 menschen, hunne, of haare Mannelyke of Vrouwelyke Jaaren bereikt hebben? Ik antwoorde, dat behoeft men niet te stellen, echter zou dit geen wonderwerk geweest

zyn; maar alle omstandigheden in aanmerking genomen zynde, mag men dit van de meeste wel gelooven. ‘Zyn zy alle, vraagt hy, in den Echt getreden’? Dat zy alle die huwbaar werden in den Echt getreden zyn, is ten hoogste waarschynlyk. Zy verachtten het Huwelyk niet, gelyk sommige sterke Geesten van onzen tyd. Integendeel, zy namen zoo veele Vrouwen als zy onderhouden konden. Hunne Jonge Dochters zelfs stelden den Gehuwden verre boven den Maagdelyken staat. ‘Zyn 'er, vraagt de Heer A. al verder, naar den gewoonen loop der Natuure niet veel in de kracht van hun leven gestorven’? Maar wat verstaat de Heer A. door den gewoonen loop der Natuure? Verstaat hy 'er door 't gene wy in onze dagen en in onze landen doorgaans zien gebeuren? Dan vergist hy zich geweldig. Zy, veel sterker van natuure zynde dan wy, bragten sterker kinderen voort. Die kinders werden zoo teder niet als de onze opgebragt, en hadden het voordeel van een bestendiger lucht dan de onze in te ademen. Dus is het zeer waarschynlyk, dat 'er maar zeer weinig, naar den gewoonen loop der Natuure onder hen, in de kracht van hun leven gestorven zyn. Men leest niet dat één eenige van Abrahams zoonen, jong gestorven is. De Zoons van Izaäk bereiken eenen hoogen ouderdom. Jakob wordt van alle zyne Zoons overleefd. Geen van de Zoonen der twaalf Patriarchen, schoon Benjamin tien Zoonen hadt, zyn in de kracht van hun leven gestorven, dan Er en Oran, welke van God om hunne zonde gedood werden. Wegens Jozeph vindt men zelfs aangetekend, dat hy van Ephraims kinderen des derden gelits zag, als ook de kleinzoonen van Manasse. Wanneer derhalve, geen, of ten minste, zeer weinig zoons, der Israëliten in hunne jeugd, noch in de kracht van hun leven stierven, geschiedde 'er onder hen niets, dan 't gene met den gewoonen loop der Natuure, onder hen, in die landen en tyden, overeenkomstig was. Dus moet ook hunne sterke vermenigvuldiging, niet naar den gewoonen loop der Natuure onder ons, maar onder hen beoordeeld worden. De Heer A. schynt dit geheel uit het oog te verliezen, en daarom

schynt hy Bladz. 4. niet alleen de zedelyke, maar zelfs de natuurlyke mogelykheid der bewuste vermenigvuldiging te ontkennen. Doch ik meen dat de volgende aanmerking, welke de Heer A. zoo wel hadt konnen leezen eer hy zynen brief schreef, als ik dezelve nu zal overneemen, voor alle ompartydigen, niet alleen de natuurlyke, maar ook de zedelyke mogelykheid der bewuste vermenigvuldiging zoo duidelyk en bondig bewyst, dat 'er uit blyken zal, dat het den Heer A aan geene oplossing wegens zyne opgeraapte zwaarigheid kan ontbroken, maar hem iets anders tot schryven bewoogen moet hebben. ‘Schoon ongodistische vernuften deeze Histori’ (de vermenigvuldiging der Israëliten in Egypten) ‘aanranden, en voorgeeven dat het onmogelyk is, dat, in een bestek van 215 jaaren, uit niet meêr dan 70 persoonen, een getal van meer dan 600,000, volwassene mannen, konden voortspruiten, toonen ze daar door echter eene groote onkunde en lasterlyke godloosheid: Want, om nu niets te zeggen, noch van de ongemeene vruchtbaarheid der Vrouwen in Egypten, welke, naar *Aristoteles* getuigenis, dikwerf 4 of 5 kinderen te gelyk voortbragten; noch van het langer leven der menschen in dien tyd, noch van de meer der heid der vrouwen toen veel in gebruik; noch ook van Gods byzonderen zegen over de Hebreeuwsche vrouwen - alle dingen - schoon gantsch billyke bedenkingen - overslaande, kan de mooglykheid der zaake echter uit de volgende rekeningen blyken. Men onderstelle dat 'er niet meer dan 200 jaaren zyn geweest: en dat niet meêr dan 50 persoonen in staat waren tot het teelen van kinderen, dat die persoonen gene kinderen begosten te teelen voor den ouderdom van 20 jaaren; en dat ieder van hun toen slechts 3 kinderen won.’ Deeze onderstelling [die zedelyk mogelyk ja zeer ligt en gemaklyk is,] ‘gemaakt zynde, verdeele men de 200 jaaren in 10 tydperken, yder van 20 jaaren; en dan gaa men voort met de reekening op deeze wyze. In het *eerste* tydperk komen 'er van 50 persoonen 150: in het *tweede* van 150, 450: in het *derde* van 450, 1350: in het *vierde* van 1350, 4050: in het *vyfde* van 4050, 12150: in het *zesde* van 12150, 36450: in het *zevende* van 36450, 109350: in het *agtste* van 109350, 328050: in het *negende* van 328050,

984150: en in het *tiende* van 984150, 2952450’. Zie daar eene Rekening, welke op eene onderstelling steunt, die niets insluit dat tegen het waarschynlyke aangaat, en waar door de gemaakte zwaarigheid meêr dan opgelost wordt. ‘Wy moeten, zegt de Heer A. zoo 't my voorkomt, niet redeneren, wat. strikt genoomen, zou konnen gebeuren’. Dat wordt hier ook niet gedaan, dewyl het onderstelde zeer mogelyk, zeer ligt en gemakkelyk is. Maar hy wil dat wy zien, wat wezenlyk gewoon is te gebeuren. Dan hoe kan dat zyn; daar wy in gantsch andere gewesten, en by de vier duizend jaaren laater leeven. Waren de geschiedenissen der andere oude volken van het Oosten, en hunne vermenigvuldiging, ons zoo byzonder nagelaaten en bewaard als die der Jooden, ik twyfel niet of wy zouden daar uit konnen zien, dat de bewuste vermenigvuldiging, toen niet ongewoon, noch met den gewoonen loop der zaaken onbestaanbaar was Hoe machtig waren toen reeds de Ismaëliten niet, van welke nog veele hunnen afkomst rekenen! Wat moet Edom niet een machtig Volk geweest zyn, dat Israël niet alleen weigert door zyn land te trekken, maar zelfs tegengaat met een zwaar heir! Hebbenwe dan geene naauwkeurige berigten van de vermenigvuldiging dier oude Volken van over 40 eeuwen, dan kan niemant bewyzen dat de vermenigvuldiging der Israëliten toen ongewoon was: Dan kan niemant meerder eischen dan dat de zedelyke mogelykheid en dus de waarschynlykheid der zaake getoond worde: Dan zyn alle tegenwerpingen, afgenomen van 't gene by ons gewoonlyk gebeurt, gezocht en ydel.

Het Vervolg en slot hier na.

De Denker.

N°. 448. *Den* July 1771.

[Israëls Verlossing *uit Egypten, derzelver sterke* Vermenigvuldiging *in dat Land, en* Handelwys *met de* Kanaäniten *verdedigd tegen de Deïsten*.]

Is God onregtvaerdig als hy toorne over ons brengt? Dat zy verre!
Anderzins, hoe zal God de Waereld oordeelen?

APOSTEL PAULUS.

Vervolg van No. 447, *en slot*.

Van de handelwys der Israëliten met de Kanaäniten.

Jooden en Christenen gelooven, op het gezag van Moses, dat God het oude Israël bevel gegeeven hadt de Kanaäniten te verdelgen. Zy vinden dit bevel van God niet willekeurig noch strydig met zyne zedelyke Eigenschappen of Deugden; en in zoo verre de Israëliten zich aan dit bevel hielden, houden zy hun gedrag onzondig,

Zeker, wy zeggen, 'Is God niet de Almachtige Schepper der Natuur? Is hy geen meester over al 't Geschapene? Heeft hy 'er geen onbepaald Gezag over, en doet 'er mede wat hy wil? Zekerlyk ja. Hy doet met het Heir des Hemels en de Inwooners der Aarde naar zyn welbehagen. De Hoogste Wysheid, Goedheid en Rechtvaerdigheid handelt echter nimmer Willekeurig met zyne Schepzelen, - zonder zich aan Recht of Billykheid te kreunen, -

ô neen. De Volmaakste Heiligheid kan zichzelven niet verloochenen. De Kanaäniten hadden de Maate hunner Boosheid vervuld; hunne Gruwelen waren tot den Hemel toe gestegen†. Stondt het God dan niet vry hunne Boosheid te straffen, en hen geheel uit te delgen? - Kon de Heilige God, een afgodisch, dartel, en allezins zondig Volk, dat de maate zyner Gruwelen vervuld hadt, behoudens zyne Deugden en Volmaaktheden niet straffen? ja gewisselyk'. - De Heer A. schynt de bondigheid deezer Redeneering te erkennen. De Zwaarigheid schynt by hem, of God behoudens zyne Deugden de Israëliten wel konde gebruiken, als Uitvoerders zyner wraake. Heeft God den Israëliten, by een byzonder en bepaald Bevel, geboden de Kanaäniten met telg en wortel uit te roeiën, dan heeft God, naar zyn inzien, het eene Volk stellig geboden alle Rechten der Volken, alle verbintenis der Menschelyke Samenleving, alle gevoelens van Mededoogen, alle aandoeningen van Menschelykheid af te leggen; en het aangezet, om een ander Volk, dat hem nimmer beledigd, noch zelfs gekend hadt, te vermoorden en uit te roeiën, zonder de tedere Vrouwen en onnozele zuigelingen te spaaren. Hoe kan dit, vraagt hy, met de Goddelyke Goedheid, Bermhartigheid, ja zelfs Rechtvaerdigheid en Heiligheid, overeenstemmen? Bladz. 38. Dan dit besluit komt my beide valsch en bedrieglyk voor. Wanneer de Rechter den Scherprechter beveelt een' Misdadigen, die volgens de Wetten de dood verdiend heeft, van kant te maken, gebiedt dan de Rechter den Scherprechter, stellig *alle Recht* der Menschen, *alle verbintenis* der Sameleving te verbreken? ô Neen. De Scherprechter, van de billykheid des Rechters overtuigd, mag, uit den last welke hy ontvangen heeft, wel besluiten dat deeze ééne veroordeelde, het Recht der menschen en de Voorrechten der Samenleeving verbourd heeft, en hy hem zonder zich te bezondigen mag dooden; maar hy mag dit niet van andere zyner medemenschen besluiten. Zyn last sluit derhalven

† *Lees maar* GEN: XV. 16, *en* LEVIT: XVIII.

niet in, *alle Recht* der menschen en *alle verbintenis* der Samenleving te verbreeken. Dus ook, De Israëliten van het volstrekte Gezag des Oppersten Rechters, en teffens van deszelfs billykheid overtuigd, mogten uic hoofde van hunnen last om de Kanaäniten te verdelgen, wel besluiten dat deeze het Recht der Volken en de Voorrechten der Menschelyke Sameleving verbeurd hadden; en zy hun zonder zich te bezondigen mogten uitroiën; maar zy mogten dit niet ten aanzien van alle andere Volken vaststellen. 't Is derhalven volstrekt valsch, dat God den Israëliten gebiedende, de godlooze Kanaäniten te verdelgen, hun stellig geboodt *alle Recht* der Volken, en *alle Verbintenis* der Menschelyke Samenleving te verbreeken. Wanneer de Rechter den Scherprechter bevel geeft eenen Schuldigen te dooden gebiedt hy hem dan *alle Gevoelens* van Mededoogen, *alle Aandoeningen* van Menschelykheid af te leggen? Geenzins. De Gevoelens van Mededoogen, de Aandoeningen van Menschelykheid, mogen in den Scherprechter, omtrent alle andere zyner Medemenschen zeer sterk zyn. Hy behoeft zelfs, strikt genomen, omtrent deezen éénen Misdadiger, *alle Gevoelens* van Mededoogen, *alle Aandoeningen* van Menschelykheid niet af te leggen. 't Is genoeg dat hy zoo hartvogtig is, dat zyne govoelens van mededoogen, zyne aandoeningen van menschelykheid, omtrent dezen éénen doodschuldigen, hem niet buitenstaat stellen zynen plicht te betrachten. Volstrekt valsch is derhalven, dat God den Israëliten gebiedende de Kanaäniten uit te roeiën, hun geboodt *alle Gevoelens* van Medoogen, *alle Aandoeningen* van Menschelykheid af te leggen. Die Gevoelens, die Aandoeningen konden zy onderling, en omtrent alle andere Volken behouden en aankweeken. Genoeg was het voor hun, zorge te draagen, dat zy door de gevoelens van mededoogen, en de aandoeningen der menschelykheid, zich tot hun gewis bederf, niet lieten weêrhouden van God te gehoorzaamen, in het verdelgen der vervloekte Volken.

Wanneer de Rechter den Scherprechter beveelt eenen doodschuldigen om 't leven te brengen, is doorgaans het geval, dat by daar door dien Scherprechter aanzet om een mensch, dat hem nimmer beledigd, noch zelfs gekend hadt, te vermoorden en van kant te maaken. Maar wie heeft immer daar uit beslooten dat die Rechter, die zulks vergt, een wreed, onbermhartig, ja zelfs onrechtvaerdig en ondeugend mensch is? Nooit heeft iemand, die by zyne zinnen was, zulk een gevolg getrokken. Zoo ook: Schoon God, de Opperste Rechter, het oude Israël aanzette, om een ander, maar strafschuldig Volk, dat hen nimmer beledigd, noch zelfs gekend hadt, te vermoorden en uit te roeiën, kan dit met de Godlyke Goedheid, Bermhartigheid, Rechtvaerdigheid en Heiligheid zeer wel overeen gebragt worden. Strydt het niet met deeze Godlyke Deugden een Godloos Volk, dat de maate zyner ongerechtigheid vervuld heeft, van den aardbodem te verdelgen, gelyk de Heer A. toestaat: Waarom zou het met deeze Deugden stryden, zulks door een ander Volk te verrichten, en het daar toe uitdruklyken last te geeven? Zal een aardsch Rechter, een goed, bermhartig, rechtvaerdig en deugdzaam Man konnen zyn, schoon hy door een ander man de doodschuldigen naar de wetten laat afmaaken, door een man die nooit van die misdaadigers werdt beledigd: En zal men zeggen dat de Rechter van Hemel en Aarde, geen Recht zou doen, wanneer hy het eene Volk bevel gaf om het ander, dat zulks verdiend hadt, te verdelgen en uit te roeiën? 't Moeten waarlyk Sterke Geesten zyn, die zo fyn konnen redeneeren. Maar het bevel komt den Heere A. zeer wreed voor, de tedere Vrouwen en onnozele zuigelingen mogten niet verschoond worden. Maar wat maaken hier die tedere Vrouwen? Waren die Vrouwen, om datzr teder waren, onschuldig? Wat de onnozele Zuigelingen aangaat. Hadden zy recht op het leven? De dood dier wichten was een zeer zwaare straf voor de ouders, maar voor hun, was dezelve slechts als een

gevolg van de boosheid hunner Ouderen aan te merken. Daar en boven. Hoe gemaklyk is dit onheil der kinderen, die in de algemeene elende deelen, met Gods Goedheid en Bermhartigheid overeen te brengen, voor hun die aan eenen toekomenden staat van genadige vergelding gelooven, en geene bekrompene denkbeelden van de gunst des algemeenen Vaders vormen. Dan hier over is te dikwyls en te overtuigende geschreeven, om 'er langer op stil te staan. ‘Hier valt derhalven niet te onderzoeken, of God, behoudens zyne Deugden en Volmaaktheden, aan redelyke en vrywerkende Wezens zoodanige Geboden heeft konnen geeven, waar door alle Menschelykheid van hen moest worden uitgeschud, het teder Medelyden gesmoord, en het Geweeten toegeschroeid worden; en zy dus van de verplichtingen ontheven, die God in de Natuur der zaaken gelegd heeft, en in der Menschen hart geschreeven’. Dit is het Geval in een ongunstig en valsch licht geplaatst. Niets anders moet hier onderzogt worden, dan, of God, behoudens zyne Deugden en Volmaaktheden, aan redelyke en vrywerkende Wezens, aan zyne Schepselen, waar over hy een volstrekt recht heeft om te gebieden, en die niet minder volstrektlyk verplicht zyn hem in alles te gehoorzaamen, een Gebod heeft konnen geeven, om een zeer Godloos en onverbeterlyk Volk, 't welk lang verdiend hadt door het vuur uit den hemel, gelyk Sodoma, geheel vernield te worden, door de scherpte des Zwaards te dooden, zonder de kinderen zelfs te verschoonen. Dit is de waare staat des geschils. Dan, zoo lang men niet bewyzen kan, dat het in eenen Rechter, met één eenige Zedelyke Hoedanigheid strydt eenen Scherprechter te gebieden, een doodschuldigen naar verdiensten met den dood te straffen, zal men noch veel minder konnen toonen, dat het Gebod, den Israëliten gegeeven, om de doodschuldige Kanaäniten te verdelgen, met de Deugden en Volmaaktheden van den Onafhanglyken Opperheer strydig is. Een mensch van het leven, den grondslag van alle genietingen, te

berooven, wordt van een ieder voor de schreeuwendste Onrechtvaerdigheid en den ysselyksten Gruwel in alle andere menschen gehouden, behalven in eenen Scherprechter, wanneer hem zulks wettig is geboden. Maar hoe fraai en bondig zullen wy dan redeneeren, wanneer we hier over met de woorden van den Heere A. Bladz 50 uitroepen, ‘Is dan de eeuwige Natuur en Betrekking der Zaaken, ten opzichte van dien Beul veranderd? Is kwaad goed en goed kwaad geworden? Kan door eenigerleie Wet Zwart in Wit en Wit in Zwart verkeeren’? Zeker wat is dit beter dan Windmaaken? Het bevel van God den Israëliten gegeeven, bestondt alleen hier in, dat zy de Kanaäniten, uit de bezittinge verdryven, en met hun geen Verbond aangaan, maar hen verbannen moesten. Deeden zy dit, met oogmerk voornaamlyk om God te gehoorzaamen, dan bezondigden zy zich geenszins; integendeel, dan waren zy, om hunne moeilyke gehoorzaamheid aan God, te pryzen. Vergenoegden zy zich echter niet met die Volken uit te roeiën, maar vermaakten zy zich in en met de elende dier ongelukkigen; deeden zy, zonder wettige reden, hun allerleie tormenten en mishandelingen aan, dan warenze van wreedheid van onmedogendheid en onmenschelykheid te beschuldigen, dewyl zy boven hunnen Last gingen Maar verschoonden zy, die God hun belast heeft te dooden, dan versmaaden zy het Opperste Gezach. In dit laatste geval, hebben zy zich echter met de daad bezondigd, en zyn daar over bestraft geworden†. Wat praat men dan schamper van het verbaazende onderscheid tusschen de Handelwyzen van het Uitverkooren Volk van God, en die der blinde en afgodische Heidenen? Zeker de Heidenen hebben wel eens genade beweezen aan de van hun overwonnen Volken. Maar stonden hunne aanvallende Oorlogen gelyk met die der Israëliten? Deeze voeren den Oorlog op hooger last, en bewyzen tegen hunnen last genade; de andere integendeel worden door enkele

† Lees RICHT: I. en II.

heerschzucht, trotsheid en heblust tot den kryg aangedreeven, en spaaren zy eenige overwonnelingen, 't is uit belang en Staatkunde. De eerste zyn als Scherprechters, de laatste als Moordenaars, aan te merken. De Israëliten bewyzen tot hun eigen bederf genade aan sommigen van de vervloekte Volken. Maar wanneer bewyzen de Heidensche Veroveraars den Overwonnenen Genade? De Heer A. zegt, Bladz. 49. ‘Als zy niet door de rampzalige Wetten des Oorlogs of der Staatkunde tot het tegendeel gedrongen, of door hunne hartstogten en driften vermeesterd worden’. Welk een verbaazend Onderscheid tusschen de Handelwyze van Gods Uitverkooren Volk, en die der blinde en afgodische Heidenen! Deeze vallen anderen aan zonder eenig Godlyk bevel, alleen uit trotsheid, heerschzucht en gierigheid; zy bewyzen geene genade als zy door de rampzalige Wetten des Oorlogs of der Staatkunde tot het tegendeel gedrongen, of, NB, door hunne hartstogten en driften overmeesterd worden, de andere integendeel, hebben uitdruklyken last van den Koning der Koningen, om een Godloos Volk uit te roeiën; zy mogen geene genade bewyzen uit hoofde van Gods bevel, en echter laaten zy zich nog door hunne hartstogten en driften overmeesteren, om in weerwil van Gods bevel, van hun belang en staatkunde, aan veele van de in hunne hand overgegeevene menschen genade en bermhartigheid te toonen. De zaaken, dus met een onpartydig oog beschouwd, vertoonen zich gantscst anders danze door den Heere A. voorgedraagen worden. Dat de Israëliten een Goddelyk bevel ontvangen hadden om de Kanaäniten uit te roeiën, steunt op het gezach van Moses, welk Gezach door den Heere A. niet rechtstreeks wordt ontkend, en dus niet byzonder beweezen behoeft te worden. Komt dit bevel maar overeen met Gods zedelyke Eigenschappen, dan is 't wel: en die meen ik overtuigende genoeg getoond te hebben. Groot, gelyk wy zagen, blyft het Onderscheid tusschen Gods volk

en de blinde Heidenen, maar de eerste vertoonen zich ongelyk rechtvaerdiger, bermhartiger, menschelyker en belangeloozer dan de laatste. In zoo verre zy echter Gode ongehoorzaam waren zyn zy te laaken. Zy bezondigden zich niet met de vervloekte Volken, zonder eenig pardon, uit te roeiën: Dus luidde hun Last, dien zy van God hadden. 't Is waar, wy staan het de Heere A. volkomen toe. ‘Zy moesten van den Godlyken Wil en Last volkomen overtuigd zyn, wilden zy het onschuldig verrichten.’ Doch, daar konden zy volkomen van overtuigd zyn, en dat zy daar wel zoodaanig van overreed waren, kan men uit de Geschiedenis zelf niet in twyfel trekken. Wil de Heer A. twyfelen aan het Geloof der murmureerende Israëliten in de Woestyne, der aanbidders van het gouden Kalf, en der muitelingen die met Corah en de zynen samenspanden, hy doe het, maar bedenke dat alle deeze buiten Kanaän zyn gestorven, en dat zy, die dat Land innamen, het toenmaalig geslacht volgens zyne eigene aanmerking, Bladz. 31. een *Gehoorzaamer* Volk was.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N° 449. *Den* 5 Augustus 1771.

[*Een gemeen Man afgeraaden zynen* Zoon *te laaten* Studeeren, *en een* Kerkenraad *aangewezen, wien uit een drietal tot Predikant te beroepen*.]

Justa poscentes animos benignus
Adjuva, injustos moderare sensus.

SANNAZARIUS.

MYN HEER!

Ik heb een eenige Seun, een hupse jonge, al zeg ik het zelfs, die ik wel zou wille laatse Studeren, want wy hebben nog nooit een Domene in onze Fammilie gehad, dat inderdaad wel schande is; maar, maar myn buurman zegt, dat 'er zo al wat aan vast is, om dat te uitvoer te brengen, en my dunkt, dat, als men aan de halft is, de zaak ook half gewonne is. Nou is myn Seun aan de halft, want met de aanstaande groote Fikkantie verlaat hy de Lattynse Schoolen, en zal sekuur een prys hebben, dat de Krespondent van de Boekzaal daar in zal laate zette, gelyk hy my beloofd heeft, en dan wort myn Seun by de eerwaarde Geleerde Heere reeds bekent, dat met 'er tyd zyn premotie kan uitwerken. Ik wil het dan vol houden, myn ionge zal Studere. Maar myn goede buurman heeft nog al meer het hoofd zo vol

van allerlei muisenesten om my daarvan af te brenge, dat ik het u zo niet zegge kan. Bereken, zegt hy, eerst eens de onkosten. Je Seun heeft in uw huis tot nu toe gewoont, en niet meer dan eenige boeke, een gering kleedje, en wat Schoolgelt gekost, en gy denkt, dat je nu al over de halft zyt, maar 't is 'er ver van daan: dit is maar een begin, en niet meer; nu komt het 'er eerst op aan. Gy moet hem ten minste vyf jaar na een Akkademi stuure, en dat kost geld, dat weet ik aan de myne. Dat is de hals niet zeg ik daar op; als ik zo veel neering hou, als ik nu heb, dan zal ik het met myn vrouw wat bezuinige, en een beetje van myn klein kapetaal afspitte, en dan is myn jonge klaar. Maar zegt hy, als gy eens intusse komt te sterve, wat dan, dan zit 'er uw Seun toe, uw vrouw is arm en kan hem niet laate voort Studere, en hy zit in 't gebrooke: hy verstaat geen ambagt, en kan niet genoeg om Propponent te worde, wat dan met hem aangevange, voor Krankbezoeker na Oostinje? Daar over, als hy aan dat touwtje trekt, ryzen my de haare te berge; maar ik hoop dat ik zo lang zal leeve; 't is goet, zegt hy, leef zo lang, leef nog langer, wat hebje dan? als uw Seun Propponent is, dan heeft hy nog geen plaats, en misschien moet hy lang loope, eer een Boere Kerkeraad hem beroept, en dat reize en trekke kost geld, dat verzeker ik, je Seun is dog Propponent, Seun moet als Propponent leve. En als hy al eens een plaats krygt, dan moet hy geëksamineert worde en bevestigt, daar loopt ook al een mooje stuiver mee heen, dan moet gy hem in den huisraad zette, en dat is ook geen malligheid. Wel nou, ja zeg ik, dat hoort zo, maar myn jonge zal gauw een plaats hebbe, de Krespondent heeft zyn naam in de Boekzaal gezet, dan kenne hem de Boere al, en nou zyn der zo weinig Propponente, dat tegen den tyd als hy klaar is met zyn zaake, zal 'er geen één meer zyn, en dus moet hy wel een plaats kryge; wie weet zelfs, of zyn eerste beroep niet een voornaame Stad is, oh was dat eene waar! Hoor buurman, zegt hy daarop, vlatteer u

niet, zyn 'er nou weinig Propponente, over zes jaar krielt 'er weer de Kerk van, dat gaat altyd zo op en af, als ebbe en vloed, laat u daar door niet bedriegen. Ik zou ook kunne vraage, hoe weetje of je nering zo goed zal blyve als ze nu is, ze kan verloope, en wat dan? daar by moetje nier denke, dat je intrest van je kapetaal zult kryge, dat zal veel scheele. Als jou Seun Domene is, en met Studere en Propponente vier duizend gulde verdaan heeft, ik reken niet te hoog, en tel 'er de boeke niet onder, die hy eerst nodig had, dan moet hy nog zo veel andere boeke hebbe, dan moet hy fatsoenlyk als een Domene leve, dan krygt hy het trouwe in de zin, en neemt een meisje uit puure liefde met weinig of geen geld, dan krygt hy kinders, dan kan hy met zyn Tractement niet toe, dan komt hy by Vader en Moeder wat haalen, maar Vader en Moeder hebbe zelfs niet, en zoude haast by hem daar om kome; Vader is oud, en heeft geen lust meer om te werke; Moeder is zwak; de nering is verloope; het geld heeft men zyn Seun laate verstudere; dan zit je bedroefd in de asse. Wel ik denk niet, antwoorde ik hem, dat het zo bedroefd zal gaan; zo kan het evenwel gaan, zegt hy, en het is met die en die zo afgeloope, spiegelt 'er u aan, laat je Seun een ambagt leere. - Een ambagt leere, ook al, als ik, een ambagt leere, dan blyft het by het ambagt, en daar komt nooit een Domene in de Fammilie, en evenwel die en die van myne kennisse, waar voor ik geen zier wilonderdoen, hebben Domenees in haar geslagt, zeg ik dan, daar is, buurman! geen raade meer aan, de zaak is vast beslooten, ze moet 'er door, daar komt van wat 'er wil, myn Seun moet na de Fakkantie naar de Akkademi. Maar al weer nieuwe actie, voert hy my toe, al weer nieuwe zwarigheit, na welke Akkademi, geen eene deugt 'er voor je Seun, Wel, zeg ik, hy zai naar .... gaan, en een Cocciniaan worde, gelyk onze Domene, die aan de overzyde der gragt woont. Dat is fout, antwoort myn buurman, dat is fout, want dan kreeg hy noit een plaats, die Heere hebbe hun erte haast uit.

Wel is dat zo, dat is meer dan ik weet, hernam ik, dan moet hy Studdere tot een Voetiniaan, als hy dan van daag Propponent wort, dan heeft hy misschien morge een plaats; of overmorge, valt 'er myn buurman, al laggende, op in, maar wat soort van een Voetiniaan moet hy dan zyn; hy moet, geef ik hem daarop toe, een Voetiniaan zyn, ik weet niet, dat 'er soorten van zyn; ja wel zegt de ander; wel twee of drie soorte; ja maar dat is my te geleerd, zeg ik, dat moet zig dan als dan schikke; hy moet maar worden daar hy best te gang meê kan raake; maar wat zou het meeste koste, een Voetiniaansche of Cocciniaansche Studie? want als ik hem in de laatste als ze 't minst koste, liet Studere, kan hy, met de andere best te regt komende, daarna maar verandere. Dat zal, antwoort myn buurman, zo veel uit elkander niet loopen, als gy maar bepaalt, waar hy zal Studeren zonder dat hy daarna om den broode, dat schandelyk'is, verandere, alle verandering is dikwils geen verbetering. Hoor zeg ik, ik zal hem naar de Akkademi van .... zende; ja maar, hoor ik weder, dan wordt hy een Tollerant, en zal onder geen vlag willen zeilen, hy zal dan nog Cocciniaan nog Voetiniaan wille genoemd worden. Dat was mis, zeg ik, hy moet een van beide kiezen, ligt dat hy dat doet, maar nog eens herhaal ik het, daar hy best mee te gang kan raake, dat lykent hem en ons het best: ik zal hem daar maar afscheepe naar de Akkademie van ..... dat vooral niet, beweert myn buurman, dan leerde hy Engelsch preeke, en dan zou het nooit da gen: ja dat begryp ik ook wel, zeg ik, want hy moet goed duitsch, dat is zyn moedertaal, en geen Engels preeke, wie heeft van zyn leeve meer gehoord, ik wist niet, dat men in ons Land Engels leerde preeke, het zou een klugt zyn, als myn Vrouw en ik by onze Seun te Kerke kwaame, en wy hoorde hem voor de Boere Engels preeke, dat was malligheid, en waar zou dat heen, hoe is het mogelyk, dat onze Professers dat aan de Studente leere. Gy verstaat my niet, antwoort myn buurman, uw Zoon zou niet in de En-

gelsche Taal maar op den Engelsen preektrant preeke; zo zeg ik, dat is wat anders, dat begreep ik niet, maar als dat zo schadelyk is, waarom word dat aan de Studente geleerd; daar van zegt myn buurman, zyn veele redene, maar die zyn zo geleerd, dat al zeide ik u die, gy zoud ze niet begrype; dan herneem ik, is 'er beslooten hem te zende naar .... ook dat is ook niet goed, zegt hy, (en heeft dus, dunkt my, altoos wat tege myn sentement in te brengen,) want daar helpt men de mensche met kouse en schoene in den Hemel, als ... hou maar op, buurman, zeide ik, want ik wierd kwad, ik hoor wel, het is overal wat, ik geloof, je bent jaloers, dat ik myn Seun zal laate Studere, en daarom hebje op alles zo wat te fitte: als ze allemaal zo veel zwarigheit maake, zal het Domenees-gild haast uitsterve, en wy zulle zelf moete preeke, ik zal eens op een ander een advies haale, en dat kome ik nu by u doen, Heer DENKER! met verzoek van my te raade, zo als je aan je eige Seun zoudt doen, want goede raad heb ik alleen, nodig, en meer begeer ik niet. Ik blyve

UED. genege Serviteur
GERRIT HOOGHART.

Antwoord van den Denker aan Gerrit Hooghart.

Uw buurman raadt u tegen uwen zin, en daarom raadt hy u wel. Wagt nog één geslagt, en laat dan uw kleinzoon Studeeren. Gaat gy voort in uwe vlyt, en volgt uw Zoon uwe voetstappen in een braaf Ambagt; dan zal 'er kans zyn om de onkosten daar toe te draagen. 'T zal 'er ook niet op aankomen, of 'er een Domine in uwe Familie wat vroeger of wat laater is, als 'er maar één komt, en daar toe is hoop genoeg. Verzet dan maar uw genoegen eenige jaaren agter uit, en als gy het niet beleeft, zal het mogelyk uw Zoon beleeven, ten minsten de

Familie en die zal zich verheugen, dat gy, zo al niet uitgevoerd, ten minsten den grondslag 'er toe gelegd, en het project gemaakt hebt, en is dat geen eers genoeg? Ik wensch u een lang leven, en dat ge eenen voluit gestudeerden bekwaamen kleinzoon Predikant moogt zien, en zelf met uwe Vrouw in den ouderdom geen gebrek lyden.

Een tweeden ontvangen brief zal ik hier laaten volgen.

MYN HEER!

Wy hebben eindelyk een Nominatie van drie Proponenten gemaakt, en dat tot genoegen van onze Gemeente, en is dat niet wel gevogte? Maar nu moete wy een beroep doen, dog benne met die zaak verleege. Wy hebben advys gevraagd by de Hooggeleerde Heer, waar onder zy gestudeerd hebbe, en die zegt: zy zyn alle drie goed, maar dat kan niet zyn, en wy begrype, dat hy dit zegt, om dat hy niemand van de drie, nog hunne Ouders nog hunne Vriende te onvriend wil hebbe, daar geloove wy, dat zekerlyk wat aan is. De eerste wordt van een onzer bekende als een Fenix gepreeze, maar onze Schoolmeester zegt, dat die gelykenis mank gaat, want dat 'er zulk een Vogel in de natuur niet is, en ergo kan de Proponent geen Fenix zyn. De tweede wordt hemelhoog van een ander geroemd, maar wy hebben agter af gehoord, dat die Man geld van hem moet hebben, dat hy aan deszelfs Ouders heeft opgeschooten om hem te laaten Studeeren, en nu hem alleen pryst om door die promotie zyn uitschot wederom te krygen. De derde, hier by onzen Schoolmeester logeerende, toen hy zyne gaaven zou laaten hooren, want wy hebben op ons Dorp geen Herberg, heeft zich aan Tafel onvoorzigtig laaten ontvallen, dat hy alle spys niet durft eeten, om dat hy somtyds een zwakke maag heeft, en nu durven wy een zieken Proponent niet beroepen. De eerste,

om u iets van hunne gaaven te zeggen, kan schreeuwen, dat het bruisch hem op de mond staat, en daarom heeft de geheele Gemeente zin in hem, zo dat als wy hem niet verkiezen, raake wy in rusie met het volk; de tweede preekt zo geleerd, dat niemand hem verstaan kan, hy gooit 'er zo wat Hebreeusch en Grieksch onder, dat al geen malle gekjes is. Onze Schoolmeester is voor dien Man, en zegt, dat hy het meest gelykt na onze vorige Domine, die deed dat ook, en dat staat goed, zegt hy. De derde spreekt niet harder als wy, en maar zo luid; dat ieder hem verstaan kan. Wy zyn bang, dat hy niet schreeuwe kan, en daarby niet geleerd preeke; want al wat hy gezegd heeft, hebben wy kunne begrype: en daarenboven een zwakke maag, dit doet ons vreeze, dat hy ziekelyk is, en dan ware wy met het Mantje gefopt, dat anders ons nedrig en stil voorkomt. Wat is nu uw advys? wien uit deeze drie zullen wy kiezen? want op recommandatie brieve, die dikwils leugebrieven zyn, durven wy niet af, anders hebben wy 'er genoeg, want voor den eersten zyn 'er elf, voor den tweeden negen, maar voor den derden geen een gekoomen. Gy moet ons trouw uwe gedagte zegge, want wy wille een Domine hebben, daar we tege onze nabuure mede kunne monsteren. Maak het zo, dat gy 'er eer van hebt, en als gy ons naar onzen zin weet te raade, zullen wy, uit dankbaarheid maake, dat gy op de bevestiging wordt genodigd, wanneer wy op 't goed geluk eens zaame zulle klinke. Wy blyve, na onze groetenis,

Uwe genege Dienaaren, zo Ouderlingen als Diakenen, uitmaakende den Kerkenraad van .....

In onze Consestory, den 23 *Juny* 1771.

Antwoord aan den Eerwaarden Kerkenraad van .....

Broeders Ouderlingen en Diakenen!

Naar uwen zin, naar den zin der Gemeente en des Schoolmeesters kan ik u niet raaden, en egter zal myn raad de beste zyn. Als gy eenen Dorps-Uitroeper noodig hadt, zoudt gy aan den eersten moeten denken; wanneer gy eene andere dan uwe moedertaal noodig hadt om den weg der Godzaligheid aan de Gemeente te leeren, zou ik u den tweeden aanpryzen; nu stem ik voor den derden, wien gy allen denkelyk zult voorbygaan. Als hy minder geleerd was, zou hy eene sterke maag hebben; gy kunt die geneezen, als gy hem zo vriendelyk ontvangt, dat hy alle dagen eene wandeling in uw dorp doende, u met genoegen bezoeken, en met nut onder u verkeeren kan. Zyne nedrigheid is beeter dan de twintig recommandatiebrieven der anderen. Ziet wel uit uwe oogen, en zorgt, dat gy al in de tweede week na de bevestiging geen berouw hebt. Ik bedank U voor de uitnoodiging.

DE DENKER.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 450. *Den* 12 Augustus 1771.

[*Ongenoegen van een Edelman over het* Huwelyk *van zynen Neef met een Burger - Juffer*.]

Sommige menschen schynen gebooren te zyn, om den voorspoed, welken dit tydelyk leven eenigen luister byzet, in den grootsten nadruk te genieten, niet tegenstaande zy alle tydelyke zegeningen verbeuren door hunnen regelloozen en snooden wandel.

ZEDELYKE UITSPANNINGEN.

MYN HEER!

Myn HOOG WELGEB. Neef, die zeer wel gestudeerd heeft, en van braave deugden is, heeft, nu thuis zynde, eenigen tyd van den hoogen boom afgeteerd, en, gelyk sommigen zeggen, al zyn HOOG WELGEB. goed byna geheel opgemaakt; weshalven ik zyn HOOG WELGEB. een en andermaal overzyn HOOG WELGEB. groote verteeringen onderhouden heb, om nog by tyds zyn HOOG WELGEB. ruine voor te komen; maar al wat ik zeg, het is by zyn HOOG WELGEB. voor eene Doovemans deur geklopt. Als ik by zyn HOOG WELGEB. kome, zie ik ras, dat'er myne haring niet braadt, en zyn HOOG WELGEB. blyde is, als ik den aftogt blaaze. Gisseren heb ik by zyn HOOG WELGEB. de laatste visite gedaan om zyn HOOG WELGEB. nog eens, en dat voor het laatste te waarschouwen, by welke

gelegenheid zyn HOOG WELGEB. my ten antwoord gaf: hoor, Oom! kwel u niet langer; myn goed is wel byna op, maar ik zal, binnen korten met eene ryke Amsterdamsche Juffer trouwende, alles redresseren. Toen ik dit hoorde, beet ik van kwaadheid op myne lippen, stampvoette, en vloog, onder 't uitspreeken deezer woorden, de deur uit: schandvlek van uw geslagt! slungel! gy zult dan eene Burger Juffer trouwen, gaat uw gang, maar koom nooit meer onder myne oogen.

Dit geval heeft my nu den geheelen nagt in het hoofd gemaald, en doen peinzen, of 'er niet een middel zou kunnen gevonden worden, om dit voor altoos te stuiten. Hier in de Provintie begint het, om U eens een begrip van de zaak te geeven, hoe langer hoe meer de mode te worden onder de HOOG WELGEBOORE Edellieden, voornaamelyk onder die geenen, welke roemen hun waereld te verstaan, dat ze meer verteeren dan ze betaalen kunnen, waar door eindelyk alles opraakt, en zy zelven zo dor als een sprot worden, dragende als dan nog gegallonneerde kleeren, als 'er aber nix meer in de zak is. Om zich dan te redden, is 'er niets op, dan om te zien naar Burger-Juffers met geld, die aanstonds gereed zyn om zulke Edellieden aan te klampen: gy weet wel, waarom het haar te doen is, alleenlyk maar om veradeld, en uit het Gemeen getrokken te worden. Hier tegen raazen en tieren onze Burger-Heertjes rykelyk, wyl hier door Meisjes met eene dikke stuiver gelds hen ontrukt worden; maar dat kan geen zier helpen. Wy, Edellieden, vaaren 'er ook geweldig tegen uit, maar dat kan ook al niet helpen. Wy hebben eenen geheelen winter dooreebragt met zoeken of

niet Keizer KAREL de V, daar tegen eene Wet gemaakt heeft, dan wel onze Provintionaale Landdagen: maar wy kunnen niets vinden. Ook hebben wy; om 'er den schrik onder te brengen, al gedreigd, dat wy, by de eerste Vergadering der Staaten, daar tegen een Mandement zullen verzoeken; maar op die bedreiging steeken zy met ons, in 't openbaar den Draak: met een woord, het is zo ver gekomen, dat wy, die voor ons adelyk bloed, en deszelfs onvervalschte verandering stryden zullen, zo lang 'er leven in is, moeten zien; dat 'er in onze Stad, de Hoofdstad der Provintie, geen eene ryke Burger-Juffer meer is: al die Karonjes hebben onze jonge Edellieden van dat slag, waar van ik schryve, tot Mannen gekreegen, en het is 'er nog ver van daan, dat het hierby blyven zou: nu 'er van dat volkje niet meer is, sleept men anderen van buiten in, en zelfs zoekt men ze in uw Amsterdam op; waarom ik, die altyd nog al eenig respect voor uwe stad gehad heb, nu op dezelve zo gebeeten ben, dae ik 'er van myn leven geen voet meer in zetten wil. Ik weet niet, hoeveel Juffers uit uwe stad tegenwoordig hier al heen getroond zyn, en nu heeten de HOOG WELGEB. Mevrouw, de HOOG WELGEB. Graavin, die en die enz. 't Is waarlyk om zyn bloed te zuipen, dat men zulks hooren en zien moet. Wie kan langer leeven, en dat verdragen? Myn HOOG WELGEB. Vrouw Zaliger kon 32 kwartieren, zo wel als ik, in haar wapen tellen, toen wy trouwden: maar zommigen Uwer Juffers hebben 'er geen een, en zommigen maar een spreekend wapen. Wie heeft nu van zyn leven meer gehoord van zulk een' handel? dat

burger-bloed met ons zuiver, adelyk, hoog geroemd, van Koningen en Prinsen geëerd bloed te vermengen, en zodanig te verbasteren, dat by aderlaating, (ik tart 'er den besten Chirurgyn toe uit) het bloed van die HOOG WELGEB. Edellieden niet meer voor adelyk bloed kan gekend worden. Ik heb laatst van zo een man hooren verhaalen, dat hy het kind van eene Amsterdamsche Juffer, met een goed Edelman van Ouders tot Ouders getrouwd, ader gelaaten hebbende, daarin zo veel striepen burgerlyk bloed ontdekte, dat, hadt hy zyne kunst niet fix verstaan, hy staande zou gehouden hebben, dat het bloed uit de ader van een Winkelier getapt ware. Ziet eens, myn Heer! hoe schielyk de verbastering toeneemt: men zou het immers nooit gelooven, als men het niet gezien hadt.

Maar om nu maar tot de zaak te komen, zo heb ik gedagt, dat ik my by niemand beter dan by U, als Zedemeester van Amsterdam, kon adresseren, (want daar, zeggen de menschen, schuilt ge ergens in het donker) en U belasten, dat gy eens omhoort op de Keizersgraft, want daar ergens moet de Belle van myn HOOG WELGEB. Neef woonen, en nu ik U zo veel licht in de zaak gegeeven heb, zult gy ze daar wel ergens vinden, en U informeert, wat Burger-Nufje mynen HOOG WELGEB. Neef, of liever, wat geld hem betoverd heeft om zulke sottises te beginnen. Ik wil, by ST. HUIBERT, wel wedden, dat het een hedendaagsche Salet-Dame is, trots de beste gekleed, die een front slaat als de egtste Adelyke Freule, en met haar opschik onze Vrouwen de oogen wil uitsteeken. Zy zal ook denkelyk wel in een Koets

ryden, en daarop een wapen van een Graaf of Hertog voeren, gelyk men dagelyks op Uwe versleete Huurkoetzen ziet, zonder dat het 'er van afgerukt wordt. En zo myn HOOG WELGEB. Neef in den zin krygt, my daar uit wys te maaken, dat zy van adelyken huize is, moet gy het Doopboek maar eens laaten opslaan, en zien, of zy zelfs wel eens van een *patrice* Familie oorspronkelyk is, want schoon zulk een ons nog best zou gelyken, willen wy egter ons HOOG WELGEBOORE bloed niet eens met zulk soort vermengen. Gy zult wel hooren, of zy duiten heeft, daar roemt myn HOOG WELGEB. Neef geweldig op, en wil 'er alles mede redresseren; maar dat doet niets uit, want ze hebbe geld, hoe en waar mede is het gewonnen? Misschien door Tabak of Snuif met het lood te verkoopen, misschien met een Kommeny's Winkel, of met Koffy en Thee en dergelyke populaire negotie, waar door zo veele van niet tot iet komen, en dan den gebraaden haan speelen: of mogelyk met een bankerotje van eenige tonnetjes te maaken, en eene gelyke som agter baks te houden, welk onregtvaerdig geld wy in ons Geslagt niet zouden dulden, om 's Hemels wraak ons niet op den hals te haalen. Doch hier van genoeg, gy begrypt my wel, dat ik alles pertinent wil weeten, om daarna myne mesures te neemen: want als het zo uitvalt, als ik denk, zal ik een request presentere, dat de uitvoer van dat soort van Burger-Dametjes uit uwe Stad verbooden worde, en kan ik dat niet weeren, zal ik alles op hairen en snaaren zetten om den invoer in onze Provintie te beletten. Nu weet gy myn sentiment en kunt u daarna reguleeren, want mogelyk heb ik u nodig

om zulk een request op te stellen conform de regten van uwe Stad. Ik blyve, u de zaak serieus gelastende,

UED Dienaar,

HANNIBAL, Baron van de Kwartieren.

Z... den 13 *Mey*, 1771

Antwoord van den Denker.

Hoog Edel Gebooren Heer!

UHEG. Brief heb ik wel ontvangen, en gezien dat ze in eenen styl geschreeven is en op eene wyze, die men hier brutaal zou noemen, welk woord, ik hoop, dat UHEG. onbekend is, op dat UHEG. de moeite niet behoeve te neemen van UHEG. driften verder den ruimen en vollen teugel te vieren. Doch wyl ik niet op UHEG zegswyzen maar op het hart wil zien, moet ik UHEG. condoleeren met 't ongenoegen over UHEG. Neefs ruime verteeringen; dan ik meen, dat UHEG zich daar over niet al te zeer inquietteren moet, alzo het adelyke uitgiften zyn, die UHEG. alleen in ons Burgertjes moest wraaken; want zo ligt als men tot den adelstand kan verheeven worden, zo gemakkelyk zal het UHEG. vallen aan UHEG. Neef UHEG. duiten na te laaten of by provisie eenigen toe te tellen om alles te redresseren, waar door UHEG. hem bewaaren kan van tot die groote descendence van een Burger - Juffer te trouwen, te vervallen.

Beproef dit middel eens, ik denk dat het een der allerbesten is. Wat betreft UHEG. Edelieden, die meer verteeren dan ze betaalen kunnen; veelen onzer jonge Heeren leeven op dezelfde wyze, en ik, in UHEG. plaatse zynde, zou hier van liefst zwygen, of de gelykvormigheid tusschen de eersten en de laatsen zal al vry groot worden, dat UHEG. niet gaarne zoudt zien UHEG. vreest, dat het adelyk bloed van UHEG. Familie door het huwelyk met eene Burger - Juffer besinet zal worden, waar omtrent ik het met UHEG. gansch niet eens ben, alzo ik onlangs onderrigt ben, dat veele adelyke Familien met adelyke gebreeken, als onverdraaglyken hoogmoed, onderdrukking van den burger, onwilligheid of onvermogen om op zynen tyd te betaalen, en nog eenige anderen, die ik moet verzwygen, besmet zyn, welke niet anders geneezen kunnen worden dan door zodaanig een Huwelyk, 't geen dus UHEG. niet gramstoorig moest maaken, maar veel eer verblyden. Heb de goedheid van my geene Commissies op te draagen die UHEG. schande zullen aandoen. Zal ik van het eene eind der Keizersgraft naar de andere loopen, welke mogelyk tienmaal langer dan UHEG. geheele stad is, om te vraagen waar woont de ryke Juffer, over welke de UHEG. Overzeesche Edelman, die zo kaal als een neet is, zynde een Neef van den UHEG. Baron van de Kwartieren, vrydt? Dat zeker zou UHEG. afronteeren en oorzaak zyn, dat men my somtyds nog voor de avond in het Dolhuis zou zetten. Spaar my dan, en ik wil liever daarvoor eenen treurzang op UHEG. ongeluk maaken, dan in 't Dolhuis uitroepen: laat my los, ik ben niet gek en heb maar eene commissie voor een

ander uitgevoerd! - Voorts is onze Overheid wel gewoon, naar de omstandigheden der tyden, den uit- of invoer van beesten toetelaaten of te verbieden; doch ongewoon zich met dien van redelyke Schepzelen op te houden. Zy ziet zelfs wel gaarne, al is dat juist in de *Unie* niet bepaald, dat eenige jonge deugdzaame Juffers de Stad verlaaten, om, in eene nabuurige Provintie, het omloopend hoofd van eenige jonge losbollen op hun stel te helpen, en zinkende Familien boven water te houden. UHEG. zal dan beter doen, alles op hairen en snaaren te zetten, om in uwe eigen Provintie te bewerken, dat men daar den invoer van braave Juffers verbiede. Ik denk, dat UHEG, die zekerlyk in uwe eigen oord al heel veel credit zal hebben, uit hoofde van UHEG. hooge geboorte, best zal doen van het daar te zoeken. Wyze Regenten zullen zekerlyk, aan zulk een Request vry wel het oor leenende, scherp toeluisteren, als het in hunne Vergadering geleezen wordt; over den uitslag, die UHEG. en niet my raakt, zal ik my niet bekommeren: denkelyk zal het niet onder het kleed gestooken worden. Hier mede meen ik aan myn pligt voldaan te hebben, en na UHEG alle heil met UEHG. Kwartieren gewenscht te hebben, zal ik my alleronderdanigst onderschryven.

Hoog Edel Gebooren Heer!

UHEG. zeer humble Dienaar,

DE DENKER.

De Denker.
N°. 451. *Den* 19 Augustus 1771.
[Verwaandheid, *byzonder in een* Schoolmeester.]

Hebt gy een' Man gezien die wys in zyne oogen is; van een zot is meer verwachting dan ven hem.

SALOMON.

MYN HEER, DENKER!

Ik ben onder verscheidene gewigtige bedieningen ook Schoolmeester. Zekerlyk denkt gy reeds: wat gebeurt my dat ik door zodanig een, Man met eenen brief verëerd worde! want in waarheid, een Schoolmeester is geen gemeen Mensch. En schoon het zeker is, dat 'er Schoolmeesters zyn van verschillende soorten, zo kan ik u echter verzekeren, dat ik tot de beste classe behoore. Ja ik twyffel zelfs of 'er myn weêrga wel is; want ik ben niet alleen Schoolmeester, maar ook Klokkenluider, Koster, Voorleezer en Zinger, Bidder en Doodgraaver. Misschien redeneert gy wel by u zelve: hoe is het mogelyk dat één Mensch zo veele Ampten waarneemen kan! en dit zoude my niet vreemd voorkomen, want ik verwonder my zelve 'er wel eens over, hoe in my als in een middelpunt zo veele bekwaamheden, als alle die bedieningen vorderen, zich vereenigen konnen. Echter kan ik u met een gerust gemoed betuigen, dat ik alles zeer getrouw en met veel lof waarneeme. Ja ik kan zelfs, als de nood het vordert, ook wel een Predicatie doen. Dit heb ik onlangs gedaan by gelegenheid dat zeker toeval onzen Leeraar belette te prediken, met zulk een genoegen,

dat 'er noch ons Dorp van waagt. Ik ben ook zeer bedreven in de Geschiedenissen van ons Vaderland. Met zeer veel aandacht onderzoek ik ieder Maand de fraaije staatkundige Historie, die B. Mourik uitgeeft; daar vry wat uit te leeren is, hoewel niet zo zeer voor my, om dat ik veel voorraad in dit opzicht bezit. Grooter Liefhebber van Studie dan ik ben, is my onbekend. Verscheidene opgestelde Verhandelingen kunnen dat bewyzen. Onder anderen heb ik 'er een, die tot opschrift heeft, *over het Luiden van de Klok*. De meesten luiden de Klok altoos op dezelfde wyze: Maar ik ben van gedagten dat men daar in een groot onderscheid behoort te maaken, en anders moet luiden als de Kerk aangaat, dan men doet over een' dooden enz. Deeze verhandeling beslaat zes honderd paginaas in 4to, zeer klein beschreven. Ik heb ook een Vertoog geschreven, over de Nedrigheid, en daar in met vyftien redenen beweezen, dat die Deugd vooräl niet behoort gevonden te worden by Lieden van myne Professie. Dit beslaat vier honderd pag: mede in groot 4to. Maar meer hier van, als ook van myne verdere bekwaamheden op een ander tyd. Deeze dient dan maar om u te berichten, dat ik met den Predikant van ons Dorp, al een half Jaar lang verschil gehad hebbe; en dewyl ik denk dat gy in staat zult zyn, om het te konnen beslissen, daarom wende ik my tot U. Weet dan, de Dominé is van gedachten dat de Zon stil staat, en ik zeg, dat zy loopt. Ik disputeer 'er telkens over tot booswordens toe. Nochthans blyft hy zyn gevoelen hardnekkig aankleeven. Hy geeft my wel volkomen vryheid, hier omtrent te denken zo als ik meene te moeten doen, doch dat voldoet my niet; ik zal hem daarom niet met vrede laaten, tot dat hy myn gevoelen toestemt. Ik worde

ieder dag op nieuw in myne gedachten bevestigd. En al de Boeren zyn het ook met my eens. Ik twyffele ook niet of gy zult in myn gevoelen zyn, en in 't eerste hier op volgende Vertoog onzen Leeräar zyne dwaaling onder 't oog brengen. Hy heeft noch meer misselyke leerstukken. Want hy wil my beduiden dat de Maan bewoond wordt, en dat 'er om de Planeeten, Jupiter en Saturnus, ook Maanen loopen. Deeze stellingen gelyken immers wel naar de gevoelens van Spinoza; ten minsten ze zyn volstrekt Bekkeriaansch. Kortom ik voorzie het ontwyffelbaar, dat onze Dominé nog gedeporteerd zal worden: en zo dat gebeurt, word ik voorzeker in zyne Plaats door den Kerkenraad beroepen, want die Preek die ik eens voor de vuist gedaan heb, heeft de Gemeente in het denkbeeld gebragt, dat als iemant zo goed zonder voorafgaande Studie prediken kan, hy het wel tienmaal beter zal doen, wanneer hy een dag of twee op zyne kamer zich daar toe behoorlyk kan bereiden.

Ik blyve: UED: Vriend.
Mr. Josephus nooit genoeg geprezen.
Onder de Zinspreuk:
Weest nooit een Vyand van uw' eigen Lof.
In de Vrye Heerlykheid, van...
Den 6den der Grasmaand. MDCCLXXI.

Ps. Gy moet niet denken dat ik my daarom tot u vervoegd heb, om dat ik meen dat gy beter in staat zyt om te bewyzen dat de Zon loopt, dan ik; (want niemand kan dat beter doen;) maar de waare Oorzaak is, om dat ik weet dat gy veel meer invloed by onzen Dominé hebt dan ik, en hy om die reden U aanstonds gelooven zal. De spreuk onder mynen Naam betreft alleen myne Collegaas.

***

Wat heb ik groote verplichting aan deezen mynen Correspondent! zulke Brieven kryg ik zeker alle weeken niet. De Schryver toont een zeer goed Meester te zyn, die de lessen welke hy geeft, getrouw in acht neemt: dit blykt als men de Zinspreuk die onder zynen Naam staat met den inhoud van den Brief vergelykt Ik zal het overige van dit blad besteden met over de Verwaandheid te handelen; my echter wel wagtende te zeggen, dat de Brief van Mr. Josephus hier toe aanleiding geeft; of dat deeze ondeugd in hem tot den hoogsten trap geklommen is. Liefst wil ik aan het oordeel myner Leezers overlaaten, of het onderwerp daar ik van spreeken zal, by deeze gelegenheid al of niet te pas kome.

De Verwaandheid is haare geboorte schuldig aan onze verdorvene Eigenliefde. De Eigenliefde op zich zelve beschouwd, is niet alleen pryzenswaardig, maar behoort ook noodzaakelyk tot de keten onzer plichten. Reden en Openbaaring gebieden ons dezelve. Maar wanneer zy dermaate ontäart, dat zy alleen bedoeld den Mensch boven zyne Medemenschen te verheffen, hem dezelven gering doet achten, en zich op het Altaar als ter aanbidding van anderen te stellen; dan wordt zy eene ondeugd van den eersten rang, en een bron van veel kwaad. De betaamelyke Eigenliefde bestaat daar in, dat men zynen tydelyken en vooräl zynen eeuwigen welstand bestendig in 't oog houdt, en overëenkomstig hier mede zich in alles gedraagt. Zy leert ons van ons zelven nedrig denken, en ons boven anderen nooit te verheffen: wel verre van de verplichting van onze Medemenschen lief te

hebben weg te neemen, verstrekt zy tot een regel van de Liefde tegen hen; want als Menschen, en vooräl als Christenen, zyn wy verplicht onzen Naasten zo lief te hebben als ons zelven. Hier uit volgt dat wy tevens verplicht zyn hunnen tydelyken en eeuwigen welstand te bevorderen. Maar bezit een verwaand Mensch wel iets van deeze zo verschuldigde liefde? immers Neen, want hy zoekt altoos zich zelven, hy tragt zich boven eenen ieder te verheffen, en de nyd verteert herm, indien hy slechts iemand met zich in eenen rang gesteld ziet. Wat snoode pogingen onderneemd hy menigmaalen om zyne hoegmoedige oogmerken te bereiken, zelfs ten nadeele van die geenen die zyne vrinden zyn. 't Is wel zo dat de verwaandheid haare trappen heeft, en in ieder niet even hoog stygt; of van dezelve kwaade en liefdelooze uitwerkingen is: maar 't is echter ook waar, dat ze ons altoos tegen den verschuldigen Liefdeplicht, omtrent onze Natuurgenooten doet handelen; hoe weinig ze ons hart ook mag ingenoomen hebben. En schoon het niet onwaarschynlyk is, dat ze veeläl heerscht in onweetenden, schoon waanwyze Menschen, zo ziet men nochtans, dat ze dikwils al heel sterk zich ook vertoont in zulken die met het hoogste recht, wegens hunne gemaakte vorderingen, in Kunsten en Wetenschappen boven anderen verheven worden. In dit opzicht nu, is zy zeer schadelyk voor allerlei takken der Geleerdheid, terwyl zy aan den bloei en voortgangk derzelven hinderlyk is. En dit heeft ook omtrent de aankweeking der Kunsten plaats. Niets kan meer zo aan de eerste als de laatste voordeelig zyn, dan dat men met elkander zich verëenigt, op welke kunst of wetenschap men zich ook toelegt, om dezelve te doen bloeijen. Maar

wanneer men elkanders arbeid tracht onnut te maaken, en wederzyds zyn best doet om de een den ander voor een weetniet te schelden, dan komt het my voor, dat zulk een nuttig oogmerk niet bereikt kan worden. En ziet men niet dikwerf dat voornaame ja eerste Lichten onder de Geleerden; dat de oeffenaars van edele Kunsten, elkander op het hevigste bestryden? Maar waar komt dit onbetaamlyk gedrag anders uit voort, dan om dat men te hooge gedachten van zich zelven en te laage van anderen heeft? Verwaandheid alleen is 'er de oorzaak van.

Deeze snoode ondeugd is altoos haatelyk, al wordt ze zelfs in iemant gevonden die met recht, 't zy door Eerampten, 't zy door Vernuft, boven anderen verheven is. *Want wat heeft zodanig iemand, dat hy niet ontvangen heeft? En zo hy 't ontvangen heeft, wat roemt hy dan als of hy 't niet ontvangen hadt*? Maar behalven dit, hoe vernederende voor de laatdunkenheid behoorde de overweging te zyn, dat de kennis van zaaken, by voorbeeld in de Natuurkunde, of in andere Wetenschappen, hoe verre men ook gevorderd is, slechts een gedeelte van 't geheel uitmaakt. En dat 'er altoos voor het menschelyk onderzoek noch veele dingen overblyven, die zy, welken in de beoeffening der Wysbegeerte grys geworden zyn, aan anderen moeten overlaaten. Ook moest de verwaandheid zeer laag daalen op de gedachte, dat dikwils de denkbeelden over dezelfde zaaken zo zeer van elkander verschillen, en dat onder allerlei Soort van Menschen. Dit heeft vooräl plaats onder de Wysgeeren, zo van deeze als de voorige Eeuwen. Hoe veel verschillen, by voorbeeld, de Hemelstelzels van Copernicus, en Ptolomeus!' Carte-

sius en Wolf, stryden regtstreeks in hunne gedagten over 't weezen der ziele, en in de werkzaamheid van ziele en ligchaam op elkander, die de laatste niet eens heeft willen, of konnen erkennen. Hoe weinig Smaak vindt het gevoelen der beste Waereld by veelen, hoe veel tegenstand by anderen; terwyl 'er tevens ook gevonden worden die het met alle hunne macht verdedigen. Moet men dit overwegende zich niet verwonderen dat 'er Menschen onder de Christenen zyn, wier verwaandheid zich zo verre uitstrekt dat zy de verborgenheden van den geopenbaarden Godtsdienst ontkennen, enkel en alleen om dat zy die niet begrypen kunnen; daar de ondervinding ons de bepaaldheid onzer Zielsvermogens omtrent zo veel zaaken, op dat ik niets meerder zegge, daaglyks doet zien. Als men 't zeggen zal, zo als het is, dan voegt aan niemant minder Laatdunkenheid of Verwaandheid, dan aan den Mensch. Hy is in alles wat hy is, wat hy bezit, en doet, volstrekt afhangkelyk van een veel hooger Weezen. Aan dat boven alles verheven Weezen, en niet aan zich zelven, is hy van alles de Eere schuldig. Aan dat Weezen, dat de Bron van alle Wysheid is, en niet aan zich zelven, behoort hy daarom nedrig dank te weeten, 't geen hy in kundigheden boven anderen zyner Medemenschen bezitten mogt. Dezelfde verplichting betreft ook hen die door hunne geboorte als anderzints boven anderen verheven zyn. Wy allen liggen voor den Hoogmoed of de Verwaandheid ten allen tyde open; dewyl de Eigenliefde in alle Menschen bedorven is: daarom zyn wy allen ook verplicht, om tegen een kwaad, dat altoos nadeelige gevolgen heeft, te waaken. Een verwaand Mensch is een onnutte Last voor de Zaamenleving, daarentegen

is een Mensch dat nedrig is, allerbeminnelykst, en 't kan niet missen, of ieder die hem kent, moet hem achting toedraagen.

De Heer *Nooit genoeggeprezen* gelieve my vriendelyk te verschonen, dat ik over het geschil tusschen hem en zynen Leeraar, geen uitspraak doe: ik vreeze al te zeer, dat zo ik my eens tegen zyn gevoelen, en voor het stilstaan der Zonne verklaarde, zyn Ed. my met eene verhandeling mogt op 't Lyf vallen, driemaal zo groot als die over 't luiden der klok; in welke hy zekerlyk zyne gedachten met drie of viermaal vyftien redenen zoude staaven. En inderdaad ik zoude my niet durven vermeeten in staat te zyn, om tegen zyn Ed. te schryven: Myn oprechte en welmeenende wensch is, dat hy by het waarneemen van zo veele Ampten en bezitten van zo veele kundigheden, een *nedrig hart* verkrygen mag.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 452. *Den* 26 Augustus 1771.

[*Over het* beroepen *van* Leeraaren. *Hoe moeilyk het zy te oordeelen over het* afslaan *eener* beroepinge.]

Ita respicienda est tibi vocatio tua, ut ab omnibus aevocamentis sensus tuos omnes avertas; licet alibi opulentius vivere, at Deus te alligavit Ecelesiae quae tenuiter modo te alat; alibi plus honoris, sed eum tibi locum attribuit Deus, in quo humiliter vivas; alibi salubrior vel amoenior regio, sed haec tibi statio ordinata est. Optares tibi cum humaniore populo esse negotium, offendit te ejus ingratitudo, vel ferocitas, vel superbia, denique tibi cum ingenio et moribus gentis minime convenit; atqui lactandum tibi est tecum et vis quodammodo contrariis votis afferenda, ut Spartam, quam nactus es, colas. Non enim es liber aut tui juris.

CALVINUS.

Daar het Leeraar-ampt een der aanzienlyksten achtbaarsten in de waereld is, schoon het van de minsten dus beschouwd wordt, om dat deszelfs agting, gelyk ten deezen tyde, daalt, naar gelange de menschen den heiligen Godsdienst minder ontzien, meer aanvallen, en de Grooten het een vlek in hunne Familie rekenen, wanneer zy, gelyk eertyds, hunne Zoonen tot die bediening optrokken: daar, zeg ik, het Leeraar-ampt een der aanzienlyksten en achtbaarsten in de waereld is, kan het niet anders zyn, of die Herders, welke het zelve, uit de regte gronden, met zo veel naerstigheids en lofs bedienen, moeten smerte gevoelen, wanneer zy iets zien gebeuren, en hoe veel gebeurt 'er niet van deeze soort? dat deszelfs luister bezwalkt, en min of meer veragtelyk in de oogen der waereld maakt. Dagelyks vallen 'er egter zulke dingen voor, die niet alleen die Heeren, maar ook my meenigmaal doen wenschen, dat anderen de deftigheid dier hooge bediening edelmoediger ophielden, dan nu veeltyds geschiedt. Ik doele niet alleen op Beroepingen, die men doet, maar ook op

het oordeelen over 't aanneemen of bedanken voor dezelve.

Ten platten Lande zien de Kerkenraaden meest uit eigen oogen zonder het minste belang 'er in te hebben, wie gekoozen wordt, als men maar den besten heeft. Ik wil niet zeggen, dat zy uit die oorzaake altoos het beste stagen, want dit valt meestendeels uit, naar gelange zy bekwaamheid hebben om over de predikaatsie, zaamensprekingen en het voorkomen van eenen Proponent te oordeelen: maar alleen, dat zy, altoos zeer bevreesd voor recommandatiebrieven, vertrouwende, denkelyk niet zonder grond, dat derzelver Schryvers min door liefde voor de Gemeente, en meer uit eigen inzigten voor deezen en geenen gedreeven worden, uit eige vrywillige keuze het beroep doen: waarom het my eene geloofbaare zaak voorkomt het onlangs gehoorde zeggen van eenen Boeren-Ouderling: die by ons iemand recommandeert, slaat den eersten weg in om hem onberoepelyk te maaken.

De Stedelingen hebben doorgaans naauwer betrekkingen op Predikanten, dan de Kerkenraads Leden ten platten lande op de Proponenten. By eene vocatuure doen zich een aantal redenen op, waarom men deezen en geenen anderen beroepen moet. De eerste Sollicitant brengt by: de Domine, welken ik gaarn hier zag, is nog eenigzins van myne Familie, en die van de Familie is, moet men zekerlyk boven anderen voorstaan: doch ik zou deezen eersten, die deswege anderen om hunne stem Solliciteert, vraagen: of het belang der Familie hier sterker roept dan het belang der Gemeente? moet men hem in de Stad brengen, op dat hy dagelyks zyne Bloedvrienden dan wel zyne kudde bezoeke? tot welk van beide staat hier de Schaal over? myn Leezer bemerkt het zonder dat ik het beslisse. - Een tweede Sollicitant vraagt zynen Vriend de stem voor eenen Leeraar, die uit dezelfde Stad van daan is, en beweert, dat deeze geboorte hem het hoogste regt geeft om voor deezen boven anderen te yveren.

Ik wil niet tegenspreeken, dat een Leeraar verplaatst in zyne Geboorte-stad, uit hoofde der aangeboore natuurlyke liefde voor zyne Stadsgenooten, zich yveriger kan gedraagen in zynen dienst. Dan is deeze de ee-

nige reden, waarom ik hem beroepen moec, en niet eenen anderen? dringt dan de liefde voor de geboorteplaats een braaven Leeraar tot yveriger getrouwheid? immers neen, hy is uit andere edeler gronden getrouw. Ik zou zulk eenen Sollicitant liever vooraf vraagen, of de Lieden van deszelfs geboorteplaats hem hartelyk beminnen? of zy in 't algemeen hem begeeren? of hy in vroege jeugd onberispelyk daar geleefd, en geene ergenis gegeeven heeft; des men vooruit kan zien, dat voorige ongeregeldheden de stigting niet weeren zullen? met een woord, of hy met PAULUS kan zeggen: *myn leven dan van der jonkheid aan, 't welk van den beginne onder myn volk te Jeruzalem geweest is, weeten alle de Jooden?* kan hy dan gelyke taal voeren, dan wil ik hem ook myne stem geeven, en durf my veel goeds van hem belooven - Een derde wil deezen en geen' anderen Predikant beroepen hebben, om dat hy deezen en geenen anderen kent: maar is 't hem geoorloofd op die gronden te werken? zal hy eene keuze uit veelen doen, hy behoort veelen te kennen, of moet verzekerd staan, dat hy naauwlyks onder duizenden eenen zal vinden, die denzelven in de vereischte bekwaamheden overtreft. - Een vierde oordeelt, dat hy eenen moet kiezen, die veel volks te Kerke trekt, op dat de Diaconie 'er beter door vaare. Deeze rede zal doorgaan, als de gezegende staat en rykdom eener Diaconie het hoofdoogmerk der predikinge onzer Leeraaren zal geworden zyn, maar voor als noch is zy het niet, en moet derhalven niet eerst in aanmerking komen. - Een vyfde pleit voor deezen en geen' anderen Leeraar, om dat hy eene schoone stem heeft, die van allen niet alleen gehoord kan worden, maar ook door de Kerk klinkt als een Klok. Ik wil toegeeven, dat de stem van eenen Predikant, voor al in eene groote Kerk by eene groote Gemeente, zo sterk behoort te zyn, dat hy van allen verstaan worde, maar in groote Steden, waar men opgepropte Kerken heeft, is 't byna niet moogelyk zulk eene sterke stemme, die tot allen doordringt, in eenen Leeraar te vinden. Derhalven waar veele Predikanten tevens staan, en de een den toevloed van Hoorders alleen niet behoeft te hebben, terwyl de anderen voor stoelen en banken prediken, is eene

middelmaatige stem genoeg: kan al het volk deezen niet hooren, het verdeele zich wat meer, en gaa ook by de andere Leeraars ter Kerke, wanneer de geheele Gemeente ligtlyk zal kunnen verstaan, wie 'er ook predike. Deeze raad zal veelen, weet ik, niet gevallen, ten minsten de zulken niet, die oordeelen, dat ze onder twintig Predikanten de keuze moeten doen, wien zy zonder over te slaan zullen hooren, om in gezelschappen, op eene hoogmoedige wyze, te kunnen zeggen: *myn Domine heeft gepredikt!* 't welk thans meer de mode schynt te worden dan in voorige tyden. Voor my als ik ooit geroepen werd om naar eenen Leeraar, ter vervulling eener Vacatuure, onderzoek te doen, zou ik eerst alleen vraagen: heeft hy eene duidelyke stem, die in eene maatig gevulde Kerk kan verstaan worden? doch ik zou 'er ten eersten op laaten volgen (schoon de meesten de moeite niet waardig oordeelen dat te vraagen,) heeft hy in zynen Gemeente onberispelyk geleefd! heeft hy altoos de jeugd vlytig onderweezen? bezoekt hy getrouw de kranken, de Weduwen en Weezen? is hy zagtmoedig en nedrig? is hy voor de goede orde? legt hy gaarne twisten by? bemoeit hy zich niet met de zaaken der Overheid? enz. een voldoenend antwoord op deeze vraagen doet by my oneindig meer uit, dan dat iemand alleenlyk zegt: de Man heeft verrukkelyke gaaven! als of die een geheelen Predikant uitmaakten, zonder dat men een woord zegt van 't geen, waarna ik op 't zorgvuldigste vraagen zou. - Een zesde, die met anderen de beroeping zullende doen, hoorende, dat deeze of geene te Leiden, Utrecht, Groningen enz gestudeerd heeft, zal zonder ergens meer na te vragen, op een beslissenden toon zeggen: de Man lykt ons niet! Ik geloof dat onder de nadeeligste onvolvolmaaktheden onzer Kerke behoort, dat men hier beroepelyk is, als men daar, meer daar niet, als men hier gestudeerd heeft. Eilieve! welke handelwys is dit toch? De Overheden, de Synoden, en de Classen dulden, dat iemand, waar hy ook ter Academie geweest zy, beroepen worde; maar deezen en geenen willen zulk een Predikant niet aanneemen, ten zy hy volkomenlyk van hunne begrippen zy, begrippen, die men algemeen in onze Kerk erkent niets tot de zaligheid af of toe te

doen. Ik erken, dat 'er niet weinigen zyn, die nu, by het meer bedaaren der driften, lachgen, of liever van schaamte bloozen, dat men over deeze dingen elkanderen voor heen het hoofd zo warm maakte, dat men Leeraars, niet gevoelende in deeze draaglyke geschillen, gelyk zy vorderden, van hun ampt ontzette: maar tevens weet ik, dat 'er nog een vlamke van die drift, schoon aan 't uitgaan, brandt, en ik kan niet begrypen, dat gemeene Leden dat zelve voeden, daar Overheden, Synoden en Classen dat uitgeblaazen willen hebben. My dunkt, niets strekt meer ten schande onzer Kerke, dan dit vegten voor of tegen eenen Leeraar, die hier of daar in de Godgeleerdheid onderweezen is. Men zegge my: of dan een vaste leiding van gedagten dermaate eenige Academie-stad heeft ingenoomen, dat al wie 'er voeten zet, naar deeze engeene andere zich gedwongen vindt te denken? besmet de plaats de Zielen? yveren alle Hoogleeraars bestendig voor deeze en geene aangenomen gevoelens? zyn alle onze jongelingen van zo laagen en slaafschen Geeft, dat zy, geleerd hebbende te spreeken gelyk hunne Moeder hun voorpraatte, nu ook zich verpligt Oordeelen te denken, gelyk hunne Meesters? en al waren eenigen zo gesteld, zyn ze allen, van zulk een kruipend verstand? - of eischt een ander alleen zulk een Predikant, die een Discipel van die en die is, en is hy dat, dan heeft hy deszelfs stem: klagtig bedryf in de daad! Hebben onze Hoogleeraars de magt om lichtmissen, luie, domme en traage Discipelen, tot de beste Predikanten te maaken? en zyn deeze de besten, die men alleen moet hebben, om dat zy deezen en geenen anderen tot hunnen Meester gehad hebben? Schoone redeneering, doch nadeeliger handelwys! - Onze Kerk heeft in ons Vaderland te veel voorrregten, en rust, die dit kwaad onschuldig voeden: was men in andere omstandigheden, men zou zich schaamen, en eene der Hemel vertoornende zonde heeten, dit onverstandig liefdeloos bedryf in zynen boezem te laaten schuilen, en hy alle gelegenheden te laaten werken.

Dan laaten we van deeze stoffe afstappen, en eens zien: hoe het Gemeen oordeelt over het aanneeme van, of bedanken der Leeraaren voor de beroepingen, hun opgedraagen. Al wie, zegt men, op eene kleine plaats staat, en naar eene grootere Gemeente wordt beroepen, - Al

wie eene moeilyke Gemeente bedient, en kan elders gemakkelyker dagen hebben, - Al wie op eene afgelegen en min aangenaam Dorp woont, en hy kan op eene vrolyker plaats komen, - Al wie weinig vrugt doet in eene Gemeente, of een klein Tractementje trekt, en geen *Emeritus* kan worden, - Al wie ver van zyne Bloedvrienden afstaat, - Al wie op een Dorp woont, en hy kan in eene Stad komen: hy moet, by eene beroepinge, zonder 14. dagen beraad, dezelve aanstonds aanneemen. Wie dat niet doet, heeft geene ambitie, is een Kluisenaar, heeft geene liefde voor zyne Vrienden, is een onverschillige in de Waereld, durft niet in eene stad staan, om dat hy alleen met boeren kan omgaan, of bang is, dat zyn licht in eene stad door kundiger Collega's wel dra betimmerd zou zyn, en hy geen loop des Volks houden, of om dat hy, aan het gemak sedert lange Jaaren gewend zynde, en by Boeren maar voor de vuist predikende, of zonder veel arbeids, de oude Leerreden, alle drie of vier Jaaren herhaalende, na alvoorens, eenen gelykluidenden tekst af te leezen, op dat men de oude voor eene nieuwe preek aanzie, thans in eene stad staande, nieuwe Predikaatsien zou moeten maaken. Deeze en soortgelyke haatelyke aanmetkingen geeft het Gemeen op, als Leeraars verkiezen, by eene beroepingen te blyven, daar ze zyn. Ik wil gaarne bekennen, dat zulke vuile redenen, die men zelfs in zyne herssenen smeedt, my grieven: in plaats dan van aanstonds tot een oordeel over de redenen, waarom een Predikant bedankt, over te gaan verwonder ik my allereerst als dat gebeurt, over den Man, die tot zulk een besluit komt; verder gaa ik niet, om dat my onbekend zyn de oorzaaken, waarom hy verkiest te bedanken. Ik geloof wel, dat wy ons met veelen over hunne beroepingen verblyden kunnen; maar tevens weet ik dat wy veelen, als hun dat overkomt, moeten beklaagen. Er is misschien geen tydstip in het leven der Leeraaren dat hen in heeviger stingeringen brengt, alzo het niet oneigen is in die gevallen dus te redenen: zal ik uit eene kleine naar eene grootere Gemeente gaan? wie, zegt my, dat ik het daar voor my beter zal hebben? of moet ik hier minst op zien, wie verzekert my, dat de grootere, die ik in 14 dagen beraads, niet kan leeren kennen, de beste zy? of moet ik, om dat ze de beste is, daar heenen gaan? myne kleine zy eens onkundiger, dan roept myn pligt om te blyven: die

beiden verschillen eens weinig van elkanderen, wat moet ik dan doen? - Of bedien ik eene moeilyker Gemeente, moet ik, die nog jong van jaaren en frisch van kragten ben, vertrekken naar eene, waar gemakkelyker dienst is, om iediger dagen te hebben? - Of, stel, ik woon op de Veluwe, myne plaats is afgelegen, omringd van dorre en zandige heien; myne Gemeente is verstrooid, ea woont ver uit een: moet ik dan, verroepen aan de Zaan of Vegt, myn Volk daarom verlaaten? moet het vrolyke van 't leven my daar toe brengen? ben ik uit dien hoofde in den dienst getreeden? - Of ik doe weinig vrugt in myne Gemeente, en zal ik daarom verhuizen? wie zegt my, dat ik meer vrugt in eene andere zal doen? ik zie niet, dat veranderingen van anderen zo uitneemend bekroond worden met nieuwe zegeningen: de menschen zyn overal verdorven, overal zal ik gebreeken vinden. - Of ik heb een klein Tractement, maar zal ik opstaan voor een grooter elders heeft men daar meer, ik zal 'er ook meer moeten verteeren. - Ik kan, 't is waar, hier geen *Emeritus* worden, maar wel ter plaatze, waar men my gaarne hadt, maar wie weet, of ik oud en zieklykzal worden, en dus het Emeritusschap nodig hebben? nog voor weinige dagen heb ik Matth. VI: 25-34. verklaard, en heb die woorden zelf geloofd. - 'T is waar, ik woon ver van myne Vrienden, maar myne Dorpelingen beminnen my, als of ik hun Vader was, en ik bemin hen, als myne kinderen. Binnen eenige jaaren, zo ik leeve, zie ik alle myne Bloedverwanten sterven: maar hier kryg ik, in plaats van oude Vrienden, nieuwen, die ik zeif gedoopt en onderweezen heb. - of moet ik, nu op een dorp woonende, naar eene Stad gaan, om dat ik in eene Stad beroepen ben, en daar meer nut kan doen? ik ontken niet, die kan gebeuren, maar ruim zo dikwils ziet men het tegendeel. Wie weet, als veelen Stads-Predikanten wederom naar hunne dorpen konden te rug keeren, hoe veele Predikstoelen 'er in de Steden zouden ledig staan? - Men heeft wel in groote plaatzen meer, maar heeft men 'er beter Toehoorders? Wie weet ten minsten, of ik 'er veelen hebben zou? Men zou my voor geen overvlieger houden, als ik meer verstaanbaar dan geleerd zou prediken; gelyk ik gewoon ben: dit smaakt hier, maar zou elders mogelyk laffe spyszyn,

Jaaren zullen 'er mogelyk voorby loopen, eer ik meester van de harten eener groote Gemeente worde, en zy my in haar vertrouwen durft aanneemen, waarna ik hier geleerd heb myne Leerredenen interigten, en mogelyk gelukt my dat nooit. Eene groote meenigte zal ik zelfs van aangezigte, ik laat staan van naby, niet kunnen leeren kennen, en wat byzonder nut zal ik dan deezen kunnen doen? - Men zegt my, ik moet eene beroeping als deeze, om dat ze goddelyk is, aanneemen: maar welke beroepingen zyn goddelyk, en welke niet? De Voorzienigheid heeft het wel zo bestiert, dat ze op my gevallen is; doch mogelyk is dit niet geschied om my elders te brengen, maar alleen te toetsen, of ik, wegens 't uiterlyk aanzien der standplaats my zou laaten verleiden om myne eenvoudige Gemeente te verlaaten? Als ik bedank, en men beroept eenen anderen, zal deeze zyne beroeping ook goddelyk noemen? en zo ze dat is dan is de myne het niet, of ze zyn het beide, dat niet kan zyn, en wie zal dat beslissen? Niet van vooren, maar van agteren wordt dit best gezien, maar moet ik die hachelyke proef neemen? - Wat redenen zal ik daarenboven myner Gemeente toevoeren, waarom ik haar verlaate: ik, die zo dikwils beweerd heb, dat men in eene kleine de belangen van onzen grooten Heer naauwkeuriger kan waarneemen, dan in grootere, enz.

Dit alles wel ingezien zynde, moet men Leeraars veeltyds beklaagen, die in zulken tweestryd, of zy gaan of blyven zullen, gebragt worden; en zich ongetwyffeld ten hoogsten verwonderen, wanneer 'er een, op een gering plaatsje staande, voor eene groote of aanzienlyke Stad bedankt. Redeneert hy, gelyk wy vertoond hebben, grootelyks moet hy in onze agting ryzen, en de Gemeente, die zulk eenen Leeraar heeft, kan hem niet hoog genoeg agten. Intusschen dienen onze gezegden ten vertooge: dat men in beroepingen zich deftig hebbe te gedraagen, en voorzigtig zyn in het oordeelen over het bedanken der Leeraaren voor dezelven, of liever dat geheel agterlaaten, vooral als men niet van naby derzelven redenen weet. Wy laaten ons thans niet uit, wegens ruimte der stoffe, over de redenen, welke iemand dringen moeten, om eene beroepinge aan te neemen: daarover willen wy de gedagten van anderen eerst hooren, of zelven het stuk by gelegener tyd inzien.

De Denker.
N°. 453. *Den* 2 September 1771.
[*De* Opregtheid *in den Godsdienst aangepreezen*]

Oost, West, Zuid, Noord,
Ik kom met alle winden voort.

Dus luidt het opschrift, aan het hoofd des volgenden Briefs geplaatst, dien ik heden mynen Leezeren mededeel, of dezelve dienen mogte, om myne Landsgenooten afteschrikken van eene handelwyze, die mogelyk algemeener plaats heeft, dan misschien veelen denken; eene handelwyze, volstrekt onbestaanbaar met het Karakter eens eerlyken Mans, alleen eigen aan godvergetene Huichelaars, die, konden zy regt worden omdekt, in eene welgestelde Maatschappy niet behoorden geduld, maar, tot voorbeelden van anderen, gestraft te worden. Dus luidt de Brief.

MYN HEER DENKER!

Ik heb in eenige van uwe weekelyksche Blaadtjes geleezen, dat niemand een eerlyk Man kan zyn, die iets toestaat, strydig jegens de Overtuigingen zyns Gemoeds, inzonderheid in zaaken van den Godsdienst.

Myn Heer! denk zo; daar is, ik wil het toestaan, veel ter verdediging van uw gevoelen te zeggen; mo-

gelyk hebt gy in de zaak gelyk. Maar wat behoeft men een eerlyk Man te zyn? Als wy maar door de waereld zoeken te komen, dan is 't wel geschipperd. Wat raakt het ons, of wy den naam van eerlyk of oneerlyk draagen. Om u hier van te overtuigen, zal ik u eene gebeurtenis verhaalen, niet opgeraapt, neen! toch niet; zy is echt; gy kunt 'er volkomen staat op maaken.

Gy moet dan weeten, myn Heer Denker! dat ik gebooren ben van eene ongeloovige Moeder, ARMENISE genoemd, en van eenen geloovigen Vader, MUSELMAN geheeten.

Myn Vader en Moeder hielden zeer veel van elkanderen, en zouden, zo het schynt, zonder elkanderen, niet hebben kunnen leeven; eehter zyn 'er by geval wel eenige stribbelingen tusschen hen geweest, en wel voornaamelyk over het stuk van den Godsdienst.

Myn Vader, (dit heb ik meer dan eens uit hem verstaan,) stelde als onbetwistbaar zeker, (en het is ook het Leerstelsel der Muselmannen,) dat van alle tyden her vast bepaald of beslooten is, dat in all' het geene wy op het toneel deezer waereld doen of zullen doen, van onzen kant, geene de allerminste verandering kan gemaakt worden, maar hetzelve juist zo moet geschieden, als het gebeurt: by voorbeeld, (dus sprak hy eens tegen myne Moeder,) het is van alle Eeuwigheid beslooten, dat die Heer, die onlangs is gesprongen, moest springen, weet gy niet? die groote baas, die dat ontzaggelyk Bankeroet heeft gemaakt; ja wat zal ik meer zeggen, (voer hy voort,) indien iemand zyn' Vader, Moeder, Zuster of Broeder, ja met een woord den ganschen Staat, met de Grooten of Goden, die dien regeeren, verraadt, het kan niet anders zyn, het moet zo en niet anders geschieden.

Myne Moeder daarentegen stelde vast, en als buiten allen gegronden regenspraak zeker, dat men verpligt is, allen Menschien wel te doen; zyn' Vader en Moeder bytestaan in nood en dood; zyne Broeders en Zusters met de daad en waarheid lieftehebben; voor zyne Overheid in de bres te springen; alles, goed en bloed, voor zyn Vaderland opteofferen; en dus zyne Overheid te respecteeren als Goden op de Aarde.

Ik, dit aanhoorende, kreeg eenigzins smaak in het gevoelen van myne Moeder; en het was van dat gevolg, dat ik meesttyds eene Redevoering ging hooren by of in den Tempel der Armeniers, en zelden in dien der Muselmannen; schoon ik my onder deezer Vaandel liet opschryven. - Tot jaaren gekomen zynde, begaf ik my in het Huwelyk, (gelyk het alle Persoonen past, ter bevolking van een' Staat,) met eene Juffer, die noch Armenisch, noch van de Orde der Muselmannen was, maar net het tegendeel; het was eene Juffer van eene Gezindte van Menschen, die de Muselmannen op den Predikstoel brandmerken met den naam van *Oproermaakers* of *Wederdoopers*, en waarvan zy meestal zeer lebbig en veragtelyk spreeken. - Ik by myn gevoelen blyvende, en myne Vrouw by het haare, ging elk ter Kerke, waar het hem goed dagt; en wy zogten beidden langs den weg, die ons den besten toescheen, in den Hemel te komen; even als de Engelschen, die aangaande den weg naar den Hemel hunne eigene verkiezing, en niet dien van anderen volgen; om dat elk in 't stuk van den Godsdienst voor zich zelven rekenschap zal moeten doen, en niet de een voor den anderen. Dit ging eenige Jaaren vry wel; wy leefden ten opzigte van het Godsdienstige zo goed, als men van

dergelyke Huwelyken verwagten kan. - Myne Vrouw was zeer inschikkelyk; onze Kinders liet zy by de Muselmannen, by welken ik my reeds voor ons Huwelyk vervoegd had, opvoeden. - Het was haar wel wat tegen den borst; maar zy dagt, en met grond, dat het ons in ons bestaan nadeelig zou zyn, indien zy dit niet toestondt; zy kende den aart der Muselmannen, die allen, welken niet van hunne Orde zyn, gansch geen goed hart toedraagen, en, stondt het aan hen, allen die buiten hen zyn, het leven zouden te bang maaken. - Myne Vrouw speet het eerlang, dat zy dit ten opzigte onzer Kinderen hadt ingewilligd; zy meende dat het niet eerlyk was, noch bestaanbaar met haaren pligt, om haare Kinderen optevoeden in eenen Godsdienst, dien zy in haar binnenste verfoeide; zy wilde haar geregte aandeel hebben. Hier door kwam 'er in ons Huis zulk eene schrikkelyke verwarring, juist of 'er weder eenen nieuwen toren werdt gebouwd, die Babel werdt genoemd.

Maar, myn Heer Denker! wat nu gedaan? Ik heb eene Bediening; en gy weet zo wel als ik, dat niemand een Officie mag hebben, of hy moet een geordende Muselman zyn; gelyk onlangs ten allerduidelyksten is aangetoond door Mr. CALOT; en daarenboven heb ik somtyds den naam, dat ik niet Regtziende ben; schoon ik tot de Muselmannen behoor. Ik kwyn, ik kwyn, waar ik ga; en denk wel eens, myn Heer! aan uwe woorden van *een' eerlyk Man;* doch... Ik weet raad, Heer Denker! en ik heb het al uitgevoerd; ik heb het myne Vrouw geraaden, ik heb haar gedwongen, om van de Vaders *Oproermaakers* of *Weeerdoopers* haar afscheid te neemen; zy heeft tot myne blydschap, schoon met weerzin, 'er in bewilllgd; doch onder die voorwaarde, dat ik zeer stipt met haar by de *Mu-*

selmannen ter Kerke zal gaan; zullende tragten uittewerken, dat zy met my regt tegen over het gestoelte der Grooten zit; en haar raaden, dat zy altoos met my zich zeer eerbiedig in de Kerk gedraagt, met de oogen naar boven geslaagen.

Wat zegt gy 'er van, myn Heer? Myne Vrouw komt zeer stipt op, met een dikke zwarte zwaare Japon; gelyk de Mennoniten op veele plaatsen in ons land des zondags gewoon zyn te draagen; zy zit, als gy haar wilt zien, midden onder de bleeke Vrouwtjes; zy zugt; zy steent; zy is ongemeen devoot. - En ik, myn Heer! kom met een' grooten opstaanden hoed, met ongepoederd hair, met opgespalkte oogen, te Kerk, met een weezen, dat 'er zo vergenoegd uitziet, juist als een Man, die wat bezield is met de ziekte, die men Hypocondrie noemt. - Door dit doen komen wy zo in den kyker, by de stille luitjes, dat wy al voor *vroomen* beginnen door te gaan, die voor het *goede* zyn; doch in ons huis geeven wy hem van Knelis, gelyk aan onze tronies zeer wel kan gezien worden.

Doch, myn Heer Denker! nu weet gy nog niet, waarom wy ons dus hebben veranderd, en zulk eene gedaante aangenoomen. Ik zal 't u zeggen, doch onder conditie, dat gy hetzelve voor waarheid moet aanneemen. - Gy moet dan weeten, myn Heer! dat 'er tegenwoordig een Officiant zo zeer aan het zukkelen is, dat hy 'er, naar allen schyn, niet lang meer zal weezen; een man, die eene veel Vetter Bediening heeft dan ik, (want ik ben maar C..t ...o....r) en daarom schikken wy ons te saamen tot deugden, om mettertyd daardoor van bediening te veranderen, en een ryker bestaan te hebben met onze kinderen, (die wy reeds hebben, en waarschynlyk nog hebben te wagten;) want daar is geen beter

middel dan dit, het welk wy by de hand gevat hebben, om de Grooten zo wat zand in de oogen te werpen, en by hunne Vrouwe in de kas te komen; die veelal meester van hunne mannen zyn. Ook heb ik by ondervinding geleerd, dat de deugd niemand helpt, gelyk 'er onlangs nog gebeurd is met een' Jongeling van goeden huize, van een onbesprooken, ja van een voorbeeldig gedrag, die eene Bediening waarnam, alleen maar om dat de Officiant een oud Man was, buiten staat, om zelfs zynen post waar te kunnen neemen; enkel om den ouden Vader eerlyk aan zyn einde te helpen. Wat meent gy wel, dat deeze brave Jongeling 'er voor heeft gekreegen? Is hy beloond? Hy mogt wat! een ander ging, toen de oude Man dood was, met de Bediening heenen; een knaap, die onder de vroomen sorteerde; van wien verscheidene Stukjes, voor zyne zogenoemde bekeering, openlyk bekend waren, en die nu nog by veelen te boek staat voor eenen regten deugniet.

O! myn Heer, het schynt ons heel goed te gaan met het leven, dat wy aanvaard hebben! Myne Vrouw en ik zyn zo veranderd, dat wy geenen Kerkgang overslaan, daar myne Vrouw in voorige tyden wegens ons huishouden en kinderen geen' tyd kon vinden, om 's zondags de Predikatien by te woonen; dan is zy eens by Domine VLUGGE, dan by Domine STAASTIL; Ja wy slaan zelfs geene Oeffening over; die hier al heel menigvuldig zyn, en in zulk eene groote agting, dat die eenigzins by fatsoenlyke lieden wil gezien zyn, en daarvan eenigermaate voordeel verwagten, niet slegts stipt in de Kerk, maar ook op alle Oeffeningen moet gaan, en voor alle dingen nooit lagchen, dan in de gezelschapjes, by de Vroomen; door de neus praaten; luy en lekker leeven; en veel kwaad van zynen Evenmensch spreeken. Al-

thans ik bevind, dat deeze hoedanigheden voornaame merktekennen zyn van de Fynen te deezer plaats; die men in die hoedanigheden moet naarbootzen, wil men zyn Voordeel by hen en daar door by de Grooten bevorderen; dat onze gansche bedoeling is.

Myn Heer! laastleden kwam Domine VLUGGE myne Vrouw bezoeken in de Winkel, en gaf haar verscheidene bewyzen voor den Kinderdoop op, om daar mede haar voorige Domine S..... dood te doen. Ook heeft myne Vrouw het geluk gehad door Domine VLUGGE aangenoomen te worden als Lid van de Muselmansche Kerk. Ik hoop, dat het met onze kostwinning wat beter zal gaan, en ik binnen korten eene Vetter Bediening zal krygen; wy zouden anders zulk eene voor ons lastige vertooning by de waereld niet maaken, en een karakter aanneemen, dat strydt met de inwendige overtuiging onzes gemoeds.

Zie daar, myn Heer! een genoegzaam breedvoerig berigt, om over ons karakter en handelwyze te kunnen oordeelen. Wat dunkt U?

Ik ben,
MYN HEER DENKER!
1770.

UED. DW. Dienaar.
L.S.A.D.

* * *

Ik heb myn Oordeel aan 't begin van dit Vertoog over deezen Brief reeds geveld. 't Jammert my, dat onze schoone Godsdienst door deeze en soortgelyke menschen zo droevig misbruikt wordt tot hun eindelyk verderf. Welk denkbeeld moet de Schryver van deezen Brief toch van zichzelven vormen?

Is 't mogelyk dat hy zich van de snoodste en godvergeetenste huichelarye kan vrypleiten? het schynt my ondoenlyk. Hy speelt deeze rolle, om onder den Denkmantel eener tedere Godsvrugt by vroome Menschen, (die 'er zekerlyk onder de zogenoemde Fynen zyn, welke ter goeder trouw zulk eene uitwendige godsdienstigheid, als hy doet, vertoonen,) en daar door by de Grooten zyne tydelyke belangen te beter te bevorderen. Schandvlekken van 't Menschdom! hoe onbestaanbaar is zulk eene handelwyze met het karakter eens eerlyken Mans, ik zwyge van dat eens Kristens! zyne Vrouw is wel grootelyks te beschuldigen; doch tevens te beklaagen. Men weet, hoe veel de Mannen dikwyls op hunne Vrouwen vermogen. Hy heeft zyne Vrouw verleidt; hy heeft haar bedroogen; hy bedriegt zichzelven; en zoekt de waereld te bedriegen; doch Hy, die in den Hemel woont; is door geene Konstenaryen, noch Bedrog, te misleiden.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 454. *Den* 9 September 1771.

[*Dagverhaal van* Niemandlastig*: Een Mensch zonder Godsdienst, die waant al te mogen doen, wat hy wil*.]

Nec mala me ambitio perdit; nec plumbeus Auster,
Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.

HORATIUS.

Myn Heer Meester DENKER!

Wat of de menschen toch bewegen mag, om zich altoos met eens anders zaken te bemoeien; wat hebben zy 'er aan gestadig te leggen vitten op de gebreken van hunne naasten, terwyl zy al veel hunne eigene fouten over 't hoofd zien? - Men geeft U ook wel na, dat Gy van dat slag van Volkje zyt, die al heel wat veel op anderen te zeggen weten, schoon ze dikwyls nog een' graad erger zyn, dan de geenen die ze berispen; en wie weet het, mogelyk zyt Gy ook al als de rest, niet een haairtje beter dan uw Buurman, daar Gy zomtyds zo veel op te cretiseren weet: Maar hoor, om het maar regt te zeggen, daar 't op staat; Ik heb voor dat slag van Lui weinig achting. - Ge zult mogelyk zeggen: wat hebben wy dan met malkanderen te doen? waarom komt gy my dan lastig vallen met uw schryven? - Hoor ik zal 't je zeggen: 't Is enkel en alleen om dat ik van de menschen zo geplaagd word; om dat zy my niet willen laten voor 't geen ik ben, en dat ik by niemand in de waereld troost kryg. Gy hebt immers ook gaarne uwe vryheid, en voor de verdraagzaamheid weet ik vast dat Gy zeer sterk vigileert. - Wel nu, zo Gy dan iets wilt schryven, dat van nut kan gerekend worden, handhaaf dan met handen en voeten niet alleen regt en geregtigheid; maar vooral de Vryheid, die in my zo bitter vervolgd wordt. - Schryf een Vertoog, om ieder mensch te leeren zich alleen met zyne eigene zaken te bemoeien, daar kan hy de handen genoeg van vol krygen: en inderdaad wat scheelt het toch een ander, of ik het Ambagt om *niet met al te doen*

by de hand heb? Waarom laat men my niet gerus myne verkiezing en liefhebbery opvolgen? - At de Waereld wyst me met duim en vingers na. Ik heb het hart niet om het hoofd buiten de Deur te steken, of dan hebje terstont: Zie daar gaat dat onnut meubel, dat even als de Zwynen niemand voordeel doet, dan voor het zal gestorven zyn; en hoe onnoozel is de grond, waar uit dit snood verwyt geboren wordt: want al die laster onstaat enkel daar uit om dat ik niets ter waereld om handen heb, even eens als of 'er geene menschen wezen moesten, die niet met al doen, die hun leven door brengen zonder zich met een eenige zaak van aangelegenheid te bemoeien. Ondertusschen gaat die laster zo ver, dat zy my een onvernuftig dier, of dat nog verder gaat Lighaam zonder Ziel noemen. - Verdient dan een mensch om dat hy maar een *Straatslyper* is, gelyk de Leden van ons Gild ook wel eens betyteld worden, verdient hy daarom zulk eene ongehoorde behandeling? - Heb ik niets by de hand - goed: Ik sta ook niemand in den weg, en behoef daarom ook geen' mensch onder myne Medebroederen te haten. - Wy Lediggangers zyn op niemand nydig, die met ons van het zelfde beroep is. Men begrypt ligt, dat daar toe ook geene redenen kunnen plaats hebben. - Onze Sociëteit of Gild kan zo groot worden als het wil, nooit ontrekken wy elkanders nering, daar hem gemeenelyk onder de menschen den schoen wringt. - Want om de waarheid te zeggen is 'er wel eenig beroep of professie bekend, waar van de Leden zich onderling niet zullen haten. Men noemt elkanderen Medebroeders, terwyl men ondertusschen de doodelykste Vyanden is. - De Geestelykheid, die veel van onderlinge Liefde praat, is over 't algemeen gerekend, zo als 't my voorkomt, van dit euvel ook niet weinig besmet. Eenmaal slegts moet men elkanderen daar in den wegstaan; eene voordeelige Plaats, een enkel Gezegde is dikwyls wel waardig, dat men zynen Broeder hate, en tevens eenen slegten Blaam, die hem in het maken van zyn fortuin kan hinderlyk zyn, aanwryve. - Het woord *Onregtzinnig* is by de Geestelykheid zo veel als een *Bedrieger* in cas van Negotie. - Van de Regtsgeleerden zwyg ik stil, ie-

der kent dat zoort genoeg, dewyl zy doorgaans stout op de vlakte durven verschynen. - En wat de Geneesheeren betreft, zy zouden al veel geene conscientie maken, zich van Arsenicum of Sublimaat te bedienen, om 'er eens eene medice proef op eenen hunner Medebroederen meê te doen, welke hen wat te dikwyls tegen loopt, in het doen zyner visiten; of zy geven hem den naam van Kwakzalver, terwyl hy intusschen zyne Zieken naar de stipte Regels der kunst cureert, of naar de andere Waereld zendt.

Met één woord: Ik durf staande houden, dat 'er geen beroep is, tot het ambagt van Zwavelstok maken incluis, waar men malkanderen niet gestadig in den weg staat. - Waarom zou iemand, die een minnaar van vrede en rust is, in de Waereld niet mogen leeven naar zyn genie, dat wil zeggen, zonder iets uit te voeren. -

Doch hier al genoeg van: Laat ik u liever eens kort zeggen, hoe ik gewoon ben te leeven, en den eenen dag voor den anderen aan zyn end brenge, oordeel dan, of ik zo onnut voor de Zamenleving ben, als de menschen gestadig schreuwen. Ik zal u alleen rekenschap geven, van 't geen ik in eene gansche week gewoon ben te verrigten, dat is te zeggen, binnen den omtrek van agt dagen; want dewyl de eene week precies als de andere is, zal ik zulks maar van eene enkele behoeven te doen, om u hier door in staat te stellen, dat Gy over myne wyze van leeven genoegzaam kunt oordeelen.

Bestendig houd ik altyd het zelve uur van opstaan; dat is 's Zomers om agt uuren 's morgens; doch 's Winters verleg ik het een half uur of driekwartier later; dat is van May tot October staa ik doorgaans ten agt uuren, en van October tot Mai om half negen of negen uuren op. Ik volg daar in den trein van den Heere CILIFUS, dien hy houdt in zyn Kerkgaan; waar toe hy alleen de vyf warmste maanden neemt, komende des Winters nooit in de Kerk. -

Zondag. Dezen dag slaap ik doorgaans wat langer dan ordinair, om dat 'er by ons op dien dag geen Koffyhuis gehouden wordt, en ik niet gevoegelyk in eene Herberg gaan kan. Ten tien uuren ben ik nochtans den meesten tyd al op. Dan ontsteek ik eene Pyp, die ik op myn ge-

mak onder het Koffy drinken uitrook waar mede ik doorgaans drie kwartier te zoek help, tegelyk onverlet onderwylens myne ander kleeren wat in order schikkende. - Dus by elven omtrent gedaan met Koffy drinken; als dan ga ik den tuin eens op en neêr wandelen, geef myne Kippen en Duiven eene visite, om te zien of de Meid ze wel behoorlyk oppast. Eindelyk begint het tyd te worden, eens op de stoep te kyken, of Buurman *Stupidus*, die des Zondags altyd een vaste Comparant is, al voor staat. - Met dezen braven man houd ik een Zondaags praatje tot over twaalven; terwyl wy malkanderen na den eten weêr op de zelfde plaats bescheien, om 's namiddags eens zaamen te gaan wandelen, want nooit gaan wy één van beiden ter Kerke, en in dat cas moet ik zeggen een Buurman te hebben, regt naar myn' smaak; Hy zendt 'er zyne Vrouw en Dogter heên, en dat meent hy dat al heel wel gaan kan. Dan genoegen gun ik ook aan myne Dogter, schoon ik zelf 'er geen Liefhebber af ben; jonge lui moeten, denk ik, niet al te strak gehouden worden, zy moeten al eens verschynen, daar zy graag zyn. Nu houdt myne Dogter veel van de Kerk; trouwens zy is een Meisje, en dat weet men, die komen al gaarne eens, daar veele menschen zyn. - Men geeft my doorgaans na, dat ik in 't geheel geenen Godsdienst heb: Doch daar hapert het hem juist zo zeer niet. - Godsdienst, dat zou nog al heên bruien; maar ik meen, dat het zo slegt niet eens met de menschen zal afloopen, als ons de Zwartrokken wel willen wysmaken, en dan, begrypt Gy ligt, behoeft men juist zo stipt niet eens te leeven. - Het is ook een verdrietig zitten twee a drie uuren ensuite, en dan dikwyls nog eeneschrale Redevoering te moeten hooren. - Ik geloof ook, als wy eens in vryheid zullen spreken, dat 'er al veelen onder die gemantelde orde zyn, die anders denken dan zy spreken; want als zommigen eens een keer meêr moeten preken dan zy gewoon zyn, dan hebben zy 'er zo veel tegen, dat ze liever de Kerk sluiten zouden, dan een dubbeld werk doen - Is dat nu het dienstwerk verrigten uit Liefde voor den Godsdienst, of is het om den gekruisten penning? geloof my, myn goeje Heer, was het daar niet om, je zoudt's Zondaags aan menige Kerkdeur het hoofd stooten. - Ondertusschen heb ik my wel eens laten gezeggen, want altyd lees ik juist Uwe Blaadjes niet, drooge Stoffen worden

bestendig by my overgeslagen; dat Gy in uwen Denker blyken gegeven hebt, van een groot Liefhebber der Kerke te zyn: Dat is goet, ik wil geen mensch in zyn' smaak sluiten, ik mag dat heel wel lyen: Maar ik meen voor my zelven ook Vryheid te hebben, de Herbergen en Koffyhuizen voor de Kerk te prefereren; want voor my, ik vind geene Zomberder plaats dan in de Kerk. 't Is goed om altyd aan den Dood te denken. - Doch al had ik geene andere reden, om uit de Kerk te blyven, dan om dat ik 's namiddags te slaperig ben, zo dunkt my was het al genoeg, en 's morgens spreekt het van zelve, dat ik in geene Kerk gaan kan, dewyl ik dan altyd de Kerkklok overslaap. - 's Namiddags dan aan 't Wandelen met Buurman Stupidus, een aangenaam Man voorwaar, wiens verstand en kundigheden zo juist naar de myne geschikt zyn, als of zy in ééne vorm gegoten waren. - Onze Wandeling is doorgaans vermakelyk genoeg. Ik onderhoud hem gemeenelyk met de Partyen, die ik de vorige week heb bygewoond, ik vertel hem of ik gelukkig ben geweest of niet, of my de Fortuin meê of tegen geloopen heeft. - Want 's Zondaags heb ik nog al de speulen vast in den Kop; pardi! dan weet ik 'er nog de allergeringste omstandigheden van, en Buurman Stupidus kan 'er naar luisteren als een Vink-. My onderhoudt hy doorgaans over zyne Kippen en Duiven. Hy schryft op hoe vele Eieren hy week voor week vergaren kan, duizend klugtjes verhaalt hy van zyne zwarte Hen, hoe zeer hy 'er op gesteld is, voor al om dat zy drie dagen agter een stuk legt, en maar eenen dag overslaat; van zyne gesprenkelde Kappers verhaalt hy my, wanneer of ze jongen gehad hebben, en dan weet hy op een prik, wanner zy wêer zullen leggen. - Ja zegt hy, zo je dat in agt niet neemt, al de jonge Kippen zyn Kapot, zo waar, zy zyn Kapot. - Of hy onderhoudt my over eene gepelderde Hen, die hy ook heel wel lyen mag. Hoe ze eens door eenen kwaadaartigen Deenschen Dog vervolgd werdt; een hond, die zo waar geen enkel woord duitsch verstondt, of kon spreken, inderdaad, om het regt naief te vertellen, maakt hy het postuur van eene wanhopige Kip, eindelyk versteekt hy zich in een hoekje, en weet zich zo kort

en klein te maken, dat men hem met moeite ontdekken kan. - Hy heeft me nog verteld, welke jaren, van tyden herwaards, kippe jaren geweest zyn, en hy meent wel te weten, dat het jaar van twee en zeventig een zeer vermaard kippe jaar zal zyn. - Wat dunkt u, Myn Heer? meent gy niet dat wy ons op deze wyze nobel diverteren kunnen? Doch het maakt des Zondaags 's namiddags wel eens slegt wêer - in zulke gelegenheden kan men met zyn' tyd al verlegen raken. - Maar dan komen wy thuis by malkankeren, ik by Stupidus, of hy aan ons huis. 't Is opmerkelyk, als wy wegens slegt weêr thuis moeten blyven, dan kom ik doorgaans ongevoelig op myne vertellingen. - Gewonelyk heb ik op de eene of andere Reis, een wêer aangetroffen juist als 't geen ons dien Zondag het uitgaan verbiedt, en als ik op de vertellingen van myne Reizen kom, dan is de tyd om voor wy 't weten. - Myn Buurman rekent het zelfs altyd winst, als het des Zondags regent, dan hoor ik weêr eens vertellen zegt hy, waar van ik toch zo een grondig liefhebber ben, en als ik op myne Indische Reizen kom, heeft de Man waarlyk ooren te kort. - Lastertongen ondertusschen, en dat Volk vindt men toch aan alle plaatzen, geven my wel na, als of geen derde part van myne vertellingen waarheid zou behelzen; doch dat zyn Lastertongen, gelyk ik je daar strak al zeide, en die niet eens weten, wat Oostindien is Myn Buurman Stupidus en ik weten 'er beter af. - 's Zondaags avonds houd ik gewonelyk Familledag Myne en myner Vrouws Ouders zyn dan by ons of wy by hen - Als dan hebben wy ook vermaak; want wy houden niet van die styve en lastige discoursen over Wetenschappen of Geleerdheid, wy regten onze praat in diervoege den gantschen avond in, dat onze kleine Jonge, die no in zyn tiende jaar gaat, het discours altyd kan volhouden. - Disputeren doen wy zelden, om dat wenooit schier geen van allen dat belang in de zaken slellen, om ze disputen waardig te schatten, of als 'er al eens een woord van verschil valt, dan is het doorgaans over dezes of diens Ouderdom; op wat tyd, in wat Jaar, op welken dag deze of die Luiden getrouwd zyn; hoe veel tyd men werk heeft de

Stad rond te gaan; hoe vele Boomen 'er op deze Vest, of die Gragt staan; of een Japon in den Zomer lugtig is, en nochtans 's Winters kan verwarmen, en meêr zoortgelyke Zaken, over welke wy wel eens hevig twisten, en tegen elkanderen Wettenschappen aangaan -

Maandag 's Morgens in den zomer ten agt uuren op; in den winter kwartier by negenen. Tot half elven in den zomer met losse japon, witte gaaren onderkousen, eene Pyp in den mond, eindelyk ontbyt. - 's Winters het zelfde, uitgezondert de japon toegebonden, en met wolle onderkoussen. - 's Zomers ten elf uuren al aangekleed; 's Winters ook; somtyds wat later. - 's Zomers ten elf uuren naar het Koffyhuis, daar twee uuren ensuite gespeeld, en gerookt; hierin maakt de winter geen onderscheid. - Ten één uuren naar huis, en aldaar gegeten tot twee uuren of half drie; 's Winters ad idem. Na den eten een half uur, driekwartier, somtyds een uur op de Rustbank. 's Zomers ongedekt, 's Winters met de Japon aan onder den deken. - Ten vier uuren thuis, of by een' anderen thee gedronken; 's Winters en 's Zomers zonder de geringste verandering. - Ten vyf uuren voorvast in de Herberg, zo 'er geene andere Partyen zyn; ten negen, tien, elf uuren of laater thuis naar dat het valt. - Somtyds blyf ik wel eens een Nagje overzitten, als het gezelschap naar mynen smaak is, namentlyk als 'er zulke Liefhebbers van speelen zyn als ik. - Ondertusschen dient men aantemerken, dat voorkomende gelegenheden wel eenige alteratie in myne gewone wyze van leeven kunnen maken, gelyk des Zomers met uit ryden, uit varen of vissen te gaan, nu en dan wel eens gebeurt: doch buiten dat is myne bestendige manier van leeven zo egaal altyd dezelfde, als ik u daar heb opgegeven. -

Dingsdag Deze is volmaakt gelyk aan den Maandag, alleen met dit onderscheid, dat wy dan altyd by myner Vrouws Vader uit eten gaan.

Woensdag als Maandag - *Donderdag* als Woensdag - *'s Vrydags* heb ik een vast gezelschap, waar van de absente Leden tien Stuivers boete betalen: Doch dewyl 'er gespeeld wordt, mis ik nooit om 'er te compareren of ik moet niet wel zyn. - *Saturdag* als Maandag.

Zie daar, myn Heer! U met zo weinige woorden als ik gekunnen heb, eenig denkbeeld gegeven van myne Levenswyze; kleine omstandigheden heb ik overgeslagen, oordeelende, dat Gy uit het reeds gezegde my genoeg zult hebben leeren kennen. - Nu geef ik het eens aan uw eigen oordeel, myn goede Heer! of de Menschen wel zo veel reden hebben, om over myne levens wyze te vallen, en op myn gedrag gestadig te leggen vitten, even als of ik een ten éénemaal onnut meubel in de samenleving ware. - Leef ik dan onbetamelyk? Eet ik niet zo wel als een ander -? Heb ik geene kleederen nodig gelyk ieder Mensch -? Verslyt ik geene schoenen met altyd op de beenen te zyn -? Help ik de Herbergiers en Koffywaarden den mond niet open houden -? men klaagt overal over verval van Nering, de Herbergen zyn ook niet meêr als zy plegen; zyn daar ook geene Menschen in, die met een huishouden van Vrouw en Kinders leven moeten -? Moet men die ook niet helpen onderhouden? Met een woord: ik meen ruim zo veel nut aan het algemeen aantebrengen, als zulke Luiden, die zo vast, al's of ze op een pen zaten, altyd op hunne Kamer zitten. - Ik verteer geld, en geen Mensch knevel ik het af; daarby leef ik alle dagen als een Mensch doen moet, die een gezellig schepzel is; ik zoek gezelschap, en wel zulke Lieden, die zich over geene waereldsche zaken bekommeren, dat vrolyke knapen zyn; en is 'er wel grooter vermaak, dan op de Kaart te speelen? Dit is ook myne eenigste studie, en die behartig ik met veel vlyt, waarover ik mezelven wegens nalatig heid nimmer zal te beschuldigen hebben. - Men zeidt wel, dat ik buiten dat eene droevige siguur maak in gezelschappen, waar over wezentlyke zaken gesproken wordt; Maar laten zy eens spreken van Koffyhuis of Herbergen, daar ben ik op myn' grond; en met Kaarten in myne hand, al zeg ik het zelf, maak ik zo goed eene figuur als iemand -

Nu, myn Heer! meêr te schryven lykt me niet. In al myn leven heb ik nog zo grooten Brief niet geschreven. Gy zoudt my ondertusschen eenen zonderlingen dienst doen, als gy oordeelde, dat ik al tamelyk heen leefde, om de waereld den mond eens te snoeren, en van my te doen zwygen, hen te verstaan geevende, dat een ieder leeven kan zo als hy goed vindt.

Ik ben, die ik hoop te blyven,

Uw. Dienaar
NIEMANDLASTIG.

De Denker.

N°. 455. *Den* 16 September 1771.

[*Onderzoek of men in de* Kerk *of in* Huis *moet* trouwen.]

Ik zal, ô Salomon, daarom uit myne zaal
Geduurig komen in uw harte, en all' de zielen,
Die, met ootmoedigheid, voor deezen altaar knielen,
En Gode aanbidden, met gebeden, kuisch en rein.
De waakzaamheid zal, op den voorgrond van het plein
Des schoonen Tempels, op elks offerhanden letten;
De Liefde zal zich voor het altaar nederzetten;
De Trouw ter rechter zy' des Offerpriesters staan;

W.H. SELS.

MYN HEER!

Ik reken my thans onder de gelukkigste Dochters der waereld, en gy zult denkelyk toestaan, dat ik thans de aangenaamste dagen des levens slyte, wanneer ik u zegge, dat ik nu de Bruid ben, en zulks niet geworden na veel haspelens met myne of myns Bruidegoms Ouders, maar met hun vol genoegen, en zelfs tot beider groote blydschap. Ik zou misschien bloozen, als ik u mondeling zou zeggen, en de meesten myner Sexe zullen, my mogelyk veroordeelende, vry wat ten laste myner zedigheid in te brengen hebben, als ik u openhartig belyde, dat ik met deezen mynen nieuwen staat geen kleintje in mynen schik ben: want waarom zal ik eene drift ont-

kennen, welke het werk myns Scheppers in my is, eene blyk van zyne hooge wysheid en onbepaalde goedheid. Dit zyn dingen, die gy weet, en waar over ik u niet breeder behoef te onderhouden. Zekerlyk, myn Heer! ik ben altoos in myn leven bang geweest; dat, wanneer ik tot een Huwelyk mogt komen, zulks met ongenoegen zou toegaan, gelyk ik aan zo veele myner Vriendinnen heb zien gebeuren. De geboorte, de staat of 't fatsoen, en de middelen worden hedendaags zo net gewoogen, dat het luk of raak is, (want volmaakte overeenkomst in deeze drie is 'er nooit aan beide zyden,) of het wel tot een Huwelyk kome. Hoe ongelukkig, dagt ik dikwils, zyn jonge Lieden! Ten tyde dat hunne aangenaamste dagen aankomen, naamelyk, wanneer ze op elkanderen verlieven, en vryen, zyn meenigmaal de bitterste dagen gebooren. Niets vergeeten de Ouders ligter dan den tyd, waarin zy zelven jong geweest zyn: zy willen niet zelden, dat hunne Kinderen dan oud zullen zyn, en over de driften heerschen, of liever geene driften, gelyk zy, zullen gevoelen, en meer op wat anders zien. Dus verzet men zich tegen de Natuur. De afkomst, de staat, de goederen der Juffrouwe komen niet ten vollen overeen met die van den jongen Heer, of die des jongen Heers met het geen de Juffer bezit, en dit is dan Actie genoeg, om hunne genegenheden te dwarsboomen; en 't Huwelyk om ver te stooten. Gewis, veele Ouders zyn in zulke tyden onbegrypelyk welspreekend in het pleiten, dat zulk eene verbindtenis hun Kind niet *convenieert*. Alle de kleine gebrookens in de Cyfferkunde komen dan te pas in de uitrekening, dat de geboorte, staat en middelen tusschen de twee Gelieven niet geëvenredigd zyn, en bygevolg zulk een Huwelyk niet kan toegestaan worden; men heeft zyne Dochter voor zulk eenen, die wat minder heeft, of van die geboorte niet is, niet in de wieg gelegd; zo een Huwelyk zou haar *ruineeren*, en daar voor zyn de Ouders om 'er in te voorzien. Een myner Vriendinnen is onlangs zo ge-

vaaren, en het gaat my aan 't hart, dat zy het eenigste voorbeeld niet is. Arme waereld! zeg ik in zulke gevallen, hoe bitter hebt gy u zelve gestraft met het invoeren van tytels, staaten en praal van rykdommen. De grootsheid deezes levens heeft deeze wrange vrugten, te vooren geheel onbekend, gebaard. Toen vraagde de eene Vader aan den anderen alleen: is uwe Dochter, is uw Zoon deugdzaam, dat ze dan te zaamen trouwen. Deeze eene vraag is nu geheel buiten de mode, en drie andere, geheel nieuwe, heeft men in haare plaats ingevoerd. Welke de gevolgen zyn van die mode kunnen thans de twistende Echtgenooten; kunnen de berouwhebbende Vaders en Moeders over het dwingen tot, of het verbieden van te trouwen aan eensgezinde harten; kunnende te grond gaande Huisgezinnen, en wat al niet meer, (want ik zwyg van overspel aan beide zyden, gevolgen veeltyds, als men uit hoofde van geboorte, staat of goederen alleen huwt,) best getuigen. Och of! dan de waereld tot de oude eenvoudigheid, zo keurlyk geschetst door uw Dicht-stukje, dat ik in uw 423 Vertoog gevonden heb, wederkeerde! - dan hoe vrugteloos zyn deeze wenschen!

Maar ik raak van 't pad, myn Heer! Tot de beschouwing deezer droevige verandering der waereld en zeden, die wy mede in ons Vaderland zo ruim ondergaan hebben, ben ik vervoerd door mynen tegenwoordigen gelukstaat, waarvan ik hier boven reeds een woord gezegd heb; want ik bemind wordende van mynen Bruidegom, en overgehaald zynde om hem wederom te beminnen, is deeze Min, onzer beider Ouderen zo zeer tot genoegen geweest, dat zy, aan beide kanten, onzer beider liefde en deugd in aanmerking neemende, dezelve goedgekeurd hebben, al zyn we elkanderen in geboorte, staat of middelen niet ten vollen gelyk. De behandeling van dit stuk aan beide zyden is dermaaten edelmoedig, wys en toegeevend geweest, dat ik zo wel als myn lieve Bruidegom nooit genoeg onze Ouders daar voor

dankbaar kunnen zyn. En heb ik dan, Heer DENKER! geene reden genoeg, om te zeggen, dat ik met deezen mynen staat geen kleintje in mynen schik ben? is myne eer door deeze openhartige belydenis gekwetst? zou anders te spreeken geene ondankbaarheid zyn? myn Slaapkamer weet, hoe dikwils ik den Leidsman van myn leven voor zyne gunstige bewaaring, in myne jeugd en byzonder voor deeze goedertierene beschikking op myne knieën gedankt hebbe.

Terwyl ik dan deeze myne vreugd in mynen bozem niet smoore, is 'er egter iets, d'at my kwelt; iets dat gy niet verwagten zult, dat ik u egter moet openbaaren, en waar in ik uwen raad, welken ik niet laater dan morgen verwagte, ten hoogsten noodig hebbe. Weet dan, dat alles met het koopen van klederen, met den ondertrouw, met het huuren en meubeleeren van een huis enz. tot hier toe naar wensch is afgeloopen; maar nu komt het op het trouwen aan, dat is, waar dit geschieden zal, waarin de Familie oneens is.

Toen we allen op eenen avond in de Bruids-dagen, gelyk men spreekt, vrolyk by een waren, viel hier op ons *discours*. Myne Ouders, daar over gevraagd zynde, dagten, dat zulks in de Kerk moest geschieden, en bragten daarvoor de volgende redenen by: de Kerk is eene allerstaatelykste plaats, en dus eigenaartig geschikt om 'er de plegtigste zaak in te verrigten. - De meeste menschen trouwen daarom in de Kerk. - Wy hebben 'er niets tegen, dat men voor de *Wet* trouwt; wy eerbiedigen onze Overheden, en gelooven, dat het ook regt is, wanneer zy, die zo veel belang in de rust en bloei der burgerlyke zamenleving hebben, door hun gezag de Verbindtenis van jonge Lieden door den trouw verzegelen: maar wy hebben 'er iets tegen, dat die in ons Huis geschiedt. Was het hier in gebruik, dat men zulks op het Raadhuis deedt, wy hadden 'er minder tegen in te brengen; maar in een gemeen huis komt ons wat laag voor, en als wy het mogen zeggen, strydig met de plegtigheid en achtbaarheid van het Huwelyk. -

Niets schynt ons genoeglyker, dan dat het in de Kerk geschiede, als de plaats, die aan den heiligen Insteller des Huwelyks toegewyd is: dat onze Dochter daar, onder het oog van haaren Schepper en Wetgeever *ja* zegge op de gewigtige beloften, die de Leeraar haar zal afvraagen. - Wy gelooven, dat de bevestiging in het Huwelyk, daar verrigt, veel dieper indruk zal maaken en nalaaten in het hart van onze Dochter, en ook in dat des Bruidegoms, dan wanneer ze in ons Huis getrouwd worden. - Wy zyn 'er zeer voor, dat Beloften op eene staatelyke plaats gedaan worden, en welke Beloften zyn gewigtiger, welke behooren dieper indruk te maaken, dan die des Huwelyks? de jonge Lieden zullen altoos met meer eerbied aan hunnen beloofden pligt gedenken, als ze voor oogen hebben, de plaats, waar ze gedaan zyn, en voor welken alweetenden Getuige. - Myne Vrouw en ik zyn in de Kerk getrouwd, hebben deeze indrukken, geduurende ons Huwelyk, altoos ondervonden, en meermaal gezegd: als Mietje in haar leven trouwen mogt, zal het in de Kerk moeten geschieden. - En moet onze Domine, wyl de Bruidegom van AMSTERDAM is, voor zyne moeite een paar ankers Rhynschen wyn hebben, gelyk daar by fatsoenlyke Lieden in gebruik is, wy willen die en zelfs nog meer aan hem geeven, alzo wy hem zeer beminnen, en gaarne zien, dat hy in onze algemeene vreugde eenig deel hebbe.

Myns vaders rede ten einde zynde, en wy, ten blyke van betaamelyke onderwerping daarop zwygende, nam eene Tante des Bruidegoms, hier by tegenwoordig het woord op, en zeide: met uw *permissie*, myn Heer S..... ik ben van een heel ander *sentiment*, ik en ook myn Broeder (des Bruigoms Vader) zyn voor de Wet getrouwd, en dat is ons niet kwaalyk bevallen. - De jongen moeten het exempel der Ouden volgen. - Het is ook vry meer *honneur*. - Dat trouwen in de Kerk is al vry *populair*. - Men moet zich van het gemeen onderscheiden; dat weeten alle Lieden van *de bon ton*. Ook heeft de Bruidegom eene *educatie* gehad, die hem genoeg in staat stelt,

om met een *bel air* voor den Wel Edelen Groot Achtbaaren Magistraat te verschynen, en zyne *Alliantie* door denzelven te laaten *consumeren*. - Gy zult my misschien tegenwerpen, (al heb ik dat onder uwe redenen niet hooren *avanceren*), dat men voor de Wet in huis trouwende, niets heeft aan de fraaie klederen, die Bruid en Bruidegom gemaakt hebben, en dat men in huis *in neglisé*, kan volstaan: doch daarop moet ik *remarkere*, dat de heele waereld wel weet, dat de jonge Lui *gehabilleerd* zyn naar de Pop, die voor veertien dagen van *Parys* is gekomen, en zy kunnen daags na den trouwdag wel eens in die klederen een *promenade* maaken, en zich vertoonen. - Dan behoefje ook geen *present* van twee ankers Rhynschen wyn te geeven aan je Domine, wat weet men hier van de *modes* van Amsterdam, de Papen behoeven zo breed niet te smullen, de wyn zal wel beter *geëmplojeerd* kunnen worden, *enfin*, ik ben, gelyk je hoort, van een *contraire sentiment*.

Wy moeten dat dan, hernam myn wyze Vader, die nu wel zag, en uit die fraaie redenering hoorde, wat deeze Tante in de muts voerde, dit stuk aan de jonge Lieden maar overlaaten. Dat is wel Vader, zeide ik, daar neemen wy eens een anderen avond toe waar, nu hebben we nog iets te doen, dat minder uitstel kan lyden. Dus staakte ik, by tyds, den voortgang van dat gesprek, waarna des Bruidegoms Moeder my ter zyde afwenkte, en in 't oor luisterde: Bruid! uw Vader heeft gelyk, doet hierin uwen zin, maar weet, dat gy van Tante moet erven. Myn Bruidegom my daarna alleen spreekende, liet de keuze aan my over, hoewel hy meende, dat men myns Vaders voorstel moest volgen, en dus in de Kerk trouwen, waar toe ik alleen ook genegen ben. Maar wat raad met myne aanstaande Tante? welker party meer andere van de Familie trekken. Gy begrypt myn Heer! dat ik hier door in groote engten gebragt werde en niet gaarne den grond tot ongenoegen leggen wil by eene Familie, waar in ik als nieuw staa ingelyfd te worden, en aan den anderen kant staat myn

Vader al zeer op dat stuk, al laat hy dat aan my over. Byna dergelyk geschil heeft men ook voor eenige maanden op eene andere plaats gehad, en my dunkt, dat, daar uit kleinigheden dikwils groote zaaken ontstaan, dit stuk nu moest beslist worden, ten minsten, dat gy my morgen met uwe voorligting om my voorzigtig te gedraagen, behoorde te hulp te komen. Indien gy des goedheid hebt aan dit verzoek te voldoen, zyn twee flesjes *ipocras* gaarne tot uwen dienst. Hier by gaat myn adres om voor uw antwoord te dienen. Ik blyve met allen eerbied, onder een versierden naam,

UED. Onderdaanige Dienaares

MARIA VREDELIEF.

H.... den

Antwoord van den Denker.

BRUID!

Uw deugdzaame Brief bekoort my: dan, wyl ik in u geen' zin mag hebben, heb ik meer zin in de twee flesjes *ipocras*, wanneer ik ze met myn antwoord kan verdienen, het geen ik aan uw oordeel zal overlaaten. Zie hier, lieve Bruid! wat ik u te zeggen heb. Gy hebt met eenen wyzen Vader, en eene malle Tante te doen; dit weet gy, en dat is toch reeds bepaald, wiens zin gy moet volgen. Uw Vader denkt, spreekt en raadt u wel, uwe Tante heeft de grootste verdieping niet: wie van de twee dryft nu boven? immers de eerste. - Zo dra dit stuk wederom ter baane komt, en men uw besluit vraagt, het geen Tante zekerlyk eerst zal doen, zeg, dat gy in de Kerk voor den Domine om uwen Vader te behaagen, en in uw Huis voor de Wet om

uwe Tante plaisier te doen, en dus tweemaal trouwen wilt. Zy zal, mengt 'er zich niemand anders in, gelyk ik vaststel, dat niet geschieden zal, de zotheid van haar sterk dringen om haaren wil te krygen, en de meerderheid uwes Vaders boven haar begrypen, en dus het hachje laaten schieten. - Vrees ook niet voor 't verlies van de erfenis uwer Tante; uwe aanstaande Schoonmoeder is op haare zyde, en daar van daan die drangrede: *gy moet van Tante erven*. Dat laage inzigt moet u geenzins weêrhouden van uwes braaven Vaders zin te volgen: laat eene ydele vrees u niet ongehoorzaam maaken. Gy zoudt om het geld niet willen trouwen; maar zoudt gy nu om 't geld den ontydigen en mallen eisch eener Tante voldoen? - 't Valt mede, dat uw Bruidegom op uwen kant is, en zyne Ouders zich openlyk tegen uwen Vader niet hebben aangekant. Gy verstaat dus myne meening, en hierom blyf ik

UED. Dienaar

DE DENKER.

Weder antwoord.

MYN HEER!

Gelyk gy my voorspeld hebt, zo is de zaak uitgevallen. Ik ben dubbel in myn schik, en dank u voor uwen raad. Zie hler geen twee, maar vier flesjes ipocras, want ik ben

UED. Dankbaare Dienaares

MARIA VREDELIEF.

De Denker.

N°. 456. *Den* 23 September 1771.

[*Vervolg van No.* 453, *of* Opregtheid *in den* Godsdienst *aangepreezen*.]

MUNDUS VULT DECIPI.

De twee volgende Brieven heb ik mynen Leezeren niet willen onthouden. Leest ze, en past ze niet allen toe op zulken uwer Landsgenooten, (kent gy ze,) wier gedrag in dezelven gegispt, en naar waarheid, schoon op eene verbloemde of bedekte wyze, ten toon gesteld wordt, op datze hunne verkeerdheid mogen zien, zich daar over schaamen, zich zelven verfoeien, en in 't vervolg zich nimmer aan soortgelyke verkeerdheden schuldig maaken, maar spiegelt u aan derzelver dwaasheid, (waarom ik die inzonderheid gemeen maake,) en draagt zorg, dat gy zelven nimmer iets bedryft, het welk gy in de opgegeevene Karakters noodzaakelyk zult moeten afkeuren en in uw binnenste verfoeien; indien 'er eenige denkbeelden van eerlykheid, deugd en godsvrugt in uwen boesem huisvesten. De een is van denzelfden Schryver, wiens Brief ik No. 453, eene plaats in myn Werk heb gegeeven. Dus luidt hy.

* * *

MYN HEER DENKER!

Gy velt gansch geen gunstig oordeel over my; gy verfoeit en vloekt myne handelwyze in uw binnenste; gy maakt my uit voor een' Eerloos mensch, voor eenen snooden Bedrieger, voor een' Godvergeeten Huichelaar, en dat alleen, om dat ik myne Vrouw heb overgehaald, zich by het Genootschap der Muselmannen te vervoegen, onder welker Vaandel ik my reeds voor myn trouwen liet opschryven, en om dat wy, door stipt te Kerk te gaan, de Oeffeningen by te woonen, en met onze houding en uitwendige vertooning, by de vroome Luitjes zoeken in de kas te komen, om langs dien weg ons fortuin in de waereld te maaken. Is dat zulk eene hemeltergende misdaad, als gy dezelve streept? verdien ik daarom van u zo doorgestreeken te worden? Gy kent de menschen niet, welke verbeelding gy ook van u zelven moogt hebben. Die strikte eerlykheid, daar gy in uwe Blaadtjes zo dikwyls, tot walgens toe, van babbelt, kan geen mensch nakomen, want dan zouden wy volmaakt zyn, en dat valt in geene onvolmaakte weezens. Ik wil u wel toestaan, dat myn gehouden gedrag niet al te braaf, noch strikt eerlyk is. Van myne Armenische Moeder, die 'er zeer op gezet was, dat ik my altoos eerlyk gedroeg, heb ik nog eenigermaate het denkbeeld van eerlykheid overgehouden; doch ik hoop dat ik haast in staat moge zyn, om hetzelve geheel uit myn gemoed te kunnen verbannen. Het wêerhoudt my nog somtyds tot het bedryven van sommige daaden, daar ik voordeel mede zou kunnen doen. Geloof my, Myn Heer! het komt weinig te pas in de waereld, om

altoos naar de strikte regelen van eerlykheid, volgens de overtuiging van zyn gemoed, te handelen. Men moet wat door de vingeren zien, en 't niet al te naauw zetten, om met eere, zonder gebrek te lyden, met Vrouw en Kinderen, aan zyn einde te komen. Eerlykheid, Deugd en Opregtheid zyn wel fraaie hoedanigheden, maar zonder het Muselmansch Geloof hebben die niets te beduiden. Het Geloof, het Geloof, myn Heer! doet de deur toe; daar is wat mede te haalen. Nou, dat is daar aan toe, over dat stuk wil ik met u niet twisten. Gy zyt een vyand, een bittere vyand van de Leer der Muselmannen, en zo lang gy die blyft, zult gy altoos lebbig en veragtelyk van dezelve spreeken, en hemelshoog de eerlykheid, de deugd en goede werken verheffen. Doe het, maar laat de Muselmannen in vreede, bemoei u met de geenen die buiten ons Genootschap zyn. Uwe lessen en vermaningen hebben geenen invloed op ons. Onder de uwen is genoegzaame stoffe, om uwe bedil- en hekel-zugt te voldoen. 't Is by de uwen ook al geen goud, dat 'er blinkt. Ben ik een eerloos mensch, die zo wat met den Godsdienst speelt, en strydig met de overtuiging van myn gemoed handelt, daar zyn 'er ook buiten ons Muselmansch Genootschap, die geen hairbreed beter zyn dan ik. De waereld is de waereld, Vriendschap! men vindt overal menschen. Eerlykheid, eene strikte eerlykheid wordt by veelen, ten opzigte van den Godsdienst, zo lang in 't oog gehouden, als het bestaanbaar is met de bevordering van eer, aanzien en andere tydelyke genietingen; maar is dezelve daar mede niet te vereenigen, men offert dezelve veelal geredelyk op aan die van zyne waereldsche belangen. De een is 'er wat platter op dan de andere; de een

is een lompe, de ander is een bedekte Huichelaar. Ik doe het wat lomp voor die geenen, die my voor heen van naby gekend hebben, en nog eeniger maate kennen; doch dit zullen de Luidtjes, by welken ik myn hof zoek te maaken, aanzien voor eene kragtdaadige en weezenlyke verandering ten goede. Schikt u naar den tyd. 't Moet met my buigen of barsten. 't Moet 'er met my onder of boven.

Myne Vrouw, die in 't eerst niet dan met tegenzin zich liet overhaalen, om onze kinderen by de Muselmannen te laaten opschryven, om dat ze begreep, en zekerlyk met regt, dat het niet eerlyk, noch braaf van haar was gedaan, om haar geregte helft aan my over te geeven, myne vrouw volgt myn voorbeeld. Zy begreep, en ik begryp het ook zo, als men om zyn' man, of vrouw te wille te zyn, om rust in huis te hebben, of om eenig ander tydelyk geluk te genieten, zyne Kinderen opvoedt in eene Kerk, die men zo goed niet agt, als zyne eigene, en wat eerlyk man kan zo denken, en echter, met een goed geweeten, by zyn Genootschap blyven? dan mag men *zelf* ook wel veranderen, om dat men zyne Kinderen dezelfde liefde, als zich zelven schuldig is te bewyzen, en zo wel *zelf* by zulk eene Secte zich begeeven, als daartoe zyne Kinderen opvoeden en doodverwen. Zulke luiden ken ik wel, die voorwenden zouden, conscientie's wege niet te kunnen overgaan tot de Muselmannen, en die echter hunne Kinders by hen laaten opschryven; zy schikken zich naar den tyd; dat doe ik ook. Speel ik met den Godsdienst; zy doen 't nevens my. Een eerlyk man voedt zyne kinders op in die begrippen, die hy voor waaragtig houdt. De eerlykheid keurt af, de liefde tot zyn kroost verbiedt hem, hieromtrent eenige inschikkelykheid te

gebruiken, om den man, of de vrouw te behaagan, om rust in zyn huis te hebben, om Oom, om Tante, of om wie 't ook zyn moge, genoegen te geeven, om een stuivertje te erven. Ik doe het om myn voordeel; deezen doen het ook om dezelfde reden. Zyn ze dan beter, dan ik? Ik geloof, dat wy ten opzigte van 't Godsdienstige tot dezelfde Classe behooren. Ben ik geen eerlyk man? deezen zyn 't dan ook niet.

Tot dezelfde Classe, daar ik toe behoor, behooren dan allen, die hunne kinders, of hun geregte deel, laaten opschryven of opvoeden in eene andere Leer, dan die zy belyden. - Ook behooren op die lyst zulke Ouders opgeschreeven te worden, die hunne kinders laaten trouwen, aan zulke voorwerpen, die een ander geloof, dan zy hebben, om derzelver tydelyke belangen te beter te bevorderen. - En zy, die tot de Muselmannen overgaan, niet uit eene volle overtuiging des gemoeds, maar enkel om in meer aanzien by de waereld te geraaken, om te beter hun fortuin te maaken, gelyk ik daarom de rol van eenen fynen speel, zyn myne Broeders. - Ook zou ik alle die knaapen voor dezelfde soort van luiden houden, schoon zy met my lagchen en myn gedrag verfoeien, die voor de waereld Muselmannen zyn, en in hun hart Armenisch; niet tegenstaande onze Opperpriester Mr. CALOT heeft zoeken te beduiden, dat men vryheid heeft, zich onder het Vaandel der Muselmannen te laaten opschryven, al doet men juist geenen eed van getrouwheid, mids dat men het aan geen mensch ooit vertelt, en nooit kwaad van de Leer der Muselmannen spreekt, maar de waare meening zyns harten verbergt, zyne inwendige overtuiging smoort, en zich dus anders vertoont ten opzigte van den

Godsdienst, dan men is. - Ik laat het aan uw oordeel of Mr. CALOT zelf, en die hem volgen, myne Compagnon's niet zyn? geeven zy niet al vry wat vermoeden, dat zulk eene redekaveling voortspruit uit tydelyk belang, om de Armeniers, de Geestdryvers, en al die ruigte, tot de Muselmansche Kerk te lokken? en hen dus ongevoelig overtehaalen tot derzelver begrippen? en van hunne kinders echte Muselmannen te maaken?

Ben ik ten opzigte van de Godsdienst een eerloos mensch. Daar zyn 'er meer. Wat lomper, of wat bedekter, dat doet 'er niet toe. Moet men, om in den Hemel te komen, ten opzigte van 't Godsdienstige, een eerlyk man zyn? Goede Hemel! wat moet men dan van alle deezen denken?

Ik ben enz.

1771.
L.S.A.D.

* * *

De andere Brief was van den volgenden inhoud.

ZEER WAARDE HEER DENKER!

Myne Nicht, van braave Ouders geboren, is Weduw, en eenigen tyd herwaards by my gekomen, om by my te logeeren. In den beginne gaf zy blyken, van een goed en opregt mensch te zyn; doch ik bemerkte eerlang, dat zy het zedelyk leven, dat zy geleid hadt, moede begon te worden. Zy veranderde van levenswyze, en sloeg, gelyk men zegt, de slinkerhand in. Zy hadt een' knegt, met welken zy het hieldt. Waar over ik, nevens myne Vrouw, haar onderhouden heb, en tegen

denzelven ernstig gewaarschuwd. Doch het waren Paarels voor de Zwynen gestrooid. Zy wilde niet naar ons hooren. 't Ging zo verre, dat ik haar verzoeken moest, myn huis te ruimen, en weder in het haare te gaan.

Het was geene zes weeken daarna, of zy kreeg in de Stad, daar zy woonde, eenen ongemeenen toevloed van Minnaars. Waar onder zelfs scheenen te zyn Heeren van groot aanzien, ja zelfs Heeren uit de Regeering, welken zy, schoon de reden wel weetende, van de hand wees. Maar wat gebeurt 'er? Niet veel tyds daarna krygt zy tot Minnaar de M.r...s. S... S.... welke ten haaren huize en tot dat Huwelyk was aangebragt door den Heere R..... Welken zy, naauwelyks gezien hebbende, verkoos tot haaren Man. Maar in dien tusschen tyd, Ziek geworden zynde, schryft zy my eenen heel tederen Brief, my verzoekende toch haare voorige ongebondene manier van leven niet publiek te maaken. Ik beloofde het haar in myne volgende Missive, van den prins geen kwaad weetende. Maar 'er verliepen geene VIII dagen, of ik vernam dit Huwelyk, dat my zo onverwagt als een donderslag in de ooren klonk, te weeten dat van den M.r...s. Ik schreef haar daar over terstond, en kreeg den volgenden Brief tot Antwoord.

‘HOOG WELGEBOOREN PHILOSOOPH EN NEEF!

‘Ik smeek U.H.W. Ph. my te vergeeven al het voorige. Maar wyl ik het kwaad, dat 'er insteekt gezien heb, verzeker ik U.H.W. Ph. hetzelve voortekomen door tot een' tweeden Man te neemen een' F.....h Heer, die van grooten rang en aanzien is, een Man, die veel ver-

stands heeft, en ook veel gelds, 't welk blykt, dewyl hy mynen *Doctor* wegens myn spoedig retablissement eene gouden *Tabatiere* gegeeven heeft, als ook aan myn' *Chirurgyn* blyken van eene groote genegenheid. 'Er niet meer durvende byvoegen, blyve ik

'WEL EDELE HEER PHILOSOOFH EN NEEF!

'Uw Onderdaanigste Dienaresse

'..... den 12 July 1771.
'M. v.. U..... geboren ... .'

Ook heb ik haar niet geantwoord, niet twyffelende of UE. zal in uw volgend Blaadtje voor my wel antwoorden. Waar na blyve

ZEER WAARDE HEER DENKER!

UW Onderdaanige Dienaar

L.R.M. VAN VLEMBRUG.

ROTTERDAM den 10. Augustus 1771.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra* en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 457. *Den* 30 September 1771.

[*De* moeilykheid *van wel te Kategiseeren betoogd*. Kategiseermeesters *te bedanken, en hun werk den Predikanten over te laaten*.]

> *Capita Catechismi enumerantur* Hebr VI: 1. *Quorsum in unum quasi compingeret Apostolus articulos catecheticos, nisi tale incumberet pastori officium? Nec enumerat solum, sed se ejusmodi ordinem religiose observasse insinuat. Uberrimus, qui ex Catechetica institutione, Ecclesiae accreverit profectus: nec enim alia quacunque via apud ignarum vulgus magis promovetur Euangelium, quam hac instituendi formula. Vel Pontificii id agnoscunt, qui regnum suum nullatenus aeque convulsum conqueruntur, ac rudiores in principiis fidei catechisando. Plusquam probabile est, illam docendi formam a Deo esse, cui tam foecundo proventu afflaverit*.

O. BOWLES *in Past. Euangel.*

Voorheen plagt men in onze Kerk niet te weeten, wat Kategiseermeesters waren, en in veele Gemeenten zyn ze nog hedendaagsch onbekend. Waarschynlyk hebben ze hunnen oorsprong daar aan te danken, dat de Leeraars in de groote Steeden, overkropt van bezigheden, bygevolg geen tyds genoeg hebbende om de jeugd en volwassenen te onderwyzen, dit werk overgelaaten hebben aan geoeffende Leden; dan wel dat deeze door eigene beweging zich hier toe begeeven hebben, om door 't stuivertje, dat zy 'er mede konden winnen, aan den kost te komen. Ik geloof toch zekerlyk, dat in veele plaatzen de Leeraars, al te veel moetende prediken, en tot 't onderwyzen der jeugd geenen tyd kunnende vinden, hetzelve aan anderen hebben moeten overlaaten: dan of het niet beter ware meer Leeraars te beroepen; daar 'er te weinig zyn, of eene predikbeurt te verminderen om in derzelver plaats Kategisatien te houden, en dus de Kategiseermeesters te bedanken, is eene vraag, die

ik meen wel te kunnen beslissen. Het zy verre van my, dat ik door die Vertoog die Lieden het brood geheel uit den mond wil neemen, of beletten hunne gaaven ten voordeele van anderen aan te leggen: zy kunnen het brood hebben, wanneer zy maar een ander beroep ter hand gelieven te neemen, en in het zelve hunne gaaven ook wel aanleggen; even gelyk andere Kerk-Leden doen, tot stigtinge van den naasten.

Die waant, dat het Kategiseeren een gemakkelyk werk is, dat elk wel geoeffend Lidmaat daartoe in staat is, weet niet, wat wel Kategiseeren is. Ik telle hetzelve altoos onder de moeilykste en gewigtigsle pligten, die een Leeraar heeft waar te neemen. Men ziet even wel veele menschen; als zy wat weeten, hun Ambagt verlaaten, en zich tot 't Kategiseeren begeeven. Zy kiezen een Vraage-boekje, en belasten hunne leerlingen dat van buiten te leeren, en op het vastgesteld uur, doorgaans eens of tweemaal ter weeke; eene gegeevene les van buiten op te zeggen, waar over zy dan eenige vraagen doen, en daarmede is het dan gedaan; de Man heeft zyn uur doorgebragt; het kind is gekategiseerd; alles is wel. Hedendaagsch hebben zy, waar over ik my zeer verwondere, ondernoomen eene andere manier in te voeren, en de oude te laaten vaaren. Men schaft naamelyk het vraagen en antwoorden af, en de Kategiseermeester doet by het kind eene redenvoering over het een of ander deel der Godgeleerdheid, zo lang tot dat hy dezelve doorloopen en ten einde heeft. Dit maakt meer vertooning; de Man doet eene soort van predikaatsie, welke de leerling moet aanhooren; begrypt 'er deeze iets uit, dan is het wel; begrypt hy 'er niets van, zyne domheid oorzaak daar van zynde, moet hy tot zyne straf des te langer onder het *Sermoen* des Leermeesters zitten zugten. Door welk toeval het zy, weet ik niet, hebben deeze Onderwyzers thans den grootsten naam; maar doen, gelyk ik wel verzekerd ben, het minste nut. Men moet dan blyven by de oude gewoonte, en de Leerlingen eene les laaten leeren; doch zo weinig woordelyk als men maar kan, en hen altoos aanspooren het geheugen niet te pynigen, en de antwoorden op de vraag met andere woorden te zeggen, om hen tot eene vryheid

en losheid in 't spreeken, die de zaak door eigene taal, welke altoos een teken is, dat zy ze best begrypen, uitduikt, te gewennen. De les gevraagd zynde, komt het zwaare werk eerst aan, dat eigentlyk Kategiseeren is, en van de meesten zo ligt geagt wordt, dat wie somtyds in zyn beroep den kost niet heeft, een Kategiseermeester wordt, als hy over de Godgeleerdheid, of liever over het Vraage boekje zo maar wat praaten kan. Dus raakt het moeilykste en gewigtigste werk der Leeraaren in onervaarene en onbekwaame handert. Der Leerlingen verstand en vermoogens wel te onderscheiden; hun te leeren wat zy, gelyk by voorbeeld van de Verborgenheden, blindelings moeten gelooven; wat zy in tegen deel met hun verstand naauwkeurig moeten begrypen; hun hiervan egte denkbeelden te geeven; die denkbeelden op eene klaare wyze voor te stellen; altoos zorg te draagen, dat het geheugen die gemakkelyk bewaare; het eene Leerstuk uit het andere af te leiden; de verbindtenis tusschen malkanderen duidelyk aan te toonen; de nuttigheid van elk stuk te betoogen; de aangenaamheid en het voordeel van hetzelve in een helder en aanlokkend licht voor te stellen; zich naar elks begrippen te schikken; het duistere met gelykenissen of, daar men kan, met Historien op te helderen; van trap tot trap *mathematice* op te klimmen; en boven al de leerzugt telkens op te wekken en levendig te houden; dit is regt Kategiseeren, dit is eene kunst, waar toe meer behoort, dan onze Kategiseermeesters bezitten, waar op veele Predikanten zich met ernst toeleggen, en waarin zy egter allen niet even gelukkiglyk slagen. 'T is daarom, dat ik dit overmoeilyk werk aan geene Kategiseermeesteren wilde vertrouwen, ten zy deeze ter plaatze, daar ze volstrekt niet kunnen gemist worden, (hoewel 'er zulken niet zullen zyn, als men myn hier boven reeds gemaakte plan volge,) voldoende proeven hunner bekwaamheid gegeeven hebben. Den Leeraaren dan alleen wilde ik hetzelve aanbevoolen laaten, en van alle andere Onderwyzers, handteerende Burgers maaken.

Eene tweede reden zou my hiertoe nog sterker dringen; te weeten, dat men dan bekwaamer en kundiger Ledemaaten in onze Kerk zou krygen. Veele

Ouders, 't onderwys hunner kinderen ten tyde der jeugd thans verzuimende; laaten hun eerst eene kostwinning leeren, of in dienstbaarheid treeden, waarna zy, als hunne kinders naby of over de 25 jaaren gekoomen zyn, hen aanspooren om hunne belydenis te leeren. De eerste vraag is dan, by wien zulks te doen? Het antwoord is gereed, by eenen Kategiseermeester; en dat werk moet dan, hoe eer hoe liever, aan den kant, want het kost geld, en de volwassene, meest dienstbaare, of door een ander beroep onleedige kinders, hebben 'er niet veel tyds toe. Men gaat en spreekt dan eenen Kategiseermeester, men maakt een beding, voor hoe veel gelds, hy binnen zekeren tyd, iemand zo ver zal brengen, dat hy zyne belydenis kan doen. Het werk wordt daarop ondernomen, maar 'er over heen geloopen. De Kategiseermeester moet evenwel zyn geld verdienen, de Leerling aangenomen, en 't *contract* gehouden worden. Hoe dan dat beslaagen? De Kategiseermeester gaat by den Wyk-Predikant, geeft hem het getal en de naamen der Leerlingen op, en gevraagd zynde, of hy ze bekwaam oordeelt? antwoort, onder het ophaalen der schouderen: ‘voor die en die, welker naamen, boven op het Lystje gevonden worden, kan ik instaan, zy zyn bekwaam; maar voor de ondersten getekend met een kruisje, dat is zo wat: myn Heer zal met dezelve wat *consideratie* gelieven te gebruiken, zy komen zo wel niet beslaagen ten ys, trouwens elk heeft niet even veele gaaven, zy hebben de minsten; maar myn Heer! merke ook op, dat zy in een beroep of dienstbooden zyn, en by gevolg zo veel tyds niet hebben als anderen, zy hebben egter hun best gedaan, waarom myn Heer wat door de vingeren zal moeten zien, want anders zie ik geen kans, dat ze ooit Ledemaaten worden.’ Dit *praeadvis* is voor Domine genoeg, hy verstaat 'er door, dat hy ze maar moet aanneemen, want derzelver getal wat groot zynde, of zy wat ver uit elkanderen woonende, is het hem niet mogelyk zo veel tyds uit te vinden, dat hy aan elks huis onderzoek gaadoen, of 'er geen kans zy, dat ze langer onderwys genieten, - Dus wordt Domine misleid, en onbe-

kwaame menschen op het antwoorden van een van buiten geleerd lesje aangenoomen, die hier mede niet weinig in hunnen schik, van Domine's huis of uit de Consistorie naar den Kategiseermeester loopen om hem te berigten, dat zy 'er door gekomen zyn, voor zyne voorspraak te bedanken, en nog een paar Sesthalven voor een fooitje te geeven. Geen wonder, hun kost is nu voor hun leven gekogt; vallen zy t'avond of morgen in armoede door eigene schuld, de Diaconie moet hen onderhouden, gelyk ik meer dan eens deeze taal, van de zulken onbeschaamdelyk uitgeslagen, gehoord heb. Zo ver dan gevorderd zynde, zorgen die menschen niet om door leezen, Kategisatien en den Godsdienst vlytiglyk by te woonen, dat gebrek te verhelpen, of in de kennis te vorderen; maar vergeeten zelfs de ruuwe, van den Godsdienst ontvangen' denkbeelden, die, gelyk men van agteren ondervindt, niet in het hart gezonken, of de ziel overtuigd hebbende, eene levenswyze voortbrengen, waarin levendige Godzaligheid verre te zoeken is. Men ziet dan hier uit, of 'er geen reden genoeg zy om voortaan de groote bende Kategiseermeesters, waar op 't gemeene Volk zich verlaat, vriendelyk te bedanken voor elke verdere moeite, ten dienste der Kerke te doen. Gewis zo men tot dien stap kwam, 'er was hoope, dat onze Gemeenten van zo veel onweetende Ledemaaten niet zouden krielen: welk stuk dan by Overheden en Leeraars, by in *Classen* en *Synoden* aandagtiger overweeginge wel mogt genoomen worden.

Een derde voordeel zie ik 'er duidelyk in voor de Gemeenten ende Leeraaren. Wanneer het onderwys alleen den Kategiseermeesteren bevoolen blyft, gelyk in groote steeden meer dan ten platten Lande, of daar alleen gebeurt; dan is het natuurlyk, dat de Leeraars zich minder met het onderzoek naar de kinderen en dienstbooden bemoeien, dan wanneer zy allen in derzelver handen vallen, en derzelver onderwys genieten moeten: zy vertrouwen dan thans, dat de kinders eenen Kategiseermeester aan huis krygen, en dat, by die gelegenheid, de dienstbooden altyd, gelyk by Godsdienstige menschen gebeurt, ten minsten nu en dan, in dezelfde Kategisatie worden toegelaaten, of

dat zy by eenen Kategiseermeester of Kategiseermatres van minderen rang, dan die Myn Heer en Mevrouw gebruikt voor de kinderen, (want men heeft 'er van allerleie soort,) ter onderwyzinge gaan, doch waar van somtyds niets gebeurt. Zelfs zien thans de Leeraars de kinders of dienstbooden dikwils niet van aangezigte, dan wanneer ze aangenoomen worden; want ten tyde van huisbezoekinge zyn de eersten veeltyds ter schoole of in een beroep, en de laatsten aan hun werk in 't huisgezin; op zyn best leert men de meid of knegt kennen, die, komt men veel, by byzondere bezoeken aan een huis, de deur open doet. Hier uit volgt, dat de Leeraars in de groote steden eene onvolmaakter kennis van deeze jongere of laagere perzoonen hebben, dan op de dorpen, waar de Predikant, wyl hy alleen Kategiseert, hen allen, jong en oud, met naam en toenaam kent, en ten naauwsten aan hun en zy aan hem verbonden worden door de geduurige ontmoetingen in de Kategisatien. Hier door dringt niet alleen de Leeraar dieper in de kennis zyner gemeente in: maar leert ook den staat der Huisgezinnen beter kennen, en weet, waar men de huisselyke onderwyzingen beyvert of nalaat. De Kategisanten, allen van vroege jeugd hem in de handen gevallen, (want daar kan men 't onderwys tot volwassen' jaaren niet uitstellen, en dan naar eenen Kategiseermeester loopen,) krygen onder het onderwys, eene liefde voor hunnen Domine, die 'er nooit uitgaat; zy gewennen zich aan zyne manier van voorstellen, en worden dus ongevoelig bekwaamer om zyne Leerredenen gemakkelyk na te gaan. Om van het eerste overtuigd te zyn, moet men maar de Kategisanten van dorpen en van steden hooren spreeken van hunne Predikanten, en men zal dan wel dra myne gezegden toevalten. Het hart der eersten gaat open, als ze hunnen Domine maar hooren noemen; dat der laatsten, geen Predikant tot onderwyzer hebbende, is koel en onverschillig, al hooren ze honderdmaalen den naam van hunnen Wyk-Domine. En wat nut in Leer en Zeden zulk eene vroeg gewortelde liefde in 't hart der jeugd voor den Leeraar voort kan brengen, behoef ik niet te zeggen. Ik moet onder anderen hier aan toeschryven, dat alle Stads Predikaaten, die ik ooit ont-

moet heb, met zo veele aandoening en genoegen van hunne eerste Gemeenten spreeken, en zelfs getuigen veelen, dat ze naauwlyks zo veele liefde voor de tergen woordige krygen kunnen, als ze voor haare voorige gehad hebben of nog bezitten, by gebrek naamelyk van naauwer kennis, gemeenzaamer onderwys, en openhartiger algemeene verkeering. Dit zelfde zou dan in de Steden plaats hebben, wanneer de Leeraars alleen onderwys gaven, en de talryke hulpbenden der Kategiseermeesteren bedankten.

Noodwendig moet uit dit alles volgen, dat de laatsten afgeschaft zynde, de Gemeenten in een beteren staat zouden geraaken. De jeugd zou in geene onbekwaame handen ter onderwyzinge vallen; zy zouden altoos by haaren Leeraar bekend staan; niemand zou het onderwys tot volwassen' Jaaren ligtlyk kunnen uitstellen; althans het hulpmiddel van voor geld ter loops onderweezen, en tot de belydenis gebragt te worden, zou, afgesheeden zynde, oorzaak zyn, dat men vroeg zou moeten beginnen; niemand zou dan ook het oog der Leeraaren ontglippen kunnen; de Leerlingen, door ervarene Mannen, op eene bevatbaare wyze geleerd, zouden meer liefde voor Gods Woord krygen; niet zo dra van 't onderwys walgen, oneindig beter geoefend worden, en onder naauwer toezigt zynde, voor 't bederf der waereld zorg vuldiger hehoed blyven.

Eene zwarigheid doet zich egter hierop: hoe zal men het maaken met de kinderen der Ryken, die nu aan huis het onderwys genieten? zullen die allen naar de kategisatien van hunnen Wyk-Predikant moeten gaan? ongetwyfeld, want gelyk zy geenen Predikant aan huis krygen om voor hun te prediken, en dus zonder bedenking thans naar de Kerk gaan, waar alles zaamen vloeit, zullen zy, hunne Kategiseermeesters missende, met meer genoegen, als zy 'er maar drie maanden aan gewoon zyn, naar de kategisatie gaan, dan in huis onderwezen willen worden.

Zullen dan de Kinderen der Grooten met het gebroed van het Janhagel in eene Kategisatie by elkanderen moeten zitten? zekerlyk zy komen nu wel te zaamen in eene Kerk, en waarom niet in eene Kategisatie? Dit zal het vooroordeel of inbeelding, dat de Zielen der Gemeenen van minder prys zyn dan

de Zielen der Grooten, ten eersten in hen vernietigen.

Zullen zy dan niet veel minder leeren? Neen zy zullen veel meer leeren uit de vraagen, aan anderen gedaan. De naaryver zal ten sterksten worden geprikkeid, en de een zal tragten den anderen voorby te streeven.

Zal in groote Steden één Predikant een of twee honderd Kategisanten by elkanderen tevens kunnen onderwyzen? Zeer wel, indien hy maar aller naamen kent, waarop hy zich eerst moet toeleggen, op de agterblyvenden let, en goede orde weet te houden.

Hy kan elk de geleerde les niet vraagen? Dat is ook niet noodig; maar kan door eene hier of daar uitgekipte vraage, ras hooren, wie ze van buiten weet of ten minsten den zin 'er van verslaat en die hier in dan nalaatig wordt bevonden, moet ze nog eens leeren, en tot schande op eene byzondere bank gezet worden, waarop hy moet blyven zitten, tot dat by het beter maake.

Dan zal elk Leeraar moeten Kategiseeren? zekerlyk, zonder de minste bedenking; het is het noodigste werk hunner geheele bediening.

Dan moeten 'er meer Leeraars in groote steden beroepen, of hun ander werk verligt worqen? Dit hebben wy hier boven reeds begeerd.

Hoe zal men zulke Kategisiatien best aanmoedigen? met nu en dan openbaare Leerredenen daar over te doen, voor al in 't begin, en den Ouderen ten sterksten in de huisbezoekihg bidden, hunne kinderen en dienstbooden derwaards te zenden.

De arbeid in de week laat dat, voor al den geringen, niet toe? men Kategiseere dan op den zoudag avond in 't openbaar, in plaats van te Prediken.

Dan kan men geene Predikaatsie hooren? hier aan is niets gelegen; men doe die in weinige Kerken, en wordt 'er minder gepredikt, men zal de jeugd doorde Kategisatie als ook de Ouders, die ze wel mede mogen bywoonen, meer van ydelheden en schending van dien dag te rug houden, en dus zeer veel winnen.

Dat alles is wat nieuws, moeilyk om in te voeren? nieuwigheden worden binnen korten eene gewoonte: wat kan men al niet invoeren, als 't ons ernst is?

Dat gelykt naar Hervorminge? die is al zedert lang in dit stuk zeer noodig geweest.

De Denker.

N°. 458. *Den* 7 October 1771.

[Onbetaamlykheid, *dat een Huur - Schryver dan* voor *dan* tegen *eene* zaak *schryft. Aanmerkingen over de* Spelling.]

Saepe novis opus esse inopi tibi vestibus inquis,
Est opus ingenis plus tibi Cotta novo.

OWENUS.

Den volgenden brief, aan my geschreeven, oordeel ik niet ongepast ten deezen tyde uit te geeven.

Men Heer den DENKER.

Ik woon in een van de Hollandse Steeden, en win der me brood met het uitkommende Niews te laate leeze, maar ik moet je zeggen, 't is geen van de grootste steede, en dat maakt, dat ik ook juyst het grootste inkommen niet heb. Men Ouwers hebbe me laate leere leeze en schryve, en daar deur heb ik nouw en dan wel rys de gelegentheid, dat ik met het schryve van Brieve voor de een en de ander een stuivertje onder den duym verdien, want ik zouw wel een borretie uitsteeke, *Hier schryft me brieve voor een sevile prys*, maar dan ben ik bang, dat de Schoolmeester me aan me lyf zouw komen, en dat hy me dat beletten zouw, want die goeje man, ik zouw 't em noch

al zo kwaalyk niet kennen nemen, die wint 'er ook noch al een duyt mee, en ik zouw men best ook al doen, as 'er eens iemand kwam, die in me dingen zogt te kommen, dat ik em der uythiel, en daarom, Men Heer, durf ik het ook niet waage, want ik denk, 't is beeter een half Ey als een leege dop, maar dat al niet te min, zoo heb ik maar effen een stukie brood, en ik zouw 'er noch wel wat butter by wille hebbe, ik woon wel in men eyge huysie, daar men Vader zaliger al in gewoond heyt, en dat laat ik na mynen doen ook noch al knap houwen, maar ik kan na me zin niet voortkommen, nouw heb ik al gedogt om dat te verkoopen, en na Amsterdam te gaan woone, en te zien, of ik daar met schryve voor de een of andere Boekverkooper niet aan de kost zouw kenne raake, want al daar ik maar brieve voor geschreeve heb, princepaal voor veel meide en knegts, zyt me, dat ik kostelyk schryf, en dat de luy daar ik aan schryf hebbe wille, dat ze myn altoos gebruyke, maar men Heer, ik durf dat zo niet waage, niet om dat ik denk, dat ik 'er niet bekwaam toe ben, maar om dat onbekent onbemint maakt, maar nouw zal je zeggen, ik ken je ook niet, das waar, maar evewel om dat ik nouw en dan uw Denkers, die ik mee al laat leeze, ook wel eens bestudeer, en daar uit zie, dat je geen kwaat man en bent, en dat 'er nog al veul dingen zyn, daar ik je wel in zouw kenne diene, want om dat ik noch al veel brieve schryf weet ik veul, daar je u leezers mee zouwt doen lagge, en ik zie wel als je plezierige Denkers maakt, dat ze dan braaf getrokke worde, en daarom men Heer, wil je me twee hondert gulde in 't jaar geeve, dan zal ik reselevere het huysie van men Vader zaliger te verkoope om te Amsterdam te komme woone, en braaf voor je schryve, dan kan

jy dat ik geschreve heb na zien, en zouw ter veul gemak by vinde, dat verzeker ik je, en misschien noch al wat mee winne. Nouw ik hoop niet, dat je me kwalyk neme zelt dat ik je me dienst prissenteer, het spreekwoort zyt, *het vraage is vry maar het wygere staat 'er by*, als ik je diene ken, schryf maar aan JAN WEETAL te WOERDEN, met loove en biede komme we oover een, en ik heb je liefst wille schryve; om dat je me styl zout zien, die ligt zo goet en verstaanbaar is als die van veul andere, daar ik nouw en dan wel rys wat van lees, daar ik niet uyt ken komme, schoon dat et duys is, en dan zegge ze me wel dat dat geleert is, maar me dunkt, dat et eevel niet mooi is, want ik en myns gelyke hebbe 'er niemendal an, en das gek, want et kost ons zoo veul geld as de Domenees en Burgemeesters en dat soort van luy, en waarom motten die et dan maar alleen verstaan, we zyn immers ook mensse, die duys verstaan, want ik heb et maar over de Duysse Boeken, en als ik men hart regt uyt zal spreeken, dan geloof ik, dat 'er veul zyn, die niement verstaat, en dat et komt, om dat ze niet duydelyk geschreeve zyn, of dat de Schryver et zelfs niet verstaat, of niet duydelyk ken zeggen, en zoo als je zelfs ziet, daar scheelt et me niet an, en zoon man dunkt me dat je lyken zouw, ten minste, men Heer, denk ik ken je me niet kwalyk neeme, dat ik et je verzoek, ten minste ik zel je antwoort wagte en ben

Je toegenege Vriend
Te *Woerden* den 4 Mey 1771.

JAN WEETAL.

P.S. Zoo jy my niet gebruyken ken, zel je ligt wel de een of ander weete, die graag iemant had om voor em te schryve, 't kan me niet scheele, voor wie of ik het doe, of waar over, as ik maar gelt win, want met je wel neeme, ben ik, al zeg ik et zelfs, van alle marte tuys, ik heb de *troost der Arme* veul in men jeugd geleeze, en ken dus zelfs over de medesyne schryve, dog de teologie is myne groote zaak, want ik ken men Kategismus op myn duimpje, dat al aan veule niet gebeure mag, zoo doende wil ik wel anneeme, as 'er, by voorbeelt op maandag een boek uitkomt, ik tege zaterdag gereet zal zyn met men werk 'er tege, en das immers veul. Nouw ken je van myn vermooges oordele, ik zal gewis eer in als uyt de hand valle.

Antwoord van den Denker.

JAN WEETAL!

Ik ben niet gewoon menschen voor het hoofd te stooten, wanneer zy my raadpleegen, en vooral niet de geenen, waar in ik wat goeds ontdek. Gy schynt my toe een hupsch Man te zyn, en daarom ben ik ook gereeder u te antwoorden. Ik vrees egter, dat ik U met het zelve niet verblyden zal, alzo het niet in myne magt staat u in uw oogmerk te helpen, of eenen raad te geeven, die aan uwe begeerten voldoen kan. Dat gy, behalven een stuk brood, noch wel wat butter 'er by tragt te krygen op eene eerlyke wyze, is niet te mispryzen; maar dat hier te zoeken, zal u niet gelukken. Wy hebben hier zulk eene overvloed van Schryvers, dat men 'er wel een Oorlogschip mede zou kunnen bemannen. Zy zyn van verschillende bekwaamheden, doch

meest allen afgerigt om heden voor, en morgen tegen iemand te schryven. Ik wil niet zeggen, dat zy daarin altoos gelukkiglyk slagen; doch dit komt 'er hedendaagsch zo naauw niet op aan. Geen boek zo slegt, of het vindt koopers. Al slaan zy meest den balmis, al schryven ze zo duister, schoon in het Nederduitsch, dat men 'er niet uit kan komen, gelyk gy wel hebt opgemerkt, al heeft men 'er niets aan, al kost het veel gelds, het raakt egter aan den Man. Dat onverstaanbaar is, is nu by veelen geleerd. Uw Styl daarentegen is vry duidelyk, ik versta ten eersten, wat gy zegt, zonder dat ik by elken zin behoeve op te houden, om te raaden, wat gy wilt te kennen geeven. Dit komt daar van daan, om dat gy schryft, gelyk gy denkt: doch dit zou al mede hier niet gevallen, en gy zoudt hier willende arbeiden en schryven voor de Boekverkoopers, uwen Styl geheel moeten veranderen en verduisteren, dat niet ligtelyk geleerd kan worden van iemand, die niet gewoon is op eene andere wyze te denken, als gy. Uwe Spelling schynt op eene byzondere leest geschoeid te zyn, welke hier niet zou passen. En al wilde gy dezelve veranderen, en gelyk de meeste loon-schryvers tegen de regels der zuivere taal, een half duizend feilen op een paar bladen ter neêr stellen, gy zoudt in twist raaken met onze Dichters en Taalkenners, die u gevoelig hekelen zouden, dat u min zou smaaken. 't Is waar, onze Schryvertjes bekreunen zich dat niet en schynen die roskam al gewoon; doch ik zie u voor een vredelievend Man aan, die zelfs bang zyt, dat één Schoolmeester u aan het lyf zon komen: en wat zoudt gy dan zeggen, indien een twaalftal scherpe pennen tegen u in den inkt gedoopt wierden? de moed tot schryven, vrees ik, zou dan schielyk in u uitgebluscht worden, en daar lag dan uwe kostwinning.

Doch genomen, gy leerde uwe moedertaal zuiver Schryven, en volgde de fraaie *Nederduitsche spelkunst van* ZEYDELAAR, eene der beste, die onlangs is uitgegeeven, en welke ik u in dit geval wel zou durven aanpryzen, gy zoudt u ongevoelig verward vinden in eenen anderen oorlog, en verneemen, dat de beschaafdste Taal van zuivere schryvers, noch andere aanvallen lyden moet. Zou het dan niet best zyn *Monsieur* WEETAL, dat gy te *Woerden* voor Meiden en Knegts bleeft brieven schryven? te meer om dat men daar wel over u voldaan is, uwe pen pryst, en over letters niet hairklooft! Gy zult my misschien tegenwerpen, dat kan ik ook te Amsteldam doen; dat is zo, maar hoe hier een onbekenden schielyk by meiden en knegts in de *clandisie* gebragt? Een bordje hier uit te steeken in een Agterstraatje op een Vlieringje: *Hier schryft me Brieven voor een civiele prys*, zou van duizenden niet gezien of geleezen worden. Dan om dat hier mede, al kreegt gy veele klanten, niet veel te verdienen is, zoudt gy mogelyk liefst alleen voor de Boekverkoopers willen schryven; doch ik twyfel, of gy wel eerlykheids genoeg bezit, om heden voor en morgen tegen de waarheid te schryven; eene hoedanigheid, die gy egter ten vollen moet bezitten, zult gy butter op uw brood hebben. Was het dan niet beter te *Woerden* te blyven in uw Ouwers huisje? mogelyk dat gy, na dat ik uwen brief zal bekend gemaakt hebben, wel aanzoek zult krygen om een *Roman* te schryven, die gy daar met meer winst kunt opstellen, dan hier op eene duur gehuurde Vliering. De Boekverkoopers hebben zulke pennen, die zich daar toe verledigen, noch al veel noodig: zy die hier woonen, en zich daar mede ophouden, raaken te veel bekend, en dat is niet goed.

Een ver afwoonend Man gelykt daartoe veel beter. Ook is die stof hier al uitgeput; doch gy zyt een versch Man, en hebt noch nooit iets van dien aart geschreeven, waarom uwe pen des te bekwaamer daartoe is. Een Historietje, in uwe jeugd voorgevallen, of eene Minnary, geligt uit de brieven, die gy voor meiden en knegts opstelt, (want ik stel vast, dat gy ook brieven van dien aart schryft) zou u stofs genoeg opleveren tot zulk een Werk. Ook geloof ik, dat zulks u beter ter hand zal staan, dan het schryven voor Boekverkoopers, die heden byna niets anders van doen hebben, dan pennen tot het opstellen van twist-schriften, waarop men oneindig meer moet blokken, om de waarheid te verdonkeren, dan op een Romannetje. Gy zult, 't is waar, my misschien tegenwerpen, dat 'er meer met de Twist-schriften te verdienen is; dat de menschen zich hedendaagsch gaarne in eenes anderen geschil steeken, en daarom die papieren gaarne en veel leezen; dat men thans in drie of vier Provintien hevig tegen elkander vegt, en dus deeze stof ryk en misschien onuitputtelyk is; dat de eene twist niet gesust wordt, of de andere staat weder op; dat Geleerden van geen uitscheiden weeten, en bygevolg, dat 'er altyd werk is: doch overweeg hier tegen, *Monsieur* WEETAL, dat zulke schriften u geen grooten naam kunnen geeven; zy raaken, zo dra zy geleezen zyn, agter de bank, en van daar schielyk naar de Coffywinkeltjes, wanneer men het verdriet heeft, dat men het Boek, 't welk men in zyn geheel aan het Publyk, in maroquin gebonden en zelfs verguld op sneê, heeft aangebooden, by stukken en brokken terug krygt; en geloof my, dat is niet aangenaam. Gy moet uwen naam, ten minsten uwe Werken vereeuwigen. Een *Roman* is altyd

goed, en gaat van de Vaders tot de Kinderen. Zulk een Werk wordt altyd met lust gelezen, blyft in weezen, en dat zou u regt passen. Dit alles zou ik u niet voorgeslagen hebben, indien ik u zelf noodig hadt, of werk kon geeven: maar ten deezen tyde kan ik u missen, en wyl sommigen, die al uitgedagt zyn, denken, dat ik haast myne laatste woorden zal uitspreeken, hoewel ik 'er noch wel hondert duizend heb, die men nooit gehoord heeft, en die ik, als ik niet meer duidelyk kan schryven, ook, volgens de mode, in onverstaanbaare taal zal uitspreeken, dat misschien noch al meer Leezers zal trekken; zo moet ik volstrekt alle gehuurde pennen afzeggen, en kan u geen Stuivertje laaten verdienen. Ik wenschte, dat gy Latyn verstondt, doch ik vrees 'er voor, en zou u dan, wyl gy arbeidzaam schynt, en voor een ander noch wel iets doen wilt, laaten vertaalen MENKENII *Charletaneria Eruditorum*, een werk, dat heden weinig gekend wordt, en egter nooit beter dan in deeze tyden te pas zou komen: maar dat zo niet zynde, laat my eens weeten, of gy lust zoudt hebben, wanneer ik het vertaalde, eenige Nooten of Aanmerkingen 'er op te maaken; dan zoudt gy voor eenigen tyd noch wat butter by uw brood kunnen verdienen, en misschien staat 'er dan nog wat anders voor u op, eer gy ten einde zyt. Hier mede blyve ik

UED. Dienaar

DE DENKER.

De Denker.

N°. 459. *Den* 14 October 1771.

[*De* Billykheid *der Godlyke Wet van den* Vyanden wel te doen, *met het voordeel daar uit vloeiende*.]

Major cura boni est, fratrum relevare labores,
Et ferre optatum tristibus auxilium,
Pascere jejunos. ---

PROPERTIUS.

Het Opperwezen beveelt ons in de Heilige Bladeren, alle menschen zelfs onze Vyanden wel te doen. Dus is ieder Kristen gehouden deze les op te volgen; ene gulde les, waarlyk, myne Lezers! waarin de Opperste Wysheid uitblinkt, en welke ons eigen geluk en welzyn ten doel heeft; ene drangreden, welke ieder mensch, schoon den Kristelyken Godsdienst niet belydende, tot het waarnemen van

deze pligten moet aanzetten. De Kristelyke Zedeleer bevat geene andere pligten dan zodanige, welke de natuurwetten voorschryven. De Menschelyke natuur door den Val onzer eerste Voorouderen, van haren vorigen Staat ontaard, heeft het voorschryven van die pligten by den geöpenbaarden Godsdienst noodzakelyk gemaakt, en het bedorve verstand belet dikwerf, dat wy de Kristelyke Zedeleer uit de natuurwetten niet konnen aflyden. Ik zal by dit vertoog tragten aantetonen, het geen ik zo even gezegt heb, dat de bevordering van ons eigen geluk afhangt van het weldoen aan alle menschen, zelfs onze Vyanden.

Dat het ware geluk en vergenoegen niet in rykdommen, grootsheid, wellust, of andere aardsche nietigheden, maar alleen in een gerust gemoed gelegen is, zal niemand, die de Predikaatsien met aandagt hoort, of Zedekundige Schriften met opmerking leest, onbekend zyn. Het is wel waar, dat de bezitting van eer en rykdom veel kan doen, om het vergenoegen te vermeerderen; maar dit is teffens zeker, dat iemand alleen met een gerust gemoed, zonder rykdom of eer, wel vergenoegt kan zyn, maar dat niemand het zy in de hoogste eer ampten gesteld, het zy met Schatten overladen, geen waar geluk kan smaken zonder een gerust gemoed; want zorg, angst en kommer verkeren gaarn omtrent den Throon en Stoelen der ere, en leggen zig liefst neder by het geld.

Een gerust gemoed hangt af van de beoeffening der Deugd, dewelke bestaat in het betragten van die pligten, dewelke onze Schepper in

onze Harten heeft gegraveert, en by het beschreven Woord nader aangedrongen. De liefde tot ons zelven dryft ons tot het betragten van die pligten, en schryft ons dezen stelregel voor, *Bevorder uw eigen welzyn door handelingen, welke uwen evennaasten voordelig en niet schadelyk zyn*. Wy bejagen allen een doeleinde, namentlyk ons welzyn; 't geen van dien aart is, dat één mensch, alleen gesteld, het niet kan verkrygen, maar wanneer zich verscheiden met dat oogmerk verënigen, ieder het zelve in 't byzonder tot zyn deel kan bekomen. Ik zal thans, om bepaald by myn onderwerp te blyven, niet betogen, dat de mensch een gezellig Schepsel is, en van natuur tot de maatschappye genegen, maar onderstellen, dat myne Lezers van die waarheid overtuigt zyn. Wy zoeken dan in de maatschappye, het geen onze medemenschen zoeken; wy kunnen dit ieder voor zig verkrygen, indien wy ons verënigen; maar indien wy tegens malkanderen opstaan, en d'een den anderen dwarsboomt, en zyn geluk op het ongeluk van zynen medemensch zoekt te grondvesten, dan kan dit oogmerk niet worden bereikt. De dagelykse ondervinding leert, dat een geringe Vyand ons dikwerf groote onheilen kan verwekken, en integendeel dat een geringe weldaad ons grote voordelen kan toebrengen. Ieder Vriend derhalven, denwelken wy aan ons verbinden, is een werktuig te meer tot het verkrygen van ons geluk; maar ieder Vyand daar en tegen is een nieuwe hinderpaal aan het bereiken van dat ons oogmerk. Onze eigenliefde dan zet ons aan, om zo te leven met onze Vrienden, das wy dezelve

meer en meer aan ons verbinden, en met onze Vyanden, dat zy hunnen haat laten varen, en ons tot Vrienden worden. Dit kan alleen geschieden, door hun allen wel te doen, en dus de behulpzame hand te bieden in het bejagen aan het algemeen doeleinde. Hoe dikwerf ziet nien het niet gebeuren, dat men door éénen wel te doen, of door ééne weldaad aan velen bewezen, zich eene menigte menschen tot Vrienden kan maken, en aan zig verpligten, want volgens de strengste regels van het regc der natuur is de ontvanger van eene weldaad verpligt dezelve weldaad aan dien genen, van wien hy dezelve ontvangen heeft, weder te bewyzen. Byzonder vinden die genen, welke in hoogheid gesteld zyn, of Schatten bezitten, dikwerf gelegenheid, om vele te gelyk aan zig ce verpligten. Men kan my hier wel tegenwerpen, dat de ondankbaarheid, de versoeilyke ondankbaarheid, haren Zetel in de harten der meeste menschen heeft gevestigt, en dat dus de meeste weldaden onbeloont blyven. Schoon dit eene waarheid is, vind men egter hier en daar edelaartige gemoederen, welke naar gelegenheid verlangen, en dezelve, zig vertonende, terstond aangrypen om hunnen weldoener hunne dankbaarheid te doen blyken. Tranen van een? geredden elendeling bevatten meer dankbaarheids in zig, dan kostbare geschenken. Maar buiten dat, schoon vele menschen nalatig zyn in het betragten van hunne pligten, moet een ieder egter van zyne zyde zyne pligten volbrengen. Ik zoude verscheide voorbeelden kunnen bybrengen, dat de bitterste vyanden door edelmoedige weldaden van die genen, dewelke zy vervolgden,

hunnen haat en vyandschap hebben afgelegt, en de zoete vriendschap in derzelver plaats gesteld. Alleen zal ik hier aanhalen de bekende edelmoedigheid van AUGUSTUS in het vergeven der misdaad van CINNA en het eedgespan. Deze, welke door gene middelen te bewegen was, om de van jongs af aan ingezogene vyandschap tegens AUGUSTUS te laten varen, ziet, door deze edelmoedigheid geperst, de grootheid van zyn misdryf, zweert AUGUSTUS opregte trouw en vriendschap, en word een der Steunpilaren van zynen throon. Dus spreekt die jonge held by den Franschen Treurspeldigter CORNEILLE.

Seigneur! que vous dirayje, apres que nos offenses
Au lieu des chatimens, trouvent des recompenses.
O vertu sans exemple! o Clemente! qui rend
Votre pouvoir plus juste, & mon crime plus grand
- - -
Souffres que ma vertu, dans mon coeur rapellée
Vous consacre une foy, lachement violée,
Mais si ferme a present, si loin de chanceler
Que la chute du ciel ne pourroit l'ebranler.(†)

Door het Konstgenootschap *Nil volentibus arduum* worden deze vaerzen drts overgezet.

(†) Ik heb hier de plaats in het Fransch ter neder gestelt dewyl, na myne gedagten, de overzetting, om 'er niet meer van te zeggen, veel van de kragt heeft verloren.

Wat zal ik zeggen, Heer, nu dat ons onderwinden
In plaats van straffen komt beloningen te vinden?
O gadeloze deugd! o Goedheid! die myn Schuld
Vergroot, en met meer regt U in uw zetel hult.
\- - -
Gedoog dat myne deugd, die zig heeft weergevonden,
U heilig eene trouwe, zo schandelyk geschonden:
Maar zulk een ware en onverbreekelyke trouw,
Dat zelf des hemels vul die niet doen wankelen zou.

Zagtmoedigheid derhalven en weldoen vermogen meer dan kragt en geweld.

Laten wy het voorgestelde noch van ene andere zyde beschouwen. Ons geweten zal ons t'elkens op het herdenken van iemand wel gedaan te hebben, met eene aangename bewustheid kittelen, maar op het herdenken van iemand niet te hebben bygestaan of te hulp gekomen, wanneer het in onze magt was, zal het zelve ons met naberouw kwellen en overtuigen, dat wy kwalyk hebben gehandelt. DICAX ziet PROBUS op straat aankomen, maar hy slaat een steegje in om hem niet te ontmoeten, om dat hy zig herinnert den avond te voren iets tot nadeel van PROBUS te hebben verhaalt tegens de waarheid aan, alleen om het gezelschap te doen lachgen. HARPAX is zedert agt dagen niet in zyn gewoon Koffyhuis geweest, alwaar zyn Neef JUSTUS ook komt, om dat hy even zo veel tyd geleden, zynen Oom door vleiën heeft overgehaald, om hem

alleen tot zynen Erfgenaam te benoemen, en *Justus*, dewelke hem even na in den bloede bestaat, te onterven. DICAX en HARPAX myden PROBUS en JUSTUS niet, om dat zy hunne gramschap vrezen, want zy zyn overtuigt, dat hunne handelwyze noch niet bekend is, en dat die luiden niet laag genoeg denken om zig te wreken; maar hun eigen geweten overtuigtze. Zonder wel doen dan kunnen wy geen gerust geweten hebben, en zonder een gerust geweten kunnen wy niet gelukkig zyn. Doorgaans verblyden wy ons wel, wanneer wy gelegenheid vinden om onze vyanden in hunne voornemens tegen te gaan, hun genoegen te benemen, ons over hun te wreken, en dus kwaad met kwaad te vergelden. Maar zo dra wy deze onze gemoeds-drift hebben voldaan, is het vermaak, het, welk wy ons in die wraakoeffening voorstelden, verdwenen, en kort daarna berouwt het ons, dat wy ons gewroken hebben. Wraak is zoet en aangenaam op de tong, maar heeft een bitteren en onaangenamen nasmaak. Men kan zig niet beter wreken over zyne vyanden, dan door hun wel te doen, dewyl men zyn eigen gemoed daar door bevredigt, en zyne vyanden overtuigt van hun ongelyk, een innerlyk berouw en droefheid daar over doet hebben, en verpligt om het kwaad, ons aangedaan, by alle gelegenheden te herstellen en te verbeteren. Dit is de wraak, dewelke een edel gemoed past, en waardoor men zynen vyand alleen in het ongelyk stelt.

Dewyl het weldoen dan zo veel invloed op ons eigen geluk heeft, voor eerst uit hoofde van de verpligting om mede te werken tot ons welzyn, welke wy leggen op die genen, de-

welke wy eene weldaad bewyzen, en ten anderen door de aangename en zoete zelfsbewustheid, dewelke die deugdsoeffening in ons gemoed stort, niet alleen by het dadelyk oeffenen van dezelve, maar zelf zo dikwerf wy daar aan denken, zo moeten wy met vreugd de gelegenheid om wel te kunnen doen aangrypen. In dat opzigt zyn die genen, dewelke met magt en ere bekleed of met rykdommen gezegend zyn, vooral gelukkig te noemen, dewyl zy in staat zyn om dikwerf en aan velen wel te kunnen doen. Maar hoe weinige zyn 'er, dewelke dit regt gebruik van hunne aardsche zegeningen maken, en begrypen, dat de deugzame elende en de pryzelyke armoede een geheiligd regt hebben op de gunsten der magtigen en de schatten der ryken! Een woord nog! myne Landsgenoten! de tegenswoordige dure tyden en de daar door vermeerderde nooddruft der armen geven u dagelyks gelegenheid om uw geluk door weldoen te bevorderen. Betragt en oeffent dan deze pryzenswaardige deugd om u zelfs wil, maar vooral om dat het uw Schepper gebied.

Deze Vertoogen word en uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 460. *Den* 21 October 1771.

[*Zinnelooze en ontydige* Vreugde *op de* Amsterdamsche Kermis *gehekeld, zo wel als de Kwakzalvers*.]

Waar voert een slaafsche drift ons heenen,
Eer men het denkt?
Zy klinkt ons boeiëns om de beenen,
Nadenking, die de Ziel doet weenen,
Is het hoogste heil, dat zy ons schenkt.

W.H. SELS.

Heerlyk AMSTERDAM! eer van ons Vaderland! sieraad der waereld! roem van Vreemden! tweemaalen nam ik voorheen de pen op(*) om voor uwe Na-jaars-vreugde te pleiten, uwe Kermis-dartelheden, van anderen streng gegispt, in goeden plooi te schikken, en u zelfs aantemoedigen om, alle verdriet ter zyde zettende, nog eens lugtig op te springen, eer de droeve en bange Winter kwam: tweemaalen drong my daartoe het genoegen in uw genoegen: tweemaalen deedt myne liefde voor uw waar geluk zulk eenen stap doen. Dat was, dagt ik, genoeg. De scherpe Hekelaars van uwe zeden, de norsche berispers van uwe gangen, waande men, zouden, hunnen mond dus gesnoerd ziende, daartegen niet meer durven kikken: ik zelf besloot geen pen meer op

(*) In het 356. en 408. Vertoog.

papier te zetten; de bepleitte zaak hieldt ik voldongen en gewonnen.

Maar nu, daar ik, zwygende, de Kermis-vreugde een paar weeken haaren gang heb laaten gaan, veroordeelt men myn gedrag; nog eenmaal ten minsten, 'zegt men, moest ik myne lieve, zedige, al te ingetoogen Landsgenooten vermaand hebben tot uitspanning van zinnen, Vreemden genoodigd om uwe vreugde te komen bywoonen, en de bange jammer-klagten, de zugten van zuffers uit uwe Stad gebannen hebben: gelukkigst, beweert men, zou ik in de uitvoering van dat Plan nu geslaagd hebben, alzo Overheden en Leeraars, door Wetten en vermaan voor de oude geroemde Zedigheid yverende, thans den moed tot eene zogenoemde hervorming der Natie beginnen op te geeven, en veelen hunner reeds tot stilzwygen, een bewys van hoopeloosheid, gebragt zyn. Ook was myne aanmoediging, oordeelen de doorzigtigste Lieden, ter deezer uure allernoodigst De Kermis toch was nooit slegter; nimmer was de stad zo ledig van Vreemdelingen; nooit klaagden de Verkoopers bitterer over gebrek van vertier; nooit waren de nagten stiller, de herbergen lediger, de fioolen meer ontspannen, de onzedige Juffers treuriger, de woelende stad doodscher: HENRIETTA (*) zelve kwynt, terwyl MARGARETA (†) met vreugde 's Volks toestand beschouwt.

Dit nieuws, my gisteren ter ooren gekomen, heeft my aanstonds doen ontwaaken uit myne ledigheid. Geen wonder, niemand kent beeter alle de voordeelen der vreugde dan ik; *experientie* van veele jaaren heeft my in deeze Weetenschap zo ver gebragt, dat ik meermaalen in beraad stondt, of ik, die zo lang in 't duister geschoolen hebbe, ook niet eens publyk op de Kermis zou verschynen om myne Recepten tot verkryging van eene luidrugtige, aanhoudende, nuttige Waereldvreugde te verkoopen, en gelyk thans in gebruik is by alle daarop verschynende Heeren

(*) In het 398. Vertoog.
(†) In het 399. Vertoog.

Doctooren en Doctooressen, op de bekendmaakings-Biljeeten met groote letters laaten drukken: *per studiam en diligentiam. Met Permissie van de Hooge Overheidt laat men een ieder weeten, dat eindelyk de Heer Denker, die zoo veele Jaaren in het duister geschoolen heeft, eindelyk* geresolveerd *is zich aan een ieder te vertoonen, en nu op de Nieuw-markt of in 't Logement van* .... gearriveerd *is, om zyn heerlyk* Arcanum *aan droevige noodlydende en kwynende Persoonen tot verkryging en beoeffening van alle vreugde tot aan hun leevens einde te verkoopen voor eene* civiele *prys. Op verzoek van veele zuffende Patienten, zal hy de hem gegeeve Weetenschap in deeze Provintie, en allereerst in deeze stad bekend maaken tot hulp der geenen, die voor ongeneesbaar zyn opgegeeven, gelyk hy nu reeds by zyne eerste openbaarmaakinge blyken heeft gegeeven aan verscheide Blinden, Dooven, Wolfsmonden en Breuken, welker naamen niet alle in dit* Biljet *willen gemeld hebben; byzonder zal hy aan menschen, die door luiheid, groote verteeringen, of onvoorzigtigen koophandel vervallen zyn tot groote* melancolie, *en nu geen duit meer hebben om te vertoonen, dat zy niet zyn, onderneemen eene groote* cure *te doen, nooit voorheen zo gedaan. Door twee geloofwaardige* Attestatien, *die hy reeds in handen heeft, zal hem op weinig plaatsen gewiegerd worden zyne konst te oefenen. De Armen helpt hy voor niet. Aan de huizen der Ryken verzogt zynde, zal hy komen, mids zy hem dubbel betaalen. Zegt het voort*.

Dan wyl ik my op deeze myne openbaare verschyning nog eenen nagt moet beslaapen, zal ik myne zugtende Stad met deeze voorafgaande Aanspraak by voorraad te gemoet komen, om daarnaar geen minder *effect*, by myne intrede in de Waereld, met myne *Medicamenten* te doen.

'O Stad, Stad myne geboorte, roem der Waereld! wat kwynt, wat treurt gy? is de tyd van algemeene vreugde reeds begonnen, reeds ten deele versteeken, en is uwe vreugde bykans geen vreugde? of is ze voor 't oog der Waereld verborgen? waarom dezelve de vrye teugel niet gevierd? waarom

dezelve des avonds en des nagts bedekt gehouden by Haar, die slagtoffers der ontugt zyn geworden?

Denk niet, wat gy zyt geweest, en mogelyk worden zult; maar overweeg, wat gy nog zyt. Laat *Nanking, Londen*, en *Parys* in uitgebreidheid U overtreffen; in heerlykheid behoeft gy voor hen niet te zwigten. Gy klimt nog dagelyks in de hoogte op, schoon ondermyning en verlaaging in andere dingen U toegeschreeven wordt. Alle Vorstendommen, Staaten en Steden stygen op tot een zekere grootheid, en daalen daarna op gelyke wyze; maar vergeet gy het *nobele* spreekwoord: *niet elendig voor den tyd*? Vermindering van Inwooneren bespeurt men in alle Steten van ons Vaderland, behalven by U. Gy neemt nog al in Stedelingen toe. De Pragt, die de inkomsten opslokt, mag de Ryken elders werkloosheid inboezemen, en het Gemeen besmetten; dan by U werken dagelyks nog de Aanzienlyksten. Neringloosheid geeft kwyning in alle Steden, de Ambagtsman zit ledig, hy ziet uit naar werk, doch het is 'er niet, hy zou gaarn trouwen, Kinderen teelen, en het Land bevolken: maar hoe wint hy voor Vrouw en Kinderen den kost? Geen uitzigt tot genoegen en welvaart vindende, verleidt hy, gevaar by andere Vrouwen dugtende, eene onnozele Dochter, leeft met haar in ongeoorlofde vertrouwendheid, tot dat zy zwanger wordt, 't welk gebeurende, en zich onbekwaam vindende om Moeder en Kind aan de kost te helpen, ziet hy, hoe zeer geneigd om haar te trouwen, zich gedrongen haar met waare smert te verlaaten, en naar de Indiën te gaan. Deeze smerten kent men by U niet, O bloeiende Stad! men draaft op uwe Straaten op en neer, men bespeurt geene vermindering van handel, hoewel anderen dat beweren; al wie tot U toevloeit, leeft 'er, en wint den kost. Wat kwynt gy dan?

Fraaie Geesten! waarop onze Stad roem draagt, Jonkertjes, die *Parys* en *Londen* hebt bezogt, en onder de geheime aartigheden, van daar medegebragt, met zo veel regts telt, de edele kunst van twy-

felen, (zigtbaare blyken van een voorzigtig hart, 't geen zich geen knollen voor citroenen laat verkoopen) en schimpen met onzen Allerheiligsten Godsdienst! laat gy ook thans liet hooft hangen? Vindt gy maar al te veel boerschheid in Nederlands styve vreugd? is hier alles ongezouten? zyn geestigheden hier verbannen? komt gy deswege vermoeid door eene wandeling van de Kermis af, en is het bestemd uur noch niet gekomen om uwe Maitres te bezoeken, diverteer u intusschen met uw *Evangile du jour*, of met uw *L'an mille &c.* Zy zyn in een zwierigen styl geschreeven, houden de leeslust levendig en vermaaken een hart, gesteld gelyk het uwe. Niemand dan Gy kan zo duidelyk de listig verborgen oogmerken dier Boeken roemen: hoe bedekter de aanvallen op onzen Godsdienst daar in geschieden, hoe meer zy u gevallen: 't is kunst dus te stryden, en geen zekerder overwinning, dan wanneer een Schryver dus gewapend te velde trekt. Kittel u, dat weinigen die Werkjes kennen, en niemand die te koop kan vinden. Een Boekverkooper wil ze aan een ander wel eens leenen, of voor een presentje overdoen, maar nooit verkoopen: de Overheid mogt 'er zich aan laaten gelegen liggen, en dezelve raakt alles niet. Nog eens, vermaak u een paar uuren met dezelven, en ik kan, als een eerlyk Man, u verzekeren, dat gy geruster naar uwe Maitres (in andere huizen komt gy toch nooit) zult gaan, en haar omarmen. Zodanig, myne Heeren! zyn de vrugten van uwe Studie!

Onedele Gemeente! daar gy altoos van zulke vernuftige Geesten met den nek wordt aangezien, en somtyds, als zy medogen met u gevoelen, dat egter niet dikwils gebeurt, beklaagd wordt over den consiensie dwang, die men over u voert: heden is de dag gebooren, dat gy deeze Heeren voldoen, en hunnen roem weg kunt draagen. Thans is 'er ruimte om te zwieren, nagt en dag, op onze straaten: thans is 't tyd om vollen toom aan de langbeteugelde driften te geeven: thans is het uur aangelicht,

waarin gy toonen kunt het vermaan uwer Leeraaren in den wind te slaan. Alles loopt u daartoe mede, luister wat ik u daar over heb te zeggen!

Op uwe straaten is thans ruim baan. De zindelyke Noordhollander, door het morfsige weder afgeschrikt, durft geen voet in uwe Stad zetten; hy belemmert niet met gansche drommen uwe wandeling tusschen de enge Kraamen; hy weent nog over zyn gestorven Vee; hy is bedugt over duurer tyden; hy overlegt om naauwkeuriger dan ooit de oude spaarzaamheid zyner Voorouderen te volgen, en uwe ruime uitgiften te beginneken. Wel aan dan, edel Volk, de baan is voor u vry.

De Zuid-Hollandsche Landman ryst thans voor dag en daauw ten bedde uit. De aanhoudende stormen hebben den slaap van zyne oogen geweerd, de de geweldige regenvlaagen zyn hart met kommer vervuld. Zyn Vee loeit aan de hekken der velden, hy kykt by vroegen morgen uit zyne laage stulp, de landen ziet hy byna onder water staan, het Vee trapt het gras onder den voet, het kwaam gaarne, wegens vroege nagt koude trillende, ten warme stalle in; doch de sober voorziene hooiberg verbiedt hem het ophaalen: hy zou by u ter Kermis komen, het rytuig was al gereed gemaakt; maar hy zugt over zulk zeldzaam guur saisoen, verandert van zin, blyft thuis, en maakt de baan voor u noch ruimer. De Verkoopers, die hunne onkosten, wegens de afweezigheid der ryklyk koopende Vreemdelingen, niet kunnen goed maaken, zullen u, hebt gy in hunne waaren zin, gelyk gy altoos hebt, al wat ge begeert, voor een prysje minder geeven, en dus valt u alles mede. Een dolle Utrechtsche of Leidsche Student, een Haagsch jonkertje, die geen gespan Paarden van de Kasteleins, wegens slegte wegen, hebben kunnen krygen, zullen u thans niet hinderen, wanneer gy, by gebrek eener Maitresse, by eene gemeene .... uwe beurs en gezondheid wilt opofferen. Zulke voorregten, myne stedelingen! brengen deeze tyden aan!

Spring vrolyk op, zuffende Landsgenooten! algemeene gezondheid heerscht in ons Vaderland, byzonder in uwe Stad. Wanneer de Doctoren 's namiddags wandelen, gelyk zy thans doen, zyn 'er geene zieken. Weg dan met de gekke stelling, dat regenagtige saisoenen de baarmoeders van veele ziekten, vroeg of laat, in ons Land worden! Wy hebben geen nood, zo lang op onze Kermis vertoeft de *Engelsche Oogmeestresse* en *Doctres, die van haar jeugd af de Edele Konst der Medicyn heeft geëxerceert in England, Ireland, Vrankryk en Braband, wiens Vader als Professer in London heeft gewoond*. Zy spreekt met zo groote vertrouwendheid van haare konst, dat geen bloote najaars-koortsjes, door haar alleen geneezen worden, maar alle ingewortelde kwaalen; ja zy voert eene zo openhartige taal over Ziekten, die onze oude Geneesheeren, by Vrouwen vindende, niet dan onder bed ekte termen, zedigheidshalven, noemen durven, dat myn gekke zedige jongen, die maar vierentwintig jaaren oud is, haar Biljet van Bekendmaaking, gisteren avond leezende, aanstonds met de tang in het vuur stak. Zy *flatteert* daarenboven *niet met den mond, maar accepteert met vermaak alle objeicten of Tegenwerpingen, die haar mogen gedaan werden door Heeren van de konst, zo zy haar de eer doen willen by de operatie te assisteren*, en op dat niemand twyfele, of zy is een *habile* Persoon, bevestigt zy haare geneezingen met verscheide getuigen, door haar geholpen; onder anderen heeft zy reeds in uwe Stad zekere DOROTHEA DUWEL van de *Kanker in de zyde gesnede, en* in vier weeken *geneezen, niettegenstaande zy van veele Geneesheeren voor ongeneeslyk was geagt*, en ten vertooge van de waarheid van dit geval, wil ik nu alleen maar eenen getuigen aanhaalen, want twee zyn in dit geval onnoodig. *De Pruissische Huzaaren Doctor*, al mede hier uit enkele liefde voor ongelukkige lyderen, die door dertig Amsterdamsche Doctoren niet kunnen geneezen worden, verscheenen, en geenzins om het onkundige gemeen bedriegende, zyne

Beurs te vullen, betuigt openlyk in zyn Bekendmakings Biljet, dat hy dezelfde DOROTHEA DUWEL (een naam, zeggen sommigen, te Amsterdam geheel onbekend) *de Kanker uit de zyde gesneeden heeft, welke drie ponden en een lood zwaar was, en* in twaalf dagen *geneezen*.

Zo conform zyn dan deeze geneezingen; zo spoedig en gelukkig deeze gevaarlyke snydingen geweelt. Het eene getuigenis staaft het ander ongemeen kragtig: niemand kan 'er meer aan twyfelen, of het moesten onze onbeschaamde Geneesheeren zyn, die van blikken nog bloozen weeten, nog gaarne hun licht betimmerd zich.

Geluk dan, geliefde stedelingen! geluk met de aankomst van zulke liefderyke ervarene Menschen! wie wil nu langer ziek blyven? wie wil ziek wordende vreezen voor den dood? vertrouw op deezen, en zeg uwen Huis-Doctor de koop op

Eindelyk dun gezaaid Volk! dat altoos talmt en zugt, gelyk nu, over de op nieuws heevig ontstooken Vee-pest in drie Provintien; over Neerlands baldaadigheden; over het duister uitzigt der duure en schraale tyden; over het toeneemend verval des Handels; over het wegblyven van den Zomer; over den mislukten Oogst; over het storm- en regenagtig jaarsaisoen, van niemand op die wyze ooit beleefd; over het aangroeiend bederf der zeden; over de schraale vrugten op de Prediking van het Evangelie; over ... houdt op, en zwyg stil, het is geen tyd van weenen, de Denker heeft het verbooden.'

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Utrecht *G.v.d. Veer*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker!

N°. 461. *Den* 28 October 1771.

[*De Zedekunde van* Jesus *omtrent de* Vyanden *verdedigd Een Dichtstukje van* Gellert *over dat onderwerp. Twee anderen tot Lof der Nedrigheid en Zangkunst*.]

> *Hebt uwe Vyanden lief, zegentze die u vervloeken, doet wel de geenen die u haaten, en bidt voor de geenen, die u geweld aandoen, en die u vervolgen; op dat gy moogt enz*.

Euangelie van Matth: Hoofdst. V.

De voortreffelykheid van den Heere Jesus Christus, blykt onder anderen uit de Zedekunde, die hy aan zyne Discipelen en in hen aan alle Christenen gegeeven heeft; en tevens uit zyn onberispelyk gedrag, dat volkomen aan zyne eigen voorschrift beäntwoordde. Wat zyn het heerlyke lessen, die wy aan 't hoofd van dit vertoog, gesteld hebben; *Hebt uwe Vyanden lief* enz. Wie dan een Perzoon van zulk een

verheven en tevens allerbeminnelykst Caracter, was in staat zulke plichten te gebieden! Hier word de Liefde tegen den haat, de zegen tegen den vloek gesteld; ja de Liefde tot den Medemensch in haare luisterrykste gedaante voor ons afgemaald. By opklimming vertoond zy zich hoe langer hoe schoonder. 't Is niet alleen: *Hebt uwe Vyanden lief*; maar de zagtmoedige Heiland doet 'er by: *Zegentze die u vervloeken*; en noch wil hy, dat de Liefde van zyne Discipelen verder gaan zal; *Doet wel den geenen die u haaten*. Ja zy moet zelfs den hoogsten trap beklimmen: *En bidt* (vervolgt de gezegende Mond) *voor de geenen die u geweld aandoen, en die u vervolgen*. En dit alles word met deeze gewichtige reden aangedrongen: *op dat gy Kinderen moogt zyn van uwen Hemelschen Vader*: *want hy doet zyne Zonne opgaan over boozen en goeden* enz. ô Uitmuntende Zedekunde, die niets dan Liefde, dan zagtmoedigheid gebied! Hoe voortreffelyk, moet die Godsdienst weezen, die zynen oorsprongk schuldig is aan eenen Insteller, die zulke heerlyke lessen gegeeven heeft! Moet ieder den zelven geene achting toedraagen? Hoe is 't mooglyk, dat hy zo veele Vyanden, zo veele bestryders in onze dagen heeft? kan met deeze Zedeleere van 't Euangelie, het beste van die der Heidensche Wysgeeren, wel in vergelyking komen? voorzeker Neen! Maar heeft de Heere Jesus door zyn gedrag, door zyn voorbeeld, ook aan deeze zyne vermaaningen beäntwoord? gewisselyk! Hy schold niet weder, wanneer hy gescholden wierd. Hy verdroeg allerlei verguizing en bitterheden: Hy bad zelfs voor zyne Vyanden in 't midden van 't smertelykste lyden:

Vader vergeef het hen, want zy weeten niet wat zy doen. En in dit verheven voetspoor traden ook zyne Navolgers, de eerste Christenen; van hunne zagtmoedigheid tegen hunne wreedste beulen getuigen de Kerkelyke Historien. Stephanus, om slechts eenen uit veelen te noemen, bad terwyl men hem steenigde, als met den adem op de lippen: *Heere reken hen deeze zonde niet toe*. De Heere Christus overtreft hen allen nochthans onëindig verre in 't betoonen van Zagtmoedigheid, en Liefde tegen den Naasten: want in hem blonken deeze deugden altoos, zonder eenig inmengzel van verkeerdheid; zo dat derzelver luister nooit verdonkerd wierd. Met reden heeft hy dan zich tot een voorbeeld zo wel van Zagtmoedigheid, als van Nedrigheid aangeprezen; want hy was geheel zagtmoedigheid. Hoe betaamelyk voegt dan een zagtmoedig bestaan en gedrag aan ieder die den Naam van Christen draagt? Hy alleen heeft dit bestaan, en toont het in zynen wandel, die alle beledigingen welken hy ondergaat, zonder eenige toeleg om over dezelve wraak te neemen, vergeeft, uit aanmerking, dat hy zelfs aan duizend duizend misgreepen tegen de Wetten van den onëindigen God schuldig staat, en zich geduurig verplicht rekent om vergeeving zyner ontelbaare schulden te bidden. De redeneering van zulk een Mensch is: ‘zou ik myne Medestervelingen niet gewillig vergeeven, wanneer zy my beledigt hebben? zou ik niet de wraakzucht tegen hen uit myn hart verbannen, daar ik zelfs niet alleen dikwerf tegen den grooten God my zeer zwaar bezondige, maar ook mynen Naasten beledige? Hoe wel voegt het

my van Jesus te leeren, *Zagtmoedig en nedrig van hart te zyn:* van Jesus die zelfs zonder zonde was, en die, schoon ontelbaare maalen beledigt wordende, echter nooit iemant in 't allerminste beledigt heeft'. Doch dit uitmuntent bestaan, hoe aanminnig en hoe betaamelyk, stryd nochthans volstrekt met onze verdorvene en hoogmoedige Eigenliefde. Die aandachtig zyne oogen op de Menschen in 't gemeen vestigt, zal zeer schielyk kunnen ontdekken, dat veelen, ja ontelbaar veelen, die niet hebben. Op de minste belediging ziet men niet zelden de wraakzucht ten hoogsten trap stygen. Het gaat wel eens zo verre, dat men met eenen onverzoenbaaren haat tegen de geenen die ons beledigt hebben, sterft. Wiens hart moet niet yzen, als hy dit in aanmerking neemt? de beklaagelyke ondervinding doet ons daagelyks in meerder of minder maat, de droevige uitwerkzelen der wraakzucht zien. Ach dat de overdenking hiervan my, en hen die dit leezen, bewegen mogt om ernstig en aanhoudend tot Hem de toevlucht te neemen, die alleen ons in staat kan stellen tot het betrachten van die uitsteekende lessen, welke niet, dan Zagtmoedigheid en Liefde ademen; die hy zelfs ons gegeeven, en door zyn eigen onberispelyk voorbeeld bevestigt heeft.

* * *

De twee volgende Dichtstukjes zeer wel voegende by het voorige, zullen den Leezer, vertrouwe ik, niet onäangenaam zyn.

De liefde voor zyne vyanden.

Het Hoogduitsch van den Heere GELLERT *gevolgt.*

Nooit wil ik zyne schade zoeken,
Die myne schade zoekt,
Nooit wil ik mynen Vyand vloeken,
Die my uit boosheid vloekt.
* * *
Met goedheid wil ik hem bejegnen;
Drygt hy, ik hou my stil.
Als hy my scheld, zal ik hem zegnen,
Dit is des Heeren wil.
* * *
Die met geen zonde had te stryden,
Was met geen wraak vervult;
Hy leed, het geen hy hier moest lyden,
Zagtmoedig met gedult.
* * *
Zal ik, ik worm, dan grimmig schelden,
Daar hy niet weder schold?
En haat met liefde niet vergelden,
Gelyk hy die vergold?
* * *
't Valt hart, den laster te verdraagen,
Den hoon vol onbescheit,
Maar zalig, voor wien te allen dagen,
Een blank geweeten pleit.

* * *
Dit zal ik eeuwig hoog waardeeren.
Dus leerd myn Vyand my:
Zo zal hy my noch meerder leeren,
Hoe boozer dat hy zy.
* * *
Ik zal voor die gebreken vlieden,
Die hy van my verzon;
En trachten die my te verbieden,
Die hy niet weeten kon.
* * *
Zo zal Zagtmoedigheid my wreeken.
Ik van hem nooit voldaan,
Zal noch het goede van hem spreeken;
Hoe bitter hy moog' smâen.
* * *
Wil ooit zyn haat aan 't einde raaken,
'k Vergeef zyn boos venyn,
'k Wil als een Christen vrede maaken,
Hem wêer tot voordeel zyn.
* * *
Doch blyft zyn slange tong my steeken,
Smaad hy myn zagt gemoed;
'k Zal God voor hem in stilheid smeeken,
Dit maakt my 't leeven zoet.

Lof der nedrigheid.

Het lust my tot uw' lof te zingen;
ô Lust der beste stervelingen!
ô Nedrigheid, ô schoone Maagd!
Gy die den Hemel zelfs behaagt,
En hier elks roem en achting draagt.
Gy door geen laffe waan gedreven,
Van zondige eigenmin bevryd,
(Die snoode pest van 't Menschlyk Leeven)
Leerd ons op 't spoor des Heilands streeven.
Gy weert den toorn, en vuile haat,
Daar 't hart veeltyds van zwanger gaat,
En klinkt aan band den snooden Nyd.

* * *

Zagtmoedigheid, uw Hartvriendinne,
Blyf steeds het voorwerp onzer minne;
Dan heerscht de Rust in ons gemoed.
Dan trêen wy hoogmoed met de voet,
Dan vlucht hy met zyn' boozen stoet.
Ach mogt voor haar de wraakzucht wyken,
En de altoos schoone Broedermin,
In veeler hart ten zetel pryken;
Dan zou de Vrede nooit bezwyken,
Hoe menigwerf door twist belaagt.
ô Nedrigheid, ô schoone Maagd!
Neem onze Ziel ter wooning in.

Lof der zangkunst.

Wie kan naar eisch de Zangkunst pryzen,
Die 't zy ze vrolyk ryst, of daald,
Op duitsche of fransche, of andere wyzen,
Het oor op streelend zoet onthaald?
Zy kan de zorgen doen bedaaren,
En stilt den toorn in 't woedent hart;
Zy doet de zinnen speelevaaren,
En schenkt ons vreugd in bittre smart.
* * *
De Zangkunst doet de Hemellingen
In 't eeuwigjuichent Paradys,
Op onnavolgbre toonen zingen;
Gods Macht, en wysbestuur ten prys:
Maar tevens leerd ze ons hier beneden,
Reeds iets van dat volmaakt muzyk:
Laat ons dan in hun voetspoor treden;
Zo stichten we ook op Aard', Gods Ryk!
* * *
Ach zagen wy in onze tyden,
ô Zangkunst ieders achting waard',
U nooit aan dartle Min toewyden;
U tegen misbruik trouw bewaard!
De deugd beziele uw Voedsterlingen;
Zo worden wy vermaakt, gesticht!
Zo streeft op hun verrukkent zingen,
Der vroomen Ziel, in 't eeuwig licht.

De Denker.

N°. 462. *Den* 4 November 1771.

[*Antwoord op* No. 454. *of de snoodheid van* Niemandlastig *duidelyk getoond*.]

Welzalig, die, als gy, Gods heilig woord mogt leezen,
En niet met lyfsgevaar, in bosch of wildernis,
Of onderaardsche grot, mogt worden onderwezen
Door Leeraars, wien hun pligt hun hoogste ziellust is.

L.W. VAN MERKEN.

Antwoord van den Denker aan Niemandlastig.

De dwaaze waereldvreugde, uitspattende op eenen tyd, wanneer de oordeelen Gods ons Vaderland meest treffen, veroordeelden wy ten strengsten, toen wy in ons 460 Vertoog den Wyzen en Godvrugtigen het weenen over verbasterde Zeden verbooden, gelyk een doolend Volk dat wil verbooden hebben; welke wyze van voorstellen wy verkoozen, om, in navolging van de Ouden, op eene schimpende wyze te toonen, hoe ontydig de dartelheid nu is, ofschoon zy het altoos is, en onze tegenwoordige Staat wegens de daar opgenoemde redenen ons veel eer tot weenen en verneedering roept, dan tot uitspatting en verkwisting. Wy lieten te vooren eenen Los-

bandigen, die zich onder den naam van NIEMANDLASTIG in ons 454 vertoog verborg, doch zyn Karacter in dat woord volkomen uitdrukte, voluit spreeken, om den Leezer te laaten oordeelen over eenen Mensch, die tot een zamenloop van de misselykste denkbeelden vervallende, eene pest voor anderen, door zulk een taal en gedrag, zou kunnen worden. Wy gaven deszelss brief in het licht, om dat hy zich zelven zodanig schetste, dat we geen beter Schildery van dergelyk slag van Volkje, indien 'er zulk soort meer is, anderen ten afschrik, konden maken.

De Leezer heeft ongetwyfeld, zo wel als wy, met ongenoegen en inwendig beklag den staat van zulk een losten mensch geleezen, en aanmerkingen gemaakt, die zulk een Onderwerp waardig zyn. Dan laaten wy hem, die niemand lastig vallen wil, niet toegeeven, en onderneemen, ofschoon hy dat vans ons niet wil verdraagen, hem en alle anderen, die met hem byna of geheel in dezelfde begrippen staan, doch mogelyk handelbaarder zyn, een weinig lastig vallen, of het ons gelukken mogt hem tot betere zinnen te brengen.

Hy wil, dat niemand op de gebreken van zynen naasten zal vitten, terwyl zulken al veel hunne eigen fouten over het hoofd zien: maar ei lieve! wat bewys is dit? 't zy zo, dat menschen, die anderen derzelver gebreken onder het oog leggen, ongelukkig genoeg waren zich zelven te vergeeten, wat volgt daaruit? wat anders, dan dat zy het allermeest te beklaagen zyn, en dus in plaats van op hen vinnig uittevaaren, moet men het gevoeligst medelyden met hen hebben. Maar moet ik algemeen besluiten, dat zy zich zelven vergeeten? neen, dat durft de schryver des briefs zelf niet doen, en daar-

om ontduikt hy zulks met te zeggen *veelal*. Dan wy hebben voorbeelden genoeg, schitterende voorbeelden zeker, die den Spiegel, welken zy gebruiken, om aan anderen derzelver feilen te toonen, zelve eerst gebruiken, en zien, welke vlekken hun misstaan; en daar schuilen 'er nog oneindig meer, die dit in het verborgen doen, en oordeelen zulks, niet aan de geheele waereld, maar alleen aan hunne Vrienden, wanneer het wel voegt, te openbaaren.

Vervolgens valt de Man op my aan, en betigt my, dat ik niet een hairtje beter; ben dan myn Buurman: ik oordeel onnoodig hem hier op meer te zeggen, dan dat ik my bevlytige een getrouw onderdaan, een hoogagter van het Evangelie, een liefhebber van myne Leeraaren, een raadgeever myns naasten, en een hervormer der zeden te zyn; en dat al myn schryven nergens anders toe dienen moet. Lust het hem andere gevolgen uit myne gezegden te trekken, dat blyve voor zyne rekening, ik vergeef het hem.

Hy maakt gebruik van het woord vryheid, en wil my pryzen, dat ik daar voor *vigileer*; maar hy neemt dat woord in een zo uitgemeeten zin, dat het alles te boven gaat, in welken geen wys mensch dat ooit neemen zal. Dus doet hy my onregt aan.

De schaadelykheid van eene betekenis aan dat woord naar zyn goedvinden te hegten, ontdekt zich aanstonds in dien onbetamelyken eisch, dat ik door een vertoog zal zorgen, dat het niemand scheele, of hy het Ambagt van *niet met al te doen* by de hand vatte, of niet, en by gevolg dat men hem zyne lief hebbery en verkiezing gerust laate opvolgen. Hy klaagt bitter, dat hy zyn hoofd niet buiten de deur mag steeken, of hy moet terstond hooren, ‘ziet daar gaat dat onnut meubel, dat even als de zwynen niemand voordeeldoet, dan voor dat het

zal gestorven zyn'. Derhalven zyn alle menschen, dus spreekende, in waarheid zyne Vrienden; maar hy ziet ze voor zyne vyanden aan: zy willen zyne Geneesmeesters zyn, maar hy wil niet geneezen worden. Baat het dan niet, wat anderen tot zyne verbetering doen, ik zal het woord opneemen, en hem meer zeggen: Heer, NIEMANDLASTIG! gy moogt geen *Straatslyper*, geen onnut meubel zyn: dat verbieden alle goddelyke en menschelyke wetten; dat verbiedt uwe betrekking, die gy op uwen medemensch hebt; dat verbiedt het nadeel, dat gy de burgerlyke zamenleving toebrengt; dat verbiedt de ergenis, die gy geeft. Verdedig u niet met te zeggen, dat gy niemand in den weg slaat, gy staat my door dit uw schryven in den weg. Ik zou u anders ongestoord voorby gaan; maar nu lyde ik door u aansloot. Gy moet ruim baan maaken, aan het werken u zetten, en zorgen, dat elk yverig mensch u daaraan ziet. Doet gy geen nadeels genoeg, als gy oorzaak zyt, datmen, u ziende, in zynen arbeid wordt opgehouden? moogt gy door ledigheid anderen stuiten in hunne voortvarendheid? wie heeft u dat ooit geleerd? zo lang gy dan een Lid der menschelyke maatschappy zulk zyn, zyt gy van deezen algemeenen pligt niet ontslagen. Ontzenuw, zo gy kunt, deeze eenvoudige bewyzen.

Gy pleit sterk, om dat menschen uwe bedryveloosheid haaten, met alle *professien*, waarin men Lieden vindt, die zich onderling haaten, en zoekt dus uwe zaak goed te maaken? Ik schaame my, dat gy u van bewyzen bedient, ontleend van de deftigste Bedieningen, tot het minste Ambagt van Zwavelstok te maaken toe; ik blooze, dat gy Mannen,

om hunnen nuttigen arbeid onder het menschdom allezins loswaardig, de bitterste steeken onder, neen boven water geeft; ik durfze niet herhaalen: gewisselyk zy verdienen geene wederlegging. Uwe wraakzugt maakt gy openbaar. Om dat gy gehaat wordt van veelen, moet gy anderen haaten, en stille poogingen inspannen, om hen gehaat te maaken, die het verstandige deel der waereld zo hartelyk bemint? in wat school hebt gy deeze lessen geleerd? ik denk het, maar wil ze niet noemen.

Op dat ik uit uwe levenswyze van uwe braafheid zou oordeelen, geeft gy my van de eerste een langwylig berigt, dat myne Leezers met verdriet doorloopen, maar ik bedaard geleezen heb, om anderen door uwe dwaasheid van zelfs bespottelykheid tot beter gedagten te brengen. Tot gelukkiger verdediging van uw laat opstaan, beroept gy u in den aanvang op den Kerkgang van zekeren Heer. Ik hoop, dat dit geval van u verzonnen is, of dat gy op veelen ziet, die 's Winters zeldzaamer dan des Zomers te Kerk gaan: want zo gy ooit op personeele voorbeelden u beroepen durft, en my door derzelver afbeelding bedriegen wik, daar ik op algemeene feilen alleen zie, en gy my misleiden, gelyk een onbekende Correspondent my onlangs heeft gedaan, zo als men zegt; dan zeg ik u, dat ik van u geen anderen brief meer zal aanneemen, dan waarin ik uwe beterschap bespeure, en anderen kunnen verzekerd zyn, dat alles, wat my voortaan als *suspect* voor zal komen, zo behandeld zal worden, dat het geenzon of maan meer zien zal. Alle berigten, die nuttig, leerzaam en niet personeel zyn, beloof ik gaarne te zullen aanneemen, en, zo ver zy my-

nen naasten dienen kunnen, openbaar te maaken; maar geen anderen, wyl zy ons, de dooling ziende, onder anderen tot het vraagen van vergiffenis verpligten zouden, 't geen ons, ben niet kennende, onmooglyk is.

Na deeze noodige uitweiding koom ik tot uwe levenswyze. Zeg my, hoe zal ik dezelve noemen? is ze ydeler of snooder? soortgelyk dagverhaal heb ik nooit van myn leven geleezen of gehoord, en daarom vraag ik u in goeden ernst, is de uwe zodanig, of is uwe afbeelding verzonnen? Ik heb wel opgemerkt, dat gy het meeste papier gebruikt hebt om een menigte uwer beuzelingen op den Zondag, te schetzen, en uwe gal uittebraaken tegen zulken, die niet minder dan dat verdienen: maar ik zeg u, zo gy dat gedaan hebt om my of myne Leezers te *plaisieren*, hebt gy u deerlyk bedroogen. Gist gy uit deeze of gene periode in myn werk, waar anderen, niet ik, spraaken, dat ik het yverig waarneemen van den Zondag niet voorstondt; dat ik wat opgeheveld was met vuile streepen te zien maaken op die zwarte klederen draagen; of hebt gy valsche gevolgtrekkingen uit andere zaaken gemaakt, zy blyven voor uwe rekening, zy raaken u, niet my; ik zal zorgen, dat gy minder dan ooit daartoe reden zult vinden. Maar weet, dat tot welke Gezindte gy behooren moogt, het geen ik niet wel in u ontdekken kan, niemand derzelven u daarin ooit zal toevallen. Uwe schoone en gewigtige redeneringen met uwen buurman overtuigen my, dat gy de Man niet zyt, om over openbaare Redenvoeringen te kunnen oordeelen. Hoe schraal is uw straatpraatje op zulk een heiligen dag! hoe deftig uw stout oordeel

over dingen, waarvan gy geen zier weet! wat onderneemt gy anderen lastig te vallen, die van niemand wilt lastig gevallen zyn? Maar ik begryp u, gy wilt vry leeven, ook op dien dag; gelukkig! dat gy weinig navolgers zult hebben. Gy gispt my eindelyk, dat ik een liefhebber der Kerke ben, en zoekt daar door goed te maaken, wat gy zo sterk pas te vooren gezegd hebt. Met die praatjes, Vriend! ben ik niet mede gediend, paay 'er anderen mede, die zich daar mede laaten afzetten. Myne drift is gaande, ik zou u meer zeggen, maar zal ik niet aan een dooven Mans deur kloppen? ik vrees, gy zyt een mensch zonder Godsdienstige beginzelen, ik beklaag, ik bejammer u, wat middel zal u redden uit uwe verbystering?

Zal ik dan nog voortgaan om het overige van uwe levenswyze, geduurende de geheele week, te *anatomiseeren*. 'Er loopen zo veele dwaasheden in door, dat ik in het vermoeden van een verzonnen dagverhaal gesterkt wordt. Dit besluit zal vaster gaan, dan wanneer iemand uit myne gezegden op bl 268, 269 wilde opmaaken, dat ik door de draaglyke geschillen zou gezien hebben op geschillen der Leere met menschen, die buiten de Kerk zyn, daar ik waarlyk toen ter tyd niet op dagt, en alleen broedergeschillen beoogde; maar om by u te blyven, en het slot, dat gy uit uwe redeneringen trekt, niet uit het oog te verliezen; het zy eens zo, uw levenstrant was waaragtig; de gevolgen tot deszelfs verdediging zyn egter zo *absurd*, dat ik niet weet, wat u geneezen zal van uwe doolingen. Gy wacht, dat ik de waereld den mond zal snoeren, van u doen zwygen, en dezelve te

verstaan geeven, dat een ieder leven mag, zo als hy goedvindt: maar ik denk, dat het onmooglyk is u den mond te snoeren, en dat de waereld van zelfs zal zwygen, buiten myn toedoen, en u overgeeven aan de ontferming van Hem, die alleen zulke ver vervallen Schepzels kan te regt brengen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam. *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 463. *Den* 11 November 1771.

[*Over het* Dingen *der* Vrouwen *in het* koopen.]

Brise le miroir infidèle,
Qui lui cache la verité.

Om aan het verzoek des Schryvers van den navolgenden Brief te voldoen, vind ik geen beter middel, dan om denzelven ten eersten, met agterlating van anderen, te plaatsen.

MYN HEER!

Ik ben zedert een half jaar getrouwt, en leef met myne Huisvrouw nog eensgezind en vergenoegt. Ik kan niet zeggen, dat myne Huisvrouw of ik met enige grove gebreken behebt zyn; maar ik ben overtuigt, dat wy geen van beiden van eene me-

nigte mindere feilen of misslagen vry zyn. Schoon deze feilen dikwerf oorzaken zyn van kwade Huwlyken, doen zy egter in het onze de wederzydsche liefde niet verminderen. Wy zien deze kleine misslagen; maar schikken dezelve in, en geven malkanderen over en weêr wat toe. Myne Vrouw weet, dat ik zomtyds wat knorrig ben, en een haastig woord spreek, wanneer ik in myne affaires zit, en de een of ander my moeilyk heeft gemaakt. Wanneer zy dit merkt, spreekt zy my niet tegen, maar zwygt stil, want zy weet, dat die bui binnen een kwartier over is, en het my leed doet, wanneer ik haar maar één onvriendelyk woord heb gegeven. Ik in tegendeel weet, dat myne Vrouw, dewelke eene goede Huishoudster is, in dat stuk gaarn ene volkome directie heeft, en geprezen word. Schoon 'er nu en dan wel eens iets is, het geen ik wel anders zoude willen hebben, laat ik het aan myn Vrouwt-je over, dewyl het doorgaans zaken van weinig belang zyn. Dus leven wy altoos wel te vreden. Wanneer wy in een vrolyke luim zyn, en het te pas komt, brengen wy elkanderen onze gebreken op eene vriendelyke wyze onder het oog, en wy tragten dezelve te verbeteren; waar omtrent wy reeds vorderingen gemaakt hebben; want myne Huisvrouw heeft reeds het een en ander, het geen wat tegens mynen zin was, verandert, en verzekert my, reeds twemaal te hebben opgemerkt, dat ik, in een' kwaden luini zynde, myn wezen wezen in een' vriendelyken ploi trok, zo dra zy my aansprak, en haar een goed bescheid gaf. Dewyl ik ondervinde, dat wy door dit middel onze gebreken verbeteren, en een vergenoegd leven leiden, denk ik op denzelven voet te blyven voortgaan; en ik twyffel niet, of ik zal 'er my wel by bevinden. Een stuk is 'er

maar, waar over ik vrees, dat wy het noit eens zullen worden, dewyl myne Vronw haar gevoelen, daar omtrent sterk dryft, en ik my, wegens mynen vast voorgenomen stelregel, daar niet al te sterk tegen wil verzetten. Myne Vrouw leeft uwe Vertogen by aanhoudenheid, en is daar zeer mede ingenomen; weshalven ik my tot u wende, en uwe hulpe verzoeke. Ons geschil bestaat hier in, dat, namenlyk, myne Vrouw, wanneer zy iets zal kopen, altoos moet dingen, en, om zo te spreken, de luiden de Ziel uit het Lighaam dingt. Ik weet wel, dat de schraapzugt, en ongeöorlofd overeisschen, zo wel van de grote als kleine Kooplieden, het dingen noodzakelyk maakt; maar dit moet met overleg geschieden, en men moet zig wagten, om, door het een gebrek te myden, in een ander te vallen. Dit is juist het geen, waar het myn Vrouwtje aan hapert. Nimmer zal zy iets kopen, of zy moet 'er op af kunnen dingen. Een eerlyk Koopman, by wien myne Ouders lange jaren verscheide noodwendigheden gekogt hebben, had byna haare clandiesie verloren, door dien hy den juisten prys voor zyne Koopmanschap eischte, en zig dus niert af konde laten dingen. Ik merkte, dat myne Vrouw hier over misnoegd was, en niets meer by hem wilde kopen; warom ik zelf heni aangeraden heb, om, wanneer hy aan myne Vrouw iets moet verkopen, altoos een weinig te overeisschen, Zedert dien tyd is alles wel, en zy komen altoos over een. Ene Groenvrouw is meer dan eens heen gezonden, om het verschil van ene duit of een oortje: schoon ik verzekert ben, dat myne Vrouw dezelve quantiteit naderhand aan ene andere, welke wat meer dan de

eerste durfde te eisschen, veel duurder betaalde. Onlangs gebeurde het, dat 'er een Groenvrouw aan de deur kwam, juist terwyl myn Vrouwtje bezig was met Consfituren in te maken, dewelke op het vuur stonden te koken. Van d'ene zyde begon men te loven, en van de andere te dingen. Na het verlopen van een groot kwartier uurs, raakte men het eens over den prys voor eenen halven stuiver minder, dan de eisch was. Doch in den tyd, met het aangaan van Accord verlopen, waren de Confituren aangebrand en bedorven, welke schade ruim twintig maal het behaalde voordeel te boven ging. Ik heb nu en dan wel eens getragt, myn Vrouwtje hier over te onderhouden; maar dan is doorgaans het antwoord, ‘hoor, Jantje! laten wy daar over niet spreken. Dit zyn zaken van het Huishouden, die my aangaan. Men moet de luiden hunnen vollen eisch niet geven, want zy overvragen altoos. Hier een oortje, en daar een halven stuiver afgedongen, maakt ras een sommetie, het geen men daar door wint. De Mannen weten van geen dingen, en moeten dit aan de Vrouwen overlaten.’ Gelyk ik hier voor gezegt heb, wil ik hier over geen misnoegen geeven, schoon het my dikwerf tegen de borst staat, byzonder, wanneer ik lieden zie beknibbelen, dewelke zo droevig om het sober kostje moeten zwoegen en zweten, en zomtyds genoodzaakt zyn, hunne Waar onder den regten prys te geven, ten einde geld te bekomen, om Brood te kopen, waar aan het brave Huisgezin gebrek heeft.

Door dien myne Vrouw gansch niet gierig is, maar zelfs weldoende omtrent de noodlydenden,

heb ik my dikwerf over deze hare handelwyze moeten verwonderen, zonder den waaren oorsprong daar van te hebben kunnen ontdekken; maar eindelyk, vermeen ik, zo ver gekomen te zyn, dat ik het raadzel kan ontvouwen. Een soort van hoogmoed merk ik alleen als den oorsprong aan van het gebrek, het welk my ten onderwerp strekt. Het is een stelregel onder de meeste Vrouwen, dat ene brave Huishoudster wel moet konnen dingen, en dienvolgens word die gene, dewelke het meest kan afdingen, voor de beste Huishoudster aangezien. Myne Vrouw, die waarlyk ene goede Huishoudster is, maar op dien titel ook een weinig hovaardig, moet, om dien goeden naam niet te verliezen, noodwendig op alles af kunnen dingen. Wanneer ik laatst met myne Vrouw uit eten was, by een' myner goede Vrienden, alwaar noch enige Mans met hunne Vrouwen waren, raakten de Mans en de Vrouwen, ieder in een byzonder Discours. Ik was zeer digt by de Vrouwtjes geplaatst, en konde dus hare redenen zeer wel verstaan. Na enige voorafspraken raakte men op de kostbaarheid van de Huishoudens, en dus by een onfeilbaar gevolg op het dingen. De ene verhaalde zo veel voor zulke ene Groente, de andere zo veel voor zulk Vlees te hebben gegeven. In het kort, ieder verhaalde, hoe veel zy voor de Etenswaren hadden betaalt, en hoe veel zy hadden afgedongen. Allen moesten zy bekennen, dat myne Vrouw het meest had afgedongen, en vervolgens, dat zy de beste Huishoudster was. Ik merkte, dat dees lof myn Vrouwtje niet weinig kittelde, en dat zy daar mede zeer in haren schik

was. Dus ontdekte ik de oorzaak, waarom zy zo gaarn afdingt; ja zelf heb ik opgemerkt, dat zy het liefst koopt van zulke lieden, dewelke het meest overloven.

Wat dunkt u, Myn Heer! dient deze Huishoudende Vrouwtjes niet eens onder het Oog gebragt te worden, dat het dingen en beknibbelen van de Koopluiden altoos niet te pas komt; dat men de luiden hunnen vollen eisch, kan, mag, en moet geven, wanneer zy hunne Waar op de regte waarde stellen; dat men vooral niet minder moet geven, dan de regte waarde, voor eerst aan zulke, dewelke, lofwaardig in hunne Armoede, van den vroegen morgen tot den laten avond, moeten werken om aan den kost te komen; ten anderen aan die genen, dewelke uit ene schielyke benodigheid van geld genoodzaakt zyn, het een of ander te verkopen, wanneer 'er doorgaans, gelyk men spreekt, een koopje te doen is; dat het veeltyds gebeurt, dat die genen, dewelke het meest dingen, den hoogsten prys betalen, dewyl de Kooplieden hunne luiden leren kennen; en eindelyk, dat men wel mag dingen op zaken, tot de pracht en overdaad behorende; maar niet op die, dewelke tot ons onderhoud volstrekt noodzakelyk zyn, en ons door het zweet van den vlytigen Landman en Burger bezorgt worden?

Ik bid u, Myn Heer! toon dit by een Vertoog eens aan! Gy zult my byzonder verpligten. Ik twyffel niet, of myne Huisvrouw, dewelke gansch niet van verstand verstoken is, zal uit uw Vertoog, dit haar gedrag van ene andere zyde beschouwen, en het gebrekkige daar van zien.

Voor en aleer dezen te sluiten, moet ik noch

deze Aanmerking maken. Dewyl het Huishouden het voorname werk der vrouwelyke Sexe is, en de naam van ene goede Huishoudster een der schoonste Titels, waar naar ene Vrouw staan kan, is het niet zeer te verwonderen, dat zy zig hier op verhovaardigen, daar door enen misslag begaan, en tot een ander uiterste vervallen. Maar hoe dit in Mannen, dewelke tot gehele andere eindens geschikt zyn, vallen kan, is niet ligt te begrypen. Ik bedoel hier zulke Mannen niet, in dewelke de natuur zig vergist heeft, aan dewelke niets Mannelyks te vinden is, dan het kenmerk der Sexe, en dewelke doorgaans onder de namen van *Jan Gortentelder, Jan Hen*, of *Keukenklouwers* voorkomen; maar de zulke, dewelke zig met mannelyke bezigheden ophouden. Doorgaans zal, onder Mannen, in wiens Huishouden een Rundbeest of Varken word geslagt, in den slagtyd het praatje vallen over den prys, waar op het pond Vlees of Spek komt te staan, en die geen, dewelke den minsten prys heeft besteed, word het hoogst geroemd, en door de anderen benyd, schoon men dikwerf niet aanmerkt, dat het Vleesch naar den prys kan zyn. Andere Mans wederom, dewelke de Vischmarkt waarnemen, kunnen niet nalaten, om in het Coffyhuis te verhalen, hoe goed koop zy Visch kunnen kopen, en daar over een geheel discours te voeren.

Ik wil hier door niet te Kennen geven, dat een man geen Vleesch of Visch zoude moegen kopen; maar alleen, dat dit geen onderwerp in gezelschap van Mannen moet zyn, en dat deze zig niet moeten verhovaardigen op ene kundig-

heid, dewelke wy de Vrouwen toe moeten kennen, of op de geringheid van den prys, waar voor zy dikwerf slegte waar hebben gekogt.

Ik blyve met agting.

Uwe volstandige Lezer.
R..... den Octob. 1771.

JAN VERGENOEGT.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 464. *Den* 18 November 1771.

[*Nadere Aanmerkingen over het* Dingen.]

Het is kwaad, het is kwaad, zal de kooper zeggen; maar als hy weggergaan is, zal hy zich beroemen.

SALOMON *Spr. XX:* 14.

Toen ik den laatst uitgegeeven Brief van mynen Correspondent, over het dingen in het koopen van goederen, las, waarop ook al meermaalen myne gedagten gevallen waren, doch door denzelven nader by bepaald wierden; stemde ik hem gaarne toe, dat aan de zyde der kooperen, hoogmoed veeltyds oorzaak ware van het sterk dingen; maar men zal my toegeeven, dat ze niet de eenigste zy. Wantrouwen, dat 'er te veel geëischt is, 't geen somtyds gegrond, maar ook dikwils ongegrond is, moet hier ook wel degelyk, als eene tweede oorzaak, in aanmerking by komen, en die beide kunnen in de Koopers veeltyds zamenloopen, waaraan niemand zal twyfelen. Aan den anderen kant hebben de Verkoopers aanleiding tot het dingen gegeeven, het zy om dat ze wisten, dat menschen doorgaans zeer in hun schik zyn, wanneer ze iets ver beneden de geëischte prys kreegen; het zy dat ze der-

zelver hoogmoed wilden kittelen van iets zo laag gekogt te hebben; het zy, dat zy meest overboodig waren in het eisschen uit ongeoorloofde winzugt.

Ondertusschen, hoe veelen deezer redenen tot het dingen aanleiding gegeeven hebben; wy zyn thans met dat dingen opgescheept. De gierigaart mag 'er zich in verblyden; maar de edelmoedige vriend der menschen beklaagt zich, dat de Maatschappy met dien ingevoerden last bezwaard is, en blyft. En hoe dien afteschaffen?

Eenige edelmoedige Winkeliers en Kooplieden vindt men, die, naauw van geweeten zynde, en wel degelyk te Kerk komende, als het agtste Gebod der Heilige Wet gepredikt wordt, al voor lang, zelfs van den beginne huns handels, een besluit genoomen hebben om hunne waaren op zulk eene prys te stellen, als zy in gemoede oordeelden te moeten doen, en voorts van dezelven, wie 'er ook van koopen mogt, geen duit te laaten afdingen: aan welker winkelbanken men deswege nooit hoort door de koopers zeggen ‘wilje 'er nog een duit, nog een halve stuiver, nog een stuiver, nog een schelling by hebben? kan dat niet gaan? ja dat kunje wel doen, daarvoor kunje zeker het wel geeven’ enz. en die een afkeer hebbende van overeisschen, men nimmer hoort zeggen ‘voor die prys kan het niet afgeeven, neen dat kan niet gaan, het kost my zelfs by inkoop zo veel, al waart gy myn eige Broeder en Suster, ik zou het 'er u niet voor geeven, gy moet 'er nog wat opleggen, kom, doet dat, dan zult gy het medeneemen’ enz. na welke fraaie redewisseling, den kooper onwillig zynde, en by zyn eerste bod blyvende, evenwel eindelyk de koop wordt toegeslagen, het goed gewoogen of

gemeeten, en hem gegeeven met deeze gunstige afscheidsrede ‘nu om dat jy het zyt, heb ik het gedaan, maar een ander zou ik het zeker niet doen: ik heb dat nu overzien, om dat ik handgeld van u krygen zou, (het eerste dat ik van daag gehad heb, komt 'er somtyds by, al heeft men al veel verkogt) doch gy moet het aan een ander niet zeggen, want ik zou het aan alle man 'er niet voor geeven, ik zie myn Volkaan, ik recommandeer my weer in uwe gunst by een andere occasie, U Dienaar .... goeden dag’.

Thans heeft men zich geluk te wenschen, als het by zulke gelegenheden, laat ik zeggen, zo geschikt noch toegaat; dit is gewis al vry wel; want niet zelden worden 'er eenige woorden van plegtige verzekering bygedaan, van welke een braaf gemoed een regtschaapen afkeer heeft; en ik ken 'er, die de winkels, waar men de woorden *waaragtig, by myn z*..., by het koopen van eene geringe zaak, een douzainmaal hoort, zelfs waar men zich niet schaamt den heiligsten Naam van het Opperweezen eenige reizen ter bevestiging, dat men het niet minder geeven kan, ten snoodsten te misbruiken, met zo veel regt voorbygaan, en elders koopen.

Voor een braaf gemoed, welk eerbied voor den naam van het gedugte Opperweezen heeft, en zelfs de mindere soorten van gemelde bevestigingen niet verdragen kan, behoef ik het ongeoorloofde van zulken handel niet te bewyzen. Alleen moet ik my bepaalen tot zulken: die, met bloote woorden alleen verzekerende, hunne waaren voor de gebooden prys niet te kunnen geeven, evenwel by slot van rekening, als de kooper onwillig blyft, of

dreigt heen te gaan, of zelfs al op straat is, hem te rug roepen, en daarvoor laaten schieten.

Het blykt van agteren, dat het den zulken te doen was hunnen naasten zo veel afteperssen, als hun mogelyk was, want waarom voor minder prys gegeeven, dan zy alvoorens verzekerden, die te kunnen geeven? Dit is bedrog, ten minsten eene pooging daartoe, die zelfs eene overtreeding der Godlyke Wet is. Waarom plegtig verzekert, de geëischte prys daarvoor te moeten hebben, en egter zyn woord niet te houden? hoe veel verschilt dit van leugentaal? Men mag dit verbloemen, en zulks poogen goed te maaken met te zeggen: dit is den handel eigen, de kooper behoeft niet meer te geeven, dan hy wil, laat hy dingen, enz. Maar is alles geoorloofd, dat in den handel eigen is, of liever, dat bedrieglyke menschen daaraan eigen gemaakt hebben, en niet uit den regten aart daaraan eigen is? de kooper behoeft niet meer te geeven, dan hy wil, 't is zo, maar waartoe overëischt? Laat hy dingen; maar hoe veel moet men dingen, als men de prys der waaren niet weet, of ten minsten in het kleine niet narekenen kan?

Men waane, dat 'er menschen zyn, gelyk myn Correspondent getoond heeft, welke gaarne afdingen, en zelfs door hun teemen en talmen eenen verkooper, die om geld verlegen is, zo ver brengen, dat hy iets laat schieten voor eene prys, waar voor hy het op een anderen tyd niet geeven zou, gelyk dat plaats kan hebben, welk geval eene uitzondering lydt; men behoort egter nooit hooger te eisschen, op dat anderen kunnen afdingen, en zich kittelen met den hoogmoed van het egter zo veel minder dan geëischt is, of waarvoor anderen gekogt

hebben, dat verkreegen te hebben: of mag ik den hoogmoed in mynen naasten styven? Zyn er die of uit deezen verkeerden grond, of alleen om dat het de gewoonte is, volstrekt willen dingen, wat heeft men zich met deeze op te houden? willen zy voor de gestelde som de goederen niet hebben, dat zy ze laaten liggen; waarom zal men deeze grilligheid inwilligen? willen ze uit dien hoofde op een ander gaan, dat ze gaan. Daar zullen ze, gelyk niet zelden gebeurt, nog meer moeten geeven dan by een eerlyken Handelaar, die aanstonds zegt, waarvoor zyn goed te krygen is.

'Er zyn braave en edelmoedige Lieden, die of zulk een goed vertrouwen van 's naastens eerlykheid hebben, of die met het lastig dingen wegens de talryke, onnutte, en dikwils zondige woordenwisseling zo weinig zich kunnen ophouden, dat ze meest al den vollen eisch aan de Verkooperen geeven; waaruit eenige snoodaarts aangemoedigd zyn geworden om het overeischen sterker in te voeren, in hoope van veele dergelyke Koopers voor hunne toonbank te zullen krygen, en op gelyken voet hen te bedotten; het geen men by de bovengemelde oorzaaken, die het dingen in de Waereld gebragt hebben, voegen kan.

Zy die veel met dienstbooden handelen, en gesleepen genoeg zyn om uit de wyze van hun koopen te raaden, of derzelver Vrouwen de pryzen der goederen regt kundig zyn, dan wel of deeze Domestieken het belang hunner Vrouwen wel ter harte neemen, weeten door een vleiend woord het naauw dingen voor te komen. Eene vriendelyke aanspraak, de benaaming van Juffrouw aan eene meid, of van Sinjeur aan eenen, geen Livrey

draagenden knegt, doet heden al veel uit. Die deezen naam krygt, moet deszelfs luister ophouden, en het was dan schande by zulk een minzaamen Verkooper zich deun te gedraagen: al weet hy, dat men tot dien hoogen staat niet is opgeklommen, hy veinst het egter niette weeten, dat kittelt zelfs, en men kan dan by dien man op een duit niet zien. De Verkooper, beschouwende den goeden uitslag van eertitels by de elle aan geringe lieden uittemeeten, gaat verder, en maakt vervolgens van eene Juffrouw een Mevrouw, van een Sinjeur eenen myn Heer, en lukt het hem niet daarmede by tien een geheelen stuiver, of een dubbeltje op het pond of de elle meer te krygen, hy slaagt by den elfden, en 't is niet alle moeite verlooren. Dit moedigt hem verder aan, en treft hy dan eene, die zyne listen ontdekt, deeze, zal zy koopen, moet dingen dat het raakt: wel, Juffrouw, is het dan, wat ben jy taai, men zou zeggen, dat het voor u zelfs was, zeker gy zyt trouw voor uw volk, en dergelyke. Dus moeten 'er een half honderd woorden den hals gebrooken worden, eer het meisje, dat geen zin of tyd heeft, om naar andere, verder afgelegen Winkels te loopen, de koop eens kan worden, en de begeerde waar krygen.

Wie ondertusschen lust en vermaak heeft in dingen; een gierigaart is 'er zeer opgesteld: want gelyk hy altoos vreest te veel te geeven, zou hy zich bedroogen oordeelen, moest hy, al was iets het gestelde geld waardig, den vollen eisch inwlligen. Onlangs in eenen winkel staande, zag ik 'er zulk eenen inkomen, die my daar, en dus de baan niet klaar ziende, een weinig op zynen neus keek, en myne tegenwoordigheid

hier wilde missen, om ongestoord een koopje te doen. Ik dat merkende, bleef met opzet, daar ik anders, met zyne zaaken niets te doen hebbende, zou vertrokken zyn, willende zyne behandeling in deezen wel eens zien. Om hem vryheid te geeven tot het ongestoord vertoonen van zyn Karacter, hielt ik my, elders het oog wendende, als of ik op zyn gedrag geen agt sloeg, en begaf my zelfs daarna aan de deur. Dus vryheid gekreegen hebbende, begon hy eerst het verzogte goed te bekyken, en daarop allerlei aanmerkingen ten nadeele te maaken. Een gansche lyst van fauten opgeleezen hebbende, vraagde hy naar de prys, en die hoorende, sloeg hy wegens de duurte in zyne handen, diep verzugtende. Met moeite deed hy een bod, 't geen hy eerst betuigde niet te kunnen doen. Of men den man kende, weet ik niet; maar men sloeg vry wat af, na een half uur knibbelens werdt men het eens, en de man vertrok onder veel termen over de ongewoone prys, die hy daar voor moest geeven, terwyl in zyn oog het genoegen over het koopje, dat hy meende gedaan te hebben, te leezen was. Voor de zulken schynt dan het overeisschen nodig, en het beknibbelen hunne eigenschap te zyn; dan daar uit volgt niet, dat het eerste geoorloofd zy; want mag ik die verfoeilyke ondeugd eenig voedzel geeven, eenig genoegen byzetten, en den man styven in het kwaad?

Maar wat zal dan het slot zyn, dat wy hier op maaken zullen? Duizend eerlyke verkoopers, die wars van alle leugentaal en liefhebbers van alle Godsdienstige opregtheid zyn, eisschen egter meer, dan zy zich laaten betaalen, en duizend

eerlyke koopers, die het goede van hunnen naasten vertrouwen, willen dingen. Zyn de eersten dan bedriegers, en de laatsten liefdeloos? Het zy verre dit te zeggen of te denken. 'Er is dan niet anders op, dan van beiden te zeggen, dat zy de ingekroopen *mode* van eisschen en dingen volgen, en dit is 't ook al, en niet meer, dat men tot hunne verdediging zeggen kan. Dan om tot deeze laage involging, of hoe zal ik het op zyn zagtste noemen? niet te vervallen; om alle ongemakken en nadeelen van eisschen en dingen voor te komen; om waare aangenaamheden den handel by te zetten; wenschte ik, dat de eersten het voorbeeld dier verkooperen volgden, welke nooit overeischen, en dus ook geen duit laatende afdingen, meer dan anderen te doen hebben, by welken men met genoegen koopt, en waar by men een kind te markt kan zenden, zonder te vreezen, dat het zelve een penning te veel zal afgevorderd werden; 't welk de eenige weg is, om het lastig dingen uit de Waereld te helpen, zich zelven en anderen gemak by te brengen, en den naasten een beter vertrouwen van ons in te boezemen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirvy*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 465. *Den* 25 November 1771.

[*Onbetaamlykheid dat twee pleitende* Advocaaten *elkander iets verwyten of schelden. Byzondere Aanmerkingen omtrent de* Procedures.]

Neu cave defendas, quamvis mordebere dictis.

OVIDIUS.

Meermaalen heb ik hier en elders menschen ontmoet, die geroepen zynde, om voor hunne Overheid op het Raadhuis te verschynen, niet om dat ze aan eenig misbedryf schuldig stonden, maar om in eene zaak van anderen aart hunnen Regenten te dienen, altoos ondervonden, zo dra zy voet in de Kamer dier Heeren zetten, eene gevoelige ontroering, eenen indruk van eerbied, eene aandoening van diep ontzag. De stoutsten zelve werden hiervan niet geheel vry bevonden; en dit gaat zo ver, dat verscheiden Regenten my dikwils verhaald hebben, hoe zy sommige Lieden, in hachelyke om-

standigheden anders onbedeest, dikwils met bevende leden en stamelende tongen voor hunne Balie hebben zien staan. Ook is het my meermaalen gebeurd, dat ik, voor myne Achtbaare Overheid moetende verschynen over zaaken, waaruit ik voorzag myn toekomend voordeel te zullen vloejen, dezelfde aandoening gewaar wierdt; ja ik kan zelfs getuigen nooit in het staatelyk vertrek myner Regenten, Heeren my anderzins wel bekend, en met welke ik zelfs dikwils gemeenzaam verkeere, getreeden te zyn, zonder gemelde aandoening van eerbied in my gevoeld te hebben. Dit heeft my dikwils my zelven doen vraagen, waar van daan die ziels - aandoening? Is het de Kamer? zyn het de ongewoone Staatsieklederen? is het de zaak, waarom ik voor Hun verschyne? of is het wat anders? - de kamer op zich zelve kan het niet doen: de Staatsieklederen zekerlyk kunnen iets van dien aart te weeg brengen; men geeve maar acht op het gemeene Volk, dat in zyne neerbuiging en groetenis een merkelyk onderscheid vertoont, wanneer het zelve eenen Burgervader in zyne gewoone kleding dan wel in zyn Burgemeesterlyk gewaad op straat ontmoet; dan dit doet alles niet, want in veele steden verschynen zy nooit in Staatsieklederen, en egter voor de zulken merkt men dezelfde aandoening: de zaak, waarom ik boven moet komen, geen kwaad maar zelfs eenig goed my voorspellende, kan het ook niet zyn; maar wat is het dan? de oorzaak moet, myns bedunkens, nergens anders in gezogt worden dan in de heimemelyke overtuiging, dat onze Overheden de *Dienaaresse Gods* zyn, gelyk de groote Apostel, die zo kragtig in alle zyne uitdrukkingen is, dezelven noemt; - dat zy van Gods wege geroepen zyn

tot den hoogen post van Regts-oeffening in de waereld; - dat derhalven alle menschen verschuldigd zyn in hunne Persoonen het gezag van het Heilig Opperweezen te eerbiedigen: want leert ons de Wet der Natuur den meerderen te agten, de Openbaaring, die deeze wetten sterker aanbindt, heeft dien pligt, ongevoelig, dieper in ons hart gedrukt; weshalven een Heiden, nog minder een Kristen het ontzag voor zyne Overheid in die gevallen ontveinzen kan.

Dit zo zynde, kan ik my niet genoeg verwonderen, dat egter dit ontzag by sommige gelegenheden zo weinig zigtbaar is, en somtyds naauwlyks bemerkt wordt. Laaten wy eens treeden in de Pleitzaal, waarin zeven Schepenen zitten, Mannen die wy ook onder onze Overheden tellen, en in zulk een geval, wanneer zy plegtig vergaderd zyn om het Regt te handhaaven, met dubbel ontzag moeten vereerd worden. Ik zie dit zevental Richters, in groote deftigheid daar verscheenen; geene ligtvaardigheid ontdek ik in hun gelaat of gewaad; gansch onzydig zyn ze geneigd te hooren, wat elk van de twee verschillende Partyen voor zyne zaak heeft intebrengen: bedreeeven in de leer der Regten, voorgelicht door de lessen van den Godsdienst, kundig in de vaderlandsche wetten, zullen zy naauwkeurig letten op alle omstandigheden van het geschil, om door alle de verbloemingen en bedekzelen, die men hun voor de oogen tragt te draajen(gesteld, dat een der Partyen ongelukkig daartoe vervallen zal) de waarheid in deszelfs uiterste schuilhoeken op te spooren, den onschuldigen en verdrukten regt te doen, en den koenen Aanvaller of Aanklager met vertoornde aangezigten en verdiende geldstraffe zyne misdaad te doen boeten.

Werp ik myn oog op de twee Voorspraaken van de twee oneensgezinde Partyen; zy schikken hunne Pleitmemorien en bewyzen in goede orde voor den aanvang des werks; zy vraagen eerbiedig vryheid van spreeken; ze wordt hun ook gereedlyk vergund; zy beginnen. - Let ik op de zaamgevloeide schaar van allerleie menschen (de Poorten van het Raadhuis toch zyn wyd open gezet) niemand is de ingang betwist, elk mag hooren, wat geschil 'er hangt, en hoe de Vaders van het Regt het Gerigte Gode willen houden en niet den menschen: ik zie alle Hoorders, met de diepste eerbied, en stilzwygendheid getroffen, scherp luisteren naar het geen elk voor zyne zaak heeft intebrengen.

Zulk eene gespanne Bank, zulk eene deftige Vergadering treft my, zal ik de waarheid bekennen, op 't aandoenlykste, zo dikwils my de lust bevangt om ze by te woonen. Gelukkig Vaderland! gelukkige Stad! gelukkig Volk! zeg ik dan, waar zulke burgerlyke voorregten genooten worden! Dan terwyl ik vervoerd wordt door het heimelyk genoegen over 't geluk myner Medeburgeren, wordt niet zelden myne vreugde gestoord door hen, die eerst, mogelyk met gelyk ontzag als ik aangedaan, het zelve zo schielyk schynen afteleggen. Ik doel op de Heeren, die het Pleit voeren. Zy, die spreeken om, door de uitspraak der Richteren, hunne Partyen Regt te doen erlangen, doen niet zelden zich zelven, de Patroonen voor welken zy het woord voeren, ja derzelver Familien het hoogste onregt aan. Sommige gansch zagtzinnige Regenten dulden dit wel eens in het openbaar; doch met een zigtbaar ongenoegen, en merken in zulk een geval het gezegde aan als niet

gezegd; zy begrypen, dat de drift, en niet de waarheid, ten minsten de bescheidenheid dan niet spreekt.

Maar eilieve! Heeren Pleitbezorgers van dat soort, waartoe uwe *digressien*, uwe verwytingen, uw uitvaaren (harder woord kwam 'er byna uit) op elkander, op uwe Partyen, op derzelver Familien? is daar mede het Pleit te winnen? zeker dan wint gy het onedelmoedig; maar het kan zo niet gewonnen worden: uwe Richters merken die dingen aan als béuzelagtige byhangzels: veeltyds verraaden zy zelfs uwe kwaade zaak, die anders nog een glimp van schyn zonde hebben. Waartoe dan deeze dingen? Dat uwe Tegenparty zich aan deeze of geene misdaad buiten dit geschil schuldig kent; dat uw Patroon in andere gevallen den regten weg niet bewandelde; dat onder zyn Geslagt menschen worden gevonden, die niet pluis zyn, doet thans niets ter zaake, en is dat zoo, waarom die oude koeien uit den sloot gehaald? - Elkanderen te schelden in de Pleitzaal, als of gy de bitterste vyanden waart, en buiten of binnen dezelven malkanderen *Confrere* te noemen, kan ik niet aan een knoopen. - Legt gy in dat bedryf alle ontzag voor uwe Richteren niet af? hebt gy dan noch eerbied voor de plaats, waar gy spreekt? houdt gy dan, pleitende voor 't Recht, met allen yver het Recht in 't oog? - Ik weet, verwytingen zyn in de mode, en zo gemeen, dat veele Hoorders in de gespanne Bank verschynen, niet om te hooren den aart van 't geschil, of uwe schoone gaaven in het verdedigen uwer zaake; maar alleen om te verneemen, hoe gy elkander havenen zult, en wie stelt zich dan aan gehaate uitjouwingen van het gemeen bloot? immers gy lieden. My is uit dien hoofde onlangs als wat

nieuws uit eene nabuurige aanzienlyke Stad geschreeven, dat twee piep jonge Advocaaten, in een netelig Proces gebruikt, dat in het openbaar bepleit moest worden, beide, of schoon zy twee dagen daarin beezig waren, en vol vuurs, onverzettelyk elk zyn Stuk, met alle kragt van welspeekendheid staande hielden, geen een onbescheiden woord tegen malkanderen of hunne Partyen zich hadden laaten ontvallen. Ik kan zeggen, een inwendige spyt te gevoelen dat zeldzaam geval niet bygewoond te hebben, en het smert my, dar ik de Naamen deezer jonge Heeren, met den welverdienden lof, hier niet mag melden. Dan ik hoop, dat ze buiten myn toedoen openbaar mogen worden, en zo niet, dan zal ik den schryver des briefs daartoe vryheid verzoeken. Alleen moet ik nu vraagen, waarom kan niet, dat daar geschiedt, ook hier en elders in agt genoomen worden? is 'er zo veel aan vast in de Vierschaar bescheiden en wellevend te zyn, daar men daar buiten verstoord zou worden, als de waereld dien naam aan u, Heeren Pleitbezorgers! weigerde te geeven? Moet men onheusch handelen ter plaatze, daar men zulks allerminst behoort te zyn? kan ik vertrouwen, dat zy myne zaak regt zullen behandelen, die op eenen anderen met scheldende en verwytende taal dikwils aanvallen?

Bedenk dan, myne Heeren! die aan deeze onbeschaafdheden, op dat ik geen harder woord gebruike, schuldig staan, hoe ontydig, ik zeg ongeoorloofd zulk eene handelwyze is. Leer van de gemelde jonge Advocaaten of andere Heeren van uw beroep, de deftigheid uwer bediening ophouden, en schaam u op eene heilige plaats de wetten der liefde en billykheid te schenden.

Geef geen stof, dat het gemeen met uwe driften den draak steeke. Spreek mannentaal, taal die u voegt; blyft by uw Stuk, niets meer wordt van u verwagt, of geëischt.

Deeze stof zouden eenigen verder uitgebreid willen hebben; dan ik heb weinig woorden van doen om dit Pleit tegen u aftedoen, en volkomen te winnen; en wyl gy het dus met onkosten en alles verliezen moet, hoop ik niet, dat gy het *in revisie* zult werpen, om u bespottelyker voor 't Gemeen te maaken. - Anderen zullen eischen, dat ik by deeze gelegenheid ook iets tot aappryzing van zedige taal in de Pleitzaal te voeren zeggen zal, te meer om dat sommigen opgemerkt hebben, dat eenigen uwer *Confreres*, wanneer 'er over vrouwenroof, maagdenschendery, of echtscheiding gepleit moet worden, de grenzen der zedigheid met groote polsstokken verre overspringen. Sommigen kunnen ook niet verdraagen, dat gy allen, wanneer men voor den Richter spreekt, die toelaat, dat het Gemeen zulks hoore, uwe Pleitmemorien met onverstaanbaare termen, ontleend uit vreemde Taalen, geheel doorzult, als of gy lust hadt met opzet onverstaanbaar te zyn, of verwytingen van woordengebrek aan onze Taal te doen, daar zy u nergens in verlegen wil laaten, als gy wat minder liefde voor Romen of Parys toonen wilde. Deeze vreemde noch aanhoudende gewoonte verwondert veelen te meer, om dat PITAVAL, wiens Pleitgedingen gy allen zo hoog roemt, u zulks nooit geleerd heeft, en noch meer om dat 'er thans onder u veele Liefhebbers eener zuivere Taale, ja zelfs goede Dichters zyn. Wat zoud gy lieden zeggen, indien VOETIUS of COCCEJUS, Mannen zo vermaard in de Regtsge-

leerdheid, hunne Latynsche Oratien, met Nederduitsche of Fransche woorden doorzaaid hadden, of indien zulks noch op onze Hoogen Schoolen gedaan wierdt? uwe eerbied voor deftige Hoogleeraaren zou door een uitschaterenden lach buiten, en door meesmuilen binnen de Gehoorzaal verraaden worden. Duizenden zouden ook gaarne zien, dat 'er minder van *Incidenten* onder u gehoord, en de Processen binnen één jaar tyds geheel afgedaan werden, gelyk een nabuurig Koning door zyn geheel ryk heeft ingevoerd: men oordeelt, dat dit, ook hier in trein gebragt, uwe beurs meer zou spekken, alzo 'er, alleen uit vreeze voor langwyligheid, zeer veele agtergelaaten worden, gelyk u allen bekend is. Men verwondert zich te meer over het lang trekken der Geschillen, om dat men opgemerkt heeft eene fraaie kortheid in uwe Advisen, die in brieven ontworpen zyn. Men kan dan niet zeggen, dat de meesten onder u in andere gevallen voor langdradigheid pleiten. Ook zegt men, hoort gy gaarne korte Predikaatsien, waarin alle uitwegen gemyd zyn. - Meer andere dingen heeft men ten uwen laste intebrengen; dan ik heden voor myne Balie wil toelaaten of stoutmoedig beslissen. Ik laatze aan uwe overweeging alleen over. Onedelmoedigheid moet niemand van my wagten. Waardige Mannen, Voorspraaken van het Regt, moeten niet met onregt behandeld worden. Buiten de Vierschaar moet op u niet geraast worden, gy zyt dat zelfs onder malkanderen niet gewoon.

De Denker

N°. 466. *Den* 2 December 1771.

[*Over 't zogenoemd* St. Nicolaas ryden *op den* 6, *December*. Oorsprong *van die gewoonte, enz.*]

Non homo, sed lupus est, quem non clementia tangit,
Qui non alterius miseranda sorte movetur,
Qui negat auxilium socio praestare.-

PALINGENIUS.

Noch deeze Week balt de beroemde NICOLAASDAG in: waarop ik in myne jeugd al vry sterk gesteld was, en dien ik niet gaarne zou hebben zien afschaffen: ze is ook noch een dag van byzondere vreugde voor de kinderen, welken vergund wordt muilen en schoenen des avonds te vooren voor het bedde hunner Ouderen en Vrienden te zetten, om die den volgenden morgen, braaf gevuld met allerlei lekkers, daarvandaan te haalen.

My heugt noch, dat ik in die jaaren, in welken St. NICOLAS braaf by my reedt, gewoon was honderd vraagen aangaande dien weldaadigen Man te doen, waarop ik verschillende oplossingen ontving, die, zeer onbegrypelyk my voorkomende, myne agting voor hem nog hooger deeden ryzen. Ik merkte hem aan als een wonderbaaren Ruiter, die magt hadt zich zelven met paard en al zo klein te maaken, dat hy gemakkelyk door den schoorsteen kon daalen: ik beschouwde hem als een byzonder vriendelyken

Man, om dat hy alleen aan de Kinderen zo veel goeds deedt; ik zag hem eindelyk aan voor een ryken Heer, die in eene Stad voor zo veel gelds aan lekkers uitdeelde, waarom ik hem geen kleintje beminde. Alleen kon ik niet begrypen, hoe hy in éénen nagt op zo veele plaatzen kon komen, al dat lekkers mêesleepen, en dat uitdeelen, naar maate de kinders zoet of stout waren geweest: dan, hoewel my hierop geen voldoende onderrigtingen gegeeven wierden, vergenoegde ik my egter te gelooven, wat 'er van verteld wierdt; en hoe onbegrypelyk het my ook mogte voorkomen, ik was wel te vrede, zo lang ik St. NICOLAAS mildaadige uitdeeling genieten mogt.

Deeze denkbeelden, die zeer begunstigden de leer der Spookeryen en verschynende Geesten, waarvan ik, als naar gewoonte in die dagen, ook veel hoorde, schooten by my zo diepe wortelen, dat, toen ik naderhand begon te twyfelen aan de egtheid der vertelsels, en zelfs van het tegendeel ten vollen overtuigd wierdt, het my inwendig speet, dat de zaak niet waaragtig ware: zodanig toch behaagde my dat verzonnen stuk.

Duizend Kinders zyn thans in het zelfde geval, waarin ik in die jaaren was. Men speelt dit spelletje met hen enkel tot vermaak; dan het is jammer, dat eenigen deezer denkbeelden schaadelyk kunnen zyn door de diepe indrukken, die zy veeltyds nalaaten in weeke harten. Om egter dit maar in het voorbygaan aanteroeren, en tot myn oogwit te komen, moet ik zeggen, my dikwils verwonderd te hebben, dat de oorsprong van dit jaarlyks vermaak voor de Kinderen zo weinig, zelfs den Ouderen, bekend is, hoewel het uitneemende zedelessen behelst, welke ik gaarne zou zien, dat altoos algemeener overdagt en vlytiger beoeffend werden, waarom ik heden myne Leezers daarover onderhouden wil.

NICOLAAS is de naam geweest van een zeer eerwaardigen en godvrugtigen Bisschop te NOLA in ITALIEN, die in zyn leeven den roem hadt van een ongemeen naauwkeurig toezigt te houden over zyne

Gemeente in die Stad, en uit dien hoofde dezelve zeer wel kennende, zyn vermaan en gedrag met groote oplettenheid wist in te rigten. Op zekeren tyd telde men onder zyne Kudde eenen Edelman van goeden huize, doch met weinige middelen gezegend, die, bedaagd en weduwenaar zynde, geen anderen schat hadt, dan twee volwassene Dochters van uittieemende schoonheid en deugd, met haaren braaven Vader sober doch godvrugtig samenleevende na den dood der Moeder. 't Ging toen, gelyk het thans noch gaat: wegens geld-gebrek raakten deeze Adelyke Juffers niet aan den Man: wie zou alleen om deugd trouwen? 'Er waren egter Jonkers genoeg, die zin in deeze Schoonheden hadden, en zelfs verscheiden', die den Vader eene groote somme gelds boodden op voorwaarden, die den braave oude Man met afgryzen hoorde, en aan zyne Dochteren niet durfde vertellen, liever willende met haar beiden arm en eerlyk leeven, dan in groote overvloed haare deugd te gronde te zien gaan.

Onze waardige NICOLAAS, wien byna niets verhoolen bleef, wist dit wel dra; doch de deugd des Edelmans kennende, liet hy na hem daarover aan te spreeken, zoekende alleen eene gelegenheid om deszelfs braaf besluit te beloonen, en hem, op eene onbekende wyze, in het gebrek te ondersteunen.

Gewoon zynde veel des avonds uittegaan, het zy om kranken te bezoeken, het zy om met eigen hand giften aan armen te brengen, op dat niemand daarvan weeten zou, (want de goede Bisschop was indedaad op de regte wyze by uitstek mildaadig) gebeurde het, dat hy laat in den avond voorby het huis des Edelmans ging, die, daar het winter was, reeds vroeg te bedde was gegaan, terwyl zyne Dochters nog beezig waren met eenig huiswerk in een ander vertrek, eer zy zich mede ter rust begaaven. Het geval wilde, dat eene derzelve, wyl in 's Vaders slaapvertrek, daar men des Winters stookte, nog eenige rook was gebleeven, een venster met eene reet hadt opengezet, op dat die daar uitvliegen zou, en de oude Man onverhin-

derd slaapen; op zulke kleinigheden let toch de waare kinderliefde. De voorbygaande Bisschop dat juist ziende, en de gesteltenis van het Huisgezin kennede, besluit die gelegenheid zich ten nutte te maaken; hy trad dan aan het venster, luisterde, hoorde niets daar binnen dan den ouden Edelman al ronken, eenig geraas dieper in het Huis, door de nog arbeidende Dochteren veroorzaakt. Hier op deedt hy het venster open en wierp een grooten klomp gouds in het vertrek, waarna hy, het venster weder op de reet gezet hebbende, wegging. Nog de, Edelman, in het eerste zyns slaaps zynde, nog de Dochters merkten daar iets van, Hy sliep door, en zy begaven zich, het venster gessooten hebbende, ook ten bedde; doch den volgenden morgen, toen de Dochters vuur aangelegd hadden, wilde de oude Vader, van het bedde geklommen, zyne muilen aandoen, maar kon in eenen derzelver, wat hy ook deedt, den voet niet krygen. Eene Dochter, dat merkende, schoot toe om te zien, wat 'er aan haperde; die den muil zullende omkeeren, op dat, het geen 'er in zat, 'er uit zou vallen, den klomp gouds ontdekte, 'er uithaalde, en daar over zeer verwonderd, dien aan haaren Vader en Suster toonde. Niemand van hen allen, opgetoogen wegens dit vreemd geval, kon bezeffen, van waar aie kwame of tot wat einde dezelve diende. Zy, na veel overleggens, herinnerden zich wel, dat den voorigen avond het venster van de kamer hadde open gestaan; maar dat was het ook al, begrypende, voorts niet, wie denzelven daar, en juist in den muil zou gesmeeten hebben. Een kwaaddoener' kon 'er de hand niet in hebben, veel min een gierigaart. Te wys was men om te gelooven dat een goede geest dien daar gebragt hadt. Evenwel hoe hy ook daar mogt gekomen zyn, men was te eerlyk om zich die toe te eigenen of daarvan gebruik te maaken, hoe zeer de nood perste; het algemeen besluit was dan dien weg te leggen, tot dat men nader licht hiervan kreeg, het geen niet lang agter

bleef; want een der buuren, die eene boods ap aan den Edelman hadt, en dezelve vroeg wilde doen, wyl hy in den zin hadt op den zelfden dag elders te gaan, een oogenblik daarna een deezen huize komende, en eenige ongewoone verandering in aller gelaat bespeurende, ondernam te vraagen, wat hun deerde. De zedige Dochters, den ouderdom eerende, en min gewoon aan haastig gesnap, gaven den vader tyd tot antwoorden, die zyne buuren beminnende, en van hen bemind, geene zwaarigheid maakte het geval, van welks vreemdheid zy noch niet bekomen waren, zo als het zich toegcdraagen hadt, te vertellen. Op welke openhartigheid de buurman niet in gebreeke bleef te zeggen, dat hun geliefde Bisschop NICOLAAS dit gedaan moest hebben, alzo hy dien avond op zynen zolder komende om een openstaande venster te stuiten, hem, by maanlicht, aan het geopend venster hadt gezien, zyn arm opheffende iets in werpen, en daarna heimelyk weggaande. Onder eene mengeling van nieuwe verwondering, blydschap en dankbaarheid over zo schielyke ontdekking, besluit de Edelman naar den Bisschop te gaan, en het gebeurde te verhaalen. De Godvrugtige NICOLAAS, dit hoorende, was in de beginne wat verlegen over deeze bekendmaking, meenende dit liefdewerk zo heimelyk belegd te hebben, (want geen mensch hadt hy op straat gezien) dat niemand ooit den geever ontdekt zou hebben; maar nu de zaak tegen zynen wil anders uitgevallen ziende, betuigde hy aan de Edelman zyn ongenoegen daarover; doch verzogt tevens, dat hy de gift zonder bedenking zou aanneemen, en zo dra hy meer nodig zou hebben, dat te kennen te geeven. De oude Vader zeide hem dat niet toe, zonder veel tegenspartelen, hy betuigde zyne hartelyke dankbaarheid, en vertrok onder het hooren van 's Bisschops milden lof over de braave waakzaamheid en liefde voor de eere zyner Dochteren. Hoewel hy daarby een vermaan kreeg van het gebeurde te verzwygen, was de goede buurman, nydig dat anderen zo dikwils stof hadden van huns Bisschops vroomheid te pry-

zen, thans niet lui om ook eens zyn hart op te haalen met het uittrompetten van dit nieuw bewys van mildaadige vroomheid, en dus raakte dit geval noch den zelfden dag door geheel NOLA bekend.

Ziet daar, Leezer! eene fraaie Geschiedenis, die, gelyk gy nu uit alle omstandigheden genoegzaam kunt opmaaken, aanleiding gegeeven heeft tot eene jaarlyksche gewoonte, waar over geen een onzer kinderen zich beklaagt. Zo lang nu NICOLAAS leefde, leefde hy wegens zyne deugden in de harten zyner kudde; doch gestorven, en bepaald zynde, dat 's Mans gedagtenis op den *zesden December* voortaan gevierd zou worden, beslooten eenige Ouders de weldaadigheid huns Bisschops te vereeuwigen door het invoeren vaa de gezegde gewoonte, onder onze kinderen nog vry algemeen stand houdende.

Hoewel nu, in deeze, de gedagtenis van 's Mans naam, en den muil, voor het bedde 's nagts staande, waar in 's morgens iets aangenaams gevonden wordt, alleen behouden is; ziet men, dat 'er voor het overige weinig overeenkomst tusschen onze gewoonte en deeze Geschiedenis te vinden is; des men zeggen mag, dat dezelve zeer onwaardig en ongeschikt dus wordt vereeuwigd: dan wy zyn niet afkeerig van te denken, dat men in den beginne op een geheel andere wyze hier in gehandeld hebbe, overeenkomstiger naamelyk met de gebeurtenis, welke gewoonte daarna, gelyk meer andere dingen, door af- en by doen geworden is, zo als ze tegenwoordig onder ons in zwang gaat. 't Zou ten minsten beter naar de Geschiedenis gelyken, indien op zulk eenen dag, wanneer de Roomsche Kerk de gedagtenis van NICOLAAS, als een Almanaks- Heiligen viert, deszelfs weldaadigheid nagevolgd werdt, niet door wat lekkers in de muilen en schoenen der Kinderen te steeken, en hun veel van St. NICOLAAS ryden door den Schoorsteen op den mouw te spellen, maar door werken van barmhartigheid, het geheele jaar door, onbekend, te bewyzen aan lieden, die men weet van goeden huize te zyn, en door zwaare armoede, welke zy schaamen te ontdekken, gedrukt worden.

Zodanige menschen zyn 'er toch altoos geweest, en zullen 'er blyven, die, door byzondere bestellingen der Voorzienigheid, (hoedaanige 'er veele kunnen zyn) in het onderspit geraakt, meer te bejammeren zyn dan onbeschaamde bedelaars, welke niet alleen door eigen schuld arm zyn en blyven; maar ook vrypostig genoeg om den ryken te vraagen, het geen hun moest geweigerd worden. Den eerstgenoemden dan te laaten geeven op eene overvloedige wyze, door eene derde hand om onbekend te blyven, en dus niet om eigen roem te bejaagen maar uit zuivere eerbied voor het gebod des grooten Wetgeevers, en uit liefde voor den Naasten zou een waardiger gedagtenishouden en navolgen van NICOLAAS weldadigheid zyn, dan thans op den *zesden December* aan kinderen, of op eene andere wyze geschiedt.

Edelmoedige menschen behoorden wy allen te zyn, die arends oogen hebben om de lydende deugdzaame armoede in haare uiterste schuilhoeken uittevinden. Ik wensche, dat men zich aan dezelve meer gelegen liet leggen, en haar in den druk door weldaadigheid verraste Men wagtte niet, tot dat onze gaaven werden gebeden; maar men kome eerlyke armen voor, waartoe deezen winter gelegenheids genoeg zal zyn, Ik zou my vleien met de hoop, dat zulks geschieden zal, wanneer ryken zich verledigen wilden om naauwkeuriger te weeten de gesteldheden der menschen, die ver beneden hen zyn. 'Er is 'er, ik ken ze, die wel een liefderyk hart hebben om weldaadige geschenken uit te reiken; maar somtyds geene gelegenheid daartoe weeten; of gelegenheden, welker staat zy niet regt kundig zyn, en waar omtrent zy niet ruimsschoots durven wel doen, uit vreeze van bedroogen te zullen worden, gelyk hun meermaalen wedervaaren is. Men behoorde ook vooraaamelyk agt te geeven op zulken, die uit enkele armoede in verzoeking tot oneerlyke daaden gebragt zyn. Meer dan eene ongelukkige Dochter is 'er, welke, hadt zy onder het opzigt van braave lieden gestaan, die haar met het

koopen van eenige klederen uitgerust hadden om eene dienstmaagd te kunnen worden, bewaard zou zyn gebleeven van tot hoerery te vervallen, uit welken staat zy nu gaarne gered zou willen zyn, was 'er maar kans om in een eerlyk huis dienstbaar te kunnen worden; maar zy is nu haar goeden naam kwyt, en wie wil zich haar aantrekken? - zeker, men ziet den byzonderen staat der armen niet genoeg aan, en ik vreeze, dat men zich veeltyds alleen vergenoegt met aalmoessen te geeven, dat niet toereikt. Men moet het oog op armen houden dikwils vermaanen, by zich laaten komen, vriendelyk met hen spreeken, aanmoedigen en troosten. Dit houdt hen in eene soort van ontzag, vrees en liefde: het behoedmiddel meenigmaal tegen ondeugden. Aalmoessen moeten nooit als afgeperst, maar met een vrolyk hart vaardig gegeeven worden; doch aalmoessen moeten ook nooit zonder zagte en vriendelyke lessen uitgereikt worden. Dan verrigt men twee pligten te gelyk, en ik heb my sedert lang daar zo wel by bevonden, dat ik mynen Leezeren durf maanen dit voorbeeld bestendig te volgen.

Voor 't overige, dunkt my, dat Ouders en Kinders door het voorbeeld van NICOLAAS wel aangespoord kunnen worden tot mildaadigheid omtrent de Armen; maar het geval komt my geschikter voor om Ouderen te leeren, de eer der Dochteren, zelfs in de uiterste armoede, voor geen waerelds goed te verkoopen. Doch hoe komt het by, dat op zulken dag, zo men toch aan NICOLAAS denken wil, daaraan niet gedagt wordt? of is het onnoodig daaraan te gedenken? is het braaf de Voorzienigheid niet te erkennen, die de deugd des Edelmans door deezen zeldzaamen weg heeft willen bekroonen, en hem uit zyne verlegenheid redden? Wy leeren 'er uit, dat de voornaamste zedelessen niet altoos uit eene Geschiedenis worden getrokken, en veele menschen de Voorzienigheid Gods ondankbaar over het hoofd zien.

De Denker.

N°. 467. *Den* 9 December 1771.

[*Vervolg van* No. 458. *over het* Voor- en tegenschryven *door denzelfden Schryver, als mede over de* Spelling *onzer Taale*.]

Et studium nobis, quod fuit ante, manet.

OVIDIUS.

Men Heer den Denker.

Al had je me juist niet rond uit geschreeven†, dat je me niet van nooden had, zoo zouw ik dat eevewel makkelyk begreepen hebben, om dat je me brief zoo lang hebt laaten leggen; nouw wil ik ook noch wel rys aan je schryven, en dat daarom voornaamelik, om dat 'er veul

† In 't 458 Vertoog bl. 316

in je antwoort staat, dat me maar hallef aanstaat, en dat hebje ook begreepen, dat het maar most doen, en om die rede zal ik daar geen grooten omstag over maaken. Ik schyn je toe een hupsch man te zyn, en daarom vrees je, dat je me niet verblyen zelt met je antwoord; wel die hupsigheid, die jy je verbeelt, mot dan al van een rare soort zyn, als ze zo gaauw kon knorrig worden op een ander, die maar zyt dat hy denkt, ik ben van die Luy niet, maar ik spreek graag ook zoo, als ik 't meen, en dat behoore alle braave Luy te doen, en dan zouw 'er meer kans zyn om mekaer met reden te verstaan; dat 's dan te zeggen, als jy ja zy, en zy wiste waarom, en ik neen, en ik wist dan ook waarom dat ik et zy; want dan zouw jy me motten zeggen, waarom dat je dogt dat je gelyk had, en dat zou ik ook motten doen, en zoo we dan niet een van byen zot waren, of te groos om ons stik op te geven, of te bang, dat we der wat deur zouwen verliezen, dan zouwen we ummers met 'er haast over een kommen; en zoo we dat al niet konnen doen, dan zouwen we ummers niet anders van mekaer kennen denken, als dat we alleby ons weetje wisten, en dat jy jouw reede voor de beste hiel, en ik de myne ook, en daar mee zouwen we alle by wel te vreen zyn, en ik zouw van jouw gelooven, dat jy met 'er tyd noch wel zien zouw, dat je ongelyk had, en dan jé ja wel in neen zouwt veranderen, en als je wel denkt, zouw je dat van myn ook motten denken, want anders docht je niet na den aart der liefde; want ik mag een gering man zyn zoo ik wil, dat weet ik eevewel, dat de tyd my geleert heid, dat ik oover veul dinge kwalyk dogt dat ik nouw beeter begryp, en zoo zal 't jouw en ieder en ook gaan, en om dat ik dat weet, zo denk ik

nouw ook, dat als een ander rys op een andre wys denkt als ik, dat hy wel beter zal leeren, als et maar iemand is, die zoekt te leeren, en as hy dat toch niet zoekt te doen, dan komt et 'er niet op aan, al haspel ik niet met em, want dan is hy willens blind of gek, en al stoot men hem dan, volgens het zeggen van Salemon, in een mortier, hy zouw toch niet wys worden. Nou dat is tot daarentoe, en jy begrypt nou ligt, dat ik niet boos ben, al zegje dat je myn niet noodig hebt, maar dat ik alleen jouw op myn beurt wil zeggen, is, dat ik anders denk, en dat de staaltjes, die ik je in men eerste brief opgegeeven heb, je daarvan al mosten oovertuigt hebben, want al raakt myn briefschryven geen Burgemeesters of zulken soort, ik schryf evenwel voor menssen an menssen, en dat noch wel oover dingen, die een Bedelaar zo wel eygen zyn as een Koning, en dan kenje ook wel begrypeu, dat het tussenbyen soort ook raakt. Nou is het zeeker, dat je van dat laaste soort het meeste geleeze word, en daarom denk ik, dat het niet kwaat was, al wisten die Luytjes rys, dat ze niet wyser zyn als de rest, want geloofme, ik spreek deur ondervinding, daar zyn verbaast veul menschen, die denken, dat ze beeter denken en beeter doen als andere, om dat ze meer geld hebben, of om dat 'er Vader of Moeder een Neef of een Nicht is van een groot Heer, en zy die glooven dan ook op haar beurt, dat zoon Hans veul beter denkt als zy luy, al was hy op geen derde part na zoo wys, als zen Stalknegt is, en die luy zouwen dan rysjes zien, dat ze kwalyk hadden, en misschien leeren, dat ze een ander, die minder geld had als zy, en die misschien de Zeun van een Schoenlapper of de Dochter van een Kruyer

is, niet mosten anzien as of ze ook geen menssen waren, en wie weet, of daar ook niet deur kommen kon, dat een party Luy, die dienstboojen houwen, mee al niet zouwen verbetert worden, want dat 'er veul zyn die 't noodig hebben, weet ik ook wel, en misschien beeter als jy, om dat je geen gelegenheid hebt om 't zoo wel by ondervinding te weeten, dat 'er een party Heeren en Juffrouwen zyn, die der volk nooit anders as snaauwende en knorrende toespreeke, net even al eens of ze ook niet zo wel menssen waren, as zy het zelvers zyn; nouw kan 't wel weezen, dat ze dat doen om te toonen, dat ze de Baazen zyn, maar dan is het ummers een blyk, dat ze niet heel wys zyn, as ze der meerderheid allen te kennen geeven deur bretaliteit. Maar dat is nouw afgedaan, en ik kan je nouw zeggen, dat ik gloof, dat je schryvers genoeg tot jouwent hebt, en dat ze voor en teugen kunnen schryven; wat dat betreft, dat zou ik ook wel kennen, maar dat wil ik niet doen, en ik gloof ook, dat dat geen braaf man past, en dit was ik graag, al ben ik niet ryk; na myn denken is de eerlykheid de grootste schat, en die, om den broode van daag zyt of schryft, dat hy morgen weer omverstoot, is geen eerlyk man, en daar moet jy niet mee te doen hebben, want ik denk, dat jy niet hoort tot dat slag van volk, die met schryven voor de Boekverkoopers de kost mot winnen, want behouens je wel neeme, dan zouw je veul van je agting by my verliezen, daar ik nouw van je denk, dat je uit liefde voor de menssen schryft om ze beeter te maaken, maar dat je nouw en dan rys geen lust hebt, of geen stof of geen tyd, en dat dan iemand als ik, die veul weet, en je de waarheid zou schryven, dat misschien alle niet doen,

je wel te pas zouw kommen, vooral om dat je zelts zegt, dat ik duidelyk schryf, dat by myn voor een deugd gehouwen word, en het kan my niet scheelen, of ieder 'er om lacht, want ik geloof, dat dat slegt volk is, die anders zeggen en anders meenen, en daarom onduidelyk schryven, of zotten, die 't anders niet kennen uitdrukken, en zo gy dat soort van volk voorstaat, gelyk me dunkt uit je brief, as ik je woorde in ernst mot opneeme, dat ik niet weet, wat kan men dan van je glooven: wat nouw me spelling aangaat, daar oover wil ik met jouw niet krakkelen, ik schryf net als ik spreek, en as ik spreek, verstaan me de luy, en jy zegt zelfs, dat je myn schryve verstaat zonder dat je by elken zin mot ophouwen, en dan verstaan ik daar uit, dat ik ook wel mot spellen, want dat staat me noch heel wel voor, dat ik dat van me Meester geleert heb, dat ik net zulke Letters most gebruiken in 't spellen, die zulke klank aan 't woord gaven, as ik hebbe wouw, dat een ander maakte; dat ik nou dat gedaan heb, mot zeker zyn, of dat is niet waar, dat jy et verstaan hebt: wat nou verders belangt de Digters en Taalkenners, die zyn ummers de Heere Staate niet, en as ze dat niet zyn, dan kenne ze ummers geen wetten stellen; laat ze wat schreuwen, as ik denk, dat ze gelyk hebbe, dan zel ik ook spelle op haar wys, en as ik denk, dat ik 't beeter heb, zel ik 'er me niet an kreunen, waat dan weer ik vast, dat as et 'er op an komt, dat ik dan zo wel rede van me spellen kan geeven as zy; en nouw je me in me beroep antast, durf ik zegen dat ik al lang in de wil, gestaan heb om een speldeboek te maaken en rys te laaten zien, dat die Schreewers met 'er spel-

len niet meer weeten as ik, en dat ze geen beeter reede weeten as de kinderen, waarom dat 't eene woord zus en 't ander zoo spellen, dat 's dan te zegge, om dat et 'er Meester zoo doet, want et is gek, dat ze de menssen wille wys maaken, dat ze daar deur verstaanbaander worde, of ze Vader schryve met eene *a*, of met twee *aa*, of met *ae*, want dat is zeeker, dat 'er niemant wat anders deur verstaan zal op wafferen wys dat et geschreeve is; en of dan die baazen der wat onverstaanbaare taal byzetten, dat is maar groosheid, om te toonen dat ze geleerd zyn, en dat 's ummers niemendal, as ze de grond van de zaak niet onderzoeke, daar komt het op an, dat ze motte maaken, dat al de woorde eeveleens motte gespeld werde, en dat me niet mot zetten Vader met een *a*, om dat me spelt *va*, en Vaader met twee *aa*, om dat me spelt raad; maar 't verveelt me om daar langer over te schryven, en ik voel ook, dat ik te veul zouw zegge, daarom montie toe, ik wil de goeje naam, die je me gegeve hebt, as of ik een vreede lievend man zou zyn, liefst by je houwen, en dat wel daarom, om dat ik toch wel weet, dat ze 't uit groosheid zouwen willen winnen, want anders zouw ik 't niet laate uit vrees voor dat twaalf tal penne, dat teugen my in den inkt zouwden gedoopt worden: neen! al heel niet, ik zouw 'er de dertiende ook anwaagen, en je toonen, dat ik de moet zoo gauw niet liet zakken, as ter op an komt, maar ik zouw eevel zoo verzigtig zyn, dat ik 'er me naam niet by zette, om dat ik wel weet, dat de mensse zoo gek zyn, dat ze van geen gemeen man, as ik maar ben, zouwe wille leeren, en zoo ik 'er al een by zette, zouw ik een Latynsse van onze Domene vraagen.

Wat nou betreft je raad, om maar te Woerden te blyven, dat ben ik met je eens, want veul verhuizen kost veul bedstroo, en terwyl ik hier in men eyge gedoentje zit, en dat de tyje slegt loope, zoo dat ik niet veel Geld voor me huysje zouw krygen, denk ik dat het een goeie raad is, en vry beeter as die om een Rooman te schryven, want daar beb ik altyd geen zin in, jy magt er van schryven wat je wilt, dat is ver booven me kragt, en ik zoek me niet doot te blokke om een geval te verzinnen, dat zoo na aan 't waare komt, dat et de meeste man geloost, en dat dan zo plezierig te schryven, dat 'er de Schooljongens zin in hebben, en de Geleerden op zwyge motte: neen vriend, daar kom ik niet an; een Denkertje, zoo nouw en dan, daar zag ik kans toe, maar om et te doen as jy, dat zouw ik ook al niet willen doen, en schoon ik er me brood mee most winnen, ik zouw er nog wat by doen, want ik weet wel, dat men niet altyd eeve veul lust heid, en die dingen motten noch al plezierig weezen nouw en dan, of ze hebben geen trek, en dat zie ik wel, dat kenje ook niet altyd uithouwen; zo veel altyd weet ik, dat ik et niet zouw kennen doen, maar dat ik liever een kruyer was, en daar toe word ik al wat out, zo dat ik geloof, dat et best is, dat ik maar aan myn dingetjes blyf en my noem

je geneegen Vriend

JAN WEETAL.

Woerden den 17 Oct. 1771.

Antwoord.

Ik verheug my te zien, dat gy aan uwe dingetjes blyven wilt, en de tyden, die zo slegt loopen, wel in agt neemt. Ik geloof, dat gy de beste keuze doet. Wierdt uw voorbeeld van veelen gevolgd in deeze dagen, en bleef elk vlytig by zyn werk zonder naar hooger dingen op eene gevaarlyke wyze te staan, zy zouden daarna geen hoogen val doen. Ik heb deezen uwen tweeden brief tot dat einde bekend gemaakt. U natevolgen zal allen voordeelig zyn, en neemen Taalkenners uwe aanmerkingen over het spellen in agt, zy zullen daarin vinden, dat men al lang heeft aangemerkt, naamelyk dat de spelling van veele woorden gegrond is alleen of op eigen keuze, of op eene navolginge der Latynsche Taale. Gy zult misschien met veelen verlangen, dat eenmaal een talryk en aanzienlyk Genootschap zich vereenige, niet om te hairklooven hoe men wel spellen zal, maar om alleen te bepaalen hoe voortaan de woorden te schryven, Ik twyfel niet, of de meesten, die daarop wagten, zullen hen volgen, en wy dus met 'er tyd eene gelykvormigheid in onze Taal krygen, die 'er noch aan ontbreekt. Uwe andere aanmerkingen in 't eerste uwes briefs geeven blyken van eene goede zedekunde aan de hand. Gaa voort zo te denken. Men volge u ook daarin, en spreeke gelyk men het meent. Eerlykheid is een der noodigste en grootste sieraadien.

De Denker.

N°. 468. *Den* 16 December 1771.

[*Aanmerkingen over het* Kategiseeren, Kategiseerboekjes *en* Belydenis doen.]

> *Catechismi duplex sit formnla: haec contractior, quae memoria & ingenio infirmioribus ediscenda*; *illa fusiori, quae abiis, qui dotibus amplioribus imbuti sunt, exigenda. Non assumenda in cathechizandi formulam, nifi quae principia fidei, eaque ad salutem absolute necessaria. Si plura accumulemus, periculum est, ne populi indocile ingenium obruamus & lubricam memoriam plus aequo oneremus. Cavendum, in Catechizandi formula ne responsa in longum extrahantur. Multum conducit rudiorum fragili memoriae, ut omnia breviter, modo dilucide, concludantur*.

O. BOWLES *in Past. Evangel.*

MYN HEER!

Het ontwerp,† door u gemaakt ter afschaffinge der Kategiseermeesteren, en voortaan de jeugd aan het onderwys der Leeraaren alleenlyk toe te vertrouwen, heeft my zeer wel bevallen. Ik geloove egter niet, dat gy deeze stof door één Vertoog hebt uitgeput, of daar in alles in overweeging genoomen, dat in aanmerkinge vallen kan. Drie dingen heb ik 'er in verlangd, welke gy niet aangeroerd; maar mogelyk tot eene volgende reis gespaard hebt. De eerste is, waarom gy het Kategiseeren der kinderen niet mede den Ouderen toevertrouw hebt. Ik wil gaarne toestaan, dat dit weinig in gebruik is; dat de Mee-

† In 't 457 Vertoog.

sten dit verzuimen; dat van honderd geen drie zich daar mede ophouden; dat sommigen zich al wel meenen af te slooven, wanneer zy hunne Kinderen de vraagen overhooren, eer zy naar den Kategiseermeester gaan, en voorts nooit hen ondertasten, of zy niet als aapen leeren, maar eene geregelde kennis van het Evangelie krygen. Gy zult my zekerlyk daarop antwoorden, dat weinige Ouders tot zulk een onderwys in staat zyn, en veelen zelfs eenen Kategiseermeester van nooden zouden hebben. Ik ben het hierin met U eens, en geloof, dat zy allen den Godsdienst niet regt verstaan, of zo al, dat zy geene bekwaamheid hebben om hierin eenig onderwys op de regte wyze te geeven. Wat hiertoe al behoort, hebt gy ons in uw Vertoog duidelyk geleerd.

My dunkt egter, dat zy, hunnen Godsdienst eenigermaate wel verstaande, hierin iets zouden kunnen doen, en de Predikanten sterk in de hand werken. Al hebben zy den regten slag van 't Kategiseeren niet weg, nog die handigheid, welke andere bezitten; zy zouden evenwel de eerste beginzelen hun kunnen inscherpen. Eene Moeder leert haar kind praaten, een Vader leert hetzelve redeneren, al is het over beuzelagtige zaaken, hier aan is niets geleegen, het kind leert; en dat is genoeg. Dit zo zynde, waarom zouden zy niet op dezelfde wyze gemeenzaam met hunne kinderen kunnen redeneren over Godsdienstige waarheden? Het geheugen zou hierdoor minder gevergd en vermoeid, het verstand meer opgehelderd, en tot 't begrypen bekwaamer gemaakt worden. Dus zou men de kinderen zo ver kunnen brengen, dat ze min of meer beschaafd en niet geheel dom waren, wanneer ze in de Kategisatien der Predikanten overgingen.

Het ander Stuk, dat gy niet aangeroerd hebt, is eene bepaaling te maaken, welk Kategiseerboekje de jeugd gebruiken zal. Ik ken 'er moogelyk wel vyftig, alle ingerigt op eene byzondere wyze: sommigen zyn te groot, anderen te klein, eenigen bevatten al te hooge dingen, anderen zyn te algemeen: weinigen en mogelyk geen drie of nog minder zyn geheel regt ingerigt naar de vatbaarheid van kinderen; in een be-

kend en byna overal in gebruik zynde boekje, wordt, by voorbeeld de *Scientia media*, of middelkennis, dat fyne geschilstuk der Jesuiten, den kinderen geleerd, behalven eenige andere Stukken, die men 'er in missen kan, hoewel men het anders voor een der besten moet houden. Een Leeraar van ons Vaderland heeft het willen verbeteren, maar het is 'er, mynes agtens, niet veel beter door geworden, en mogelyk daarom minder in gebruik. Een ander heeft een boekje alleen met Vraagen uitgegeeven, en hy wil, dat men 'er de Kategisanten antwoorden uit den Bybel of andere boeken zal laaten op zoeken, dat hoofdbreeken is, en hen meer van leeren afschrikt dan aanmoedigt. Kon men dan vyftig of meer Kategiseerboekjes niet eens de monstering laaten passeeren, en uit zo veelen een opstellen, en invoeren, dat, geschikt naar de vatbaarheid van kinderen; algemeen gebruikt wierdt? hoe veel voordeels zou dit de Jeugd geeven? hoe gemaklyk voor de Leeraaren zyn? Dikwils gebeurt het, dat een Predikant, in eene nieuwe Gemeente komende, het oude gebruikte Kategiseerboek afschaft, en een ander, dat hem geschikter voorkomt, invoert: maar hoe veel zwaarigheids ontmoet hy dan; eenigen neemen vaerdig het nieuwe aan, maar een groote hoop, ongezeggelyk zynde, en waanende, dat men hen een anderen last zal opleggen, en nieuwe dingen leeren, willen volstrekt hun oude boekje houden, en steeken het, onbeschaamd, hunnen Predikant, als zy zullen opzeggen, in de hand. Weigert hy hen daaruit te vraagen, zy klaagen aan hunne Ouderen; deeze styven somtyds hunne kinderen daarin, willen geen nieuw geld voor een nieuw boekje uitgeeven, morren over den Predikant, en houden zelfs om die reden wel eens hunne kinderen thuis, liever dan de minsten te zyn, en hunnen Leeraar daarin ten wille te staan, 't geen kwaad bloed zet, en niet ligtelyk wordt weggenoomen. Ik heb in myn leven verscheidene Leeraars daarover dikwils hooren klaagen, en wenschen, dat 'er een algemeen vastgesteld Kategiseerboek mogt zyn. Dan zouden de kinderen telkens by 't veranderen van Predikanten geen verandering in de boekjes ondergaan, dat hun zo lastig valt, en

voorts leeren beeter Bibliotheeken dan na verzamelen, die doorgaans, gelyk ook de myne in myne jeugd is geweest, uit tien of twaalf Vraageboekjes van verschillende soort bestaan, en waar mede men dan zo veel op heeft, dat men nalaat een ander goed boek te koopen. Deeze dingen, byzonder 't eerste, zullen mogelyk beuzelingen schynen in het oog van veelen; maar ik zie ze in een ander daglicht; voor al als het waaragtig is, gelyk het is, dat ik onlangs van eenen der Amsterdamsche Leeraaren op den Predikstoel hoorde zeggen: naamelyk dat de verbetering der Kerk niet te wagten was onder en van de volwassene Leden, maar van de Kinderen, en dat men derhalven niets moest nalaaten tot een godvrugtig onderwys en opvoeding. Hy merkte toch aan, dat de Ouders, over 't algemeen, in eene bystere onweetendheid leefden, zeer verknogt waren aan de zeden der tegenwoordige eeuwe, en zo ingenoomen met de bezigheden der waereld, dat niets, naar den mensch gesprooken, hen daarvan konde aftrekken; - dat de hedendaagsche Predikaatsien, hoe eenvoudig opgesteld, niet bekwaam waren om hen uit die onweetendheid uitterukken, zo lang zy weigerden de eerste beginselen thuis te leeren, of zich daarin te laaten onderwyzen; - dat men by de uitkomst zag, dat het laatste, hoe dikwils men in 't openbaar daarop aandrong, niet kon verkreegen worden, en derhalven gaf hy, ten opzigt van deezen, den moed verlooren; - dat men derhalven eenen bloeienden Kerkstaat alleen uit de Kinderen te wagten hadt, wanneer Ouders, agt geevende wat hun in de jeugd ontbrooken hadt, en hoe zeer de zeden thans verwilderden, hun uiterste best deeden, om dit te vergoeden in hun kroost, en door vroegtydig onderwys den snellen voortgang van een bedorven leven by hunnen Kinderen te stuiten enz. met een woord, zyne Redevoering kwam my zo overtuigend en redelyk voor, dat ik my niet weinig aangespoord vondt om yveriger omtrent de mynen toe te zien, en te hoopen, dat, onder een groot aantal van Ouderen, die hem hoorden, veelen mogten zyn, die 's Mans dierbaare en nadrukkelyke vertoogen ter harte namen.

Het derde, waarop al mede uwe aandagt niet gevallen is, en waar omtrent ik gaarne uwe aanmerkingen hadt vernoomen, is de tyd, wanneer men de meer gevorderde of groot geworden jeugd belydenis van haar geloof zal laaten doen, en tot Ledemaaten aanneemen. Er is zo veel ik weet, hier van geene wet: geen eene Gezindheid heeft dit ooit bepaald. In de Roomsche Kerk geschiedt zulks veel te vroeg, en de reden daarvan is klaar. De jeugd wordt by dezelve zeer sober onderweezen, en de Priesters zyn te vrede, wanneer ze op eenige weinige vraagjes weeten te antwoorden, voorts eenige gebeden van buiten kunnen, en ettelyke uiterlyke Ceremonien wel weeten na te doen. Anderzins komt de Kategismus van het Aartsbisdom *Mechelen*, de dwaalingen uitgezonderd, my nog al de beste voor, hoewel ik niet weet, of die op alle plaatzen gebruikt wordt. Dan by ons is geen tyd daar toe bepaald, zekerlyk om dat de een daartoe vroeger in staat is, dan de ander, uit hoofde van verkreegen kennis in de Godlyke Waarheden, en ik geef gaarne toe, dat om die reden niet wel een tyd te bepaalen is. Doch mogelyk is u onbekend, hoe verschillend dit van veele menschen begreepen wordt. Op de meeste plaatzen doen jonge en ongetrouwde Lieden hunne belydenis, eer zy in den Echt treeden, en is dat agtergelaaten door verzuim, vroegen Echt of onbekwaamheid, dan zo ras zulks maar doenlyk is, 't geen ik zeer goed keure; maar ik ken plaatzen, waar nooit ongetrouwde Lieden tot het Lidmaatschap komen, ten zy ze al ver heen in de jaaren komen: zelfs daar dit niet algemeen in zwang gaat, zyn er menschen, die waanen best te zyn, daarmede tot na den trouwdag te wagten. Deeze ongelykheid komt my vreemd voor; ook kan ik niet begrypen, waarom dezelve wegens de nadeelen, die er uit voort kunnen komen, geduld wordt, of kan men deeze ingewortelde gewoonte niet verwinnen? - Ik beweere niet, dat men allerleie jonge lieden zelfs van eene ongeregeld leven, tot de belydenisse hunnes Geloofs en Lidmaatschap, tot eene verbintenisse, welke zy niet meenen te houden, dwingen moet, en daar door der Kerke oneere aandoen, den Heiligen te ontstigten, en andere Gezindheden aanstoot gee-

ven: maar ik wilde, dat de ouders by de jeugd sterker aandrongen tot eene vroege Avondmaalhouding; ik doele op de zulken, die van een zedigen wandel zyn, en indruk schynen te hebben van de waarheden van het Evangelie. My dunkt, dat Ouders al vroeg hier van tot hunne Kinders behoorden te spreken. Mogelyk zou dit geen onlosse band zyn ter beteugelinge der jeugd en ter behoudenisse haarer zielen. Men kon dunkt my, aanvoeren, dat, by aldien eenige lessen, voor al van stervenden in de tederste nagedachtenis bewaard en met den gewilligsten yver gehoorzaamd moeten worden, zulks plaats behoorde te hebben in 't vroeg bywoonen van JEZUS Avondmaal, welk hy onder de laatste Vermaaningen van zyn leven heeft bevoolen. Men kon gelooven, dat, zo men in 't algemeen de jeugd voor 't voltrekken van den Echt dit aanprees, 'er geene redenen zouden zyn om dit uittestellen, tot dat men met een huisgezin bezwaard, minder tyds vindt om daarop te denken, Men kon de jeugd inprenten, dat er geen grooter eere op aarde is dan zelf en uit eigen beweeging een openbaar teken te geeven, dat men een Kristen is, 't geen zy die in hunne jeugd gedoopt zyn, zekerlyk dan eerst geeven, als zy openbaare belydenis van hun geloof doen. Men moest hun beduiden, dat het een waare en wel geplaatste roem zy openlyk te durven uitkomen voor de eer van JEZUS instellingen in 't midden eener meer en meer verbasterende Eeuwe. Men moest zich toeleggen om hun een denkbeeld te geven van het vermaak, 't welk er geleegen is in het openlyk gedagtenis houden van KRISTUS dood, en dat het smaaken van geestelyke dingen aan zyne heilige tafel allen wansmaak der waereldsche ydelheden verre overtreft Het gezicht van alle verheven waarheden des Kristelyken Godtsdiensts, hier in een punt zaamen loopende, behoorde levendig en aanlokkend afgemaald te worden. Een kragtig betoog, niet van dwaaze inbeelding maar wezenlyk genoegen der ziele in dit oefenend deel der leere, zou diep in het hart der jeugd zinken. Men moest daarboven, in de meenigvuldige voorbeelden van uitspattende jonge lieden, het ongeluk der geenen schilderen, die los in de waereld voorthollen, geen band van weerhoudinge hebben, en tot de verzoekingen niet kunnen zeggen: gaat

‘weg, ik ben uwer niet; in 't openbaar ben ik eenen anderen Heer en dienst toegewyd, welke my een doodelyken afschrik van u geeft; meineedig worde ik niet’! - Voorts moest men hun aantoonen, hoe veel nadeels het los leven van anderen doet, en welke nuttige dingen daar door agter blyven; waarom men ter vergoedinge met dubbele kragten verpligt is te arbeiden, op dat de waereld niet erger worde, maar veel eer het heil van duizenden daar uit voorspruite. De tekening van veele ongelukkigen, de afmaaling van 't aangenaame, wanneer men overal weldoet, het onwaardeerlyke van inwendig ziels genoegen op 't gezigt der vrugten, die voortgekomen zyn door ons toed oen, treft het teder hart der jeugd diep, en zulke edele aandoeningen moeten niet verzuimd worden. Hier van moest men treffende schilderyen maaken, op dat de jeugd duidelyk gewaar worde, hoe noodig haar heilig en voorbeeldig leven in de waereld zy. Men moest haar voorgaan, en ter navolginge aannoopen. Men moest haar gelegenheid geeven tot weldoen, en daar in helpen, op dat de zaak beter gelukke, en zy vroeg eenen Smaak van 't genoeglyke, dat 'er in geleegen zy, verkryge.

Wat dunkt u, myn Heer! indien Ouders zelve hunne kinders wat beschaafden, en tot het eerste onderwys der Leeraaren een weinig bekwaam maakten; indien men een algemeen Kategiseerboek, naar hunne vatbaarheid geschikt, ontwierp, waar uit onweetende Ouders zelve konden leeren; indien zy overal aandrongen tot het vroeg en eenpariger afleggen der Geloofsbelydenisse, gelooft gy niet, dat deeze drie dingen, van u niet aangeroerd, veel zouden toebrengen tot hervorminge der zeden, bewaaringe der jeugd, en bloeiender Kerkstaat? Overweeg ze, toest ze, en verwerpze, zo gy vindt, dat ze schaadelyk zouden zyn: maar zo niet, zyt gy verpligt derzelver voorspraak en aanpryzer te zyn, op dat gy ook ditmaal met my geoordeeld moogt worden iets ten algemeenen nutte beschouwd, en onder het oog der geenen, die 'er het meeste belang in hebben, en 't minst 'er op letten, gebragt te hebben. Ik blyve

UEd. Dienaar
PETRUS ZELOTES.

Myn Heer!

Ik heb uw 457. Vertoog geleezen, en heb 'er geen zier tegen, dat men ons bedankt. Men betaalt ons voor dat zwaare werk, gelyk gy het zelf noemt, zo sober, dat ik en veelen myner Medebroederen met eene andere bediening meer geld kunnen winnen. Ik zal met 't nieuwjaar U myne rekening van een geheel jaar eens zenden, en daaruit laaten oordeelen Ik ben 'er tot hier toe aangebleeven, om dat ik meen nog al eenig nut te doen, dog zo dra men anders denkt, wil ik 'er van afstaan. Ik blyve, enz.

WILLEM OPREGT
Kategiseermeester.

Antwoord op Beide Brieven.

Nooit heb ik veele Kategiseerboeken geleezen, gelyk de schryver des eersten briefs schynt gedaan te hebben, en kan dus minder van derzelver inhoud oordeelen. Het Stuk verdient egter overdenking en onderzoek, waar toe onze Leeraars best in staat zyn, die toch veele zulker Boekjes kennen, waarom wy hun dit Stuk gerust durven overlaaten. Wat aangaat zynen voorslag, om de Ouders te dringen, dat ze hunnen kinderen zelve wat beschaaven door vroeg onderwys, eer ze in handen der Predikanten vallen; dit is in alles zeer redelyk, zo wel als zyn eisch van de jeugd tot eene vroege Avondmaalhouding aantespooren. Wy hoopen, dat ze met alle aandagt geleezen en meer gevolgd zullen worden, dan tot hier toe is geschied.

Wat den tweeden brief aangaat. Mr. WILLEM is een braaf Man, gelyk 'er zulken meer zyn. Hy denkt, gelyk het behoort. Geringe loon wordt gaarne gegeeven zelfs aan hun, die het zwaarste werk doen. Men vindt weinig edelmoedige menschen, die den arbeid van anderen willen kennen en waardeeren. Ik wil derhalven, dat alle, die in myne Stad hem gebruiken, overweegen zullen, of de Man naar zyne moeite wel beloond wordt, en zal hem anders beter betaalslieden bezorgen.

De Denker.

N°. 469. *Den* 23 December 1771.

[*Stigtelyke overdenkingen op het* Kersfeest.]

Lux fuit haec felix Divini conscia partus,
Omnibus & secum gaudia mille tulit.
Nunc, Deus, adfer opem coeli de culmine nostri,
Nunc, precor, ô coeptis, consiliisque fave.
O ter felicem, qui missus ab aethere summo,
Fert secum Domini jussa sacrata sui.
Nos quibus incumbit dilecta cura peculi,
Huic simul optamus tempora laeta choro.
Desuper affulsit lux aurea. - -
Tu Deus es, mea te vox laudibus evehet unum.
Tu Dominus, festa te celebrabo lyra.

JONSTON ad Ps. XCVIII.

In stille eenzaamheid thans gezeten, valt my, daar ik beezig ben zaaken van verscheiden aart te beschouwen, in gedagten, dat 'er een Vertoog twee dagen voor het alom gevierde Kers-Feest in het licht verschynen moet. Deeze inval bepaalt myne denkbeelden nader tot deezen dag, waarop de gansche Kristenheid, nu de jaartelling op gelyken voet gebragt is, zo staatelyk gedenken zal aan eene Geschiedenis, die maar eenmaal in de waereld is gebeurd, en nooit meer voorvallen zal.

't Strekt tot geen klein genoegen en rust voor myne ziel, dat deeze Gebeurtenis door de oude Proseeten zo duidelyk als meenigmaalen voorspeld, en door de Schryvers van het Nieuw Verbond zo uit-

voerig als naauwkeurig in de vervulling afgemaald is, dat geene der Kristenen eenig bedenken maakt, om dezelve als min waaragtig aantemerken. Eenige Ongeloovigen, 't is waar, hebben op dezelve hunne aanvallen gedaan; doch het is hunne oude gewoonte op zaaken, die hun verbysterd vernust vreemd voorkomen, te vitten, en den Kristenen te ontrukken, was het mogelyk, dat denzelven den meesten steun en troost geeft. Dit is hunne gewoone dankbaarheid, die wy van dat slag van menschen te wagten hebben, voor eene openbaaring, waarvan zy zelven meer geleerd hebben dan ze willen weeten. Ondertusschen wordt myn hart niets ontzet door deeze schreeuwende Geesten; wat is 'er, dat zy niet aantasten? wat zo heilig, dat zy ontzien? De grootste Waarheden, waarin de diepste wonderen opgeslooten liggen, zyn juist de geenen, daar zy het meest op aanvallen, als of zy de zekerste dingen met het minste geweld en besten uitslag konden ydel maaken. Zekerlyk zy hebben zich wonder wel gekweeten aldus tegen het gansche Kristendom aan te druischen. Maar wat hebben deeze wargeesten zich ingebeeld! Zal de een of ander schreeuwer de algemeene stem der geenen, die wel weeten, wat zy op vasten grond gelooven, aanstonds verstommen, of ons uit de hand rukken een Leerstuk, dat wy ons nooit zullen laaten ontwringen? Meenen zy ons ook tot bekerelingen te maaken, gelyk zy hier en daar eenen, die de stellingen der Kristelyke Kerke nooit regt onderzogt heeft, veel min de zekere steunzels, waarop zy rust, tot zich getrokken hebben? Ligt viel hun die overwinning. Zy hadden te doen met menschen, die veel meer heils in de losse zeden der onzinnige waereld vonden, dan in de navolging der deftige leerpunten van de eeuwige Waarheid. Zy beweegen dan zo min myn hart, als de overeenstemming van eenige duizend Jooden, die ons wegens het vieren van deezen dag uitjouwen.

't Zy al eens zo, dat wy niet ten vollen zeker zyn, dat juist op deezen *vyfentwintigsten December* de aanbiddelyke Heiland der waereld gehooren is, maar of vroeger of laater. De Geleerden denken, gelyk

ik wel eens geleezen heb, daarvan verschillend: dit gaat my weinig aan. De Voorzienigheid, geloof ik voor my, heeft zeer gewigtige redenen gehad, waarom zy ons onthouden heeft de volle zekerheid omtrent den juisten dag, daar zy anderszins ons dagen van minder belang ten naauwkeurigsten heeft gegestipt. Dan ik viere den dag niet, maar houde alleen gedagtenis van de groote gebeurtenis, toen, dan wel iets vroeger of wat laater voorgevallen, en dat is my genoeg. Het bygeloof hegt zich niet zelden aan kleinigheden. Wist het den netten dag op het allerontwyffelbaarste, wie weet, hoe veel het denzelven zou bewierooken. Thans heeft hetzelve daartoe geen oorlof, en ik verheuge my vry van alle gevaar te zyn, om ook aan dien struikelblok te stooten,

Gelyk het my altoos als eene wonderlyke en goede bestelling der Voorzienigheid toegescheenen heeft, dat de viering van het Heilig Avondmaal in de alleronwetendste en verbasterde tyden stand gehouden heeft in de Kerk, op dat deeze grondwaarheid niet vergeeten zou worden; zo komt het my ook nog al vry opmerkzaam voor, dat in deeze tyden, in welke de laauwheid der Kerkleden al in zeer hoogen top gesteegen is, de groote Feesten, byzonder het aanstaande, noch gevierd wordt van menschen, die anders in jaar of dag niet ter Kerke komen. 't Zy verre van my dit te billyken, ik valle altoos onzen Leeraaren toe, die zich over dit onvergeeflyk verzuim dier traagen, waanende, dat het genoeg zy, zich dan eens te vertoonen, en voorts in het vervolg naar Kerk of kluis niet meer om te zien, zo ernstig beklaagende, deeze verkeerdheid in helderen daglichte stellen. Niettemin verheugt het nog altyd myn hart, dat menschen, zo weinig voorzien van den waaren Geest des edelen Kristendoms, op zulke dagen ter Kerke komen. Welke dwaaze verdienstelykheid zy daarin stellen, ligt voor hunne rekening; maar ik, van mynen kant, leeze daarin, dat in de Kerk nog meer of min algemeen bewaard word, door den hoogen God, een eerbied voor de gedagtenis der komste van zynen Zoon in de waereld. Deeze wil men noch erkennen, hoe weinig men anders vertoonen moge een Kristen

te zyn. Zo dikwils ik dat soort van menschen zie want in elke Gemeente of Gezindheid wordenze ligt gekend, beklaag ik wel hunne valsche begrippen en wangedrag; maar tevens hoope ik, dat zy, onder de prediking van zulke verheven wonderen, eens tot inkeer zullen komen, en niet alleen begeerig gemaakt worden om de komst, maar ook het leven, de leer, en den dood van zulk eenen wonderbaaren Verlosser yverig in 't vervolg te hooren. Valt myn Vertoog in de handen der zulken, ik hoop, daar ze de redenen, van den kanzel tot hen gevoerd, zo weinig tot hier toe overwoogen hebben, myne aanmerkingen, thans over hen gemaakt, in stille ernstige overdenking neemende, beslissen zullen by zich zelven, of hun gedrag geene verbetering noodig heeft.

My verzekerd houdende, dat myn Vertoog in handen van meer anderen zal vallen, die met my, hoe menigmaal zy de gewoone Leerredenen, die dan staan gedaan te worden, gehoord hebben, egter die op nieuws hooren willen; wil ik hen aanmoedigen, niet om den dag der geboorte des grooten Verlossers te vieren, maar deeze verbazende gebeurtenis staatelyk en eerbiedigst te gedenken.

Nooit heb ik dien dag, federt ik van denzelven regte begrippen kreeg, dan met eene zekere inwendige vreugd zien naderen; nooit dien als met genoegen doorgebragt; nooit eenige walg van de allereenvoudigste Leerreden, dan gehoord, gevoeld. Wat is 'er de oorzaak van, dan de diepe eerbied en verwondering, waarmede myn hart op 't hooren van die verbazende dingen als geheel doortrokken was? - De zesde dag der waereld was wonderlyk; de dag der zondvloed verschriklyk; de dag van Israels verlossing uit Egypten opmerkelyk; de dag van Salomons tempelinwyding heerlyk; de dag van Jeruzalems verwoesting byster naar; maar de dag van de geboorte des geenen, die geen roof agtte zynen Vader gelyk te zyn, de verbazendste, de wonderlykste, de glorierykste der Kristenen. Keer te rug, gy voorbygevlooge Eeuwen, en zeg ons, hebt gy ooit eenen soortgelyken tweeden dag aan het licht

gebragt? treedt te vooren gy navolgende Jaaren, en zult gy eenen dergelyken aan de waereld geeven? Wanneer zullen de Engelen op nieuws den lofgalm aanheffen: Eere zy God in de hoogste Hemelen en vrede op aarde; in den mensch een welbehagen! nimmer! ze is maar eens gehoord, en zal andermaal niet gehoord worden. Laaten wy ons dan schikken om die waereldverbaazende Gebeurtenis zo aantehooren, dat onze harten het zoet en lieflykstreelende van dien lofzang gevoelen en gloeien mogen van eene heilige dankbaarheid. Eene aandagtige voorbereiding, eene naauwkeurige overweeging van het wonderbaare en gezegende dier geschiedenis heeft gewenschte gevolgen. Ik ten minsten stel my altoos, by het naderen van dien dag, van tyd tot tyd voor, wat ik dan met gescherpte aandagt ter bespiegeling en leeringe hooren zal. Eene hemelsche Openbaaring zonder weergaa viel, voor bykans agttien Eeuwen op deeze waereld, die ik bewandele, voor. Hadt de wyze Schepper van myn leven myne komst in de waereld vroeger noodig geoordeeld, ik zou 'er ook getuigen van geweest zyn. Zyn Godlyk gezag, die my van derzelver waarheid verzekert, is nu genoeg tot myne overtuiging. Ik geloof ze, al heb ik ze niet bygewoond, al woon ik 'er niet. Bewandelde ik de velden van Bethlehem, waarze voorviel, ik zou my niet sterker van de waarheid overtuigd houden. Een dolle yvergeest bezielde wel de Kristenen, voor eenige Eeuwen, om die Landstreek den Saraceenen te ontneemen. Die plaatze, waande men, was te heilig om door de aanbidders van Mohammed betreeden te worden. Maar welk een zegen heeft hunne dolle Kruisvaarten bekroond? brandde toen aldaar een heiliger yvervuur, een levendiger geloof, een hartelyker liefde voor den Verlosser in hunne harten, dan toen ze in Duitschland, Engeland of Frankryk waren? hadt het zagtmoedig Evangelie ergens eene les gegeeven om met het wreede oorlogszwaard Ongeloovigen aantevallen en die Landen hun te ontrukken? De misdaaden van allerlei aart, door de Kristenen, zo Koningen als gemeenen, bedreeven ter plaatze, waar JESUS Naam

geklonken hadt, leerde genoeg, hoe weinig de plaats zyner geboorte en omwandeling de harten der menschen met zyne bevoolen liefde, eendragt en godsvrugt bezielt. Was aan dezelve de Heiligheid onzes levens verknogt geweest, de ongeregtigheid zou geen oorzaak zyn geweest, dat dat Land zyne Kristen Inwooners uitgespuwd zou hebben. Hing 'er levendige Godzaligheid van af, de wyze Regeerder zyner Kerke zou ze tot hier toe niet gelaaten hebben in de bezitting van Ongeloovigen. Welke geessel heeft Europa meer geteisterd, dan de onzinnige drift om het Heilig Land te winnen. Men is 'er nu van geneezen. Het verlies van ontallyke millioenen gelds, de ontvolking der waereld en de onbeschryflyke stroomen bloeds, door de hand der Saraceenen onder de Kristenen vergooten, heeft eindelyk Europa's Vorsten en Volken wyzer gemaakt, en Kruisvaarten geheel doen vergeeten. Een enkele bygeloovige Pelgrim mag noch eens derwaards reizen; maar dat is het ook al. Men laat dat beroemde Land in de handen der Turken, tot dat het der Voorzienigheid behaagen zal dat weer te geeven aan heiliger Kristenen, of bekeerde Jooden. Best is het zeker afte wagten, wat de Eeuwen baaren zullen? In alle waereldoorden kan God opregt gediend worden. De Overweldiger van Egypten mag tegen het Opperhoofd van Damascus thans in die streeken den Oorlog voeren: wy zullen het aanzien, en den tyd verbyden, waarin de Regeerder der waereld uit de duisternis het licht zal voortbrengen. Wie doorgrondt de diepten van zyne regeering omtrent de Koningryken en volken der aarde. Daar de vrede verkondigd is, woedt thans het zwaard, maar dit zal eindelyk eens plaats maaken voor den laatsten vrede, nooit van eenige vyandschap gevolgd. Dit in het oog houdende, willen wy, schoon zo verre verwyderd van het beroemde Bethlehem, aan de aldaar gebeurde komst van den Heiland in het vleesch gedenken. Wy zullen de verklaaring dier Geschiedenis op nieuws door onze Leeraaren hooren doen. Nieuwe aandagt moet ons bezielen. Wonderen verliezen nooit iets van het wonderlyke; Wonderen

worden ook nooit uitgeput, en daarom wordt myne ziele nooit verzadigd van hooren, en overdenken. Het verstand der waereld moet by deeze Gebeurtenis gevangen gelegd, de wysheid der waereld dwaasheid verklaard worden. Ik moet my alleen verwonderen, begrypen kan ik niet. Men bezie de oneindige hoogheid des oneindigen Gods; men overdenke den elendigen jammerstaat, waarin het menschdom gezonken was; men overweege, hoe Jood en Heiden, ten dien tyde byzonder, in de dikste duisternis gezeeten was: men overdenke hoe eene arme Maagd, doch van Koninglyken huize, een Kind ter waereld brengt, met welk de tweede Persoon der Godheid vereenigd, die geene was, welk een werk zou uitvoeren, waar toe het vleesch kragteloos was. De eeuwige, hooge, onbegrypelyke Zoon des Vaders, God boven al te pryzen in de eeuwigheid, in wien alle volheid woonen zou, woonde by den mensch, en heeft deszelfs gestaltenis aangenomen! Verklaar dit onbegrypelyk Leerstuk, geleerdste der Stervelingen, zo gy kunt. Scherp uw vernust, span alle uwe verbeelding uit, breng het zo verre gy moogt, eindelyk zult gy moeten zeggen: 't is my te hoog, ik kan 'er niet by! Indien het dan aangenaam is in wonderen zich te verlustigen, de aanstaande dag zal ons de beste gelegenheid daartoe geeven. O heerlyke dag van alle dagen, die, de waereld immer gezien heeft, wat zult gy ons al niet leeren? Een van die ontallyke wonderen, die in den Allerhoogsten zyn: een, zo ver wy weeten, der allerverwonderlyksten: een van die zegeningen, welks invloed byna agttien Eeuwen heeft geduurd, en de Eeuwigheid zelve verduuren zal: een, waaraan wy al de waare wysheid en Godsvrugt, al de troost en leven, al de gerustheid en vreugde, die in de waereld woont, of verder woonen zal, alleen moeten toeschryven: een, waarop myn ziel zich by den laatsten ademsnik alleen zal gronden. Verneder U, trotsche waereld! en leer hier waaren demoed. Verootmoedig u, onzinnige Stervelingen! en kryg waare wysheid. Buig u neder, O losbandigen! en leer de talryke ydelheden, waar aan gy u vergaapt, versmaaden. Is de Leer van 's waerelds vergankelyk-

lykheid en uwe boosheid, van uw verderf en zonden, waarachtig, gelyk zy is, waar van uw eige bestaan u overtuigt, zo gy op de overtuigingen van uw hart een oogenblik letten wilt: welke zyn dan de zegeningen, door Jesus komste aangebragt! hoe talryk, hoe onschatbaar, hoe eeuwigduurend? Hy heeft, dus drukt zich de groote Apostel in die verheeven en veel bevattende taal uit, het leven ende onverderflykheid aan het licht gebragt door het Evangelie. Denk na, wat Hy reeds gedaan heeft aan ontelbaare zaligen, wat hy thans noch doet aan zyne Heiligen op aarde, en wat Hy doen zal aan die nog niet gebooren zyn, tot het einde der Eeuwen, en zeg my, kan uwe ziel zulks bevatten Laaten Godloozen zeggen, dat zy geen heil van Hem genooten hebben: maar hebben zy dat begeerd en gezogt? willen zy het noch hebben? Deedt Hy hun onregt, of hebben zy zich zelven door ongeloof dat aangedaan? de geheele waereld is niet de zyne geworden nog algemeen tot hier toe verlicht, maar hoe veel is niet de voorige woestheid, snoodheid, wreedheid, en andere wanbedryven der waereld perk gezet, alleen door het Evangelie? en hoe veel hoope hebben we niet, dat in volgende Eeuwe voltooid zal werden, 't geen thans maar pas begonnen is.

Welke verpligting hebben wy dan niet, welke dankbaarheid zyn wy dan niet schuldig aan Hem, die door onze zaligheid niet zaliger worden kon, en niets deedt om zich te verryken, daar hy ryk was? Edelmoedige liefde, liefde boven alles verheven en onbegrypelyk voor het beste vernust, drong hem elendigen gelukkig te maaken! en zal dan ons hart nu niet gloeien van liefde en dankbaarheid, veel meer op den aanstaanden Feestdag? - Breng, O Geest des levens! wien wy aanbidden, breng, door den weg eens levendigen geloofs, eener ongeveinsde boetvaardigheid, eener waare heiligmaaking, de zielen der laauwe Kristenen tot den Heer der Heerlykheid, wanneer zy zyne eerste intrede in de waereld herdenken, en laat het licht voorden regtvaerdigen gezaaid zyn, en vrolykheid voor den opregten van harten!

De Denker.

N° 470. *Den* 30 December 1771.

[*Over de Nieuwjaars - Complimenten en Brieven*.]

Id, quod es, esse sugis: fugiunt sua germina flores:
Non anno florent lilia viva suo:
Poma suos ramos, alvearia melle relinquunt:
Tempore deficimus, turba caduca, brevi.

J. DE BISSCHOP.

Gelukzalig Nieuwjaar! is het gewoone compliment, dat wy voorheen al zo dikwils gehoord, en overmorgen, mogelyk eenige hondermaalen, al wederom hooren zullen, eer de blyde avond van dien voor veelen zeer lastigen dag zal gekomen zyn. Een Engelsch Schryver, van onze Natie spreekende, zegt onder anderen, dat 'er by ons eens in 't jaar een algemeene opstand vernoomen wordt, en wel op deszelfs eersten dag, doch dat dezelve zonder wreedheid of bloedstorting vreedzaam afloopt. Elk een, dus verklaart hy zich nader, groot en klein, is op dien dag, van 's Morgens vroeg tot 's Avonds laat, op de been; de straaten zyn vol volks; men loopt de huizen zo schielyk in, en in zulken haast wederom uit, dat een vreemdeling haast denken zou, dat 'er iets gestoolen wierdt; al wien men op straat ontmoet, al heeft men hem maar eens voorheen gezien, wordt aangesprooken, dat veelen zo binnen 's monds mompelende doen, dat men niet regt weet, wat zy elkanderen zeggen. De Bedelaars zelve laaten het den Hoveling niet te goed; zy gebruiken al mede een zeker formulier van woorden, welke de geheele Natie dan bezigt. Voorts is 't vreemd, dat elk een, al vroeg, deftig is uitgedoscht; de geringsten hebben hunne zondagsklederen aan, de grooten zyn ook opgeschikt, en ryden in hunne beste koetsen. Het opmerkelykste is, dat elk eene ongemeene eerbied en yver voor malkande-

ren toont; alle aangezigten staan in eenen anderen plooi dan daags te vooren, zo vrolyk en vergenoegd, dat men zeggen zou, de gelukkigste Natie der waereld dan te zien: alle vyandschappen schynen dan zelfs geheel optehouden, en eene algemeene verzoening getroffen te zyn. Alle handwerken staan dan ook stil. Nergens verneemt men eenigen arbeid. Elk heeft het druk met loopen, draaven, buigen, stryken, mompelen. Alleen wordt op sommige plaatzen, zo niet den geheelen dag, ten minsten des morgens Godsdienst gehouden; doch van veelen niet bygewoond, om dat men de huizen der menschen meer beloopt dan de Kerk; 's avonds is by veelen *gala*, by andere eene groote stilte wegens de ongewoone afmatting van dien dag. Wie des anderen daags op straat komt, verneemt geen sier meer van deeze vertooning: de geheele opstand is bedaard, al het gewoel is verdweenen, elk gaat zynen weg gelyk te vooren.

Ik keure alle myne Leezers in staat om het getuigenis van deezen Engelschen Schryver, die, gelyk zyne Natie gewoon is, spreekt zo als hy denkt, te beoordeelen, en behoeve dus geene aanmerkingen over zyn verhaal te maaken. Laat ik alleen de aanmerkingen van eenen Vaderlander over deezen dag voor het licht brengen, en mynen Lezeren gelegenheid geeven om te zien, hoe hy denkt. Zyn brief is van deezen inhoud.

Myn Heer DENKER!

Dewyl thans veele Nieuwjaarsbrieven uit alle oorden van ons Nederland, waar uwe Bloedverwanten of Vrienden woonen, waarschynlyk ook aan u staan geschreeven te worden, dat de Posten, met die ongemeene Pakketten bezwaard, gevaar loopen van eenen nagt langer onder weg te blyven, vindt ik my al mede verpligt eenig geld aan port uit uwe beurs te jaagen; waar over ik weinig zwarigheid maak, alzo ik vertrouw, dat gy ook onder die menschen behoort, welke geene brieven liever ontvangen, dan die nu, van 't begin des papiers tot op den laatsten rand toe, met zegenwenschen beschreeven zyn, ofschoon en

buiten deezen tyd, het geheele jaar door, geen een wensch hun gedaan wordt. Nieuwjaars wenschen, Myn Heer! geloof my, zyn hun ongemeen dierbaar, en zy schynen 'er eene ongemeene kragt in te stellen. Weê hun! die agterlaat zich van deezen pligt by hen te kwyten. Voorleeden jaar hadt ik 'er eene schaadelyke ondervinding van. Myne handen vol hebbende met meer dan twintig zulke brieven te schryven, stelde ik tot na Nieuwjaar uit aan een oude Nigt in onze Provintie eenen te zenden, en na dien tyd vergat ik het geheel. Zuur is my dat opgebroken. De goede Vrouw stierf in February, en ontërfde my wegens deeze slosfigheid. Zy oordeelde mogelyk, dat zy, wegens mynen agtergebleeven zegen vroeger ziek wierdt en sterven moest; ten minste zy was 'er, gelyk ik daarna van haare meid hoorde, zo gramstoorig over, dat ze dikwils uitriep: daar zal hy gevoel van hebben!

Vergun my u te moogen vraagen, waarom moet ik nu *primo January*, en niet *tweeëndertig December* schryven? daar ik tellen geleerd heb; waarom mag ik niet voorttellen? wat raakt ons de Almanak van Paus GREGORIUS den XIII? of heeft *Don Antonio Magino*, een Man die schynt nooit te zullen sterven, zynen opregten *Italiaanschen Waarzegger* en *stigtelyke Prognosticatie*, die met zo ongemeene graagte en groote stigtinge van de Boeren wordt geleezen in de Winteravonden, ons voor altoos opgedrongen? Wat nuts kan my de tydrekening doen? Als ik immers maar voorttelle, en de groote klok onzes Dorps alle dagen hooren kan, heb ik genoeg om den tyd te weeten. Maar is ze zo kostelyk, en moet 'er zo veele moeite, als het drukken van nieuwe Almanakken medebrengt, gedaan worden? waarom waardeeren zy dan, die de kostbaarste in hunne sakken draagen, den tyd niet hooger? ik heb dikwils opgemerkt, dat zy, die de fraaiste Almanakken hebben, meest met hunnen tyd verleegen zyn, en minst wel besteeden? Heb ik hier ongelyk, myn Heer! - En indien de uitrekening des tyds en des omloops der hemelsche Lighaamen zo veel voordeels aanbragt, zouden zy, die de moeite genoomen hebben, om de laatste *passagie* van *Venus* voorby de Zon te berekenen, wel zo veel

overgewonnen hebben, dat 'er een nieuwe rok over kon schieten? of moeten de liefhebbers geld in de andere Planeeten zoeken, terwyl ze in deeze voor hun niet te vinden is? Is de ondankbaarheid der tyden zo groot? loopt dan de kunst om brood?

Ik heb ook niet kunnen merken, dat veele braave Lieden met elke nieuwe tydrekening, ten minsten met den eersten dag des jaars, byster in hun schik zyn, vooral niet op plaatzen, waar de Godtsdienst wordt gehouden. Zy klaagen wel niet, dat eene Leerreden op dien dag ongeschikt zy, in tegendeel oordeelen zy die, is ze naar de omstandigheden wel ingerigt, gelyk altoos geschiedt, overstigtelyk: maar zy kunnen niet draagen, zo min als ik, dat zeer veele menschen Nieuwjaars visiten doen onder den Kerktyd; dat anderen die visiten opwagten; dat de aandoenlykste en nuttigste Leerredenen maar van weinigen dan aangehoord worden; dat de Zegewenschen der Leeraaren, met veele liefde en hartelykheid 's morgens gedaan, 's avonds in kroegen en herbergen met soopjes door 't gemeen, en met volle bekers door anderen in hunne huizen werden afgespoeld, en dus nergens minder aan gedagt, dan aan de lessen van sterflykheid en levensverbetering, die, zo ooit, dan vooral behoorden gedagt te worden. Met één woord, onder zo veele betuigingen van liefde aan anderen, worden daarna weinig blyken van liefde betoond, en veelen leggen in plaats van den grond tot eenen zegen, den grond tot eenen vloek voor zich zelven.

Eens ben ik op zulken dag in uwe Stad geweest, en meen gemerkt te hebben, dat Lantaarn-aansteekers, Klepperlieden, en dat zoort van volkje, dat onder den zeldzaamen naam van schup en bezem bekend staat, byzonder ook knegts en meiden ongemeen veel met deezen dag op hebben. Men heeft my verzekerd, dat men nooit vriendelyker gegroet, nooit vaardiger gediend wordt, dan in de laatste helft van December, en al dit slag van menschen veel gereeder is om op *primo* January te roepen: gelukzalig Nieuwjaar, Myn Heer en Mevrouw! dan op anderen tyden te zeggen: goeden morgen!

Wat hier van zy, zult gy best weeten.

Ik wil egter tegen u wel wedden, dat niemand overmorgen blyder zal zyn in ons geheele Land, dan Kooplieden en Winkeliers, indien hunne uitgeschreeven rekeningen voor het einde van January betaald worden, en zy eindelyk het genoegen hebben van de pen te moogen haalen door de schuldboeken van, mag ik niet zeggen van het jaar 1761, tot nu toe.

Men vertelt my, dat er een ander soort van volkje is, welk deezen dag zeer verwellekomt, en ik ben verzekerd, wilde men dien afschaffen, en de jaaren door een laaten loopen, de sterkste vertoogen daar tegen doen zou. Ik bedoel de zulken, die thans gereed zyn hunne oude schulden afte doen, niet om voortaan er buiten te blyven; maat om met goed fatzoen ten eersten eenige nieuwe te kunnen maaken. Men telt onder die Mevrouw UITSTEL, die eene nieuwe sak, en een stel kanten moet hebben, maar zich zeer zorgvuldig heeft gewagt die in December te koopen, want ze zou al te vroeg de rekening op haar dak krygen: neen, de derde January is daartoe bepaald. Als Mevrouw haare contra - nieuwjaars visiten gaat doen, zal zy *in passant* in de winkels eens aanryden, en het begeerde koopen; moet de verkooper meer dan elf maanden naar zyn geld wagten, waarom zou hy gemelyk zien? 't is eene *gratie*, dat hy van die Dame zo vroeg in 't jaar de *Clandisie* heeft genooten.

Men heeft meer diergelyke gevallen, die ik u thans kon melden; doch wyl ze my van den weg helpen, en ik in den aanvang u te kennen gaf, eenen gewoonen nieuwjaars brief aan u te willen schryven, behoor ik daarby te blyven, en het wordt tyd daar aan te beginnen.

Indien gy dan, myn Heer! veele lyfrenten gekogt hebt, en gaarne lang zoudt willen leeven om er een groot inkomen van te trekken, denk ik myn Hof niet zeer by u te zullen maaken, als ik u met het Nieuwe jaar geluk wensche! want gy zyt mogelyk een Man, die niet veel genoegen zal scheppen met de herinnering, die ik u van ter zyde dan moet doen, dat er al weêr een jaar voorby, en dus een tyd van dit vooruitzigt vervloogen is; - indien gy in 't afgeloopen jaar zeer voorspoedig zyt geweest, en de begeerte uwes harten ge-

nooten hebt, zal het u niet lief zyn, als ik u met het einde geluk wensche, want gy zult immers vuurig verlangen deszelfs aanhoudendheid lang te genieten; - indien gy met veele wederwaardigheden geworsteld hebt, ik kan nog durf U belooven, dat gy er in het volgende jaar minder zult hebben. - 't zal geen invloed op uw geluk of ongeluk hebben, of gy *primo January*, dan *ultimo December* schryft, en dit zou ik staande houden, al leefde uw LUDEMAN nog; - Ook kan ik niet denken, dat myne zegenwenschen ten deezen tyde meer kragts zullen hebben, dan die ik in den zomer voor u zou doen; - of zyt gy 'er nu ook opgesteld, al wenscht men u in de twaalf volgende maanden geen eenen zegen; zo ja, ontvang er dan zo veelen, als er op 365 riemen papiers kunnen geschreeven worden van

U Ed. Dienstwilligen Dienaar.
WITSJE REMKES.

Molquerum den 22 December 1771.

Antwoord van den Denker.

HEER WITSJE.

Indien uw naam zodanig is, als gy schryft, en de plaats niet verzonnen, welk gy onder uwen brief zet; moet ik zeggen, dat gy in denzelven ernst en boert dus onder een zet, als de huizen van uw Dorp ongeregeld staan.

De mode van Nieuwjaars - brieven te schryven, behoort tot die grilzieke gewoonten, welke de menschen verkiezen in te voeren tot hun eigen last. Zy klagen 'er over, maar zy volgen dien. Er is geen afschaffen aan, om dat men telkens aanvangt nieuwe brieven aan anderen te schryven, welke men kon agterlaaten Dat een afweezig kind, voor of na den eersten dag des Jaars, aan zyne Ouderen moetende schryven, dien dag verkiest om een stigtelyken brief aan hun te zenden, waarin het zich verblydt over het verlengde leven dier waarde Panden, en hoopt zelf veele dagen te zullen zien, om Hun wedervergeldinge te kunnen doen - dat Ouders eenen teerhartigen brief te rug zenden, doorzaaid met lessen van

sterfelykheid, kan ik draagen, en keur zulken goed: maar wat nut doet my, of anderen de last van 25 brieven, bestaande uit vier regelen met koele wenschen, aan verre Bloedvrienden of Vreemden te schryven, welke anders in 't geheele jaar geen eene Letter van hen ontvangen of aan hun zenden, op zich te laaden! - Al wat men daar voor kan inbrengen, is, dat by die gelegenheid veele nuttige lessen onder de Zegenwenschen gemengeld kunnen worden: maar zyn de gewoone Nieuwjaarsbrieven regt daar toe geschikt? de meesten leezen ze naauwlyks; als zy den naam des Schryvers maar gezien en geöordeeld hebben, dat hy zich van zynen pligt gekweeten heeft, dan is het al vry wel. Men hoort en leest op dien eenen dag zo veel van het korte leven, dat men 'er van als oververzadigd is. Liever zag ik, dat men niet eens in 't jaar elkanderen zo veele brieven van dien aart op eenen tyd toeschikte; maar liever nu en dan op eenige onderscheide tyden: dit zou naar allen schyn meer indruk maaken; men wierdt van tyd tot tyd vermaand, en daartoe behoorden dan de brieven meer van Godsdienstigen inhoud dan gewoonlyk te zyn. Allerlei nieuws, dat men elkanderen schryft, en dus geen nut doet kon daartoe de heerlykste stoffe uitleveren, als men zich met ernst daar toe zetten wilde. - Voorts, alle Zegenwenschende Brieven om de gunst van een Testament-maaker te behouden of te verkrygen, zyn te verfoeien. Dit is zo veel als tydelyke goederen met geestelyke woorden te koopen. Vriendschap door brieven op andere tyden te behouden, is te pryzen; eene erfenis met Zegenwenschen te bejagen, is te laaken: en niet min dwaas, iemand om een agtergebleeven Nieuwjaars-brief te ontërven.

Verder houdt UE. zich als onkundig van het nut der Tydrekening. Ik merk dit maar aan als een aangenoomen schyn om met eenige misbruiken beter te kunnen schertsen, en dus is een verder antwoord hier op onnoodig. Zeker, myn Heer! gy denkt anders.

Dat de Huisvisiten op den eersten dag des Jaars vlytiger waargenoomen worden dan de Kerk, en zelfs onder het houden van den heiligen Godsdienst verrigt worden, strekt tot algemeene schande. 'Er zyn eenige

weinige Steden in ons Land, waar als dan geen Godsdienst wordt gehouden, waar over ik niet wil oordeelen; maar daar men eens of tweemaal predikt, hoort men altoos gewigtige Leerredenen, die nooit moesten verzuimd worden: weinig aan 't gehoorde des avonds te gedenken, of dien onzinnig door te brengen, staat bykans op gelyken voet, als elkander, in kragtige betuigingen van liefde, veel zegen te wenschen, en den volgenden dag geen de minste blyk van liefde den naasten te betoonen. Zyn dat Geloofs - vrugten? is dat de Geest des Kristendoms?

Vermaan de geenen, die dus leven, myn 366 en 418 Vertoog te leezen, terwyl ik dezelven met het 365 aan Mevrouw UITSTEL en haar soort ter overweeginge zal aanpryzen. Beduidt de Straatloopers en ydele Complimentmaakers, dat zy op dien dag beter werken kunnen doen. Laaten zy de Kerk bywoonen, haare naaste Bloedvrienden alleen tusschen beiden een zegen gaan wenschen, en voorts zich des avonds opsluitende, bedenken: hoe woelt, en draaft heden een ydele Waereld! wat wenscht men anderen geestelyk heil, dat men zelf niet zoekt! wat bidt men om tydelyke weldaaden, die men zelf of verkwist, of met een godvrugtig leven van den Hemel niet bidt! de tyden veranderen, maar verbetert myn Hart? ik beleef deezen eersten dag des Jaars, zal ik ook den laatsten zien? zo niet, wat zal 'er van myne onheilige ziel worden? gewigtige gedagte! verlaat my niet, keer dikwils, keer dagelyks in myn hart wederom, op dat ik uw vermaan hoore en volbrenge door Hem, die thans tot myne ziele spreekt; op dat de gedugte Eeuwigheid my troostryker zy, en welkomer werde dan alle de jaaren myns levens!

De Hoofdzaaken uwes briefs dus beantwoord hebbende, zal ik niet lang op de rest staan. Ik hoop, dat myne Leezers het ernstige, onder uwe overige scherts verborgen, zullen verstaan, en zich ten nutte maaken. Ik blyve

UED. Dienaar
De Denker.